

Notes du mont Royal

WWW.NOTESDUMONTROYAL.COM

Cette œuvre est hébergée sur «*Notes du mont Royal*» dans le cadre d'un exposé gratuit sur la littérature.

SOURCE DES IMAGES
Google Livres

Η ΣΙΟ ΔΟΥ ΕΡ-

γα καὶ ἡμέραι.

Hesiodi opera &

DIES, CVM INTERPRE-
tatione Latina & Scholijs, utrisq; ad
planiorē explicationem accom-
modatis.

AUTORE MATHIA GARBIO
Illyrico, Græcæ linguæ & Moralis phi-
losophiæ in Academia Tubingensi
professore.

Ad Lectorem.

Μοῖσα δ' τὰ πρὸς ἡμῖν ἰδοῦ βίῳ τοιο σοφίαν
Εὐδοκίμῃ, σκεθρῶς ἔνθα τοὶ ἀμφίπαι
Ἔργα δίνουσι λιπῶς, καὶ χρήσιμα πάντα πόρροχον,
Ὡς αὖ ἕκαστα τορῶς, καίρεα σωτικαῖσι.
Ταῦτα μάλ' ὦν, ὅκ' ἀρνέσιν, ἔτ' ἄμβροτοισι ἔρξας
Ρηιδίης πραπίδας· οὐδ' ὅγε πονέειμι.

BASILEAE, PER IOAN-
nem Oporinum.

M. TOXITES MATHIAE GAR-
bitio Illyrico.

*Omnis ab antiquis sapientia uatibus olim
Musarum dulci tradita uoce fuit.
Religionis enim, morumq; fuere magistri :
Cunctaq; Pierijs edocuerunt modis.
Dulcis at ingratum uelabat fabula uerum ,
Ne fugeret monitus turba profana graues .
Hac etenim populum ratione iuuabat inertem ,
Aonia grata fallere fraude lyrae.
Hoc fuit & syluas traxisse, ferasq; canendo :
Hoc fuit in muros cogere saxa sono .
Ergo quod occultam conaris reddere lucem
Vatibus, & tenebras pellere sole nigras :
Aeterna meritò nobis es laude colendus ,
Plura sed à grata posteritate feres.*

3
ORNATISSIMO VIRO

D. CHRISTOPHORO IULIO
Norico, I. V. Docteri consultissimo, Domino &
amico suo, ueteri, MATTHIAS
GARBITIVS S.

Ó C Hesiodi opuscu-
lum ego semper iudi-
caui dignū multorum
cognitione, propter il-
lam grauem & utilem
doctrinā, quam de mo-
ribus & uitæ melioris
ratione continet. Hanc ob causam ipse
id aliquoties publicè meis auditorib. ex-
plicui: sed de illis meis explicationibus,
consilio quodam meo quo hætenus ab-
stinui ab editione aliarū etiam mearum
cogitationum, nunquam uolui aliquid
euulgari. Vt autem iam consentirem in
euulgationem huius proximæ explica-
tionis hisce diebus finitę, effecerunt im-
probæ quorundam bonorum uirorum
efflagitationes: & quia metuendum e-
rat, ne ex mea prælectione quædam ex-
cepta, per alios minus integrè publica-
rentur. Hæc autem mea, prodeunt ip-
sa qui-

sa quidem post multorum sedulam & eruditam in hunc poetam operam, sed fortasse non prorsus nullam fusioris & & planioris explicationis gratiam merebuntur: tametsi interim hoc quoq; non sit inficiandum, eam esse priscae sapientiae grauitatem in hoc libello, ut ea porro etiam multorum ingenijs & industriae sit praebitura materiam discussionis commentationisque neq; ociosae neque ineruditae. Nam utcunque hoc opusculum uideatur esse nudum, & simplici constare *γνωμολογία*: habet tamen etiam inserta quaedam, ab initio praesertim, de illis priscorum sapientum mysterijs, quae sub suis figmentorum inuolucris comprehensa, non sunt ita facilis indagationis, nedum enarrationis expeditae ad rudiorum intelligentiam: deinde ipsae etiam praceptorum sententiae, non, ut sunt de communi uitae usu, ita etiam noticiam plae nam proponunt, sine omnibus prisci sermonis figuris. Ad haec, pleraque ex his praecipis sunt ita grauia & sublimia, ut tam non abhorreant à doctrina sanctorum patrum & legis diuinæ, ut dicas inde petita esse: alia autem ferè omnia cum lege

Dedicatoria.

lege naturæ usque adeò consentiunt, ut eam ab ipsis secernere non queas. Præterea consilij poetæ propositio principalis est omnino philosophica, de officio hominis & recta uitæ institutione, ad consecutionem felicitatis eius quæ non est conspicua & obuia quorumuis animaduersioni. Et tractationis *οἰκονομίας* multo minus est facilis obseruationis, ut in hoc genere scripti & argumenti: ubi etiam sapientissimus poeta pro gloria sapientiæ illorum temporum, uoluit singularem quandam usurpare prudentiam, ne in doctrina prudentiæ uideretur quid contra eam admittere. Quæ singula ego pro uirili studui reddere planiora. Si id non sum assecutus, ansam certè quandam uidebor exhibuisse alijs doctioribus, ad id per suas *ἐπιδόσεις* assequendum: sicut fortasse tali elaboratione non indigna fuerit huius libelli doctrina, quæ est illius apud Græcos antiquissimæ sapientiæ, & non de arte quadam particulari aut sordida, sed de hac honestissima & uniuersali recti totius uitæ usus. Hoc aut quicquid est opellæ meæ, in explicationem huius opusculi collatæ, tibi ornatissime

D. CHRISTOPHORE ascribere uolui, quē etiam adolescentem, cum sub mea disciplina esses, sciebam præ alijs meis discipulis, pro tuæ indolis præstantia, & diligentem & foelicem fuisse in huiusmodi morum & uitæ doctrina addiscēda: cum etiam nō solum hunc poetam, sed & Homerum, Theognidem, & alios, atq; Aristotelis Ethica & Politica ex me cum magna attentione ingenij tui audiuiſti. Ex quo autem tempore, post tuum hunc à nobis in alias Academias discessum cum honore Magisterij apud nos gloriosissime adeptο, te studio Iuris totum dediſti, uideris tu quidem nō nihil abductus esse ab ista doctrina: & iam, postquam tuo studio Iuris feliciter & honorifice absoluto ingressus es cum dignitate Doctoria in rempub. & undas ciuiliū occupationum, longē magis existimari possis digressus esse ab hac parte philosophiæ. sed res aliter habet: nec tu eā deferere prorsus uel tum potuiſti, uel iam potes. Nam dum illud tuum Iuris studium coluiſti, uersatus es in parte quadam Moralis doctrinæ, & ea amplissima: sicut Ius Romanum est petitum non solum ex omni antiquitate,

tiquitate, sed & ex partibus legis naturę
 omnibus, & est accommodatum ad nul-
 lam non formam & partem societatis ci-
 uilis. Nec illud recte uel explicari tibi ab
 alijs, uel abs te percipi & addisci potuit,
 sine multis subsidijs ex hac morum do-
 ctrina petitis, quę est ἀρχιτεκτονική, &
 fontes atque causas omnis humanę &
 ciuilis sapientię tradit, à qua explica-
 tur tota natura hominum, uniuerſa socie-
 tas & cōiunctio generis humani, omnes
 eius formę & status, & cuiusque ordi-
 nes, gradus, partes & iura, quibus con-
 ſtant hæc ſingula: tum uerò cauſę om-
 nes & tranquillitatis & turbę, mutatio-
 numque in ſocietatibus communibus.
 Quę tu proſectò ad tua iura penitus ex
 fontibus ſuis cognoscenda, nunquam
 prorsus intermittere uoluisti. Iam au-
 tem, poſtquam aſcitus es in rempub. &
 quidem ciuitatis longè celeberrimę &
 populosiſſimę totius ferè Germaniæ, u-
 bi in incredibili uarietate & personarũ &
 rerũ oportet te ſapere & prudentem eſſe,
 non ſolũ pro te & tuis, ſed & pro alijs,
 & præcipuè pro negocijs & ſalute patrię:
 multo minus te ſubtrahere poteſ à multi-

plīci cognitione & consideratione perpetua naturæ hominum, & rerum uitæ: cum haud dubiè sentis, omnem tuā scientiam, quantamcunque illam & iuris & aliarum rerum, neque per se satis multam esse, neque sine experientia & usu rerum non mancā, imperfectā & incertā. Nam in tali demum uitæ statu, in quo tu nunc es, uerè huius scientiæ & prudentis rerum cognitionis necessitas, amplitudo & difficultas, ut in re præsentī, pro cuiusque cordati experientia, animaduerti solent, & quidem sine modo in aliqua ætate quamlibet ingrauescere determinato; imò uerò cum incremento perpetuò comitante ætatum & experientiæ progressionēs & augmēta. Quod sciuit Plato, qui (quemadmodum sæpe ex me audiuiſti) asseruit beatum esse iudicandum, qui uel in extrema senectute consequatur sententias & opīones rectas de rebus agendis. Quod experiebatur Solon, cum in senectute subinde hoc in ore haberet: *γηράσκω δὲ αἰεὶ πολλὰ διδάσκόμενος*. Quod & Iulianus sentiebat, cū & ipse iam senex sæpe hæc uerba usurparet: Etiam si alterum pedem in cymbæ Charontis

Dedicatoria.

Charontis haberem, tamen adhuc discere uellem. Hi duo tanti uiri, iam senes, non acquieuerunt in sua intelligentia: sed eam, ut imperfectam, & senserunt in dies usu uitæ prouehi, & studio indefinente prouehendam esse censuerunt. Plato uerò uidetur absolutionem huius sapientiæ omnino detraxisse industriæ humanæ, & eius tantum qualemcunque adeptionem contribuisse benignitati diuinæ. Quæ cum ita se habeant, nec te fugiant, nō tu certè, in tua singulari modestia & solitudine, non soles à tui Iuris uoluminibus subinde per ocium redire ad hæc Poeseos & Moralis philosophiæ, atque etiam Historicorum monumenta, quæ sunt ex contemplatione uitæ communis petita, & ad eius cognitionem facilius & plenius consequendam conscripta: & præcipuè hæc Poetarum. quæ cum contineant picturas quasi uiuas, & eas uniuersales, morum & uitæ: præstant non solum Historiæ, quæ duntaxat in singularibus personis & rebus, occupatur: sed & Philosophiæ, cuius præcepta sunt nuda, & disputationes interdum exiles. ut quod uerissimè Horatius

de Homero dixerit,

Qui quid sit pulchrū, quid turpe, qđ utile, quid nō.

Plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicit:

id sit intelligendum suo modo de omni
prisca Poesi, de Tragœdia etiam, & de Co
mœdia: quæ licet separatim & per partes
negocia humana depingant, illa uitæ pu
blicæ, hæc priuatæ, tamē totā uitam ho
minum exprimere student. Quod & Pla
to sensit, qui uitam cōmunem dixit esse
tragœdiam & comœdiā. Cicero tamen,
ubi dicit Comœdiā esse uitę speculū, in
quo effictos nostros mores in alienis per
sonis, expressamq; imaginē uitæ quoti
dianæ cernere licet: uidetur aliquanto
plus ascribere Comœdiæ, ut ea sit totius
uitæ & omnium hominū pictura. Quod
hoc sensu non malè dicitur, quatenus ip
sa est adumbratio uitę domesticę, quę est
personarum non solum priuatarum, sed
& publicarum & magnatum: interim ta
men manet utriq; suum genus persona
rum & rerum; quod exprimunt, Comœ
diæ priuatum & inferius, Tragœdiæ pu
blicum & superius: & in utroq; alterius
status nonnihil delineatur. in Comœdia,
ex priuata uitæ domesticæ expressione
licet

licet petere iudicium quoddam de illius
striore uitæ ratione personarum magna-
rum: & in Tragœdia, ex repræsentatio-
ne uitæ & fortunæ publicæ magnarum
personarum, pro illo ipsarum statu publi-
co, potes cognoscere conditionem & for-
tē priuatorū. His enim duob. hominum
& uitæ generib. promiscuis omnis socie-
tas ciuilis perficitur. nō enim potest esse
ulla domestica societas, nisi in aliqua ci-
uili pleniore: nec ciuilis potest existere,
nedū constare, sine multitudine familia-
rū & domesticarū coniunctionum. Quo-
rum omnium cum in Comœdijs & Tra-
gœdijs, & illa alia poesi, heroica præfer-
tim, proponantur imagines expressæ, &
quasi uiuæ, & eę perquàm iucundę (sicut
& prodesse uolunt, & delectare Poetæ)
nō sunt profectò illę prætereūde, sed sub-
indē intuendæ illis, qui cum cognitionē
quādā & utili obseruatione rerum uitæ
præcipuarum uolunt uersari inter homi-
nes, ad profectum experientię cotidianę,
pro uitæ prudentia quadā tandē parāda.
Ad quē usum & hæc à Poeta nostro per-
quàm appositè, ut in hoc genere doctri-
næ, traduntur: non, ut interdū simplicius
& nu.

& nudius, ita eo ipso minus planè & accommodatè ad expeditiorè perceptionem. Proinde te, quamlibet ingenio, eruditione bonarum artium & philosophiæ, scientia Iuris, & iam quodam nō exæquo usu quoq; uitæ pollentē, non pigebit tamen diuertere interdū ad relegenda hæc tam utilia ad absolutionem quandam ciuilis professionis & sapientiæ humanæ: nec fortasse rarò te etiam necessitas quædam eò adiget, aut certè persecutio liberalis & gratæ ἀναπαύσεως inuitabit. Tempus autem fortasse rarius tibi concedent occupationes tuæ, sed non prorsus adiment omne. Cum uerò relegeris hoc *παρασκευαστικόν* opusculum Poetæ huius, ille te post tantum temporis interuallum, & in hac tua intelligentia, haud paulo magis oblectabit, propter illa suprà exposita: & quia accuratè in eo conatur depingere, & tantum non oculis spectandum proponere, inter alia, hoc etiam de communi uita, ut est ea, & ferè culpa & uitio naturæ hominum, uaria, turbulēta, inquieta, misera & tristis, ut nullis neque iusticiæ præceptis & gubernationibus, neq; prudentiæ consilijs & conatibus satis dirigatur &

rigi & cōponi possit ad qualemcunq; sta-
tum alicuius commoditatis tam priuatę
quàm publicę: imò uerò præclare docet,
quod te uel in primis iuuabit recolere, o-
mnē prudentię humanę industriã, quan-
tamcūq; illam, & quamlibet speciosam,
ferè euentu ipso deprehendi cæcam, stul-
tam & calamitosam. quod facit in figmē-
to Promethei, cui attribuit fratrem *ἐπιμη-
θεία*: qui etiam sollicitè & prudenter ad-
monitus, non recusat noxiam Pandorę
receptionem:

Αὐτὰρ ὁ δειξάμενος, ὅτε δὴ Πανδὸρ εἶχ' ἐνόησε.
qualem quidem *ἐπιμηθείαν* nullus non
quotidie in sua *προμηθεία* experitur. Pro
cuius loci explanatione ego dixi quæ-
dam de prudentia & industria mētis hu-
manę, ad quę fortasse non pauca acce-
dēt ex Aeschyli Prometheo, in cuius in-
terpretatione iam denuò uersor: quem
& ipsum ex me antè auditum, non pige-
bit te, cum ille prodierit, relegere. Ego
certè dabo operam, ut ad te exemplar u-
num perueniat. Interim fruiere hac mea
in poetam hunc opera, quam tibi pecu-
liariter ascriptam uolui, ut *μνημόσυνον* nō
ingratum animi mei erga te. cuius inspe-
ctione,

etione, si te interdum per ocium nonni-
hil, & ad quandā tum non prorsus ocio-
sam recreationem animi tui, tum amici
tui ueteris recordationem nō insuauem,
oblectabis: ego id habebo pro fructu u-
berrimo huius meę & operę & inscriptio-
nis. Vale in Christo seruatore & Domi-
no nostro quā felicitissimè, cum omni-
bus tuis. Tubingæ, Calend.

Ianuarijs, 1559.

15
MATHIAE GARBI-
TII IN HESIODI OPERA
et dies Scholia.

ΗΣΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΑΣΚΡΑΙΟΥ
Εργα καὶ ἡμέραι.

EST titulus siue inscriptio libri,
quæ continet autorem & argu-
mentum. Autor est Hesiodus, u-
nus ex illis antiquiorib. poetis :
qui ita dictus uidetur, quia, ut
uir admodū religiosus & sapiens, traderet ho-
minib. rectā & felicē, ac propterea gratā uitæ
uiā: *παρὰ τὴν ἥσιν* uoluptatem, & *ὁδὸν* uiā. Quæ
doctrina de recta uitæ ratione prima & anti-
quissima fuit : ut natura corrupta ab errorib.
ecceitatis suæ, & prauitate cupiditatum, quan-
tum fieri posset, abduceretur. Vnde etiam fa-
ctum est, ut de nulla re sint plura & grauius
scripta ab omni antiquitate : quia ex quoti-
diana experientia sentiebatur nihil neq; ma-
gis necessarium & salutare, neque difficilius
esse, quàm hominem in rectam uiam perduce-
re, & in ea retinere ad uitæ suæ commodita-
tem. Inter illa autem plurima, primū à Poe-
tis, deinde à philosophis hac de re conscripta,
hæc Poetæ huius semper obtinuerunt locum
non postremum apud intelligentes : quibus
uiderentur

uiderentur complecti illam, quæ secundum legem naturæ rectissima posset esse uitæ ratio : idq; breuiter pro illa prisca βραχυλογία : nec omnino nudè, sed sub suis figmentis & figuris uetustioris illius & grauioris atque sapientioris adumbrationis rerum humanarum. Quæ dici non potest quantopere afficiant, & in quantam uitæ humanæ considerationem perducant attentiores : ut profectò non possit illis non esse εὐοία, hoc est, dulcis quædam & suauis atque grata & exoptata uia ad uitam melius & suam administrandam, & aliorum atq; etiam communem omnium contemplandam.

Ἀσκραῖα uocatur à patria, ἀπὸ τοῦ Ἀσκραε, uico Boeotiae sub monte Helicone sito, cuius ipse meminit lib. secundo, his uerbis:

Ἀσκρα, καὶ μάλιστ' ὅτε ἀργαλὴν, ὅδ' ἴππος ἰώλη.

Vbi etiam fortasse dabitur nobis locus dicendi de nonnullis alijs ad Poetam hunc nostrum attinentibus. Ouidius etiam libro 1. Amorum meminit eius his uerbis:

Viuet ὧ Ἀσκραεὺς dum mustis uua tumebit,

Dum cadet incurua falce resecta Ceres.

Parentes eius fuerunt Dius & Pycimede, pauperes illi quidem, sed pii & probi, qui iusto manuum suarum labore conati sunt se & suos alere : in quo uitæ genere uoluerunt etiā hunc filium suū retinere. sed is beneficio Musarum quodam diuino, cum pasceret oues, fuit ab
illis

illis ad studia inclita abductus, sicut hoc ipse tradit in sua *διόγνις*. Et sanè apparet, ipsum nō solum ingenio & doctrina excelluisse: sed & pium, sapientem, grauem & industriū fuisse. est enim carmen eius ut omni antiquitatis eruditione excultum: ita doctrina, pro temporibus illis, pietatis, sapientiæ & honestatis refertū: & hæc quidē Opusculi huius ratio in primis laudibus iusticiæ & laboris est illustris,

Εργα καὶ ἡμῶν.] Hoc est argumentum siue materia Opusculi huius, in quo tradit opera siue labores hominum, & dies atque tempora & occasiones eorum, ut in uita communi ab hominib. tractari & exerceri solent & debent. Omnia enim opera humana, atque adeo totam uitā hominum tam malorum quā bonorum, conatur describere, & quidem secundum omnes uices & progressiones cursus rerum humanarum. Præcipuè tamē eò spectat, ut doceat, quæ sint opera hominis propria, diuinitus recta & salutaria: & qua temporis & aliarum rerum commoditate administrari debeant & possint, ad hoc ut feliciter succedant, & hominis uitam honoratiorem reddant.

Hæc autem opera solent esse duplicia: alia animi, alia corporis siue externa, quæ sunt acquisitionis rerū, & curæ administrationis domesticæ. Illa sunt potiora & priora, quæ sunt officij hominis & bonorum morum atq; uirtutis, unde hæc altera rectè & suscipiuntur &

b

admini

administrantur. Vtraque hic traduntur à Poeta, & comprehenduntur admodum philosophicè & grauiter sub iusticia & labore, siue sub iusta industria. ita enim etiam Philosophi & omnis antiquitas loquuntur de hominis officio, ut asserant id esse rectè agere, uel agere secundum rationem rectam, uel secundum uirtutem perfectam. à quibus nihil discrepat Poeta: qui per iusticiam intelligit uirtutem perfectam, & hominis maximè propriam, ex qua omnis recta ratio proficiscitur: per laborem autem, intelligit industriam & actionem laudabilem & utilem, ex iusticia prodeuntem. & in hoc iusto siue iusticiæ labore constituit uitæ & rectitudinem & felicitatem: quod & ipsum est eruditum, & philosophorum doctrinæ cōforme, qui hominis officio hunc finem attribuunt, ut inde ille bene, rectè & feliciter habeat & agat.

In primo libro exequitur opera animi & bonorum morum, quæ sunt iusticiæ, ubi primum prolixè incommoditatē, difficultatem & miseriam uitæ communis explicat, ut illa in dies inde aggrauetur & fiat calamitiosior, & ex prauitate humanæ naturæ, & ex cursu uario, incerto, & instabili rerum omnium. Deinde multis cohortatur ad laborem & iusticiā, & de utroque tradit præcepta uaria & necessaria pro tali naturæ & rerum humanarum statu ad meliorem & rectiorem uitæ rationem.

Ab in-

Ab iniusticia autē & ignauia dehortatur subinde, ut ab ijs quæ sunt contra rectam & felicem uitæ rationem : & non Deo tantum aduersa & inuisa , sed & hominibus undequaq; turpia & incommoda.

In secundo libro tradit illa alia opera, quæ sunt corporis & industriæ domesticæ & externæ, circa rerū acquisitionem, circa coniugium, liberos, seruos, & similia.

Et quia acquisitio per agriculturam est homine dignissima, & priscis temporibus in primis usurpabatur, tum uerò quia etiam negotiationem per nauigationem illa loca efflagitabant : ideo de istis duobus acquirendi modis præcipuè tradit præcepta. De diebus autem & temporib. opportunis passim subinde facit mentionem : & in fine secundi libri, quæ tum mensis cuiusq; die, quoq; uidebantur peculiariter, non sine religione quadam obseruanda, ut fausta aut infauista, separatim & distinctè commemorat : quod & ipsum admodum piè & utiliter proponit & tradit, quia est plurimum situm in temporib. ad res agendas rectè : & pro ijs, ut Salomon dicit, omnia sunt diuinitus ordinata, & ita fiunt. Hæc breuiter ex inscriptione, de argumento & consilio Poetæ in hoc opusculo. reliqua dabit suffusius & planius particularis cuiusque loci explicatio.

Η ΣΙΟΔΟΥ ΕΡ-

γα καὶ ἡμέραι.

ΟΥ ΣΑΙ ΠΙΔΡΙΚΘΗΝ ΑΟΙΔΗΣ ΚΑΛΕ
ουσαι,

ΔΟΥΤΕ Δ'Ι ΓΥΝΕΠΕΤΕ ΣΦΕΤΟΡΟΝ
ΠΑΤΕΡ' ΥΜΝΕΙΝ ΣΑΙ, (τε,

ὄρτε δ' ἄ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἄφατοί τε φατοὶ
ῥητοί τε ἄρ' ῥητοί τε. Διὸς μεγάλιο ἔκκτι.

ῥεῖος ἢ βελάει, ῥεῖος ἢ βελάοντα χαλέπῃ,

ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδ' κλον ἀέξει,

ῥεῖος δ' ἐτ' ἰθαῦει σκολιόν, καὶ ἀγνήνορα κάρφει,

Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπερῆατα δώματα ναίει.

Κλυθεὶ ἰδὼν, αἰῶν τε, Δίκη δ' ἰθαυε δέμισας

Τύνη. ἐγὼ δέ κε πῶρ σ' ἔη τυμα μνθκοσάμην,

HESIODI OPERA & Dies.

Mvsæ ex Pieria, quæ soletis carminibus
celebrare,

Agite celebrate Iouem, uestrum patrē colendo,

Et per quem mortales homines sunt gloriosi, &

inglorij,

Laudabiles et illaudabiles. nā fit hoc cōsilio Iouis.

Facilè etenim extollit, & facilè elatum deprimit:

Facilè

*Facile etiā ualde clarum imminuit, & obscurum
 auget, (siccat,
 Facile præterea corrigit distortum, & animosum
 Iupiter altitonans, qui suprema domicilia incolit.
 Attende intuendo & auscultando, atque pro iusti-
 cia tua dirige iura
 Tu: ego autem fratri Persæ uera dixerim.*

E X O R A T I O N.

Orditur admodum aptè, & disertè propo-
 nit more Poetarū, per inuocationem: in quo
 simul grauitate instituti excitat lectorem. Pro-
 ponit autem cursum rerū humanarum ex gu-
 bernatione diuina, ad hoc ut ostendat, qua or-
 dinatione diuina fiat, ut in huiusmodi rerum
 humanarum uario, reciproco & incerto cur-
 su, alij hominum rerum suarum succesu effi-
 ciantur celebres & clari, alij contrā ignobiles
 & obscuri rerum suarum euentu cōtrario. Ad
 quod argumentum, ut admodum seriū, gra-
 ue & explicatu utile, inuocat Musas: quia hæc
 explicatio non sit qualiscunq; ingenij, sed eius
 quod diuinitus regatur, & aliquanto altius
 contemplatione sua euehat. Et sanè ipse hoc
 argumentum ita tractat, ut certè non immeri-
 tō intelligentioribus uideatur egregiam sa-
 pientiæ laudem eo consecutus esse, & quidem
 non sine nutu quodam diuino. Quo quis dili-
 gentius hanc eius doctrinam expendet, eo id

magis sentiet, nec inde non multum iuuabitur ad rerum communium uitę huius attentionem contemplationem, & suarum institutionem meliorem.

Μούσαι.] Ratione officij inuocat & cohortatur Musas : quia ipsarum sit muneris & studij, tradere & celebrare carminibus ea quę sint laude digna. Pręcipuę autem suas musas, hoc est ingenium suum, solitum duntaxat occupari circa honesta, graua & utilia, excitat ad pręsens institutum : in quo nō solum hanc doctrinam, sed & suam in eam operam nauatam commendat, quę ingenio attentiore & contemplatione accuratiore sit peracta.

Δούτι.] Disertę quid iam petat, & in quo uelit ingenij sui industriam occupari, subiungit. Petit autem, ut Musę celebrent Iouem, unde & ipse sint ortę, & omnes res humanę administrantur. hoc est, petit ut in honorem Iouis patris sui, & gubernatoris supremi omnium, explicent eius administrationem, quę alij in hac uita bene habent & sunt felices, alij cōtrā malę habent & sunt miseri. Ita ergo promittit explicationem uitę communis & rerū humanarum, ut diuinitūs gubernantur, & ut inde alij sunt felices, alij miseri.

Ενέπιτι.] dicite, canite, celebrate. ut Homerus suam Odysseam orditur, *αὔδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα πολύτροπον*, &c. sic hic, canite & ornate Iouē, qui & pater est uester, & res omnes gubernat &

& administrat pro sua & uoluntate & potentia.

Οὐτε Διὰ] Alij uolūt esse interrogationem, ut quærat à Musis *Διὰ οὐ τρέπον*, per quem modum fiant alij homines celebres, alij ignobiles. quæ non est incommoda expositio. Sed non minus commodè potest intelligi sine interrogatione, ita: Celebrate Iouem & ut patrem uestrum, qui omnium ingeniorum studia largitur, alit̃q̃: ut *Διὰ οὐ*, per quem, uel *καθ' οὐ Διὰ*, secundum quem Iouem, gubernantur homines, pro ipsius consilio & uoluntate. Nā Poeta in hoc opusculo & ingeniosorum uim naturāq̃ exprimit, præcipuè in fabula de Prometheo & Pandora: & aliorum hominū mores & uitam declarat, ut illi quidem diuinitus consequantur uarias ingeniorum dores. Ex his autem alij in iusticia & labore uiuēdo, consequantur ex benignitate diuina felicitatem: alij autem degendo in ocio & iusticię uiolatione, incurrant ex diuina indignatione in omnis generis mala & miseria.

φᾶτοι.] Intelligit duo hominum genera in primis conspicua: quorum alij sunt *φᾶτοι* celebres & gloriosi, *ῥᾶτοι τε* laudabiles, honorati, & in ore aliorum, propter meliorem uitæ rationem & commoditatem: alij *ἄφᾶτοι*, ignobiles & obscuri, *ἄρᾶτοι τε*, qui sunt in nulla laude & commendatione, propter morum & uitæ rationem contrariam. In quo proponit du-

plicem finem uitæ: unum felicitatis, alterum infelicitatis, de quibus est traditurus præcepta, ad hunc effugiendum, illum consequendum. per *φαιδς* intelligit celebres simpliciter, & fama nominis claros. per *ρητς* intelligit *ἑτίμους*, honoratos, ad certas functiones et dignitates assumptos, et inde nomen & famā habentes.

Διὸς μεγάλου.] Hoc, si assumitur interrogatio, est Musarum ad eam responsum: sine interrogatione, est ratio, quare ita uelit Iouem celebrari: quia omnino ipse hoc attribuit ei, ut sentiat, ipsius consilio has uices administrari. Quasi dicat: Nam hoc fit *ἑκείνῃ*, uoluntate & consilio, *Διὸς μεγάλου*, Iouis magni & potētis. uel, Nam sunt homines tales propter & per ipsum Iouem, ut magnum & potentē: qui, quæ uult, efficere potest, & cōsultō hanc talem administrationem usurpat ad homines retinendos in officio. Nam sunt uitiosi, & uarij atque mutabiles in sua natura, ut nō possint neq; debeant omnes, atq; etiā ijdē in eodē semper fortunę & uitę statu retineri, sed sint sua uarietate & uicissitudine rerū coercēdi: Ideo subiūgit,

Ρῆα μὲν γὰρ βρυάει.] Quibus declarat & potentiam & prudentiam Iouis in ipsius administratione, qui prout uideatur, facilē & extollat atq; euehat dignos, restatq; uia sursum tendentes: & uice uersa deturbet & deiiciat elatos, & suprā quā debeat insolescentes. Ergo ad istam rerū omniū administrationem nihil deest

deest neque uoluntati neq; potentia ipsius.

Βριάει.] *ἰνισχύει καὶ ἱρατύνει*, roborat & potentes reddit, atq; replet spiritibus, ut habeant *φρονήματα* spiritus, & impetus alacres. *παρὰ τὸ βρι*, quæ particula in compositione tantum est in usu, & significationes uocum, quibus cū componitur, intendit & auget: & à uerbo *ἄω*, quod significat *πνίω*, spiro & inflo.

Βειάοντα.] elatum & inflatum, atque in solescentem ob potentiam & successum: ut sit actiuum Atticè pro passiuo, pro eo quod est *βειαιόμηνον*. uel *βειάοντα* actiue, inflantem & extollientem se. uel *βειάοντα* in significatione neutra, superbientem & insolescentem.

Χαλίπτει.] *κακίζει, καὶ εἰς χαλεπότητα ἄγει*, deprauat, deprimit & affligit, atque in difficultates inducit.

Ἀρίστηλον.] quasi *ἀρίδιον*, ualde conspicuum & illustrem: ut sit, ut nonnulli uolunt, *Α* uersum in *ζ*. Sed potest non minus commodè hæc uox deduci simpliciter *ἀπὸ τοῦ ῥήματος*, & particula *ἀρι*, quæ uocum compositarum significationes auget & intendit: ut per *ἀρίστηλον* intelligat, insignem ob successum, & admiratione atq; imitatione dignum ob felicitatem bonorum uitæ. cui opponit *ἄδιον*, pauperem & inopem atque ignobilem, qui sit obscurus, & nullo loco & precio ob uitæ incommoditatem.

Ἰδιώει.] dirigit, & in rectam uiam reducit, *σκελιν*, distortum, iniquum & peruersum: &

αὐλώεσθαι, nimis uirilem, animosum & præfidentem, facile exiccat, & suis spiritibus priuat, ut deinceps nō amplius ita effertur & superbiat. Quatuor autem præcipua commemorat uitia, quibus Numen supremum maxime offenditur, ut uices & mutationem inducat. primum est, nimia potentia: alterum, gloria & fama inuidiosa: tertium, malitia & calliditas iniqua: quartum, confidentia & animositas. Hinc uult moueri Iouem in sua gubernatione rerum, ad status & priuatim & publice in contrarium mutandos.

Ζῶς ὑψιβεβήκας.] Quod ante tres uersus ponendum erat, hic ponitur: fortasse ideo, quia & ad præcedentia & ad sequentia de Iouis administratione pertinet.

καὶ δὲ.] Iam post ipsius administrationem expositam, & declaratam eius potentiam, se & suam industriam ipsius gubernationi subiicit: & eum inuocat, ut uelit sibi adesse in hoc suo conatu, tradendi fratri suo ueram uitæ rationem, ex ipsius sapientia & ordinatione petitam. & dicit: Tu ô Iupiter, qui tua sapientia & potentia administras omnia, exaudi me, & assis mihi, in tua animaduersione & contemplatione omnium rerum: & retine tuam gubernationem iusticiæ, quam ego probo & ueneror, & ideo de ea uolo fratri meo uera commemorare.

καὶ δὲ.] Audi me, & assis mihi, tu qui audis
& cernis

& cernis omnia. & *δικη*, iusticia & administratione tua iusta dirige & gubernas leges & iura, ut inde ego etiam fratri meo possim uera exponere. Aut petit ab ipso, ut diligenter attendat ad hæc præcepta, quæ ipse fratri suo cupiat tradere ex ipsius gubernatione. ut sit sensus: Ita exaudias me, & assis mihi, ut attendas ad hæc mea præcepta, & ea contempleris atque dirigas tua iusticia, ut ego ea uera & recta, pro tua uoluntate & gubernatione possim tradere fratri meo.

Τύω.] Tu hoc facias, ut ego fratri possim. uel, nam ita demum ego fratri meo uera exponere potero.

ὅκ' ἄρα μόνον ἔλω δρίδων γένος· ἀλλ' ὕδῃ γαῖ-
 εἰσὶ δ' ὕω· τῷ μὲν κεν ἐπαινήσῃ νοήσας, (αὐ-
 τὸν δ' ὕδῃ μωμετή· οἷα δ' ἄνδρα χαθυμόν' ἐχούσιν·
 ὃ μὲν γὰρ πόλεμόν τε κακόν κ' ὀφειλόμενον φέλλει,
 σχετλὶν· ὅτις τὴν γε Φιλῆ Βροτός, ἀλλ' ἔτι
 αὐτὰ γκῆς

ἀθανάτῳ Βαλῆσιν δρίν ἱμαῖσι βαρεῖαν,
 τὴν δ' ἐτόρῳ, πῶτόρῳ μὲν ἐγείνατο νύξ' ἐο-
 ρεβγνῆ,

θῆκε δ' ἐμὴν ἱερνίδης ὑψίζυγος αἰθροῖ νάων,
 γαῖης τ' ἐν ῥίζῃσι, κ' ἀνδράσι πολλόν ἀμείνω.
 ἥ τε κ' ἀπάλαμνόν πορ, ὁμῶς ὕδῃ δόγον ἐγεί-
 νει· ἐτόρον γὰρ τίς τε ἰδὼν δόγονο χατίζων (εἰ-
 πλῆσιον,

πλῆστον, ὃς ἀπὸ δίδει μὲν ἀρόμεναι, ἥ δὲ φυ-
τῶν,

οἰκόν τ' εὖ θέσσει, ζῆλοῖ δὲ τε γείτονα γείτον,
εἰς ἄφρονον ἀπὸ δίδοντ' ἀγαθὰ δ' ὄρις ἥδε βρο-
τοῖσι·

καὶ ἰδραμεὺς ἰδραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι
τέκτωρ,

καὶ πῶχός πῶχῳ φθονέει, καὶ αἰδοῖς αἰδοῖ.

Non ergo unum est genus contentionū, sed supra
Sunt duo. unum probauerit cordatus, (terram
Altera est uituperabilis. Hæc animum in diuersa
distrahunt.

Nam hæc bellum noxium & discordiam fouet,
Quæ est peruersa, & quam nullus homo per se a-
mat: sed qui amant, coacti

Deorum consilijs, colunt istam grauē cōtentionē.
Cæterum illā alterā, priorē genuit obscura nox,
Et Iupiter supremus & cælum incolens colloca-
uit eam

In radicibus terræ, & quidem hominibus longē
Quæ quālibet inertē excitat ad opus. (meliorē,
Nam ociosus intuens in alium

Diuitem, qui festinat arare & plantare,
Et domū rectē extruer, cuius quidem æmula-
tur uicinum

Prope-

Properatē ad diuitias: quæ cōtētio est bona homi
Figulus etiā inuidet figulo, et faber fabro, (nibus.
Et mendicus mendico, & cantor cantori.

EXPLANATION.

Aggreditur tractationem propositam. &
sicut proposuit in cursu humano, sub admini-
stratione diuina, duplex genus hominum, &
uiam duplicē: unā rectā ad felicitatem, alterā
uitiosā ad infelicitatē: ita tradit hic in natu-
ra humana duos impetus & impulsus, pro u-
traq; uia suū: unū ad bonū, alterū ad malum.
quorū uterq; habeat suas causas in prouidētia
Dei: sed ille bonus, ex benigniore prouidētia
Dei sit ingeneratus: hic malus ex quadā indi-
gnatione diuina, hominib. nō ita facili cogni-
tu, sit infusus, qui homines ad suū et aliorum
malū impellat, perinde ut ille prior ad bonum
suū excitet secūdū utilem æmulationē aliorū.

in ap̄a.] Ergo quia ostensum est duplicem
finem esse, & ad utrunque suam uiam: nō est
in animis hominum una contentio & impul-
sio ad eos, sed utriusque sua. Per *ἐπίστα* intel-
ligit motum, impulsus & impetū, qui gignit
contentionem & certamen. Hæc *ἐπίστα* est supra
terram, & in animis hominum duplex: una
probabilis intelligenti & cordato, quem uo-
cat *νοῦς ἀνθρώπου*, non temerē, sed quia ad huius e-
tiam agnitionem & approbationem sit opus
sua consideratione iudiciū sanioris: altera est
uitiosa

uitiosa & uituperabilis, eiusdem intelligentis iudicio. quæ duæ contentiones habent quidē utraq̃ Iouem autorem, sed ex diuersa uolūtate, & ad fines oppositos: una ex propitia uoluntate, & ad iuuandos homines: altera, ex irata, & ad puniendum. & ideo etiam effectus contrarios habent. Posterior parit rixas, lites, discordias, bella, & pugnas, unde omnis generis mala regurgitant: altera parit laudabile studium alios æmulandi in bonis.

Εἰς .] Hæc uox uidetur dicta ἀπὸ τοῦ ὁραῖν, ab eo quod est amare & appetere. & primò usurpatur pro impetu & contentione omnis cupiditatis effrenatæ & liberioris, & ita opponitur ipsi σμυρομένη: quæ, quia est sedatio & tranquillitas, atque harmonia omnium cupiditatum & appetitionū, uacat omnino huiusmodi contentione. Deinde usurpatur communiter pro duabus præcipuè contentionibus inter homines, de quibus Poeta hic potissimum loquitur: quarum una est æmulationis & liberalioris φιλοτιμίας, quæ dominatur in animis honestorum, sicut Themistoclem τὸ τοῦ ματαιόθεν τρόποιον ἐκ διακαθούλου. Hæc est λύπη τις ἰδίῃ παρμελὴν παρυσίας ἀγαθῶν ἐντίμων καὶ ἐνδοξομένων αὐτῶν παθεῖν περὶ τὰς ὁμοίας τῇ φύσει, ἢ ὅτι ἄλλω, ἀλλ' ὅτι ἔχῃ καὶ αὐτῶ, Est ægritudo & perturbatio quædam ob bona honesta, quæ uideantur alijs natura similibus inesse, & quæ sibi quoque possint adesse: & quia non assunt sibi quoq̃, est molestū, non

non quia assunt alij. Hæc contentio est honesta & utilis, quæ excitat animos hominum ad bonorum studiorum, consiliorū & conatuum contentiones & certamina. Altera est turpis & noxia, quæ est invidia: unde iræ, odia, similitates, & alia animorum acerbitates existunt ad dissensiones, motus, turbas, & conflictus: propterea, quia ipsa invidia est *λύπη τις αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος τῶν ὁμοίων, μὴ ἵνα τι αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ ἑαυτῆς*: Est perturbatio quædam ob successum bonorum expetendorum, quæ videntur alijs similibus adesse, quæ excitat non ad paranda similia, sed ad illos impendiendos in suis, aut etiā ad illa præripiēda ipsis. De hac passim Homerus in Iliade, & præcipuè lib. A. quā fingit feruidā Martis sanguinarij sororem & sociam, quæ primò exigua eleuetur, postea euclatur capite in cœlum, cum supra terram pedibus incedat,

— καὶ ἔρις ἄμοτον μεμαυῖα

ἄριστος ἀνδρῶν ἐνὶ οἴκῳ λυσιγνήτη, ἰτάρη τε,

ἣ τ' ἐλίγη μὲν πρῶτα λογύσεται, αὐτὰρ ἔπειτα

ἔρῳ ἰσχυρὴν ἰσχυρῶν, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνα.

De qua etiam Poeta noster quædam in Theogonia sua, ad hunc locum scitu utilia tradit: & Pythagoras in fine suorum Carminum, eam in animis hominum docet esse causam multorum, quæ & motus excitet in ijs, & ignorantiam inducat, ut præcipites quasi cæci ferantur in varia mala:

αὐγρὸν γὰρ σωπαδὸς ἔρις βλάβησα κίληθ' ὅσιν
 σύμφυτος, ὡς δὲ πρὸς αἵματι, εἰκόντα δὲ φύγει.

Tametſi ibi uideatur loqui de illa generali cō-
 ſentione & incitatione, quæ eſt omnium cupi-
 ditatum, & præcipuè *πλυνξίας*.

Διὰ δ' αὖτε *Διχα*.] Eſt *τμήσις*, pro *διάσδιχα*, di-
 uerſe, diuiſim, & partes in contrarias. uel *διεί-
 χου* : ut ſit ſenſus, diſtrahunt & diripiunt ani-
 mas hominis ad conſilia, ſtudia & conatus di-
 uerſos & contrarios.

Ἡ μὲν γὰρ.] Declarat hanc diſtractionem, &
 impulſionem earum. & primū uitiōſæ, quæ
 eſt *σχισμία*, improba, importuna, inquieta, pro-
 cax, turbulenta & infrenis: & proinde turbas,
 motus, diſſenſiones & bella parit: quā ut in-
 uilē nemo amare poteſt, quia eſt admodum
 uitiōſa, moleſta & noxia priuatim & publicè:
 ſed tamen eam quantumcunq; grauē & no-
 xiam, amant & proſequuntur homines perpe-
 tuò et acerrimè: ſed hoc faciunt ignorantes, &
 inuiti, ex peculiari ordinatione diuina. quia
 enim deſciuerunt à Deo, & meliore parte ſui
 ad deteriore: hinc uiciati & corrupti luunt
 diuinitus pœnam ſuæ defectionis, atq; pariter
 & cæcitate mentis & prauitate appetitionum
 feruntur præcipites in omnis generis mala.
 Hęc dicuntur nō diſcrepāter à ſacra ſcriptura de
 lapſu & uitio hominis, quę ſunt aut inde hau-
 ſta, aut ex penitiorē quadā conſideratione per
 peculiarem *ἐλαμψιν* cogitata & animaduērſa.

Οὐτις.

οὐτις.] Non per se amatur & mouet appeti-
tionem humanā, ad persecutionem sui, quia
est proterua, procax, turbulenta & noxia: ita
etiam hac ratione, quia non est αἰριτὴ & φιλητὴ,
eam discernit ab altera: & simul occurrit obie-
ctioni huic, Quomodo illa mala possit tāto
pere diligī ab hominibus, & esse in tanto pre-
cio & usu. Hoc enim ostendit fieri non per se,
ut ipsa sit expetibilis, sed per accidens, ita ut
homines ipsam noxiam prater intentionem
prosequantur: quia se ipsis offerat sub specie
boni, & ipsi istam speciem eius non possint di-
scernere & diiudicare, & hoc quidem consilio
& ordinatione diuina: unde est talis uis attri-
buita affectib. & cupiditatib. uitiosis, ut illę de-
prauent & corrumpant iudicia hominum de
rebus agendis, ut homines non possint uide-
re & intelligere, quæ sint uerè expetenda, quæ
non: sed ferè uitiosis & falsis suis imaginatio-
nibus ferantur in non prosequenda. uel per
consilium & ordinationem diuinam, qua ho-
mines, cum sunt castigandi, diuinitus excæ-
cantur ad errores suarum persuasionum: de
quo est hoc apud Sophoclem in Antigone,
τὸ κακὸν δονᾷ μοι ἰσθλὸν τῷ δὲ ἔμμελν', ὅτῳ
φρίνας διὸς ἄγει πρὸς ἄτασιν, πράσσει δὲ ὀλιγιστὸν
χρόνον ἰντὶς ἄταις. — Sapienter hoc à quodam
dictum est: Malum uideri interdum bonum
illi esse, cuius animū Deus impellat ad exitiū,
qui proinde breui tēpore extra exitiū degat.

Τὴν δ' ἰρίπλυν.] Alteram contentionem simili-
liter à sua stirpe & ui declarat, & ostendit esse
antiquiorem illa uitiosa. Alteram (inquit) *πρὸ*
ῥίπλυν, priorem: hoc est, prius. est adiectiuum for-
minum cum substantiuo, pro aduerbio, con-
structione Græcis poetis usitata.

Νὺξ ἰγίθυρον.] Series originis antiquissima
& obscurissima, quæ non possit mente & ra-
tione humana erui & percipi, sed sit cuiusdam
sublimioris contemplationis, quæ sit peten-
da ex doctrina & illustratione diuina: & haud
dubiè intelligit integritatem hominis primò
creati: unde hæc bonitas etiam post naturam
corruptam existit in plerisque aliquanto sanio-
ribus. Pium & hoc est, quia subiicit eam ordi-
nationi diuinæ, unde sit hominibus longè
melior in terras & animos atque cæcus homi-
nū dimissa & tradita ad hoc, ut eos excitet ad
honestos & utiles labores. quæ habet hanc
uim, ut quamlibet ignauum, exuscitet ad indu-
striam: & hoc quidem hac occasione & ratio-
ne, ut cum aliquis in ocio degens, & inde pe-
nuriam sentiens, uideat uicinorum suorum a-
liquem per laborem & industriam suam dite-
scentem, cum simili industria æmulandum sta-
tuat, & sibi proponat.

Οἶνον ὃ βιδάει.] Intelligendū est non solum
de domus extruptione, sed & de familiæ recta
& utili administratione.

ζῆμι.] Est præcisio enumerationis per for-
mulam

mulam uniuerſalem. quaſi dicat, breuiter, omnino uicinus ſuum uicinum ad opes acquirendas intentum æmulatur.

Αναλλ.] Itaque hæc contentio eſt utilis hominibus, qua etiam artifices ſe inuicem æmulantur uſq; ad indignationes mutuas, & cōtentiones acriores. Hos duos uerſus Plato in Lyſide, & Ariſtoteles in 5. Politicorum, & ſecundo Rhetoricorum, & Galenus in Methodo therapeutica, referunt ad illam priorē noxiā contentionem, quæ eſt inuidiæ. Plutarchus uerò, ferè attribuit iſti bonæ & ſalutari, quæ eſt æmulationis laudabilis : ad quam etiam Poeta eam refert, ſed ſub quadam lōgiore digreſſione à laudabili affectione ad illam uitiōſam, ut iam non minus inuidiæ quā æmulationi rectæ aſcribi poſſint huiusmodi artificū mutux contentionēs : & tamen mereantur in illis laudem quandam, & approbationem, propterea quòd eos excitent & exerceant ad maiorem induſtriam, nec ab illis, ut *φθόνος* *ρίπος*, facile quid melius requiri poſſit. Nam ut laudabilis *ἡμιφθόνος* ingenuos mouet, ita Teruiles iſte *φθονώτης*. Dicit ergo, hac contentione etiam figulus ſuccenſet & æmulatur figulum, licet aliquanto acerbius, pro hoc hominum genere, quod non poteſt ita moderari & celare aut diſſimulare affectus ſuos.

ὦ πόρσῃ, σὺ ᾗ ταῦτα τεῶν γνῆκ' ἀτθεοθυμῶν
 μὴ δ' ἐσ' ὄρις κακὸς χάρτος ἀπ' ὄργῃ θυμόν ὄρύ
 νείκε' ὀπιπῆδύοντ' ἀγορῆς ἐπακτὸν ἐόντα. (κοι
 ῶρε γὰρ τ' ὀλίγη πέλετ' νεικέων τ' ἀγορέων
 ὦ λινι μὴ βίος γνῶν ἐπκετανὸς κατὰ κεί) (τε,
 ὦραϊος, τὸν γαῖα φέρει δ' κμήτορος ἀκτλῶ.
 τ' κεκορεσάμενος, νείκεα δ' ἤρεμ' ὀφέλλοις
 κτήμασ' ἐπ' ἀλλοτρίοις. οἱ δ' ὅκ' ἐλιδύτορον
 ἔσται

ὦ δ' ἔρδιερ. ἀλλ' αὖθι διακρινώμεθα νείκε'
 ἰθείησι δίκαις, αἵ τ' ἐκ διὸς εἰσιν ἀρίστα.
 ἦ δ' ἢ μὲν γὰρ κληῖρον ἔδ' αὖσάμεθ', ἀλλὰ τε
 πολλὰ

ἄρπάζων ἐφόρεις, μέγα λυδ' αἰνῶν βασιλῆας
 δωροφάγους, οἱ τλῶδε δίκλῳ ἐθέλῃσι δικά-
 σαι.

O' Persa, tu hæc sepone in animum tuum,
 Nec te contentio maligna abducatur à labore,
 Ut fias observator litium, & fori auscultator.
 Nam tempus exiguum litium & fori datur illi,
 Cui non est intus sepositus victus annuus
 Et maturus, quem Cereris fructū terra proferat.
 Eo satur, licebit contentiones & lites foveas
 De bonis alienis. sed tibi non amplius licebit
 Ita agere mecū: sed deinceps dijudicabimus litem
 Rectis

*Rectis iudicijs, quæ ex Ioue sunt optima.
Antè quidē sortē diuisimus: tu aut etiā alia plura
Abrepta auferebas ad demerendos iudices
Doniuoros, qui hanc litem uoluerunt dijudicare.*

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Alloquitur fratrem, & iam traditam doctrinam ad eius emendationē accōmodat: quem indulgentem prauæ contentioni, & eius uiz insistentem per ocium & iniusticiam, dehortatur ab ea ad alteram cōtentionem honestam, & eius uiam meliorem in labore & iusticia sitam. In quo uerè fraternam suam erga ipsum beneuolentiam & sollicitudinē declarat, dum ita loquitur: O frater, tu hæc cogita diligenter, & penitus apud animum tuū perpendas, nec amplius committas, ut cupiditas (*κακὸς χαρακτήρ*) noxia, & damnis atq; malis aliorum gaudens, arceat & prohibeat *οὐ* tibi animum: uel *αὐτὸ* te: *δυσμὸν*, scilicet *κατὰ*, secundum animum, uel in animo, à labore, ut te conuertas ad ocium fori, & lites eius aucuperis, secterisq;. Nam tale uitæ genus res tuæ non ferunt: nec quisquam alius potest diu in ocio & litibus fori uersari, qui nō habet sub sua possessione reconditum fructum, qui ei abundè sufficiat in annum ad uictum, quemq; ei maturè & statuto tempore sine frustratione terra producat. Talem ubi per tuam iustam industriam ad saturitatem usq; nactus fueris, tum poteris alere

re & exercere lites ob bona aliena. sed tu, animo tuo emendato, & conuerso ad meliorem acquisitionem, hoc nunquam es facturus. Ut aut tibi spem quandam facias de bonis meis, quasi uelis denuò mecū agere, sicut antè, hoc tibi non amplius concedetur: sed si quæ alia controuersia inciderit inter nos, illam componemus iustis iudicijs, quæ à Ioue sunt ordinata, ut optimæ normæ & regulæ ad dirimendas lites. Tu uerò, cum non ita pridem diuideremus paternam sortem, non es secutus talia iudicia: sed præter tuam partem, multa alia per uim iniuste auferebas, & sollicitè muneribus studebas tibi conciliare & demereri iudices *Λυσιφάγας*, auaros, *πλιονύκτας* & iniquos, qui in se recipiebant diremptionem litis nostræ.

Ωρη γάρ τ' ὀλίγη.] Hic alij per *ῶραν* intelligunt *φροντίδα*, curam & studium: non malè, neque sensu alio, quàm quòd talem curā & persecutionem litium in foro non liceat diu retinere.

*νήπιοι, ὅδ' ἴσασιν ὅσω πλέον ἡμῖν πάν-
τος,*

*ὅδ' ὅσον γνῖμαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδιέλω μεγ-
ῶνειαρ.*

*Κεύψαντες γάρ ἔχουσιν θεοὶ βίον ἀνθρώποισι.
ἐνὶ δῖος γὰρ κεν καὶ ἐπ' ἡμᾶς δργάσαιο,
ὥς ἐσὶ καὶ εἰς γνῖαν τὸν ἔχει καὶ ἀδργὸν ἶόντα,
αἰψὰ κε πηδάλιον μὴ ὑπὲρ λαπνὸ κατὰ θεῖο,
δργα.*

ὄργα βοῶν δ' ἀπόλοιτο, καὶ ἡμίονων τελευ-
 ὄργων.

Stulti, neq; sciunt quanto dimidium sit plus toto,
 Neq; quàm ingens utilitas sit in malua & aspho-
 delo.

Nam dii hominib. occultā retinent uitæ rationē.
 Facile etenim uel uno die labore efficeret tantum,
 Ut etiam desēs haberes in annum,
 Et statim gubernaculum suspenderes supra fumū,
 Et opera bouum & mulorum laboriosorum inte-
 rrent.

EX O A T I O N.

Redarguit hosce & alios similes iudices &
 gubernatores, qui indulgent suarum cupidi-
 tatum prauæ contentioni impulsioniq;, & a iu-
 sticia atque uitæ frugalitate digrediuntur ad
 πλεονεξίαν iniustam, & splendorem uitæ lautio-
 rem. Qui quidem uolunt esse iudices, & reci-
 piunt in se litium dijudicationem, sicut etiam
 hanc nostrā litem receperunt: sed sunt stulti &
 incōsiderati, neq; animaduertunt quantū τὸ ἡ-
 μιον dimidiū, hoc est medium inter plus & mi-
 nus, quod est æquale inter lucrū & damnum;
 & idem iustum, sit πλεον plus honestate & utili-
 tate: id est, honestius & utilius πᾶσις, toto, quo
 & sua pars retinetur, & alterius ad se pertrahi-
 tur uel tota, uel ex parte: sicut fit ab illis qui lu-
 crantur & defraudant alios, qui ad suam rem
 c 4 alterius

alterius accumulans, ut ita habeant totū, hoc est rem alterius ad suam attractam. His uerbis perquam eruditè & aptè circumloquitur & iusticiam *ισότης*, & iniusticiam *ἀνισότης* & *πλιονξίας*; & illam huic præferendam esse docet. Sed auari & *πλιονέκται*, qui sunt cupidi inæqualitatis, hoc est lucris & cōmodi, sua augendi cum incommodo & damno aliorum, hoc non considerant aut intelligunt. Plato quinto Politicorum, & tertio Legum, hanc sententiā paulo aliter interpretatur, & intelligit de mediocritate in statibus ciuilibus & alijs rebus amplectenda, *ὅποταν ᾗ τὸ μὲν ἴσον λαμβάνειν ἡμεῶν δις, τόδ' ἡμῶν μέτρον, τότε τὸ μέτρον τοῦ ἀμείτρου πλείον ὄντιον, ἄμεινον δ' ἢ χείρονος*. In quem profectò sensum rectè & intelligi & usurpari potest, nec ab eo hæc nostra interpretatio discrepat, nisi quòd est aliquanto latioris sensus: quia est de mediocritate illa quæ est perpetuò & in omni iusticiæ cura eligenda, præ illo pluri & *ἀμείτρου* quod est *πλιονξίας* & iniusticiæ; & huius quidam, nō solum ut dominatur in magnatibus, sed & in personis priuatis. Primum ergo uult, ipsos ignorare uim & utilitatem iusticiæ longè potiorem, & magis amplectendam, quàm iniusticiæ & *πλιονξίας*, quæstus & lucris. Deinde etiam non considerare, quanta sit utilitas tenuis & frugalis uictus; & ideo splendorem & luxum magnificare, & pro illis suam *πλιονξίαν* intendere. Rectè autem *πλιονξία* cōiungit luxum;

xum: quia hæc uitia ferè se inuicem comitantur, & rarò separantur.

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσιν.] Pro *ἐκρύψαντες*, Postquam occuluerunt, retinent: hoc est, occultatum retinent. Causam huius ignorantiae & ἀβελτηρίας ostendit esse uoluntatem Dei, qui uoluerit abscondi ab intelligentia communi hominum hanc meliorem & faciliorem uitæ rationem, sitam in iusticia & frugalitate: quæ certè ignorantia secuta est lapsum primùm, & illam uisiositatem inde perpetua propagatione inualescentem, & mentem & intelligentiam humanam obscurantem: idq; uoluntate & consilio Dei, qui ita uult peccatum defectionis puniri.

Πυιδίως.] Illius primæ & melioris uitæ rationem & usum commendat quàm maximè, ita ut ostendat in ea seruata posse faciliè quæq; non admodum industrium, uel unius diei labore efficere, ut id sufficiat in annū integrum: utq; statim possit una nauigatione peracta, gubernaculum supra fumum in locū siccum suspendere, & boues atque mulos à laboribus suis liberare. Duorum autem tantum laborum facit mentionem: quia deinde lib. 2. præcipuè tradet præcepta de agricultura & nauigatione, una domestica, altera externa acquisitione, quæ fortasse in illis locis in primis erant in precio. Per *πυιδίον* hic intelligendum nauis gubernaculum, de quo etiam infra libro secundo,

πικρύνει δ' ἐργαίς ἐπὶ ῥαπνοῦ λιμένασθαι.

Vbi monet, seposito gubernaculo nauigationem magis tempestiuam expectandam.

ἀλλὰ ζεὺς ἔκρυψε χολωσάμεν φρεσὶν ἥσιν,
ὅππῃ μιν δ' ἀπάτησε προμηθεὺς ἀγκυλομήτης.

Τὸν κ' ἄρ' ἀνθρώποισιν ἐμήσατο κήδεα λυγρὰ.
ἔκρυψε γ' ὧν ὅν, τὸ μ' αὖθις εὖς παῖς ἰαπέθιο,
ἔκλεψ' ἀνθρώποισι διὸς πρὸς κλέοντος
ἐν κοίλῳ νάρθηκι, λαθὼν δὲ τὸρ πεκέραινον.
Sed Iupiter commotus animo suo ad indignationem occuluit,

Quia ipsum Prometheus solers decepit. (uexit.
Quo suo facto solerti tristitia mala hominibus in-
Nam Iupiter occuluit ignem, quem filius præclarus Iapeti rursus

A' Ioue prudenti clam subduxit hominibus,
In ferula caua, nesciente Ioue fulminatore.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Causam & originē huius ignorantiae & ἀβελτηρίας tradit, & quidem aliquanto prolixius & tectius pro illa priscorū sapientia, sub fabula de Prometheo: sed ita, ut eruditiorib. non ita sit difficile sensum eius eruere. In hac autem fabula tribuit ille quidem numini rerum omnium administrationē, & huius etiam uitę diffi-

difficultatis inuectionem, sed non sine culpa humana: quia peruersitas ingenij & mētis humanæ eò impulerit ipsum. Hac fabula uide-
tur in multis quadrare ad illa quæ in sacris li-
teris tradūtur, de lapsu primorum hominum,
& de illa indignatione diuina propter illam
inobediētiam & defectionem: tum uerò non
abhorret ab illis alijs, quæ ibi passim de ui-
tiositate humanæ naturæ, de eius lasciuiā & in-
quietudine, deq; miseris uitæ, inde perpetuò
emergentibus ex iusta Dei indignatione, scri-
buntur. Ex quorum numero hoc etiam Solo-
monis in Ecclesiaste cap. 7 est: Hoc scio, quòd
fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem
quæsiuerunt sibi adinventiones multas. Fa-
bula hic disertè à Poeta recensetur, ut non sit
necesse eam repetere: mens tantum eius est
non nihil eruenda. *προμνηστικός* dicitur, quasi *προνο-
μικός*, prouidens & prospiciens, à *πρό* &
νόμος, quod significat consulo, perspicio &
machinor. unde *προμνηστικός*, & a uerso in *θωπρ-
μικός*, solers, ingeniosus & industrius in per-
spiciendo. Hic Iapeti & Climenz, ab alijs Asiæ
filius perhibetur. Multa de eo apud Poetas ex-
tant, præcipuè apud Aeschylum in fabula inte-
gra de eo conscripta: quæ sunt prætereunda
hic, & tantū ea quæ ad istū locū spectant, con-
sideranda. Aiunt olim in more fuisse, soli-
das hostias in sacrificijs igne absumere. qui
mos cum multis grauis esset, Prometheus,
hom.

hominem callidum et perhumanum, egisse cum Ioue, ut media cederet in usus hominū. id Iouem libenter concessisse. sed deinde Prometheum duos tauros Ioui immolasse, & utriusque ossa pinguedine et corio uno, carnes uerò altero corio cooperuisse: & dedisse Ioui optionē, ut quem illorum uellet, eligeret. ibi Iouem, simplicem deum, nihil suspicantē fraudis, quem proximum haberet ad manum, cepisse, ossa uidelicet. qua fraude rescita, per indignationem ignem remouisse ab hominib. quem pro solito suo ingenio Prometheus ei facile rursus subriperit, & ad homines reuerxit. Quod factum Iupiter indignē ferens, ita punierit, ut Pandoram omnium deorū donis exornatam, ad ipsum & fratrem eius, atq; alios homines miserit, cum pyxide quadam illorum donorū. quam pyxidem Epimetheus acceperit, contra fratris uoluntatem: ex qua aperta, eruperint omnia illa dona, sola spe intus in labijs pyxididis retenta per operculum prius impositum. unde fit factum, ut totū genus humanum degens super terram, repleretur uarijs malis. Hoc figmentū perquam fecundum sensu suo, est iam explicandum secundum uerba Poetæ, quæ uidentur continere & quæ non abhorreant à sacra Scriptura, & quæ manifestam contemplationem mentis et ingenij humani præbeant rerum humanarum studio.

Αλλὰ ἴδτε.] Ratio uitæ fuit ab initio simplicissima : & adhuc posset esse, si homines eam cognoscerent . sed non possunt cognoscere, quia Iupiter eam occultauit. & hoc ideo, quia *προμηθεύς*, uis ingenij humani,

Αγκυλομήτης.] curua & deflexa à uoluntate Dei, et simpliciore uitæ ratione , cogitans & machinans pro sua sagacitate et solertia atque lasciuia, qua sua ui uoluit esse par Deo , aut etiam superior, sicut fuit *διάβολος*,

Εξαπάτησι.] deceperat in sacris & cultu exhibendo, quo grauabatur, ut immodico, et cum ita imminuere studuit, ut pars aliqua ad se rediret. Hæc est prima causa prauitatis, cum animus hominis in timore et reuerentia Dei, et eius uoluntatis obseruantia, fit remissior ex superbia, arrogantia, aut qua alia sua ratiocinatione & lasciuia.

Τούτῳ.] propterea, ista fraude & deceptione, ipse *προμηθεύς* hominib. causa fuit tristium malorum: quia hæc uasfricies se insinuauit postea etiam in alios homines, ad ipsorum perniciem, ut ita et ipsi à uoluntate & simplicitate Dei reciderent . in quo sensu erit iste uersus quasi *παρίνομις* quædam . Vel poterit intelligi de Ioue, qui propter hæc superbix et arrogantix uasfriciem et fraudem, homines priuauit magno bono, quo ipsi inuiti et cum tristitia caruerunt.

Κρύψι δὲ πῦρ.] Nam detraxit ipsis ignem, ut
inde

inde simplicissimè uiuerent, destituti artibus communibus, quæ ferè omnes beneficio quodam ignis exerceri solent. uel detraxit ipsis ingenij & mentis uim igneam & solertem, ut simplicius & rectius in sufficienti abundantia bonorū uiuerent, sine aliqua sagaciore scientia boni & mali, eorumq; delectu.

Sed ἵὺς πάρις.] præclarus & nō degenerans filius ἱαπετινίδης, antiquioris illius mentis, calliditate & inquietudine excellentioris, quæ dicta est παρὰ τὸ ἰεῖναι καὶ πίπειναι, à præcipiti impetu & uolatu, propter agilitatem & mobilitatem, aut propter deiectionē ad appetitiōes uarias:

Sustulit παρὰ Διὸς.] à parte mentis diuinioris & simplicioris, atq; sanioris in suis cogitationibus & ratiocinationibus: & pertulit ad homines, ad cogitationes & appetitiones humanas.

Ἐν κοίλῳ.] in caua ferula corporis humani, cuius domicilio occupabatur & grauabatur mens: & inde præter uoluntatem & ordinationem seueram Dei, degenerauit & discessit ad domiciliū sui affectiones & cogitationes, quibus sibi pollicita est maiorem cognitionem boni & mali, & inde uitam meliorem in lasciuiā & licentia uaria ingenij sui.

τὸν τε χολωσάμενθ' πρὸς ἐφελκυστὶν
τα ζεύς.

ἱαπετινίδης πάντῃν πῶς ἐλμύδα ἐδῶς,

χαίρει

χαίρεις πῦρ κλέψας, καὶ ἐμὰς φρένας ἥπε-
ροπύσας,

σοὶ τ' αὐτῷ μέγα πῆμα καὶ ἀνδράσι μῆλα
μύθοισι.

τοῖς δ' ἐγὼ ἀντί πυρὸς δώσω κακόν, ὥκνη
ἅπαντων

τόρπονται κατὰ θυμὸν ἑόν, λακόν ἄμφα-
γαπῶντες.

*Quem Iupiter nubium congregator per indigna-
tionem allocutus est :*

Fili Iapeti, in primis ingeniosæ calliditatis,

Gaudes ob sublatum ignem, & me deceptum:

*Quod & tibi ipsi & posteris hominibus magno
est futurum malo.*

*Quibus ego pro hoc igne dabo malū, quo omnes
Oblectabuntur apud suum animum, malum suum
studiose amplectentes.*

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Reliquam negotij seriem & progressio-
nem exequitur : & cōmemorat, quæ indigna-
tione Iupiter, ut pater iuuens, acceperit istam
Promethei industriā & solertiam in rebus suis
& aliorum hominum promouendis, contra
uoluntatem & ordinationem suā meliorem.
Concedit autem ei ignem subreptum, sed ad
magnā ipsius & omnis posteritatis incōmo-
ditatem :

ditatem : ex quo sint consecuturi malum speciosum, plausibile et gratum, quod per suam ἀβελτερίαν & αἰδοίαν sub specie boni sint quàm maximè amplexuri.

Χολωσάμενον.] νιμίσει, indignatione iusta cō-
motus ob hanc solertiam clandestinam, lasciuam & illicitam Promethei,

Νεφεληγγίτα.] μυθολογικῶς : quia Poetæ ei, ut supremo gubernatori, attribuunt, ut aliorum omnium, ita aeris, & eius affectionum gubernationem. Sed hic fortasse ἡδικῶς uocatur ita, quia est congregator & moderator omnium affectionum & cogitationum humanarum, tanquam nebularum. aut quia tum ex obscuro, quasi ex nebulis & nubibus, est allocutus Prometheus, transgressorē suę ordinationis.

πάντων πύρι.] περιειδὼς πάντων μύδια, præ omnibus alijs sciens consilia : id est, in primis solers & ingeniosus. & in istis uocibus πύρι μύδια, alludit ad ipsius appellationem, & concedit ipsum uerè dici προμυδία, quia in primis excellat περί μύδια : & hoc iam satis declararit hoc etiam factò, quia clam surripuerit ignem.

Χαίρεις.] Est quædam νιμιστικὴ approbatio: Tu gaudes, quia ignem clam me sustulisti, & hoc factò tibi places & abblādiris. At ego, &c. Pulchrè hic notatur ingeniosorū & solertium studium, & inconsiderata in successu suorum conatum lætitia & fiducia, qua sibi nihil non laudis, famę, celebritatis & utilitatis pollicentur.

tur. sed Iupiter hic respondet, & dicit: At tibi Prometheu, & omni posteritati, erit magno malo, hæc tua ingeniosa & solers industria: quod & primi illi, qui cœperunt suis ingenijs indulgere contra sanio-rem rationem, & omnes sequentes sunt experti, nec hodie desunt passim quàm plurimi, quos magno suo malo pœnituerit plerorumq; suorum consiliorum & conatum.

Tois d'icy.] Quia ab illo primo Promethes hoc malum propagatum est in omnes posteros, ut & cæcitate mentis & prauitate appetitionum seducantur uariè in suis conatibus, & habeant singuli *παραδοξον*, id est uariam quandam ingenij & mentis industriam propositam, quam admirentur, probent, & amplectantur tanquam suum magnum bonum, cum sit ipsorum malum, & tandè ipsi sint experturi eam talem fuisse: sed iam specie eius plausibili & grata decepti, eam malam & noxiam pro bona habent. Qui profectò error ignorantie & *ἀβελτηρίας* mirabilem uim suam exercet in ingenijs & mentibus humanis, & neminem nõ ad omnis generis incommoditatem & difficultatem uitæ seducit, ac præcipuè in præstantibus ingenijs declarat uim suam, ut rectissimè Cicero ita scripserit lib. 1. Officiorũ: Illud autem maximè rarũ genus est eorum qui aut eccellente ingenij magnitudine, aut præclara eruditione atq; doctrina, aut utraque re ornati, spæ-
d cium

cium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum uitæ cursum sequi uellent.

ῥῆμα.] In hoc est uis erroris & seductionis, quia hoc malum se cuiq; offert non sub specie mali, sed sub specie, boni & illius probabilis, grati & exoptati, ita ut quisq; suo malo cōtra προάρισεν & intentionem animi sui oblectetur. Vnde est illud Horatii:

Decipimur specie recti. & hoc usitatū, Suum cuiq; pulchrum. Item hoc Salomonis: Omnis uia uiri recta sibi uidetur. & illud cap. 16. Est uia quæ uidetur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem.

Τὸ ἰὸν λακὸν.] Mirum profectò hoc, & omnino contra naturam & mali & uoluntatis humanæ, quæ abhorret ab illo ut φακτῶ, nec id quod est ipsi aduersum amare potest, & tamē amat: & quidē in uitiosis quàm maximē, qui toti & præcipites feruntur in sua mala, & ea exitialia. sed hoc non fit per se, quia ea ut mala non possunt non auersari & fugere: sed per accidens, quia ipsis speciem boni præbent, amant ea & amplectuntur, utcunq; & quantacunque illa sint mala. Ita ergo fit, ut quæ per se auersentur & declinent homines, ea per accidens ament & prosequantur: & uice uersa.

ὥς ἔφατ', ἐκ δ' ἐγέλασε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

ἔφασκεν δ' ἐκίλονε πρηνυτ', ὅττι πάχιστα γαῖαν

SCHOLIA.

51

γαῖαν ὕδα φύρει, γὰρ δὲ ἀνθρώπου θέμεν αὐ-
δῶ,

καὶ δύνῃ, ἀθανάτης δὲ θεῆς εἰς ὧπα εἰσκήρ-
παρθενικαῖς, καλὸν εἶδος, ἐπὶ ἥρατον. αὐτὰρ
ἀθλῶν (φαίνων,

ἔργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἰσὺν ὕ-
καὶ χάριν ἀμειχῆσαι κεφαλῇ χρυσῷ ἀφρο-
δίτῳ, (νας.

καὶ πόθον ἀργαλέον, καὶ γυναικὸς μελεδῶ-
ν ἢ θέμεν κύνεον τε νόσ, καὶ ἐπὶ κλοπῇ ἦθος,
ἐρμείῳ ἥνωγε διάκτορον ἀργειφόντῳ.

Sic dixit, & subrisit pater hominū & deorum:
Et Vulcanum inclytum iussit quàm celerrimè
Terram aqua miscere, et vocè hominis imponere,
Et robur: facie autem assimilare deabus (eadem
Virginibus, specie pulchra & amabili. sed Pat-
Docere opera, & texere telam artificiosam:
Et Venerem auream, iussit, circumfundere capiti
gratiam,

Et desiderium molestū, & curas edaces mēbrorū.
Mentē autē caninā & subdolum ingenium imponere,
Mercurium Argicidam nuncium deorum iussit.

EXPLANATION.

Quod plausibile & gratum malum Iupiter
minatus est Prometheo & eius posteritati in
d a pœnam

poenam ignis subrepti, id aggreditur: & man-
 dat Vulcano ignis deo, formari ex terra & a-
 qua effigiem humanam, sub specie muliebr &
 uirginea, eaq; perquam pulchra & amabili, in
 quam exornandam omnes alij Dij conferant
 dotes & uirtutes suas. Quam hoc figmentum
 fit & accommodatum naturæ humanæ, & à
 plerisque locis sacræ Scripturæ non dissenta-
 neum, relinquo alijs accuratius discutiendum.
 Mihi uerò, ut breuiter quasdam mearum co-
 gitationū de eo proferam, uidetur Poeta in-
 nuere, hominem prius habuisse sinceriores
 & puriores naturam, & sine ui ignea, simpli-
 cius & quietius uixisse. Postquam autem Pro-
 metheus, id est lasciuia mentis ipsius, clām Io-
 ue, id est contra uoluntatem Dei, sibi asciuerit
 & uendicarit ignem, hoc est ingenij & cogni-
 tionis uim excitatiorem: inde quasi transfor-
 matum esse in aliam naturam & *λογισμ* corpo-
 ream, & illam quidem excellentem uirtutibus
 cœlestibus: sed quibus corporea fece contami-
 natis, mens humana & ipsa ex consortio con-
 taminata, sibi & illis indulgens, uariè abuta-
 tur ad lasciuiam & luxuriam uariarū artium
 & inuentionum, & hoc sub spe & specie boni
 & uitæ melioris inde efficiendæ: sed quam o-
 mnem industriam suam, quamlibet sollicitam,
 uariam & *ἀνθρώπων*, tandem *ἐπιποθεία*, poste-
 riore consideratione, & euentu stultorum ma-
 gistro, experiatur cōtrariam esse suis effectis.
 Talem

Talem uidetur Poeta uelle esse naturā humanam, & huiusmodi Promethea in ipsa dominari, ingeniosum illum quidem, solertem, industrium, & uarijs studijs & contentionibus occupatum: sed *πορείρως*, & tantum ad suam & aliorum inquietudinem & incommoditatem: qui se ex pyxide & domicilio corporis sui totum effundat omnibus uiribus suis, nec antè quiescat quàm illis absumptis, sola spe reliqua, qualicunque illa, sustentetur in perpetua *μεταμέλεια* & anxietate animi. Atq; hanc esse causam in natura humana illius *υψηλότης*, siue *ἀβελτηρίας*, *πλεονξίας* & luxuriæ, alienæ à rectitudine, simplicitate, frugalitate & sobrietate, diuinitus traditis & receptis: unde in dies uaria uitæ difficultas existat, aut potius inundet, & cumulatim ingruat.

Ως ἔφατ'.] Ioui, ut supremo Deo, *ἦδ' ὅ* admodum magnanimum, augustum & serium attribuit: qui etiam ridet, non risu aut Sardonio, aut læto, sed serio & *νιμιστονικῶ*, quo indignè fert Promethei lasciuiam & conatum contra suam sapientiam & salutarem ordinationem. & *διατάττει*, distinctè mandat, illū *κομψόν* & *δυσπρόσωπον* ornatum, & quæ à singulis Dijs uelis conferri bona in eum.

ἡφαιστον.] quia est formandum opus præclarum, demandatur hoc negotij Vulcano, artifici deorum. aut potius, quia hominis effigies est transformanda in elementarem & corruptibilem

34 IN HESIODVM

ptibilem *ῥᾶσις*, ideo primū ignea qualitas, ut in primis *ἀραγήσια*, deinde terra aqua & aer iubentur adhiberi. aut ideo etiam primū iubet Vulcanum terram aqua miscere, quia primò per usum ignis & ui ingenij artes & instrumenta sunt inuenta & confecta, per quæ & terra & aqua usurparentur, atq; adeò terra aquæ quasi iungeretur: hoc est, homines non minus mari quàm terra uterentur, pro sua uoluntate. de quo illud Horatij Ode 3.

Illi robur & æs triplex

*Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem*

Primus. —

αἰ Ἀλῶ.] Hac sub uoce aer etiam intelligitur, elementum quartum.

Ἀνδρώπῃς adijcit, quia hæc uox excellit inter alias: & his informatur effigies humana, cuius est sermo maximè proprius. & hoc instrumento ingenium humanum præcipuè uim suam exerit & declarat, in artibus & inueniendis & usurpandis.

καὶ ἄνθρωπος.] Hoc dicit fortasse ideo, quia uis ingenij & mentis præcipuè in ualidis & iunioribus uiget, & est inquieta & *πολυπράγμων*, qui etiam ferè soli sunt multi atque grati sermonis.

Ἀθανάτης.] Quia uis ingenij siue mentis est diuina, nec aliud magis famam & admirationem diuinitatis conciliet, nec ingenij artes
unquam

nunquam intermoriuntur omnes, sed sublati
prioribus succedunt statim alia.

παρδινικῆς.] Quia semper floret & habet
suas ἐπιδόσεις uis ingenij, nec potest nisi ad tē-
pus & peculiari potestate coerceri.

καλὸν αἶδω.] quia solus ingenij cultus ha-
betur honestus & liberalis, nec alia opera ma-
gis quàm ingeniosa probantur, & gratiam
demerentur.

Αὐτὰρ ἀδύω.] Huic Poetæ non solum has,
sed & sapientiæ artes attribuunt, quæ omnes
sunt huius προμηδείας humanæ, nunquam quie-
scentis in solertia & industria sua.

Ἀδύω autem filia Iouis dicta est, quasi ἀ-
δύω, quia non suxit, sed ex cerebro Iouis pro-
filiit. uel παρὰ τὸ ἀδράω, quia est dea prudentiæ,
quæ cernit & perpendit omnia: quam Vulca-
nus deus ignis elicuit ex cerebro Iouis, id est
mentis, quia ipsa est φωσφορεῖσα, ἱλιαιόουσα, καὶ
ἀναφορομένη, καὶ οὐδὲν ταπεινὸν φρονεῖσα, καὶ δραστη-
ρία, quæ illuminat animum, & inflammat, &
superna petit, nec quicquam humile sapit, &
est efficax atq; industria.

καὶ χάριμ.] gratiam & uenustatem sexus
muliebris: in quo & ipso nunquam quiescit
ingenium humanum, pro fuce, luxu & lasci-
uia muliebri.

Κίθαλιν.] Quia in hac præcipuè parte
gratia & species muliebris excolitur & ap-
paret. Sed hæc gratia & uenustas Veneris

latius extendi debet, ad alias etiam artes & opera earum: in quibus & ipsis non quiescit elaboratio ingeniosa, donec ad quendam Venerum splendorem & fucum deprauentur: ad quem tamē omnis progressio mirificē ab-
blanditur hominibus sua noua & plausibili facie, qua subinde cultiora uidentur prodire.

καὶ πῖδος.] Intelligit desiderium & cupiditatem indefessam eminendi & superandi alios, ex qua in solertibus & ingeniosis existunt perpetuæ æmulationes, inuidiæ, *φιλονεικία* ipsis & alijs molestæ, quib. & se macerant, & alios lacerant. Quos sequuntur *γυρόφοι μελεδῶναι*, curæ, sollicitudines, meditationes exedētes, exhaustientes & conficientes corpora & vires ingeniosorum.

γυρόφοι.] Est apta uox meditationibus & curis, quæ usque ad satietatem depascuntur & absument membra & vires: sicut ferē uideri est, ingeniosos & solertes pallidos & extenuatos esse.

ἐν δὲ δέμῳ.] Tales sunt ferē *χρηματίζαι*, negotiatores & *πλεονέκται*: sed & in liberalibus artibus ingeniosi & eruditi sæpe sunt *λευνοὶ* & *ἱπλοποι*, impudentes & subdoli atque uasfri, qui bonas artes ad quæstum & sordidos fines turpiter & malitiose detorquent & usurpant.

Ἑρμῆω.] Sunt epitheta Mercurij, ut nunciij & secretarij deorum, quæ conueniunt orationi siue eloquentiæ, cui ipse præficitur: quæ eloquentia

loquentia est ἑρμῆς interpres animorum. Et
 Διάκτορος, quæ & diuina oracula & cogitata
 hominum explicat & propagat. & est ἀργειφόν-
 τας, quæ occidit Argum: hoc est, quemlibet
 oculatum & uigilantem compescit: aut quia
 est plana explicatio cogitationum animi, qua
 si καταρφαύτης: aut quia compescit & mitigat
 affectus & impetus animorum, unde existunt
 cædes, quasi καταργῶν τοὺς φόντας, cohibens &
 compescens cædes.

ὥς ἔφατ'· οἷδ' ἐπίθοντο δὴ ἱερωνίωνι ἀνακτεῖ
 αὐτίκα δ' ἐκ γαίης πλάσσε λυτὸς ἀμει-
 γυήεις

σταρθγῖω αἰδοίῃ ἱκελον, ἱερονίδεω δ' ἄρα Βυλᾶς.
 ζῶσε δ' ἐκ κόσμῳ θεᾶ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
 ἀμφὶ δ' οἱ χεῖρες τε θεαὶ καὶ πότνια πᾶσιν
 ὄρεας χρυσείας ἔθεσαν χροῖ, ἀμφὶ δ' ἐπὶ γῆ
 ὄρεαι καλλίκομοι σέφον ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι.
 πάντα δ' οἱ χροῖ κόσμον ἐφήρμοσε παλλὰς
 Ἀθλίη,

ἐν δ' ἄρα οἱ σῆθεσι διάκτορος ἀργειφόντης
 ψεύδεα δ' αἰμυλίδος τε λόγους, ὅτι ἐπὶ κλοπῇ
 ἦθ' ὅτι

πενθε, διὸς Βυλῆσι βαρυκτύπου. ἐν δ' ἄρα
 φωνῇ

Θῆκε θεῶν κῆρυξ, ὀνόμηνε δ' ἐπὶ γῆ γυναικα
 d s παν

πανδῶρῳ, ὅτι πάντες ὀλύμπια δώματ'
ἔχοντες (σιν.

δῶρον ἐδώκεσαν, πῆμ' ἀνδράσιν ἀλφειῇ.

Sic dixit: illi autem paruerunt Ioui regi Saturnio.

Et statim inclytus Vulcanus ex terra formauit

Simulachrum uirginis pudicæ, secundum Iouis
consilium.

Pallas autem id cinxit & exornauit.

Gratiæ autem, & ueneranda Suada,

Monilia aurea circundederunt ei: & eam

Horæ pulchricomæ florib. uernis coronauerunt.

Reliquum omnem ornatum corpori eius appli-
cuit Pallas.

Mercurius autem ipsius pectori

Mendacia, & blandas uoces, et mentē subdolan

Indidit, ex consilio Iouis grandisoni: & uocem

Imposuit nuncius deorum. & hanc mulierem no-
minauit

Pandoram: quia omnes cœlicolæ

Donū cōtulerunt, in malum hominib. solertibus.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Iouis graue mandatum ἀπρησίστως & sine
mora exequuntur cœlicolæ, & singuli sua do-
na conferunt in simulachrum propositum,
quod est naturæ humanæ, ut est corpori inclu-
sa: in qua, pro uarietate ἐρησιων, omnes hæ
dotes

dotēs diuinæ ingeneratæ inueniuntur, ita ut illis ea supra omnes alias animantium naturas exculta & exornata deprehendatur: sed eo ipso ferè, propter abusum earum, lasciuia & intemperie mentis suæ fit inquietior, turbulentior, incommodior, & a recta atq; salutarī suæ uitæ ratione alienior.

Ως ἱππάρχ.] Hoc est *συνδαιμόνιον*. quia ipse, ut summus rex, breuiter mandat, & illi statim mandato eius obtemperant.

Κρονίωνι.] regi Saturnio, id est legitimo & generoso, qui à maiorib. suis hoc regnū accepit. quod subiunctum est, ut ratio mandati tam grauis, & summa obseruantia exequendi.

Ἀμφιγυῖας.] utroq; pede claudus. quod est ignis, & eius artificis *πυρίδατον*: quia subtus quidē sine nutrimento lignorum, supra uerò sine aere sicco & libero, non potest uim suam exercere.

Ἰμῶδες.] simulachrū & effigiem uirgini conformem, ut sit substantiue positum. uel simile, hoc est quiddam quod simile esset uirgini.

Ἐπορίστω.] finxit statim, & quidē secundum consilium & formam à rege diuino & ordinario demandatam.

Ζῦρι.] Hoc potest de bellicis dotibus intelligi, quibus & ipsis Minerua præficitur à Poetis. Hæc cinxit balthæo, quo prisci, ut est apud Homerum, uelut præcipuo munimento, ad ilia tuenda utebantur.

καὶ λίσμῃσι.] & reliquo ornatu & apparatu belli instruxit & communiuit.

γλαυκῶπις.] habens toruum uultum, & terrorem incutiens, ut dea belli : aut perspicax & prudens, & oculis quasi noctuinis prædita, quibus etiam in tenebris & admodum obscura & occulta perspiciat. Hæc uis prudentiæ humanæ, primum artes belli & aliarum rerum eruit, produxit in usum, & elaborauit aliquò usq; : quas deinde *χαρίτῃ* expoliuerunt ad suam gratiam & elegantiam : & *παρθῶ* laudibus euexit, & celebriores ac plausibiliores reddidit : aut ipsæ etiam artes suam persuadendi uim sunt consecutæ, specie sua philanthropa & eleganti.

Πότνια.] grauis & ueneranda, ob auctoritatem, sine qua *παρθῶ* parum ualeat. auctoritas autem præcipuè constat opinione uirtutis siue probitatis, prudentiæ, & beneuolentiæ, sicut Aristot. secundo Rhetoricorum tradit.

Ορμῆς.] Per hunc muliebre cultum & ornatum, significat omnem alium, rerum quarumlibet humanarum.

Ωραι.] Horas fingunt Poetæ deas temporum, & spaciosum anni, quæ habeant cōmissam custodiam portarum cœli, ad aperiendum & claudendum. de quib. est hoc Homeri Iliad. 2.

αὐτόμαται δὲ πύλαι μύκον ἄρα τοῦ, ὃς ἔχει ὦραι.

Intelligunt autem per eas, cœlestem & diuinam temporis per totum annū distinctionem & mode-

& moderationem. Hic autem hoc uult Poeta innuere, artes progressu temporis auctas & excultas per suas *ἐκιδέσθαι*, ad florentissimam & decentissimam speciem.

πάντα δὲ.] Reliquum ornatum naturæ & industriæ humanæ, adiecit & perfecit præcipuè prudentiæ uis diuina. Mercurius uerò indidit technas & astus, illasq; uarias illecebras, quibus utuntur artifices ad opera sua uenditanda, & cum quæstu distrahenda: ille etiam effecit artifices disertos & facundos.

ἐπίκλοπον.] uasum, subdolum & *πανουργον*, atq; ad circumueniendum dextrum. *λέκω*, Græcis significat non solū furtim & clam subripere, sed & dissimulare, fallere, fingere & decipere.

ἐν δ' ἄρα φωνῶν.] Vim sermonis & loquendī indidit Mercurius: quia & hoc est quoddam insigne donum Dei in natura, & non solum existit in ea ex *κράσει*, sed & quadā alia ui cœlesti & Mercuriali, aut potius peculiari consilio & beneficio Dei.

πανδύειον.] Vocauit eam Mercurius disertē & aptē ita, ab eo, quia omnes cœlicolæ in eam sua quædam dona contulissent. Est profectō hæc magna naturæ humanæ excellentia, quia tam multis diuinitūs dotib. est exornata: nec sunt illæ obscuræ in ea, præsertim considerata in sua uarietate personarum & temporum.

ῥήμα.] Hoc mirum, tantam donorum cœlestium

lestium excellentiam cedere in exitium hominum. Sed hoc fit per accidens, uitio naturæ, & per abusum talium bonorum, quem *προμηθεύς*, id est mens & ratio humana, lasciuiens in suis consilijs & conatibus, inducit. & ideo adiicit disertè,

Ἀνδράσι ἀλφειῇσι.] ad distinctionem suam, ut ostendat quibus hoc eueniat: nempe solertibus, ingeniosis, & inquietis, qui discedant à simplicitatis rectitudine, & non possint regere & moderari atq; refrenare suorum ingeniorum dexteritatem. tales enim inde & sibi & alijs publicè etiam incommodant: sicut hoc est in multis animaduersum, ut in Demosthene, Cicerone, & alijs infinitis, indulgentibus ingenijs suis: qui uitam suam omnino inquietam, occupatam & turbulentam reddiderunt. Ideo non temerè Horatius Dijs agit gratias, quia non sit tale ingenium consecutus:

*Dij bene fecerunt, inopis me, quodq; pusilli
Finxerunt animi, raro & perpauca loquentis.*

Ex hac autem uoce *ἀλφειῇσι*, uel in primis licet colligere, de quo Prometheo, & de qua Pandora Poeta hic loquatur: quia homines propriè uocantur *ἀλφειῖαι*, ut sunt solertes, ingeniosi & industrii circa inuentionem artium, scientiarum, & aliarum rerum humanarum.

*αὐτὰρ ἐπεὶ δόλον ἀπιὺν, ἀμύχανον, ὄξετε
λεσσαν,*

ὡς ἐπιμηθεῖα πέμπε πατρὶς ἑλντὸν ἀργα-
φόντῳ,

Δωρον ἄγοντα θεῶν, ταχὺν ἄγγελον. ὃ δ' ἔ-
πιμηθεὺς (εἶπον

ἔφρασατο ὡς αἱ εἶπε πῶμηθεὺς, μή ποτε Διὶ
Δίεξαδ' ἀπὸς Ζωὸς Ὀλυμπία, ἀλλ' ἀρπύε-
πειν

ἴδοιτο, μή ποτε κακὸν θνητοῖσι γένηται.
αὐτὰρ ὁ δεξάμενος, ὅτε δ' ἠ κακὸν εἶχ', εὐόκοι.

Sed postquā dolum subimē & inevitabile perfecit,

Pater ad Epimetheum misit inclytū Mercurium,

Celerem nuncium, adportantem donum: neque

Epimetheus

Consideravit, ut ei dixerat Prometheus, ne un-
quam donum

Acciperet à Ioue Olympio, sed remitteret

Retrò, ne quid mali hominibus accideret.

Sed ille accepto eo, cum malū haberet, intellexit.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Quæ secuta sunt opus demandatū & con-
fectū, exponit. Postquam, inquit, ἔτετέλεστο.]
perfecit Vulcanus, iussus à Ioue, aut ipse Iupio-
ter per Vulcanum & alios deos. Δέλον.] il-
lam effigiem muliebrē, varijs donis deorum
exornatam, ad hoc, ut esset dolus & impostu-
ra Epimethei & aliorum hominum.

Αἰσὺν.]

Αἰπὺν] sublimem & altum, & profundum,
 & arduum animaduersu : & ideo ἀμύχανον, in-
 nitabilem, quem nulla machina, arte & uia li-
 ceret uitare. Singula dicuntur aptè, pro ui &
 effectu huius ingeniosæ & solertis Pando-
 ræ in natura humana, cuius species omnes
 allicit & capit. sed dolum qui subest, & in
 commodum quod sequitur, nemo ferè ani-
 maduertit : quia est admodum abditus & re-
 conditus dolus iste, nec unquam satis caueri
 & uitari potest, propter suas ex ordinatione
 diuina causas & in natura humana, & in con-
 stitutione & motionibus superiorum corpo-
 rum : & habet tantam uim in sua plausibili spe-
 cie & exoptata pollicitatione omnis boni, ut
 etiā totas Respub. ampliss. regna & imperia
 decipiat, occupet & euertat : sicut hoc passim
 in Homero exprimitur, & apud Sophoclem
 in Oedipo tyranno : & licet cernere in Græcia,
 tum maximè per suam ἀβελτερίαν periclitante,
 cum in primis fama & gloria solertiæ & sapien-
 tiæ suæ illustris esset. quod mali et in Roma-
 no imperio est perquàm cōspiciū, quod non
 prius turbari, affligi, et ad ruinam labefactari
 cœpit, quàm se hæc Pandora luxus περιτργίας
 et πλεονεξίας insinuasset,

Eis ὑδμήδία.] ad Epimethea, fratrem Prome-
 thei. quod fingitur perquàm sapienter : quia
 ferè prudentia humana, et præcipuè hoc inge-
 niosæ solertiæ, est iuuenilis, inconsiderata, et
 talis,

talís, ut trísti & mísero euentu incipiat aliquo modo sapere. Deinde, quíá natura humana constat non solum mente, ut Prometheo : sed & appetitu, ut Epimetheo, qui ferè cōtra mentem res acceptat & prosequitur. Ad hunc ergo mittitur hoc donum, qui, ut inconsideratus, id accepturus erat, contra saníorem rationem, ad euentum trístem : quæ origo erroris & peccati traditur in sacra Scriptura, etiam in parentibus primis, inter quos primùm Eua per serpentem seducta est, postea ab ipsa Eua allectus est Adam. unde ex propagatione uitiij illius originalis in tota posteritate, singulorum mens seducitur à sua cōcupiscentia, tanquam Eua & affectione muliebri per suas illecebras sensim partem meliorem inescāte. Per Mercurium autem mittitur Pandora ad Epimetheum : quia hæc dona diuina artium, ui & beneficio sermonis inueniuntur, exercentur, traduntur, commendātur, & propagantur. Et primi illi parentes, qui erant prohibiti ab arbore scientiæ boni & mali, uiderunt : & præcipuè Eua uidit, quòd bonum esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile : & serpens de eo collocutus est cum ipsa, malus ille quidem insidiator & seductor, sed tamen angelus.

Quædam Genesius.] Et primus ille Prometheus, benignissimus & sapientissimus creator omnium, prohibuit gustationem de fructu scientiæ boni

tiae boni & mali : sed libido uoluntatis &
 mentis humanæ non obtemperauit ei , &
 ex propagatione uitiositatis illius in singu-
 los , pars inferior cupiditatum & affectio-
 num , quæ est iste *ἐπιθυμία* , id est uis animi
 humani inconsiderata & præceps , & (ut
 Plato dicit) pessima consultrix , ferè , præ-
 sertim in ingeniosis & solertibus , non obse-
 quitur parti superiori meliori quæ mentis &
 rationis , quæ est *προνομία* animi hominis .
 Deinde passim in communi uita , & præci-
 pue in statibus rerumpub. aliquanto sanio-
 ribus , inueniuntur sui *προνομοί* , qui sua se-
 nili & sobria prudentia respicientes *πρίαν*
καὶ δριάρη , multa improbant & dissuadent ,
 sed ferè frustra : quia isti iuueniles feruidi &
πρὸς προνομιᾶς ἐπιθυμία præualent sua plau-
 sibili & in præsens grata Pandora consilio-
 rum & conatum . Sic Demosthenes habuit
 Isocratem , & alios moderatiores uiros , tan-
 quam *προνομοί* , qui in multis consilijs ipsi
 resistebant : & præcipue Phocion hoc facie-
 bat , quem ipse uocabat suam *ἀκίδα* , aciem
 siue cuspidem : sed non prius eum & alios
 agnoscebat esse *προνομοί* , quàm tandem ex
 tristi & misero rerum statu , se expertus es-
 set *ἀπειρία* esse . Ita Ciceroni Cato , Brutus ,
 & multi alij grauiores & considerationes ui-
 ri fuerunt *προνομοί* , qui ipsius feruorem &
δὲ θυμὸν ἐξέτρεψαν compescebant : quos ipse post tri-
 ste

Res demum euentus suorum consiliorum, cum iam frustra esset *πειρηθὴς*, experiebatur tales fuisse, cum in illa *πειρηθῆς* sua ipse de se ita scriberet ad Octauium: O' me nunquam sapientem: & tamen aliquādo id quod non eram, frustra existimatum: quantum te Popule Romane de me fefellit opinio: O' meam calamitosam & præcipitem senectutem, ô turpem exacta dementiæ ætate caniciem. Homerus etiam Iliados nono, illi suæ iuuenili & *ἀσφαρῆς* atque *ἀρτίποδι ἄτης* quæ longè præcurrit,

— *φθάσει δὲ τι πῦρ αἰὲν ἐν αἰσῇ* —

βλάπτειν ἀνδράποιν —

contribuit Litas *πειρηθῆς* & consultrices: sed quæ non tam *πειρηθῆς* sua aliquid apud illam præcipitem & feruidam efficiant, quàm ponè subsequendo, ut *χολαί τι, ῥύσαι τι, παραβλῶνθε* & *ὀφθαλμοῖς*, claudæ, rugosæ, & oculis caligantes, medicentur & sanent turbas & calamitabes ab illa excitatas. Quò spectat etiam totum illud apud Poetas, & præcipuè Tragicos, argumentum de Oedipo, & eius sapientia, perquam speciosa illa quidem & plausibili, sed euentu ipso supra modum tristi & misera.

πᾶς σοφίας.] Sapientes sentiunt, optimis etiam dotibus ingenij cœlitis traditis non esse indulgendum, sed illas moderandas & reprimendas

reprimendas esse, pro uitanda priuata & publica incōmoditate, quæ ferè inde existit. Sed quid fit? Alacritas in natura humana ingeniosa & iuuenilis, nōdum ad sobriam & senilem moderationem exercitata, admiratur, probat, & amplectitur vires suas, & illis indulgendo nihil non conatur & molitur: donec tandem euentus ipse doceat, illa omnia stulta, irrita & noxia fuisse.

Tales *πρηνεῖς* sumus ferè omnes, qui simus *ἡμιμαθῆς*: qui ab initio quidem putemus nos sapere, sed postea experiamur nos desipuisse, & hoc in primis accidit illis, qui ingenijs, solertia & industria præstant, sine singulari *σοφισμῶν*. Hæc est illa sapientia, quæ à primorū parentum lapsu propagata est in uniuersam posteritatem humanā, in qua nullus est modus & finis consiliorum & conatum, sed ferè semper in deterius & maiorem uitæ difficultatem. Verū quisq; *ἀφ' ἑαυτοῦ* demū *ἐν ἀδύναμιν* *ἵκεται*, postquam recepit & possidet malum, id experitur & agnoscit. De qua sapientia est ferè totus Ecclesiastes Salomonis, in qua describenda & explananda ipse hoc subinde repetit, *ματαιότης ματαιότης ἐστὶν πάντα ματαιότης*: quam tantam uanitatem irritorum omnium consiliorum & conatum humanorum, ipse nō solum in uita aliorum, sed & in sua multis & manifestè demonstrat.

πρὶν μὲν ζῶσιν ὑπὸ χθονὶ φύλ' ἀνθρώπων,
νόσφι ἄτορ κακῶν, καὶ ἄτορ χαλεποῖο πό-
νοιο, (καν.

νόσφι τ' ἀργαλέων, αἵ τ' ἀνδράσι γῆρας ἔδω-
κεν ἄν' ἡλικίᾳ βροτοὶ καὶ ἀγλαῖαι σκῆπτρα.
ἀλλὰ γυνὴ χεῖρεσι πίθου μέγα πῶμα ἀφε-
λούσα, (γράφ.

ἐσκέδασ' ἀνθρώποισι δ' ἐμήσατο κήδεα λυ-
μὲνη δ' αὐτόθι ἐλπίς γυν' ἀρρήκτοις δόμοισι
γυνὴν ἐμμενε πίθου ὑπὸ χεῖλεσιν, ὅδ' ἐθύραζε
ὄζει πῆν, πρόσθεν γὰρ ἐπέμβαλε πῶμα πίθοιο
ἀγχιόχου βεβησὶ δῖος νεφεληγερέταο, (λητ.
ἀλλὰ δὲ μυρία λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλ-
πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δ' ἠθάλασσα.
νόσφι δ' ἀνθρώποισιν ἐφ' ἡμέρη, ἥ δ' ὑπὸ νυκτὶ
αὐτόματοι φοιτῶσι, κακὰ θνητοῖσι φέρουσα
σιγῇ, ἐπεὶ φωνῶν ὄζει το μὲν ἔτα ζεύς.
ὅτως ὅτι πᾶσι δῖος νόον ὄζει ἀλέαδαι.

Antè quidem supra terrā coetus hominū uiuebant
Sine malis & difficili labore,
Et sine morbis molestis, qui hominibus senectū-
tem contribuant:

Nam in malis homines statim cōsenescunt. (Cto,
Sed mulier manibus magnō operculo doliū detra-
e 3 Dissipa-

Dissipauit, & hominibus machinata est noxia
 Spes autem sola sibi in domicilio infracto (mala.
 Intus remansit, sub labijs dolij, neque foras
 Euolauit: quia prius operculum dolij iniecit,
 Consilio Iouis nubium congregatoris.
 Inde autem & alia mala infinita inter homines
 oberrant:

Nam & terra & mare plena sunt malis,
 Et morbi hominibus die noctuq;
 Sponte superueniunt, afferentes illis mala
 Tacite: quia Iupiter sapiens illis exemit uocem.
 Ita nullo modo licet Iouis mentem euitare.

EXORDIUM.

Priorem uitæ rationem, quæ in rectitudi-
 ne & simplicitate prima commodissima, quie-
 tissima & saluberrima erat, ante furtum Pro-
 methei, & Pandoram in pœnam eius ex indi-
 gnatione diuina traditam, commemorat: &
 confert cum ea, quæ Pandoram receptam se-
 cuta est, incommodissima, molestissima, ca-
 lamitosissima & miserrima: & passim in mun-
 do est nimis conspicua, ibi præsertim ubi Epi-
 metheus, id est appetitus sensituius cum sua
 Pandora, id est cum donis diuinis ingenij &
 animi humani, nactus est uel priuatim uel pu-
 blicè habenas laxiores. ibi enim intelligētiori-
 bus non est difficile animaduvertere omnia il-
 la in-

ta incommoda & mala, quæ hic à Poeta commemorantur. Nam ibi ex pyxide corporis & animi humani, quasi ex antro Aeoli, uenti & impetus affectuum & cupiditatum,

Quà data porta ruunt, & terras turbine perflant,
& omnia turbis & tempestatibus replent: nec antè quiescunt, donec & ipsi aut sint omnino exhausti & absumpti, aut certè ex aliqua seueriore coercionem repressi ad solius spei reliquias quasdam.

Νέσφιμ ἄτορ.] Usurpantur hæ duæ uoces aliàs ferè in eadem significatione: sed hic non ociose coniunguntur, uerùm intendunt significationem. Quasi dicas, procul uel longè, aut omnino sine malis uiuebant.

Αἰψα γ.] Iste uersus usurpatur etiam ab Homero, & est eius sententia uerissima, sicut quotidiana experientia docet, & ipse Galenus in lib. 1. de Tuenda uoletudine.

Κακότης.] Hic usurpatur pro malo externo: aliàs, sicut postea habebimus, usurpabitur pro malo interno, pro ipso uitio, ut ibi dicet,
πῶς μὲν τοι κακότηται μάλ' ἰλαδὲν ἴσιν ἰλίδαι.

De qua duplici huius uocis significatione etiam Plutarchus quædam tradit, in libello de Poetis utiliter legendis.

Ἀλλὰ γυνή.] Sed mulier effecit, ut hæc optima uitæ ratio mutaretur in contrarium.

γυνή.] Mulier, ut Eua, sicut sacra scriptura tradit: & deinde in singulis appetitiua &

foeminea affectio, & publicè indulgentia *μαγνη* & *ψυχαγωγική* atq; *συμφιτώδης* & *λιωργός*, unde laxatur disciplina seuerior. Hinc deinde sublata disciplina & coercitione, tanquam operculo & repagulo doli Pandoræ, hoc est corporis & animi humani, statim per licentiam erumpunt cumulatim & magno impetu, omnes dotes & uires totius naturæ humanæ, & nusquam non peruadunt, & nihil non conantur & moliuntur, sine omni modo & ratione saniore, donec & omnia disturbent confundantq;, & se exhauriant conficiantq;, usque ad unam spem reliquã, & ipsam debilem, & quasi in supremo naturæ attritæ hærentem. Ideo etiam fingitur adhæsisse in supremis labijs, nō solum quia facili & leui de causa excitatur, sed etiam quia quasi in superficie hærens celeriter adimitur, præsertim in natura iam exhausta & debilitata uitæ diuturnæ calamitatibus.

Εν ἀρρήκτοις.] in domicilijs corporis & naturæ humanæ, nondū omnino fractis & dissolutis: quia hic unus affectus spei usque ad extremum spiritū inheret. unde est illud Ouidij: *Viuerē spe uidi, qui moriturus erat.*

πρόδιω γδ.] Est ratio & causa solius spei relicte in pyxide Pandoræ humanæ: quia prius est iniectum operculum, quàm ipsa euolare posset. idq; factum est sapienti consilio, & beneficio Dei. Quod & ipsum quàm uerè fingatur à Poeta, docet quotidiana experientia ferè
in fin-

in singulis, qui exhaustis & compressis omnibus alijs, hunc unum affectū retinent postremum, & eo ferè solo sustentantur, aluntur, & mirabiliter ferè in quamlibet magnis malis & uitiorum & fortunæ aduersæ, antè ad resipiscentiam & meliorem quandam sortem reducuntur, quàm spem omnē amittant. Ideo profectò est in hoc spei dono animaduvertere singularem Dei benignitatē & prudentiam, pro subleuanda misera & calamitosa sorte naturæ humanæ: de quo dono etiā apud Aeschylū gloriatur Prometheus, & hoc ipso iactat se homines effecisse immortales, quia *τυφλὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπίδας λατύνουσιν*. Et sanè, si quis accuratius intueretur naturam & sortem hominis, animaduerneret, quod consequeretur & ageret uitæ, id eū ferè ex isto affectu habere, quo uigilans subinde aliquid melius & suauius somniet, unde uitam suam foueat & alat. Ideo uerè de eo dicit Viues: Iucundissima est spei persuasio, & uitæ in primis necessaria inter tot ærumnas & res duras, penèq; intolerabiles. omnia enim fierent sine spei condimento nō solum fatua, sed etiam insuauissima: prudenterq; factum est in fabula, quòd in Pandoræ pyxide, effusis rebus omnibus ac perditis, spes sola resederit in fundo: quæ est imago humanæ uitæ. indeq; ab artifice mūdi effectum est, ut spes leuissimis de causis nasceretur & sustentaretur.

Αἰγιόχῃ.] Hoc epitheto subinde à Poetis

Græcis ornatur Iupiter, uel quia habuit *ἄχλυν*, id est *ῥοφὴν* à capra Amalthea, cum subductus esset, ne infans à patre Saturno deuoraretur: uel quia adultus in memoriam beneficij, pellem illius capræ scuto suo induxerat: uel quia sit fortis & potens, atq; inuincibilis sub scuto ualidissimo: uel quia uentos, tempestates, turbas & motus pariter & excitet & cohibeat, ut deorum supremus.

Νεφέλη γένεταί.] Non temerè hic ponitur: sed quia ipse & antea in natura humana cohibuerat & incluserat omnes nebulas, uētos, flatus & tempestates: & adhuc pro sua uolūtate cohibere & concludere soleat.

Ἄλλα δέ.] Solus affectus spei remansit, ut inclusus in natura humana: alij autem omnes liberi euolarunt, & uagantur atque tumultuantur inter homines, atque uaria mala excitant.

λυγρὰ.] Aut ipsi affectus qui mala excitant, aut mala tristitia ab ipsis excitata: aut *λυγρὰ*, quasi *λίαν ὑγρὰ*, nimis fluida, laxa, & libera omnia alia quæ infinita erant in natura humana, eruperunt, sola spe excepta. Vnde

πλείη μὲν γὰρ γαῖα ἑανῶν.] omnia terra & mari replentur malis. Quia, ut Horatius Ode tertia dicit:

Audax omnia perpeti

Gens humana, ruit per uetitum nefas, &c.

εἴρει.] Morbi etiam ex huiusmodi uaria inquietu-

quietudine, & perpetuis occupationibus animorum & corporum humanorum, per totam uitam multi uarijque existunt, & quidem sine fine, & tempore quolibet.

Αὐτόματοι.] spontanei morbi: quia culpa & uitio hominum & affectuum humanorum, qui & ipsi sunt uoluntarij & culpabiles. Aut *αὐτόματοι*, pro *αὐτομάτως*, ipsi morbi pro sua libidine passim & perpetuò grassantur inter homines, tanquam fatales quaedam pestes, subinde nouæ exorientes in poenam & coercionem licentiæ humanæ: quas Deus *ἡσυχίᾳ* clam & tacitè non animaduertentibus hominibus immittit.

μητίται.] Qui & in hoc prudentem se exhibuit, quia illis ademit uocem, ut nos clam & inscios atque nihil tale metuentes adoriarentur. quod cedit in quandam subleuationem humanæ miseriæ.

οὕτως.] Est *ἡσυχία* admodum pium & graue, quo concludit hoc figmentum, & extollit potentiam & sapientiam Dei: imbecillitatem autem stultæ industriæ humanæ deijcit & extenuat. & simul ostendit, qua culpa nostra & præcipitati simus in omnis generis mala, & adhuc in ijs detineamur: quia clam Deo uoluerimus transgredi ipsius ordinationem *προμηθεύει* nostra, nec adhuc ad illam redeamus. Et ideo uult nos monitos exēplo tristi & misce

miserabili primi Promethei mentis nostræ, ne quid agamus contra uoluntatē & prudentiam diuinam: sed simus cauti & considerati, atq; timentes numinis, quod fallere non possumus, neque quicquam agere, ipso aut nesciente, aut non puniente. Ad hoc ergo Epiphonema referendum est totum hoc figmentum, quod isto modo nobis & sui discussionem non difficilem, & ad uitam totam melius administrandam instructionem non inutilem præbebit. Nam ideo Poeta hoc epiphonema uoluit hic in fine subiectum, ut inde & de ipsius consilio, & de usu huius figmenti admoneremur.

εἰ δ' ἐθέλῃς, ἐπιδόρυθι ἐγὼ λόγον ἐκκρυφώσω
 εὐὲ καὶ ἐπισαμνύνως, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο
 σῆσιν.

ὥς ὁμόθυρον γεγάασιν θεοὶ, θνητοὶ τ' ἄνθρωποι,
 χρύσεον μὲν πρῶτα γένος μερῶν ἀνθρώπων
 πῶν

ἀθανάτοισι ποίησαν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες.
 οἱ μὲν ὑπὸ Κρόνῳ ἦσαν, ὅτ' ὄραν' ἐμβασίλευον.
 ὥς εἰ θεοὶ δ' ἔζωον, ἀκηδ' ἔα θυμὸν ἔχοντες,
 νόσφι μ' ἄτερ τε πόνων καὶ οἰζύος, ὅδ' ἐλὶ δ' ἄλῳ
 γῆρας ἐπ' ἡμ' . αἰεὶ δὲ πόδας καὶ χεῖρας ὁμοιοῖ
 τέρποντ' ἐν θαλίῃσι, κακῶν ἐκτροχῶν ἀπάντων.

Θνητοῖς

Θνησκού δι' ὡς ὕπνω δειλμυλῶνι, ἐδλάδῃ
πάντα (ρα

τοῖσιρ ἔλω· καρπὸν δ' ἔφορε ζείδωρος ἀφθ-
κὺτομάτη πολλόν τε καὶ ἀφθονον. οἱ δ' ἔθε-
λμοι (σιμ

ἥσυχον δ' ἄγανέμοντο συῶ ἐδλοῖσιρ πολέσ-
αὐτὰρ ἐπείκην ἴδω γῆρος κατὰ γαῖα κάλυ-
ψεν,

τοὶ δ' αἰμόνες εἰσι διὸς μεγάλα σῆα βυλάς,
ἐδλοὶ ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
οἱ ῥα φυλάσσουσὶ τε δίκας καὶ χέτλια δ' ἄγαν,
ἥερα ἰσάμενοι, πάντα φοιτῶντες ἐπ' αἶαν,
πλετοδύται, καὶ ἴδω γόρας βασιλῆϊον ἔχον.

Quod si vis, alterū tibi sermonē ordine exponā,
Accurate & erudite, quem tu in animum tuum
reponas.

Vt simul creati sunt Dii & homines mortales,
Aureum primum genus hominum facundorum
Dii coelicolæ crearunt: (cælo,
Qui sub Saturno erant, quando ille regnabat in
Vivebant ut Dii, animo securo,
Prorsus absque laborib. & ærumna: neq. miserā
Senectā incumbebat, sed pedib. & manibus sem-
per similes

Obleta

Obletabantur in conuiujs, extra omnia mala,
 Et moriebatur tãquã somno domiti, omniaq; bona
 Illis aderant. Et terra fertilis fructum proferebat
 Spontè, multum & copiosum: ipsi uero uoluntarij
 Et quieti opera distribuebant, cum multis bonis.

Sed postquã genus illud hominum terra coo-
 Illi consilio Iouis magni, sunt dæmones (peruit,
 Eximij, hominum mortalium custodes terreni,
 Qui obseruant iusta facta, & facinora iniusta,
 Induti aere passim obambulantes per terram,
 Largitores opum, quod & ipsum regium munus
 sunt consecuti.

EXPLAN.

Ei & idias.] Haftenus prolixè quidem, &
 rectè, sed admodum utiliter & sapienter, ex-
 posuit causas & in uitiosa natura humana, &
 in Dei iusta indignatione, propter quas ge-
 nus humanum sit ab illa prima rectiss. simpli-
 ciss. & commodissima uitæ ratione deuolu-
 tum, ad hanc peruersiss. occupatiss. & miser-
 rimam. Sed quia in illis nondum sunt omnia,
 & pleraque obscurius dicta, quæ restant ple-
 niorè explicatione exequitur: & præcipuè ad
 hunc finem, ut in illa digressionè à meliore ui-
 tæ uia, gradus, uices & discrimina præcipua
 temporum & seculorum, in moribus & uitæ
 hominum designentur: quæ quinque consti-
 tuit,

tuit, certis metallorum generibus singula expressa & distincta, solo quarto excepto.

Primum est aureum, secundum argenteum, tertium æreum: quartum Heroicū, non simplex illud, sed quasi temperatum ex prioribus duobus, & ideo uacans nomine: quintum ferreum. Ad hæc discrimina, ut in primis conspicua omnibus temporibus, & non solum publice, sed & priuatim, & quidē per uices suas, multi etiā alij Poetę sæpē respexerunt: ut Virgilius 1. Georgicorū, & 6. Aeneid. Ouid. in Fastis lib. 2. & primo Metamorph. Iuuenalis Satyra 6. & 13. Tibullus, & Lactantius lib. 1. cap. 13, & alij passim autores. Proinde eorum cognitio magnum affert usum & ad uitæ cōmunis cōsiderationem, & ad autores bonos intelligendos.

et id est idem.] Si uis & cupis, sicut debes: quia pro sufficienti instructione de re lōgē grauissima, nondum est tibi satis dictū. Disertē transit ad alium sermonem, de eodē cursu rerum humanarū, omnibus cupientibus prudenter & utiliter uersari in mundo, & rerum suarum quadam meliore institutione, cognitu utilem & necessarium. Ideo etiam istum sermonem, & suam in eo tradendo operā diligenter commendat fratri: primū in eo, quia dicit *κατασκευασμένη*, in quo ordine & per partes, eius integram, non tamen prolixam expositionem promittit. Deinde, quia dicit *εὖ*, id est bene, diligēter & accuratē, Tertiō, quia *ἀντισταμένη*, id est

id est eruditè, rectè & prudenter, pro statu & cursurum humanarum ex gubernatione diuina. Quarto, quia uult eum ab ipso diligenter attendi, & memoriæ mandari.

Ὡς ὁμόδιν.] Propositū aggreditur, & ut promisit, ἀπὸ τῆς κορυφῆς, à uertice & origine prima creati generis humani.

ὁμόδιν.] ἀπὸ τῆς αὐτῆς ρίζης ἕως γένεσ, ab eadem radice, & genere eodem, ut Græci ex Chao & similibus deducebant: uel, simul eodem tempore: uel, ut Scriptura docet, ex eodem creatore Deo, & materia eadem.

Θωί.] & Dī & homines. ut nos credimus, angeli & homines ex eadem spiritus, diuinæ materia, quo ad animum: uel, soli homines in natura corporea & terrestri, nacti naturam diuinam, quia ad imaginem Dei creati.

Γενέσασιν.] ἐγενήθησαν: in quo initium generis humani creationi attribuit.

Χρυσόν.] Aureum fuit primum genus hominum, quod (ut Plato dicit) propter præstantiam naturæ, morum & uitæ, ita dictum fuit: quia quantum aurum præstet precio alijs metallis & rebus, tanto illud genus hominum præstiterit omnib. sequentibus, bonitate, simplicitate, puritate & rectitudine.

Μερόπων.] Hoc ἐπίθετον est proprium hominum, παρὰ τὸ μιμεῖσθαι λέγειν πῶς ὅσα, ab eo quia habeant uocem articulata, disertā & distinctam: quia possint & uoces uariarum linguarum

rum efferre, & in quaque lingua expressas & distinctas.

Αθανάτοι.] Originem huius generis tradit, sicut & alia omnia ordine accuratè, ut tempus, mores, genus uitæ, obitum, & quæ secuta sunt eum conformia uitæ & moribus. Diuinitus autem, & ex cœlesti stirpe illos homines ortos esse asserit, sensu non ita alieno à sacra scriptura.

Οί μὲν.] Vixerunt sub Saturno rege cœli & terræ, quod tempus antiquissimum traditur. Quo intelligit primam & antiquissimam gubernationem, & sub ea genus uitæ longè rectissimum & saluberrimum.

Ως δὲ θεοί.] Mores illis hominibus diuinos & genus uitæ conforme attribuit. Viuebant sanctè, religiose, & piè, ut homines diuini, & proximi diuinæ origini. Cognouerat fortasse Poeta aliquid de uita primorum parentum in Paradiso : & ideo respiciens eò, hæc dicit.

ἀκηδία.] securum & quietum, utpote habentes ipsum diuinum incorruptumq̃, à parte & uoluntatis & intellectus, & in bonorum omnium abundantia constitutum.

ὑπόφρων.] Inde, quia diuini moribus, etiam extra mala & difficultates uitæ agebāt: & non sentiebant senectutis incommoda, sed diu retinebant uirium integritatem : & extra publica mala discordiarum & bellorum, oblectabantur hilarioribus conuiuationibus.

θνήσκον.] Mortis genus ipsi naturale, & omnino quietum, atq; somno simile attribuit.

ἰδλὰ δὲ πάντα.] Ostendit, unde tantam & uitæ & mortis cōmoditatem habuerint. & per *ἰδλὰ* intelligit bona communis & ciuilis uitæ: ut sunt bona animi, corporis & fortunæ, quæ faciunt ad meliorem uitæ rationem. Victum autem terra sponte sua, sine aliquo ipsorum labore & cultu, producebat largū & abundantē.

ῥιόδωρος.] Proprio epitheto terra sic uocatur, uel quia *ῥέω*, & sic alios fructus donet: uel quia à sole calefacta, eos donet: uel quia donet omnia ad uitam utilia, *παρὰ τὸ δωρεῖσθαι τὰ πρὸς τὸ ῥῆν.*

οἱ δ' ἰθιλήμιοι.] *αὐτὶ τῷ ἰθιλήμει*, adiectiuum pro aduerbio, Græcis Poetis constructione usitata, *ἰκασίως καὶ προαιρημένως*, spontè & consultò.

ῥαυχοί.] Eadem constructione, pro *ῥαυχῶς*, quietè & tranquillè atque *σπουδῶς*. In quo in moribus ipsorum commendat iusticiam, ciuilem gratiam, æquitatem, & commoditatem, quæ uirtutes ab ipsorū societate & uitæ communitate excludebant *πλινξίαν*, contētionēs, lites, odia, simultates & discordias.

ἔργα.] Opera & officia communia, uitæ priuatæ & publicæ siue ciuilis, inter se ritè & pacatè distribuebant, communicabant & administrabant, *κατ' ἀξίαν* & *σύταξιν*, unà cum alijs multis bonis, quæ erant affectionum *φιλικῶν*, ut beneuolentiæ mutuæ, consensionis, beneficiæ,

tentia, *συμπάδας*, & uitæ consuetudinis. Quibus ostendit, ipsos omnino in amica societate uixisse, ita ut haberent omnia quasi communia, more amicorum.

αὐτὰρ.] Quæ sequuta sunt obitum non solum singulorum, sed & totius huius generis hominum primorum, tradit: & pro præstantia diuinæ suæ naturæ, morum & uitæ, ostendit eos cōsequutos præmia diuina, ut sint transformati in dæmones, & facti hominum præfides & custodes: qui ætei & spirituales, passim obambulantes super terram, obseruent eorū omnia consilia & facta, tam mala quàm bona, & pro sua regia benignitate locupletent quos uelint.

δαίμονες.] Plato in Cratylo explicat hunc locum, & dicit, Hesiodū per genus hoc aureum intelligere genus hominum bonorum & honestorū: & per bonos intelligere *φρονίμους* prudentes, & eos uocare uoce admodum antiqua & significanti *δαίμονας*, quasi *δαήμονας*, quales sunt omnes boni & uiuentes & mortui. quæ sententia non admodum discrepat ab eo quod nos in sacra Scriptura habemus de angelis, & ijs bonis & malis. Qua distinctione etiam à Poetis Græcis, alij boni alij mali dæmones traduntur. & quæ hic sequuntur, cōsentiunt cum natura bonorum demonum siue angelorum.

ἐπιχθόνιοι.] Pro hoc est in Platone *ἀλιξίκατοι*, defensores, & malorum propulsatores.

ὑίραι ἰσάμελτοι.] aere induti, spirituales, & nō
conspicui atque uisibiles.

βασιλείου.] εὐδρυσία, est primūm Dei donum,
deinde aliorum angelorum: eo maius, quo
qui propius accedunt ad praestantiā diuinam.
Vnde antiquitas beneficos omnes referebat
inter numina, & cœtum diuinorum.

διδύτῳρον αὖτε γῆρος πολὺ χειρότῳρον με
τόπιον

ἀργύρεον ποίησαν ὀλύμπια δῶματ' ἔχοντες.
χρυσέῳ ὅτε φυλὴ γυναικίῳ, ὅτε νόημα.
ἀλλ' ἕκατόν μ' ὡαῖς ἔτεα πατρὶ μητρὶ κεδνῇ
ἐτρέφετ' ἀτάλῳ, μέγα νήπιος ὦ γυνὶ οἴκῳ·
ἀλλ' ὅταν ἤβησεν, καὶ ἤβης μέτρον ἴκοιτο,
παυρίδιον ζώεσκον ὑδὶ χρόνον ἄλγε' ἔχοντες
ἀφραδίας. ὕβρις δ' ἀτάσθαλον ὅκ' ἐδιδύαντο
ἀλλήλων ἀπέχον, ὅδ' ἀθανάτους θοραπδύον
ἤθελον, ὅδ' ἔρδον μακάρων ἰδροῖς ὑδὶ βωμοῖς,
ἢ θέμις ἀνθρώποισι κατ' ἠθεα. τὸς μ' ἐπειτα
Ζεὺς Κρονίδης ἐκρυψε χολόμῳ, ὅνεκα ἱμάς
ὅκ' ἐδιδύαν μακάρεσσιν θεοῖς, οἳ ὀλύμπου ἔχου-
σιν.

αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ ὅτ' ἄρ' γῆρος ἤϊ γαῖα κάλυψε,
τοὶ μὲν ὑποχθόνιοι μάκαρες θνητοὶ καλέοντ'
διδύτῳροι· ἀλλ' ἔμπης ἱμῇ καὶ τοῖσιν ὀπθολεῖ.

Alterum

Alterum rursus genus longè deterius postea
Argenteum coelicolæ produxerunt,

Aureo neque indole neque mente simile.

Sed puer centum annis apud matrem ueneradam
Educabatur adolescens, in sua domo admodum
Stultus :

(gisset,

Cum uerò pubuisset, & pubertatis modum atti-
In breue tempus uiuebant in malis

Per stultitiã : quia petulantia inuistã nõ poterant

A se inuicem abstinere, neque colere Deos

Volebant, neq; sacrificare supra aras Deorum,

Vt hominibus legitimum est per mores . quos qui-
dem deinde

Iupiter per indignationẽ occuluit, quia honorem
Non exhibebant Dijs coelicolis.

Sed postquam & hoc genus terra cooperuit,

Isti subterranei beati mortales uocantur

Alteri. ita & hos tamen secutus est suus honor.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Alterum genus siue seculum hominũ de-
scribit per suas circumstantias, quod Argen-
teum uocat : & eo deterius priori fuisse osten-
dit, quo argentum est deterius & uilius auro.

φύσιν.] κατὰ, est Ellipsis. & φύς usurpatur hic
pro natura & indole corporis, sicut νόημα pro
animo & mente. Nam dicit, hoc genus neque
f 3 corpo.

corporis neque animi indole fuisse par & simile priori, sed longè ab eo degenerasse.

ἰνατὸν ἔτια.] Illam degenerem dissimilitudinem declarat. quia quo ad corpoream *λεῖαν σιν*, erant molliores & delicatiores, & indulgentius educabantur in suis puerilibus cupiditatibus: quo ad animos autem, erant stupidiores & inertiores. Quod utrunq; vitium in illis alebatur & confirmabatur educatione indulgentiore: quia ad multam ætatem, & iam adulti, quasi pueri delicatè à matribus educabantur, & retinebantur domi in sua magna stulticia, quæ sequitur remissiores educationem, & cupiditates dissolutiores.

ἀλλ' ὅταν.] Quid autè sequebatur huiusmodi deprauatæ naturæ educationem delicatorem? Vt & corporibus & animis corrumperentur, & quidem corporum vires & integritatem non diu retinerent ultra *ἀκμὴν* uigorem ætatis: animorum autem vitiosorum stulticia, & in se inuicem sæuirent, & cultum Dei aspernarentur impiè & inhumanè.

μέτρον.] mensuram, modū & statum pubertatis. Quibus uerbis circumscribit mediam ætatem, quæ uocatur Græcè *ἀκμή*, latinè uigor & status.

ἀλλ' ἔχοντες.] Non tantum erant momentanei, sed & calamitosi, & dolorib. obnoxij. Imò quia malis & doloribus affligebantur, ideo non erant diuturni, Vnde autem affligebantur

bantur malis? Ex ἀφραδίαις, ex sua stultitia, ex feruidis, temerarijs & maliciosis consilijs prauitatis suæ. Vnde efficiebantur ὕβριται, πανούργοι & πλιονέκται atque ἀσιβῆς. Et quidem ita impij & aspernatores cultus numinis, ut receptum cultum Dei non sequerentur. aut potius, ut simpliciter non uellent Deum communi omnium hominum more agnoscere, colere & reuereri: sed fierent planè impij & ἀπειθείαι, qui negarent omnem Dei providentiam.

ἦ.] quo modo, quemadmodum, ut & quæ ratione est δίκαις legitimum, receptum & religiosum. κατ' ἔθνη, per consuetudinem & mores: uel, ut iam olim receptum & approbatum erat consuetudine & moribus à maioribus acceptis.

τοὺς μὲν ἵπαια.] Quem sunt isti consequuti obitum & finem uitæ? Iustum & miserum, ut ex indignatione numinis iusta, ante tempus morte præmatura tolleretur ex uita: eo quòd fuissent impij, & à metu atq; cultu Dei, tum uerò à studio humanitatis alieni.

αὐτὰρ ἵπαι.] Tradit quæ sequuta sint obitum eorum. Et quia erant secundi à prioribus & optimis, & primi in παρρησίᾳ, ideo non quidam facti fuerunt dæmones, & ἐπιχθόνιοι φύλακες ἀνθρώπων καὶ πλατύνεται, ut illi primi, sed μάλιστα θνητοὶ καὶ ὑποχθόνιοι, ut non conuerterentur in sanctos & diuinos spiritus aut angelos: sed essent beati, ut homines mortales & terram

subeuntes, ac sub ea degentes : atq; ita non omnino priuarētur honore omni, pro sua non perfecta prauitate, sed temperata quadā pietate & humanitate.

Ζεὺς δὲ πατὴρ τρίτου ἄλλο γένος μρόπων
ἀνθρώπων,

χαλκίον ποίησ' ὅκ ἀργυρῶ ὅδε ὁμοίον,
ἐκ μελιαῦ, δεινόν τε καὶ ὀμβριμον, οἷσιν ἀφ' ἧος
ὄργ' ἐμελεσονόγηται, καὶ ὕβριδ' ὅδ' ἐΐσι τ' ἐν
ἥσδιον, ἀλλ' ἀδάμαντος ἔχον κρατὶρόφρον α
θυμόν,

ἄπλαστοι· μεγάλη δὲ βίη, καὶ χεῖρδ' ἀαπῆρι
ὅζ' ὤμων ἐπέφυκον ὑπὸ στιβαροῖς μελέεσσιν.
τοῖς δ' ἦν χαλκεα μὲν τούχεα, χαλκεοὶ δὲ
τε οἶκοι, (ρος.

χαλκῶ δ' ὄργαζοντο μέλας δ' ὅκ' ἔσκε σίδηρος
καὶ τοὶ μὲν χεῖρεσσιν ὑπὸ σφετόρησι δ' αμύντες,
βῆσαν ἐς θυρώσιντα δόμον λευδρῶ ἀΐδλαο,
νώνυμοι. θάνατος γ' καὶ ἐκπάγλος πόρ' ἐόντας
εἴλε μέλας, λαμπρόν δ' ἔλιπον φάος ἠελίοιο.

Jupiter aut pater aliud tertium genus hominū,
Aereum produxit, argēteo nulla ex parte simile,
Ex fraxinis, uehemens et ualidum: quib. Martis
Opera lacrimabilia, et iniuria curæ erant, neque
cibum

Comede-

Comedebant, sed habebant robustum animum adamantis,

Inaccessibiles: quibus magna uiolentia, & manus non attractabiles

Ex humeris in ualidis membris excrescebant.

His etiam ærea arma & domus æreæ erant,

Aereis etiam instrumentis laborabant, nec erat illis ferrum nigrum.

Et hi quidem manibus suis domiti,

Descenderunt in squalidā domū Plutonis horridi,

Ignobiles: quos quamlibet horrendos, mors

Atra occupauit, & deseruerunt splendidam lucem Solis.

E X O A I O N.

Tertium genus, perinde ut priora duo describit, à sua origine, à moribus, à genere uitæ, ab obitu, & ijs quæ eum sunt secuta. Quod &ri comparat, & hisce omnib. longè deterius priori ostendit: quod quidem & ipsum à puritate & precio aureæ & optimæ naturæ degenerauerat, ad illam suam deteriorem & impuriorem argenti: sed non abiecerat omnem bonitatem humanitatis, & uitij communibus hominum deprauabatur, ut parentum luxu, molitie & indulgentia, sua licentia, ignauia & similibus, ut uiueret liberius & petulantius, sine metu Dei & cultu religionis. Hoc aut tra-

dit, ferè omni humanitate abiecta degenerasse in naturam immanem, ut essent omnino Martij, sanguinarij, horrèdi & uiolenti, qui in mutuum etiam exitium ruerent, & ideo citius & fœdus perirent. Per quos intelligit fortasse Gigātes, & similes alios, nimis martios & truculentos, qui pro tēporib. & locis sēpè existūt, & bellicis motibus multa turbant & uastant.

ἐκ μιλιᾶν.] ex fraxinis, ut arboribus durioribus, & ad hastas atq; alia bellica instrumenta idoneis. Hoc dicit, propter temperamenta & impetus eorum: quia & erant ita duri & firmi, ut uiderentur ex talibus arboribus nati esse, & toto impetu ad hastarum & armorum usum ferebantur. Ideo erant *ὑμῆριμοι*, ualidi & robusti: utroq; autem, & uiribus & impetu siue conatu *δανῶ* uehementes, horrendi & truculenti. Et inde, quia erant natura, uiribus & moribus duri, ualidi & concitati atq; truces, ad bellum procliues erant, & eius opera & facinora uiolenta & tristia sequebantur.

ἵδι τι σίτον.] Neque capiebant cibum more humano, ita ut ad conuiuia, compotationes, & id genus alias solennitates cōuenirent: sed *ἄπλαστοι*, informes, inculti & inciuiles, *παρὰ τὸ πλάσσειν*: uel inaccessibiles, *ἀπίλαστοι καὶ ἀπρόσιτοι*, ad quos nulli cuperent & possent accedere.

ἔχον θυμὸν.] retinebant animum: id est, perdurabant in suo adamantino, duro, rigido & efferrato animo.

μεγάλη δὲ βίη.] Quia uis magna & ingens ro-
bur in ipsorum corpore erat, & manus ἀαπτοί,
ἀπροσπίλαστοι, ὧν ἔκ ἀν' αὐαίτης, non palpabiles &
attrectabiles, ex ipsorū humeris prodibāt. Ita
ostendit, ipsos fuisse μεγαλοσπλάγχνους, & habuisse
magna corpora, & uires immensas: & pro
illis animos & spiritus feroces, crudeles, sa-
uos & inquietos. & proinde usos areis, id est,
firmis & ualidis armis & munimentis, etiam
domiciliorum, contra mutuam uim: & areis
instrumentis etiam terram coluisse, & alios la-
bores obijisse. aut armatos & communitos te-
lis & armis, negocia sua expedijsse, ita ut ob-
metum mutuum nusquā prodirent inermes.
Ideo tandem omnino exasperatis aduersus
se inuicem animis, perierunt conflictibus mu-
tuis: & νόσσοι, ignobiles & obscuri, sine ali-
qua fama & celebritate nominis sui, descende-
runt in squalidam & situlentam domum geli-
di & rigidi Plutonis: id est, morte intempesti-
ua & uiolenta miserè & turpiter finierūt uitā.

θάνατος δ'.] Atque illos ita quamlibet tru-
culentos & terribiles, atra mors oppressit, ut
coacti fuerint deserere splendidā solis lucem.
Quo quasi illustri quodā epiphonemate loci
huius, ostēdit qualis ferè soleat esse exitus ho-
minū Martiorū, quā tristis, miser, uiolētus &
intēpestiuus: & quo modo ingētes ipsorū ui-
res corporis & animi eos nō solū nō protegāt
cōtra mortē, sed etiā precipites in eā deturbēt.

αὐτὰρ ἐπεὶ ἔειπεν γῆν καὶ γαῖα κάλυψε,
αὖθις ἔτ' ἄλλο τέταρτον ὑδὶ χθονὶ περυβο-
τείρη

Ζεὺς Κρονίδης ποίησε δίκαιόττορον καὶ ἀρείον
ἀνδρῶν ἠρώων θεῶν γένος· οἱ καλέονται
ἡμίθεοι, πτωτόρη γένε' κατ' ἀπείρονα γαῖαν.
καὶ τὸς ἄ πόλεμος τε λακός καὶ φύλοπις αἰνὴ,
τὸς μὲν ἐφ' ἐπὶ ἀπύλῳ θήβη καδ' ἀμυδί γαίῃ
ᾤλεσε μαρναμένους μήλων ἔνεκ' οἰδὶ πόδαο·
τὸς δὲ καὶ γυνήεσσιν ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θα-
λάσσης

εἰς τροίλῳ ἀγαγὼν, ἐλγνὴς γένε' ἠὲ νόμοιο·
γυνὴ ἦτοι τὸς ἄ θανάτῳ τέλος ἀμφεκάλυψε,
τοῖς δ' ἄνδρ' ἀνθρώπων βίοντι ἔπειτα ὅπασας
Ζεὺς Κρονίδης κατεγνάσσε πατὴρ ἔς πεῖρα-
τα γαῖης.

καὶ τοὶ μὲν ναίεσσι ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
γυναικῶν νήτοισι, πρὸ ὠκεανὸν βαθυδίνῳ
ὄλβιοι ἠρώων· τοῖσι μελιηδέα καρπὸν
ῥίς τοι ἔτ' ἐς θάλλοντα φέρει ζείδωρος ἀργεῖα.

Sed postquam hoc genus terra cooperuit,
Deinde rursus aliud quartū genus super terram
multorum altricem

Iupiter produxit, iustius hoc præstantius,
Heroum genus divinum, qui vocantur

Semidei,

*Semidei, ortu præstatiore, super immensam terrã.
 Quos quidem bellum noxium, & pugna grauis,
 Alios ad Thebas septem portarũ in terra Cadmi
 Perdidit, pugnantes propter oues Oedipi:
 Alios etiã nauibus super magnum fluctum maris
 Ad Troiã adductos, propter Helenã speciosam:
 Ibi quidem finis mortis circumdedit.
 Cæterum istis seorsum ab hominib. uictũ et locũ
 Iupiter, collocauit in finibus terræ: (tribuens
 Qui quidem habitant securo animo
 In beatorum insulis, iuxta Oceanum profundum,
 Heroes beati, quibus suauem fructum
 Ter in anno germinantem profert terra ferax.*

E X O A I O N.

Quartum genus, Heroum tradit: quod genosius & iustius, inserit inter tertium deterius, & quintum deterrimum: ut ostendat, res & mores hominum non perpetuo aliquo & fatali cursu, sed pro uoluntate & prouidentia diuina administrari, ad suas uices & temperationes. Vt autẽ huic Heroico generi attribuit stirpem & originem generis meliorẽ: ita mores, uitam, obitum, & quæ sequuta sunt omnia, meliora: ut ita ex omni parte, sicut ab initio proposuit, illum duplicem communis uitæ cursum sub administratione diuina declararet: & planẽ ostendat, ferẽ ex consilio diuino, & melio.

& meliores melius foeliciusq; uiuere, & deteriores deterius, peruersius & miserius.

δικαιότερον.] Usurpat comparatiuum cum laude eminentiæ, & in suo genere, & quo ad superiora duo genera: quorum tertium fuit omnino iniustum & degener, secundum autem petulans & delicatum: hoc autem quartum fuit & per se aliquanto generosius iustiusq;, & respectu illorum priorum.

ἀρετον.] præstantius & melius generositate, quia à stirpe sua diuina non degenerabat.

ἀνδρῶν ἥρώων,] Heroes uocantur uirtute præstantes, & ea supra conditionem humanam, proximè accedentes ad excellentiam diuinitatis, *οἱ δὲ ἀρετῇ ὑπερῶν θάου.* Vnde *ἥρωϊν* huiusmodi uirtus, excellentior quàm pro conditione & natura communi hominum: de qua Aristoteles lib. septimo Ethicorum. De origine uocis Grammatici uariè tradunt. alij *ἀπὸ τῆς ἰσῆς*, id est *γῆς*, à terra *ἡστ' ὀρεχθῆν*, quia excellentiores alijs, aut à terra, aut supra eam degerint. alij *ἀπὸ τοῦ αἵματος*, quia ipsorum animæ in meliores spiritus transformarentur. alij *ἀπὸ τῆς ἰσῆσιν*: alij *ἀπὸ τῆς ἀρετῆς*, à uirtute, & amore eius, qua excellant.

ἡμίθεοι.] semidei, non integri neq; dii neque homines: sed altero parente diuino, altero humano. Aut semidei ratione uirtutis, qua supra naturam humanam ascendebant, proximè ad diuinam. Vel quia in natura humana, uirtute diuina

te diuina præditi erant.

πρωτὶ γένει.] genere & stirpe priore : id est, superiore & excellentiore, quàm pro stirpe aliorum hominum . Ita ipse uult eos præcipuè fuisse uocatos *πρωτὶ γένει*, quia inter homines stirpem excellentiorẽ essent consequuti , alterius parentis Dei.

καὶ τὸς μὲν.] Genus uitæ tradit. & quia fuerunt stirpe diuina geniti & generosi, atq; inde *δυμολῶς* & *δυμολίοντις* , & præterea iusti : ideo non potuerunt tolerare iniurias, quas pro sua præstanti uirtute indignius ferrent . Proinde ob eas propulsandas , excitabantur ad bella : sed quæ nõ solum iustis de causis susciperent, sed & modo iusto & laudabili gererẽt. Et proinde illa eorum bella maximè fuere celebrata à priscis Poetis, nec pauca de illis celebrationibus ad nos peruenerunt : præsertim de bello Thebano, & Græcorum ad Troiam, quorum ut præcipuorum hic facit mentionem.

φύλαξις.] pugna & prælium uocatur . Et secundum alios, quia *πολλῶν φύλων*, multarum tribuum & generũ *ῥα* uoces & linguarum conueniant in pugnam : in qua deriuatione usurpatur pro qualibet pugna ex multis constante. Secundum alios usurpatur pro seditione, & intestino atq; domestico certamine & conflictu, quia constet *ῥα* uoce, *φύλαξις* tribus & cæcis eiusdem.

οὗτοι μὲν,] Duo præcipua bella commemorat,

rat, in quibus illi Heroes pugnādo perierunt: unum ad Thebas, sub ducibus Eteócle & Polynice fratribus, pro regno Thebano pugnantibus: alterum ad Troiam, pro Helena à Paride abrepta, sub imperatore Agamemnone, ad id bellum electo à Græcis. Hoc bellum est præcipuè & prolixè ab Homero celebratum: ab alijs Græcis & Latinis breuius, & non ita accurate. Illius Homerus etiam facit mentionem subinde, sed à Tragicis Græcis est in multis fabulis plenius tractatum: ut ab Aeschilo, in fabula quæ inscribitur *ἐπὶ ἁ ὑπὸ δούβαις*: à Sophocle in Antigone, cuius occasiones in Oedipo tyranno, & euentus quidam in Oedipo *λοῖπαι* *ἔτι* exponuntur: ab Euripide, in Phœnissis.

ἐπὶ ἀπύλῳ.] Hoc adiicitur, ad differentiam & Thebarum *ἐκατονπυλῶν*, quæ fuerunt in Aegypto: & illarum quæ fuerunt dictæ *ὑπὸ πλάκει*, nam hæ tres Thebæ apud Poetas celebrantur, ut hæ in Bœotia, & illæ in Aegypto, & illæ in Cilicia *ὑπὸ πλάκει*, sub monte ita dicto.

καδμίδι.] Quia Cadmus dicitur condidisse has Thebas in Bœotia.

μῆλων.] propter oves: hoc est, propter regnum & potentiam Oedipi regis Thebanorum. Quia prisca reges ferè erant *πολυβρίμονες*, & pecorib. delectabantur, ijsq; dinitias suas metiebantur. Huius autem belli pro opibus & potentia regni Thebani hæc fuit causa: quia Oedipus duobus suis filijs Eteocli & Polynici tradiderat

tradiderat regnum, suo quodam consilio, hac lege, ut per uices & alternatim id administrarent. Sed cum Eteocles id occupasset, fratri ab exilio redeunti noluit cedere. Vnde ille tandem in diuturno exilio filia Adraſti regis in uxorem ducta, per ſocerum contraxerat copias ſeptem ducū, cum quibus profectus fuit ad Thebas, contra fratrem. Et cum in primo conflictu fratres exacerbatissimis animis congregerentur, statim ambo mutuis uulneribus conciderunt.

λαῖτμα.] τὸ χάσμα, hiatus & spaciū maris, οἰονά λαίτμημα: uel παρὰ τὸ λατύνειν ὑπὸ τῶν κυμάτων, quia ualde à fluctibus agitetur & concutitur. intelligit autem mare mediterraneum, interfluens Græciam & Ioniam in Asia.

τοῖς δὲ δῖχ.] Quæ sequuta sunt obitum horum, tradit. & ipsis suam beatiorē uitam, in quam fuerant translati, contribuit, quam in Insulis beatis siue beatorum sint consequuti beneficio diuino: qui uoluit ipsos, ut præstantiores, longius separari ab hominibus, ad certum genus uitæ.

καὶ ὅτι.] loca certa, quæ sibi facerent consue- ta, & quasi propria, quæ incolerent.

καταίνασι.] κατένεικε, οἰκίσαι ἐποίησε, collocauit, constituit & ordinauit ad incolendum.

ἢ πέρατα.] Quia in extremis partibus Europæ, intra Hispaniam & Angliam, Græci Poetæ has insulas pethibent fuisse: quæ ex tem-

peratissimis flatibus zephyri fuerunt fertilissimæ, ita ut ter in anno produxerint omnis generis fructus.

ἄλαιοι ἥρωες.] beati & fœlices. Græci enim Poetæ heroibus, & uita piè & honestè perfunctis, attribuūt aut istas Insulas beatorum, αὐτὸν αἰὶον ἡλύσιον & ἀσφοδιὸν λειμῶνα, campum Elysium & pratum floridum: de quo Homerus in Odyssæa.

μήκετ' ἔπειτ' ὥφελλον ἐγὼ πῆμπροισι με-
τεῖναι (νέας.

ἀνδράσι, ἀλλ' ἢ πρόθε θανῆιν, ἢ ἔπειτα γε-
νῶν δ' ἢ γένος δὲ σιδ' ἥρεον, ὅδ' ἔπειτ' ἡμᾶρ
παύοντ' ἀμάρτυ καὶ οἰζύος, ὅδ' ἔπειτ' ἐν νύκτωρ
φθειρόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσονται μερί-
μνας,

ἀλλ' ἔμπης κ' ὅττισι μεμίξετ' ἐδλὰ κακίῃσι
Ζεὺς δ' ὀλέσει κ' ὅττι το γένος μερόπων ἀνθρώ-
πων,

εὖτ' αὖ γένοντο πολιοκρόταφοι τελέθωσιν.
ὅτ' παῖν' παίδεσσιν ὁμοίῳ, ὅδ' ἔτε παῖδες,
ὅδ' εἶνος φεινοδὸκον, καὶ ἑταῖρος ἑταίρων·
ὅδ' ἑταίρων φείλος ἔσεται, ὥς τὸ πάρος
αὐτῶν.

αἰψὰ γ' ἡγεσθόντας ἀπὸ μύσσει τοκῆας, (σε-
μῆμψον) δ' ἀφ' αἵματός χαλεποῖς βάλλοντες ἔπρασ-
χέτλιοι

SCHOLIA.

99

ἄνθρωποι δὲ θεῶν ὅπιν εἰδότες, ὁ δὲ μὲν οἷον
 γηράντεσι τοκοῦσιν ἀπὸ θρεψήρια δοῖν.

χειροδίκαι· ἔτορος δ' ἔτορ' πολὺν ὅζα λαπα-
 ῖς δὲ ζῆς θυόρχα χάρις ἔσεται, ὅτε δικάει, (Ζεὺς
 ὅτ' ἀγαθὸν μᾶλλον ἢ κακὸν ῥεκτῆρα ἐὺ βεῖν
 αὐτῶν ἐμνήσθαι. δίκη δ' ἐν χορσὶ ἐκ αἰσῶς
 ὁκῆσαι· βλάπτει δ' ὁ κακὸς τ' ἀρείονα φῶτα
 μύθοισι σκολιοῖς γνέπων, ἐπὶ δ' ὅρκου ὁμείτῃ.
 Ζῆλος δ' ἀνθρώποισιν οἰζυροῖσιν ἀπασιν
 στυγέλαδος κακὸς χαρτος ὁμαρτήσιν συγ-
 ρώπης. (δείκνυται

καὶ τότε δὴ πρὸς ὀλυμπον ἀπὸ χθονὸς εὐρυο-
 δουκοῖσιν φάρειας καλυψαμένω χροῶ κα-
 λῶν, (θρώπης,

ἀθανάτων μετὰ φύλον ἵτλω· πελοπόντ' αὖ
 αἰσῶς ἐνέμεσις. τὰ δ' εἰς ἀλγεα λυγρὰ
 θνητοῖς ἀνθρώποισι κακὸν δ' ὁκῆσαι ἀλκή.

Vtinam deinde ego non interesssem quintis
 Hominibus, sed aut ante mortuus, aut postea na-
 tus essem.

Nunc enim genus est ferreum : neque interdum
 Cessabunt a labore et miseria, neque noctu
 Pereūdo. propterea Diī dabūt illis graues curas.
 Sed tamen etiam istis malis admiscentur bona.

g

2

Et Iupiter

Et Iupiter perdet hoc etiam genus hominum,

Vbi geniti extiterint canescentes tempora.

Neque pater liberis similis, neq; liberi:

Neq; hospes hospiti, neq; socius socio:

Neque frater erit fratri charus, ut antè:

Et senescentes parentes statim aspernabuntur,

Et eos durioribus uerbis alloquendo culpabunt

Feroces, neq; Deorum curam habentes: neq; isti

Parentibus senescentibus persoluerint præmia nu-
tricationis.

Violenti, alius alius ciuitatem euertet.

Neque uiri bonæ fidei, neq; iusti erit gratia ulla,

Neq; probi: sed magis malorū patratorē & petu

Honorabunt. Ius & pudor in manibus (lantem

Non erunt: sed prauus uiolabit meliorem,

Alloquēdo iniquis uerbis: & præterea peierabit.

Et homines miseros omnes Inuidia

Maledica, maligna & lurida comitabitur.

Et tunc quidem in cælum à terra ampla

Candidis pallijs tectæ corpore pulchro,

Relictis hominibus in cœtum Deorum ibunt,

Honestas & Iusticia. Hinc deinde relinquentur

mala tristia

Hominibus, nec erit remedium miseriæ:

χολιον.

Suum seculum facit quintum, & id deterri-
mum & miserrimū. Atque ideo indignè fert,
se in id incidisse: & non potius, aut longè an-
tè mortuum, aut postea genitum. Comparat
autem id ferro: & ut moribus omnino uitio-
sum & deprauatum, ita uitæ cursu tradit esse
mirificè turbulentum, inquietum, calamito-
sum, miserum, atq; indies in deterius præcep-
s ruens: donec tandem amissa omni probitate
& rectitudine, prorsus & undequaq; omnib.
obruatur malis.

ὄφελον.] Orditur à uoto, de re iam facta, &
non reparabili. Sed hoc facit ex more homi-
num communi: & ad declarandum animum
suum alieniorem à tali hominum genere, ita
uitioso & peruerso. Et utitur hac uoce *ὄφελον*,
quæ in significatione optandi usurpatur ad-
uerbialiter: & tamen formatur ut uerbum, tri-
bus personis: & ferè cum adiectione alterius
aduerbij optandi *εἶδι*, uel *αἶδι*. ut apud Home-
rum *Iliad.* 1.

αἶδ' ὄφελαι παρὰ νευσὶν ἀδάνηυτοι καὶ ἀπύμην ἔσθαι.
Et obseruandum, quia hoc *ὄφελον* cum aug-
mento & ἁ geminato dicitur, quod alibi *ὄφελον*
simpliciter usurpatur.

ἀλλ' ἢ πρόωδον.] Hoc uotū aliq; ita intelligunt,
ut putent eum optare, ut antè aut in priori se-
culo mortuus fuisset, aut certè paulo pòst ex-
stisset. Sed potest etiam satis cōmodè ita in-
g 3 telligi.

telligi, ut tantum optet se non incidisse in hoc genus hominum: sed aut prius mortuum fuisse, aut postea eo deleto potuisse existere: ut videatur sperare per uices tempora meliora.

νῦν γὰρ λέγει.] Ratio uoti, A' peruerfitate & prauitate huius generis. Est hoc genus ferreū, quia nullis domatur laboribus & calamitatibus, ut desistat à mutuis afflictionibus: et ideo tandem deuoluetur in graues & tristes difficultates.

ἀλλ' ἔμπης.] Sed tamen non carebit omnib. bonis intermissis: quia alioqui non posset durare aliquò usq̃, eo quia, ut Aristoteles 4 Ethicorum dicit, τὸ κακὸν κατὰ τὸ κατὰ τὸ ἀπὸ αὐτοῦ, καὶ ἐν ἀκλήρῳ ἢ ἀφόρῳ γίνεται. Vitium & per se perit & si fuerit integrum, redditur intolerabile.

ἦν δ' ὀλίγη.] Hoc etiam subiicit quasi bonum: quia neq̃ singuli, neq̃ totum hoc genus sit diu duraturum: sed quasi in prima canicie & cruda senectā, interitu præmaturo pessum iturum.

ὅδ' ἐπατήρ.] Per partes uitia & assidua incrementa eorum exponit, quibus uita communis indices deterior & miserior efficietur. Primum est, degeneratio prolis, & inde dissimilitudo & dissensio inter parentes & liberos.

ξενόδομος.] Vox ducta ἀπὸ ξένου καὶ δέχομαι, & usurpatur de eo qui accipit aliū hospitio. Numerat autem inter maxima uitia hic, non seruare fidem hospiti, nec ei præstare solitam beneuolen-

neuolementiā: quia tum erat magnū ius hospitij.

ἡ δὲ κασίγνητος.] Fratrum quoque charitas fiet languidior, quā antè erat. quod Ouidius ita effert,

— Fratrum quoque gratia rara est.

Αἰψά.] mox ubi aliquantum adoleuerint: uel potius, post paucos annos: quia loquitur de futuro, & intelligit tempora deteriora, quæ sunt sequutura.

μίμνουνται.] Quos reprehendent, & notabūt atque carpent durioribus & indignis uerbis, quibus alloquentur eos. σχύταλοι.] petulantes & proterui. Quod subiicitur, ut causa & ratio: facient hoc, quia erunt feroces, indomiti, inobedientes & intractabiles.

ἡ δὲ διῶν ἑπὶ.] Quare autem erunt σχύταλοι? quia uacabunt omni uerecundia, & metu Dei & hominum: quia neminem reuerentur, neminem respicient & obseruabunt, nec putabunt se ab aliquo obseruari. οπιρ Poetæ usurpant primū pro aspectu & intuitu, & præcipuè superiorum: ut Dei, omnia sua prouidentia gubernantis: & hominum, in imperio & gubernatione quadam constitutorum. hinc pro ipsa prouidentia & gubernatione diuina, omnia sua animaduersione obseruāte: ex hoc pro metu, reuerētia, cultu & similibus, quæ debentur tantæ tam prouidæ & uigilanti animaduersioni, gubernationiq;. His omnibus uacabunt isti, nam primū non agnoscent Deum,

nec eius animaduersionem omnium. & hinc neque gubernationem & feueritatē aliquam in delictis puniendis putabunt esse. ac proinde neque metuent & reuerentur eum, & multo minus inde alios homines: sed uiuent securē in licentia suarum cupiditatum. & inde neque parentibus senio confectis aliqua præmia retribuent pro laboribus & officijs nutritionis: neque quia erunt omnino uiolenti & iniusti, abstinebunt suam uim ab alijs & à se inuicem.

ινόμης.] Integer & bonæ fidei uir, atq; iustus & bonus, nō erit apud ipsos in gratia ulla, aut honore: sed potius patratores malorū, perfidum & iniustum: & ὕβρις, id est ὕβρις, petulantem & proteruum hominem, colent & honorabunt,

δίκη δ' ἐν χερσίν.] Iusticia non erit in manib. neq; pudor aut uerecundia & honestas: hoc est, sine omni iusticia & cura honestatis, manibus suis abutentur pro sua libidine.

βλάβει δ' ὁ ἴσους.] Et quilibet pro sua improbitate petet & inuadet præstantiorem uirum, eumq; laceffet & uexabit indignè, iniquis & callidis uerbis alloquendo, quæ iuramento confirmabit. Intelligit uarias calumnias & criminationes, quas improbi contra probos sine excogitaturi, contra omnem rei ueritatem.

ἴσους δ' αὖθις.] Præterea inuidia maledica, maligna & lurida atq; uirulenta, omnia occupabit

pabit inter miseros homines. Præclarè affectum Invidiæ sua triplici, aut potius quadruplici vi depingit. Nam hic affectus est *δυσκίλλος*, malè & sinistrè sonans: id est, maledicus, contumeliosus & iniquus. Deinde est *κακόχαρτος*, malignus: & *ἐπιχαίρων*, qui malis aliorum gaudet & lætatur. Tertiò, *συγνώπης*, tristi, lurido & acerbo vultu. Quartò, his omnibus affectionibus & similibus alijs calamitosos & miseros facit homines, pariter & eos in quibus inest, & eos contra quos usurpatur.

καὶ τότε.] Tandem etiam exterminabuntur ex animis & cœtibus hominum iusticia et honestas: post quas exterminatas et expulsas, existent omnis generis mala, sine omni modo & fine. quibus ut extremis, nullū poterit inueniri par remedium. Est locus admodū grauis & philosophicus, quem etiā Plato in Protagora tractat, qui statuit has duas ciuiles uirtutes, *αἰδῶ καὶ δίκη*, quæ status ciuiles constituent & cōseruent: quas proinde Iupiter pro conseruatione societatum communium induxerit in genus humanum, hac lege per Mercurium lata, *τὸν μὲν δυνάμενον αἰδῶς ἢ δίκης μετέχειν, ἐτάνειν ὡς νόσον πόλιν*: ut qui nō posset honestatis & iusticiæ fieri particeps, eum occidant ciues tanquam morbum ciuitatis. Et sanè non potest esse tolerabilis ulli societati, qui omnino est destitutus istis duabus uirtutibus. Nam talis uagas et effrenes libidines habet, & illis

non potest non & sibi & alijs incōmodus esse. Eò autem prauitatis tandem homines delabuntur, per disciplinæ seuerioris laxationem & intermissionem: quia quo magis remittuntur frena coercionis, eò uehemētius cupiditates erumpunt & inualescunt: in quarum dominatione non possunt obtinere locum honestas & iusticia, quæ illis per omnia refragantur. Ideo inde expelluntur. & quia expulsæ ob uniuersalem licentiã & prauitatem, nusquam terrarum possunt nancisci locum: ideo se, ut diuinæ uirtutes, & dona Dei, recipiunt in cœlum, ad Deum ipsum, & ibi morantur: donec homines per suam licentiam & prauitatem in omnis generis mala præcipites, satis castigentur, & ad desiderium uitæ melioris redigantur. Tum denuò pro diuina uoluntate demittuntur ad homines: hoc est, homines diuinitus excitantur ad amorem, studium & curam disciplinæ rectæ, per quam consequuntur has uirtutes, id est mores honestatis & iusticiæ. Eò respicientes etiã alijs Poetæ, cum uolunt demonstrare maximam ἀναρχίαν, prauitatem & miseriam: tum fingunt has uirtutes, tãquam deas, exulare ab hominibus. Vt Theognis:

αἰδώς μὲν γὰρ ἔλωλετο, ἀναιδέει δ' ἢ καὶ ὕβρις

νικῆσασα δίκην γῆν κατὰ πάσαν ἔχει.

Etenim pudor euauit, & impudētia & petulantia uicta iusticia occuparunt terram. Et paulo post idem:

ἡ δὲ νῦν αἰδώς μὴ ἐν ἀνθρώποισι ἔλθῃ,
αὐτὰρ ἄναιδέϊ γαῖαν ἐπιστρέφεται.

Nunc quidem pudor inter homines perijt, im-
pudentia autem peragrat terram. Hinc est e-
tiam illud Poetæ nostri:

Ultima cœlestium terras Astræa reliquit.

Ex quo est & hoc Plutarchi, in libello de Ora-
culis interceptis: θαυμαστὸν γὰρ ἴσθι, ὅτι τοιαύτης λα-
πίας ὑποκυκλήνης, μὴ μόνον ὡς προῖπεν Ἡσίοδος, αἰδώς
καὶ νέμεισι τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπολειποῦσιν, ἀλλὰ καὶ
πρόνοια διῶν συσκολεῖται τὰ χρηστὰ πάντα χέθρι εἰ-
χεται; Ita ne mirū est, si tanta prauitate diffusa,
non solum (ut Hesiodus dixit) pudor & iusti-
cia uitam humanam deseruerunt; sed & pro-
uidentia diuina, undiq; conuasatis oraculis di-
scelsit? Idem in uita etiā Themistoclis, statim
ab initio meminit huius loci.

αἰδώς.] Significat pudorē siue uerecundiam
honestiorem. Nam in ipso pudore non solum
est fuga turpitudinis, quæ uocatur αἰσχύνη; sed
& amor & studium honestatis, quæ uocatur
δυσχέρεια. Ex qua, quia tanquā causa pro-
ficiscitur ipsa honestas & probitas: hinc fere
usurpatur à Poetis pro ipsa honestate, aut cer-
tè disciplina & cultura eius.

νέμεισι.] Est affectus iusticiæ, quo iusti tur-
bantur, & indignè ferunt successum & impu-
nitatem improborum. in quo fere insunt, se-
ueritas puniendi improbos, & sollicitudo de-
fendendi probos. Usurpatur à Poetis interdū
pro iu.

pro iusticia ipsa : interdum pro eius seueritate & indignatione aduersus improbos, atque adeo pro disciplina & coercitione improbitatis. Hic uidetur usurpari pro utroq; pro iusticia, & pro sua disciplina coercente improbitatem & licentiam. Sicut αἰδώς etiam hic usurpatur, non solum pro pudore & honestate : sed & pro amore, studio & cura honestatis, per suam conuenientem disciplinam.

λαοκοίσιμ.] Quia uirtutes finguntur sincere, candidæ & excultæ : & præcipuè hæ ciuilis integritatis, bonæ fidei, & gratiæ socialis. Hæ autem duæ uirtutes proficiuntur in cœtum diuorum : quia sunt dona Dei, nec possunt locum nancisci nisi inter diuinos.

τὰ ἢ ἀνίται.] Hi sunt effectus licentiæ & ἀναρχίας, à quibus exulat disciplina honestatis & iusticiæ. Ibi enim erumpunt omnis generis mala, affectuum, cupiditatum & conatuum humanorum : quibus deinde nemo mederi potest. Quod accidit priuatim & publicè passim, statim post disciplinæ neglectiōem. Quod Romæ etiam accidit, ut Lilius in sua Præfatione tradit. Labente disciplina, magis magisque mores præcipites ierunt: donec ad ea tempora, quibus neque uicia neque remedia tolerari possent, peruenerunt.

νῦν δ' αἶνον βασιλεῦσ' ὀρέω, φρονέουσι καὶ αὐτοῖς.

ὦ δ' ἰσηξ πῶς εἰπὼν ἀνδρῶνα ποικιλόδαιμον,
 ὕψι μάλ' ὄν νεφέεσσι φέρωρ, ὀνύχεασι μεμαρ
 πῶς· (χεασε

πῶ δ' ἐλεὼν γναμπῶϊσι πεπαρμυλὴν ἀμφ' ὀνύ
 μύρετο. τὴν δ' ὄγ' ὑδὴ κρατέως πρὸς μῦθον
 εἶπε· (ωρ.

δαμονίη, τί λ' ἐλακας; ἔχει νύ σε πολλὸν ἀρεί-
 τῃ δ' εἰς, ἢ σ' αὖ ἐγὼ πῶρ ἄγω καὶ ἀοιδὸν ἔδ-
 σαν,

δ' ἔπνον δ' αἶκ' ἐβέλων ποιήσασθαι, ἢ ἐμεθύσω.
 ἔφρων δ' ὅς κ' ἐβέλαι πρὸς λυγροσπονδας ἀντι-
 φερίζειν· (χα.

νίκης τε εἴρεται, πρὸς τ' αἰχμασίην ἄλγεα πά-
 ὥς ἔφατ' ὠκυπέτης ἰσηξ τανυσίπτερος ὄρνις.
 Nunc fabulam gubernatoribus, et ipsis intelli-
 gentibus, exponam. (præditam,

Ita accipiter alloquutus est lusciniam collo uario
 Cum eam unguibus abreptam ualde altè in nubi-
 bus asportaret,

Ipsa uerò miserè unguibus transfixa circumquaq;
 Lugebat, ipse uerò longè potentior ad ipsam dice-
 bat: (tentior,

Stulta, quid obstrepis? tenet etenim te longè po-
 Eὐ ibis, quò ego te etiam cantatricem ducam.

Et te mihi, si uoluerò, faciam pastū, aut dimittam.
 Stultus

Stultus, qui uult relictari potentiori : (Cūr.
 Et uictoria priuatur, & cum dedecore mala pati
 Sic loquutus est uelox accipiter, auis alas expan-
 dens.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Haftenus notauit communia hominum
 uitia, quibus subinde in aliam atq; aliam uitæ
 rationem, & illam ferè deteriore de labūtur,
 unde conditio eorū fit difficilior & miserior.
 Hic peculiariter, sed admodum cautè, notat
 hos magnatum & potentiorum aduersus infe-
 riores : & simul ostendit, horum contra uim
 illorum conatus esse stultos & irritos.

νῦν δ' αἶνον.] Perquàm modestè & pruden-
 ter proponit, ne hoc genus hominum offen-
 dat : non doctrinam & præcepta multa pro-
 ponit illis, sed tantum fabulæ commemora-
 tionem. nec uult eos egere sua instructione,
 qui ipsi sapiant : & tamen αἶνον promittit, quæ
 uox significat non qualēcunq; fabulam ocio-
 sam, sed quæ figuratè & tectè contineat admō-
 nitionem & sententiam laude & memoratu
 dignam, ut seriam & grauem, ex usu uitæ peti-
 tam, & eò facientem. Et sanè in ea satis multa
 tradit de consilijs & conatibus horum homi-
 num : nec obscurè ἔδος eorum ferè uiolentum
 & πλινκτικόν, in natura accipitris subindicat,
 ἀηδόνα.] Per lusciniam intelligit doctos, in-
 telligentes & sapiētes, quibus quamlibet sua-
 uiter

miter loquentibus, & uaria atq; salutaria con-
 filia subiicientibus, sæpè nō parcunt tales acci-
 pitres, nedum alijs. De quorū natura & mori-
 bus, Plutarchus in uita Aristidis tradit quæ-
 dam non abhorrentia ab hoc Hesiodi loco, u-
 bi ostendit Aristidem omnino contrario mo-
 do fuisse affectū, his uerbis : *πασῶν ἢ τῷ πόρῳ αὐ-
 τὸν ἀριτῷ, ὃ δικαιοσύνη μάλιστ' αὖ τοῖς πολλοῖς ἀείδειν πα-
 ρῶν, διὰ τὸ πλὴν χρεῖαν ἐντυλιχιστάτω αὐτοῖς καὶ λεινοτάτω
 πλὴν ὑπάρχον, ἰδὼν ἀνὴρ πίνης καὶ θυμοτικὸς ἐκτύσσει πλὴν
 βασιλευσάτω καὶ θνητάτερν προσκυροῖαν τὸ δῖον, ὃ τῷ
 βασιλεῖ καὶ τυράννῳ ὁ δαῖς ἐξέλωσθ' ἄλλὰ πολιορκητὰς
 καὶ λοβραῖοι καὶ νικητέρους, ἐνίοι ἢ αὐτοὶ καὶ ἱέραις ἔχαρον
 προσαγορεύμενοι, τίς ἀπὸ τοῦ βίαις καὶ τοῦ δυνάμει (ὡς ἔοικε
 καὶ) μᾶλλον, ἢ πλὴν ἀπὸ τοῦ ἀριτοῦ δόξαν ἀγαπῶντες :* Ex
 omnibus autem uirtutibus iusticiā maximè
 vulgus mouit & allexit, eo quia usus uirtutis
 huius solet esse maximè assiduus & commu-
 nis : à qua uir pauper & popularis consequu-
 tus est appellationem hanc quàm maximè re-
 giam & diuinam, ut uocaretur IVSTVS.
 Quam appellationē, regum & potentum nul-
 lus est prosequutus : sed uastatores urbium,
 fulmina, & domitores, alijs etiam aquilæ & ac-
 cipitres maluerunt uocari, à ui & potentia ma-
 gis quàm ex uirtute laudem & gloriam am-
 plectentes.

ποικιλιόδερμον.] Non propter uarium colli co-
 lorē itā uocatur, sed propter soni & uocis ua-
 rietatem, Per quam intelligit uarietatē & sua-
 uitatē

uitatem cogitationum, consiliorum & sermonum, quibus docti, intelligentes & sapientes utuntur, ad potentiorum uim placandam.

ὕψι.] His uerbis exprimitur uis accipitris seu ui et uehementis : quia ipsam lusciniam unguibus apprehensam, sursum subito arripuit.

ἡ δ' ἰαυόν.] Ipsa contrà sub huiusmodi ui admodum miserabiliter afficitur, & sortē suam deplorat, atq; humiliter liberationem petit. Quæ ita opponuntur, ut appareat quàm sit misera & tristis conditio bonorum & intelligentum, sub potentiorum uolentia.

πικραμένη.] πικραμένη, uel à uerbo πικρῶ, quod significat *lignū* : uel πέρω, penetro & transeo.

μύριτο.] ἰδύριτο, ἰδρύνη, lugebat & deplorabat suam sortem, atq; suppliciter ueniam petebat.

τίω δ'.] Accipiter nihil mouetur innocentia luscinię, nihil ipsius supplici deprecatione, nihil rei indignitate : sed contrà eam, ut stultam & importunā, duriter incessit : quia non tacitè, et sine omni aduersatione ferat uim potentie suæ, ut iustam, ideo tantum, quia sit superioris in inferiorem. Quæ aptè & decorè pro persuasionibus & conatibus potentiorum finguntur.

ἐπιλατίζου.] uiolenter, imperiose & præfate *πρὸς ἑπὶ μῦθον*, scilicet *κατὰ* uel *πρὸς τὸν δέμῳ* *θον ἔπει*, compellauit ipsam oratione, uel ad ipsam orationem protulit.

δαμνία.]

Διαιονία.] mirifica, stulta, inepta & importuna. Est hæc uox *μίσση*, usurpatur cum laude & initio : & in posteriore significatione est Homero crebra.

τί λίλακας.] Supplicem & miserabilem pre-
 cationem ipse uocat uociferationem, & oblo-
 quutionem stultam, iniustam, & non feren-
 dam. Et hoc quidem ex persuasione suæ po-
 tentiæ, ut solius iustæ, cui non putat aliquid
 obloquendū esse : Tu debes cōsiderare, quan-
 to potentior te captam teneat, & ideo nihil ef-
 refragari : & ego debeo pro arbitrio meo uti
 potentia mea, nec respicere aut curare quid tu
 uelis aut petas. Proinde ibis quò ego te ducā,
 prout uoluntate mea tractaberis.

ἀφρον.] Sententia graui & illius aduersus se
 oblocutionem, ut stultam, irritam, ridiculam
 & noxiam improbat : & suum aduersus illam
 conatum probat, ut rectum & iustum, quia
 sit pro uiribus & potentia sua. Ita nunquam
 desunt rationes speciosæ & probabiles, in quā
 libet iniustis & nefarijs conatibus : & ut Quin-
 tilianus dicit, Sceleri nunquam defuit ratio.
 Hæc est illa miserrima uia, cuiq; in suis oculis
 speciosa, de qua Salomon Prouerbiorum cap.
 16. Est uia quæ uidetur homini recta, & nouis-
 sima eius ducunt ad interitum. Hæc autem
 sententia accipitris est uera & grauis per se, nec
 inferiores debent superioribus reluctari : quia
 non solū nihil efficiunt, sed præterea grauitas,
 h affli-

affliguntur, & minus miserationis & ueniae etiam apud alios consequuntur. Sed potentiores etiam non debent aliquid moliri, pro sua potentia, contra iusticiam, aduersus imbecilliores: nec tamen interim non creberrimè, & quantum fieri potest, eorum conatus qualescunque, sunt dissimulanter & patienter ferendi. Similes sententiae passim apud Homerum, usurpantur, ut ubi dicit:

μήδ' ἐθέλ' ὅς ἐριδὲς σὺ ἀμείνονι φητὶ μάχεσθαι,

Ne uelis contentiose praestantiori resistere. *Ex Iliad. α.* Calchas uates dicit,

ἡράσσω γὰρ βασιλῆὺς ὅτι χόσεται ἀνδρὶ χόρῳ,

Nam rex praestantior, cum indignatur uiro inferiori.

ὡς ἴφαι.] Breuem & seueram orationem contribuit accipitri, ut imperioso & uolento: quia, ut est prouerb. Omnis herus monosyllabicus. Et hic in conclusione subiungit causas huiusmodi ipsius orationis & conatus. primum, quia est ἰρμξ, auis natura rapax & uiolenta: deinde, quia ἀκνπίτης, quia habet praecipitem & uiolentum uolatum: tertio, quia habet alas ualidas & amplas, quas firmè extendere & diu agitare potest.

ὦ πέρση, σὺ δ' ἄκαε δίπης, μὴ δ' ὕβειν ὄφελαι· ὕβεις γὰρ τε κακὴ δειλῶ βροτῶ, ὅδ' ἐμὲν ἐ-

δλός

(αὐτῷ,

ῥηιδίως φορέμεν δυνάται, βαρύνει δὲ θ' ἵπῳ ἐγκύβας

ἐγκύρως ἄτησιν. ὁ δ' ὅς δ' ἐτέρηφι πρὸς ἐλθεῖν
 κρείσσωνες τὰ δίκαια. δίκη δ' ὑπὲρ ὕβριος
 ἴσθαι, (γνώ-

εις τέλος ὄξεσθαι. παθῶν δ' ἐπεὶ νῆπιος ἔ-
 αὐτίκα ῥ' ἔρχετο ὄρεος ἅμα σκολιῶσι δίκησιν.
 ὧ δὲ δίκης ῥόθος ἐλκομένης, ἢ κ' ἄνδρες ἄ-
 γουσι (σας.

δωροφάγοι σκολιαῖς ἢ δίκαις κρίνωσι θέμι-
 ῖ δ' ἐπεὶ κλαίῃσα πόλιν τε καὶ ἠθέα λαῶν,
 πῆρ' αἰσάμεν' ἡ κακὸν ἀνθρώποισι φέρουσα.
 οἳ τέ μιν ὄξεσθαι, καὶ ἐκίθειαν γνέμεαν.

O Persa, tu audi iusticiam, nec fove petulantiam.
 Petulantia enim incommoda est misero homini:
 neque præstans

Facile potest ferre uim, sed ab ipsa gravatur,
 Inuolutus malis. uia progrediendi in alterā partē,
 Ad ipsa iusta, est potior: nam iusticia præualet in-
 iusticiæ,

Tandē euentu, sed stultus accepto malo agnoscit.
 Nam iusiurandum statim sequitur iniqua iudicia,
 Et subsequutio iusticiæ tractæ, quò eam trahunt
 homines

Iniqui, & qui peruersis iudicijs dijudicant iura.
 Ipsa sequitur deplorās ciuitatē, et mores populorū,
 h a Aero

Aere induta, afferens exitium hominibus

Qui eam expulerunt, nec rectè administrarunt.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Postquam hætenus prolixè notauit priuam & publicam iniusticiam & prauitatem, & inde docuit homines subinde deterius & miserius affici & habere: hic eum dehortatur ab iniusticia, ut uia & ratione uitæ peruersa, uitiosa, tristi & misera. Ad ipsam autem iusticiam cohortatur, ut uirtutem piam, honestam, fœlicem, & undequaq; salutarem: in qua sit diuinitus tradita recta & felix uitæ uia. Nec amplius deinceps loquitur figuratè & rectè sub fabularum inuolucro: sed apertè tradit præcepta & admonitiones, de iusticia per industriam laboris colenda. in quibus duobus cõstituit rectam & fœlicem uitæ rationem: sicut contrà uitiosam & miseram collocat in iniusticia & ignauia. Et quia hanc doctrinam instituit ad fratrem, ideo eum hic alloquitur & benigne monet, ut deinceps uelit se applicare ad iusticiam, & procul subducere ab iniusticia, quoniam habeant omnino contrarios euentus: hæc tristem, exitialem & miserū: illa contrà lætum, salutarem & fœlicem. O' frater Persa (inquit) tu audias, acceptes, sequaris, & colas iusticiam: nec alas, foueas & amplectaris iniusticiam. ὅθεν opponit iusticiæ: nā ita eitiā ab alijs usurpatur pro iniusticia uniuersali,

non

nō incōmodè. quia hæc uox significat trāsgres-
sionem aut digressionem, & obliquum fluxū
& ductum, *παρὰ τὸ ὕψος ῥεῖν*, quia oblique fluat.
Crebrius tamen usurpatur hæc uox pro petu-
lantia & insolentia, quæ comitantur diuitias,
claritatem generis, potētīā, & id genus alium
fortunæ successum: & sunt uitia specialia.

ὁδὸς γδ.] Rationes subiungit utriusq; partis
propositionis. & primū quo ad iniusticiam,
quam dicit incommodam & noxiam esse, nō
tantum misero, inopi, & non ita potenti: sed
& potenti, diuiti & fortunato, qui & ipse tan-
dem experiatur se illa opprimi, & pessum ire.
Δειλὸν uocat inertem, ignauā, egentem, & quo-
cunq; alio modo miserum. cui opponit *ισχυρὸν*,
strenuum, potentem, & præstantem uiribus,
diuitijs, potentia, & similibus bonis.

βαρύνει.] oneratur, grauatur, obruitur & op-
primitur ab ipsa: per quam inuoluitur mira-
biliter diuina ordinatione, præter omnē suam
expectationem, in omnis generis mala & dif-
ficultates. De qua prolixè Plato in libris de
Repub. ubi contra iniusticiam defendit hanc
sententiam pro iusticia, *ὅτι λεπτὸν ἀδικεῖν οὐδὲν ἀ-
δυνάμει.* quæ sententia non abhorret à sanctita-
te legis diuinæ.

ὁδὸς δ.] Viam iniusticiæ ostendit omnino
uitandam, ut quæ tandem hominem nihil ta-
le metuentem præcipitet in omnia mala. Hic
alteram iusticiæ uiam commendat, ut longè

meliores : quæ euentu suo superet iniusticiam,
& pro malis rebusq; aduersis adferat res se-
cundas, & omnia bona.

ἰτίμερι.] Est uel nominatiuus, uia altera est
melior, *παρὶλθεῖν* scilicet *ἵνα* uel *πρὸς*, ut prætere-
as, uel ad prætereundum. uel est Datiuus, ad
hunc sensum : Via est melior, ad progredien-
dum ex altera & opposita parte ad ipsa iusta.
π est particula per *παράγωγι* adiecta.

δύναμις.] Nam iusticia *ὑπὲρ ὕβριος ἰσχυρὰ*, ualeat
& est potens supra iniusticiam : uel *ὑπὲρ ἰσχυρὰ ὕβρις*,
præualeat & præponderat ipsi iniusticiæ.
Sed quando hoc fit ?

ἰς τέλος ἀναλυσάσα.] quando ipsa ad finem suum
& euentum peruenit. Cur hoc autem igno-
ratur ? quia ferè omnes desipiunt, neque quis-
quam uult hoc cognoscere & scire, nisi euen-
tu stultorum magistro. Est hic iniusticiæ euen-
tus certus, uerus & proprius : sed stultus non
uult eum cognoscere, nisi suo malo. Non est
neccesse ad huius rei probationem adducere ex-
empla : sunt obuia passim in communi uita,
& in sacris & prophanis historijs quàm pluri-
ma : & hæc infœlix & stulta atq; misera sapien-
tia ex euentu tristi est ita conspicua, ut abierit
iam olim in prouerbium, Stultus post factum
sapit.

ἀντίνα.] Quæ alia uicia turpia & noxia so-
lent comitari & sequi iniusticiam, comme-
morat : unde homines non priuatim tantum,
sed

sed & publice, & ex indignatione diuina tandem puniatur. Sunt autem hæc illa uicia : perurium, falsa testificatio, iniquitas iudiciorum, *πλεονεξία* siue auaricia, qua per iniquas sententias detorquetur iusticia pro libidine iudicum & fraudibus calumniatorum. Per *ἵρκον* intelligit omnem fidei uiolationem, siue illa fiat per iuramentum, siue testificatione falsa, aut quibuscunque alijs circumuentionibus. Per *δίκας ἀνόμιμους* intelligit lites iniquas, quæ falso intenduntur per calumnias, & uarias fraudes & technas.

ρόδος.] consequutio, ductus & tractus aut comitatus uiolentus, quæ iusticia ducitur coacta, & pro fraudibus accusantium, & iudicum auarata & corrupta iniquitate. *ἀπορροφῶντες* uocat iudices auaros, *πλεονέκτας* & iniquos : qui corrupti donis & gratia, iudicant & interpretantur *δίκας* iura & leges. atq; adeo lites controuersas secundum leges dirimendas, *δίκας ἀνόμιμους* suis sententijs & iudicijs iniquis componunt.

ὅτι κλαίει.] Quid uero interim facit ipsa iusticia? paritur illa quidem uim, & illam tolerat inuita & tristis : sed ea non tam ipsa affligitur, quam illi qui ipsam affligunt & cõculcant. & ideo illa deplorat ipsorum sortem miseram, qua sunt perituri tandem. Ideo autem flet, quia suo studio iuuandi mallet ipsis opitulari & prodesse : sed non potest inuitis & expellen-

tibus, aut certè peruerterentibus suas legitimas ordinationes.

ἤθια.] Vocat cœtus, conuentus, contractus ciuiles, statuta, mores, & id genus alia, quæ sunt in consuetudine ciuili: quæ omnia τῆμίσιν & animaduersione iusticiæ tandem conturbantur & euertuntur.

ἤρα ἰσαμελὴ.] aere induta & inuoluta, ut cerni non possit. Quæ sanè causa est, quia non coràm præsens aspicitur in sua seueritate, sed clam & sensim subrepat inopinatis, ut homines sint securiores, & minus abstineant ab eius uiolatione. Sed ipsa nunquam prorsus emanet, uerùm tandem ex improuiso superuenit, & adfert in pœnam uaria mala, illis qui ipsam aut prorsus expulerunt, aut certè aliqua iniquitate iudiciorū & sententiarū uiolarunt.

οἱ δὲ δίκας ξείνοισι καὶ γυνήμοισι διδῶσι
 ἰθείας, καὶ μὴ τι παρεκβαίνουσι δικάων,
 τοῖσι τ' ἐβηλε πόλις, λαοὶ δ' αὐθδύσιν γὰρ αὐτῇ,
 εἰρὴν δ' αὐτὰ γλῶττι τροφὸς, ὅδ' ἐποτ' αὐ-
 τοῖς (Ζεὺς,
 ἀργαλέον πόλεμον τεκμαίρεται θυρόπα
 ὅδ' ἐποτ' ἰθυδίκαισι μετ' ἀνδράσι λιμὸς ὀ-
 πηδῆι,
 ὅδ' ἄτη, θαλὴς δὲ μεμηλότα δ' ἄγανέμονται.
 τοῖσι φέρει γαῖα πολὺν βίον, ὅρεσι δὲ δρυὶς
 ἄκρη

ἄκρη μὲν τε φέροι βαλάνους, μέσση δὲ μελίστας.
 εἰροπτόν τε δ' οἷος μαλλοῖς καταβεβείθασι,
 τίκτουσι δὲ γυναικες ἐοικότα τέκνα γονύσιν,
 δάλλασιν δ' ἀγαθοῖσι διαμπόρες, ὅδ' ὑδι-
 νῆον

νέουσιν τε, καρπὸν δὲ φέρει ζείδωρος ἀφ' ὅρας.

Qui autē contribuunt peregrinis & civib. iudicia
 Recta, & in nullo discedunt à iure,

Illis floret ciuitas, & populi germinant in ea,

Et pax altrix iuniorū in terra. neq; unquam ipsis
 Iupiter latè sonans bellum difficile struit :

Neq; unquam homines iustos comitatur fames;

Neq; calamitas: sed perfruuntur negocijs perti-
 nentibus ad hilariores solennitates.

Istis terra quidem profert fructum multum: quer-
 cus uerò in montibus

Sūma quidem producit glādes, media uerò apes.

Oues autem implexa lana grauantur uelleribus,

Vxores pariunt liberos parentibus similes,

Et omnino bonis florent, neq; nauibus

Peregrè abeunt, sed terra ferax producit fructū.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Pergit in ista ἀντιδίσει & enumeratione ui-
 rium & effectuum cōtrariorum iusticiæ & in-
 iusticiæ : & hic iusticiæ religiosam obseruan-

tiam ostēdit in omnes uitę partes esse rectam, felicem & salutarem, unde aspirante diuina benignitate omnium bonorum affluentia redundet.

ξένιοι.] Qui sunt uerē, perfectē & solidē iusti, ita ut iusticiam undequaq; & erga suos ciues, & erga alienos atq; extraneos colant, & prorsus nusquam ab eius iure recedant.

τίσι τίθει πέλις.] Illis floret & germinat ciuitas. primū, status ciuilis & forma reipub. est benē constituta per ipsam iusticiam, quę eas constituit & conseruat per suam *δυναμίαν* legitimam. Deinde, *λαοὶ ἀνδιῶσιν ἐν αὐτῇ*.] ciues germinant, florēt & benē habent, atq; sunt felices in ea : quia primū per iusticiam distributiua sunt rectē, & ut dignum est, collocati & dispositi secundum gradus ordinum, dignitatum, functionum & laborum : deinde per iusticiam commutatiuam, beneficio communicationum mutuarum consequuntur *αὐτάρευσαν* rerum, pro omni non tantum necessitate, sed & commoditate uitę : tertio, per iusticiam *διορθωτικὴν*, quę est forensis & iudiciorum, adipiscuntur diremptionem controuersiarum & litium, omniumq; iniuriarū & damnorum illatorum exequutionem, pensationemq;. Ex iusticia autem publica & uniuersali habent ius publicum, *σύστημα*, compagem & corpus totius societatis ciuilis : publicam defensionem & conseruationem omnium communium

manium rerum, ordinum, solennitatū & conuentuum. Vnde existit *ἐπὶ τῇ* publica pax, tranquillitas & concordia : *ἐν τῇ γῆν*, per totam societatem ciuilem, quæ sit *ἐκτρέφουσα*, altrix & educatrix iuuentutis, quæ non solū præbet occasiones & commoditatem educandi liberos : sed & *ὁρδοῦσα παιδείαν*, rectitudinem liberalis, utilis & necessariæ à primis annis institutionis & culturæ. Quæ *παιδεία*, debet esse publica & priuata, & utraq; ex iusticiæ prudentia constituta ad statum publicum : ita ut ea efficiantur singuli ciues, membra bona & utilia totius societatis, ut corporis sui.

οὐδὲ πῶς.] Tales ciues etiam diuinis defenduntur, nō solum ipsi nullis iniurijs, odijs, simultatibus, factionibus & dissidijs turbantur : sed & nec ab alienis & extraneis infestantur ulla ui aut potentia. Quia neq; eos, neque Deum offendunt ulla iniquitate. ideo hic propitius & benignus, qui est *ὁ παντοκράτης*, qui omnia audit & cernit, non concedit aliquod bellum, quod sit *καταπῆρ* ipsis, graue, incommodum & noxium strui & geri aduersus ipsos.

ὁ δὲ πῶς ἰσχυρὸς.] Neque tales ciues ita iusticiam & æquitatē colentes, unquām fames, penuria & difficultas annonæ ulla inuadit : & quia ipsi sunt prouidi, solliciti, uigilantes, industrii, liberales & *ἐκτρέφοντες* : & quia Deum habent fauentem & benignum, qui ab ipsis arcet *ὄψιν*, omnem damnosam siccitatem, humiditatem,

tem, grandinem, & aliam calamitatē, qua fruges & alia uictui necessaria corrumpi possint.

δαίης δὲ.] Non perturbantur & affliguntur prorsus malis ullis, uel domesticis uel extraneis: sed in tranquillitate & affluentia omnium bonorum læti degunt, amplectentes & prosequentes conuentus, conuersationes religiosas, solennes, celebres & hilariores. Quia ipsis & terra producit fructum copiosum, & arbores & pecora atque iumenta multiplicem. Nam quercus etiam, utcumq; non ita ferax arbor, & in montibus nascens, in summo quidē profert glandes, in medio autem alit & fouet apes: et oues *αἰσπίναι*, lanigeræ & lana impexæ, ea omnino onerantur: quam ut præstant abundantem, ita etiam lactis & aliorum usu sunt perquam feraces. Qualis fecunditas est etiam in alijs pecoribus & iumentis.

τίκτουσι.] Præterea mulieres foeliciter pariunt: & quidem liberos non degeneres, sed parentibus suis similes. Sub hoc finali & præcipuo coniugij usu, qui est maximè in uotis hominibus prijs & honestis, intelligit omnia alia huius societatis exoptata & foelicia, quo ad formam, uires, ualeitudinem, pudicitiam, castitatem, et uitæ consuetudinem.

δάλλασσι.] Præcidit istam enumerationē bonorum, quæ iusticiæ cultum et obseruantiam comitantur, et dicit breuiter: Tales, quorum societas et uita administratur iusticia, florent et abundant

& abundant omnibus bonis.

Διαμπίρις.] per omnia, ex omni parte, & in omnibus : nec laborant ullius rei indigentia, ut non sit ipsis necesse navigatione & alijs molestis & periculosis importationibus uti : sed ipsorum terra exculta & ferax, omnia abunde producit & suppeditat. Ita omnia eruditè, accuratè, philosophicè & uerè, quæ sunt de natura, ui, proprietatibus & usibus ipsius iusticiæ, exponit : nec quicquam aut alienū admiscet, aut proprium omittit, aut consentaneum non suo loco ponit.

οἷς δ' ὕβρις τε μέμλε κακὴ, καὶ χέτλια βρῆα,
τοῖς δὲ δίκῳ κρονίδ' ἤς τεκμαίρετ' ἑλβύοπα
Ζεὺς. (παυρεῖ,

πολλάκι καὶ ξύμπαλα πόλις κακῷ ἀνδρὸς ἐ-
ῶσις ἀλιτράινει, καὶ ἀτάδαλα μηχανάατ'.
τοῖσι δ' ὄρανός θ' ἐπ' ἡγάγε πῆμα κρο-
νίων,

λιμὸν ὁμῶς ἔ' λωμὸν. ἀφθινύθουσι δὲ λαοί,
ὅδ' ἐγυνῶες τίκτουσι, μινύθουσι δὲ οἶκοι,
ζηνὸς φρεσὶ μοσυνῶσι ὀλυμπία. ἄλλοτε δ'
αὖτε

ἢ τ' γε στρατ' ὕβρι' ἀπώλεσθαι, ἢ ὅ γε Τείχος,
ἢ νέας γὰρ πόντων κρονίδ' ἤς ἀπ' ἴννου τ' αὐτῶν.

Quibus aut iniusticia est cura, et illicita opera,
Illis

Illis Iupiter latitans machinatur pœnam iustâ.
 Sæpè etiam uniuersa ciuitas propter improbum
 uirum punitur,

Qui deliquit, & nefaria machinatur.

Nam talib. cœlitus Iupiter inducit magnū malū,
 Famen simul & pestem, unde populi pereunt,
 Neque mulieres pariunt, sed pereunt familiæ
 Consilio Iouis cœlestis. interdum præterea
 Aut urbium exercitū magnū perdit, aut mœnia,
 Aut naues ipsorum in mari ulciscitur.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Iniusticiæ uim contrariam ostendit, & effectus omnino tristes & calamitosos atq; miseros, quibus diuina prouidentia homines non priuatim solum, sed & publicè puniuntur & affliguntur, usq; ad internecionem.

σχέτλια ἔργα.] opera, facinora, negocia & delicta iniusticiæ uaria, quæ sunt illicita, nec toleranda, sed coercenda, ut quæ sint contra rectam & salutarem ciuilem uitæ rationem.

ὠργίζεσθαι.] Istis Deus, qui omnia obseruat, animaduertit & cernit, consultò & efficaciter fruit, adornat & infert, *δίνω*] pœnam iustam & meritam, ut grauissimè puniantur: & quidem ita, ut sæpè propter iniusticiam & prauitatem unius hominis, ciuitas aut etiam regio uniuersa affligatur. *ἰκανοῦ*.] pœnæ illius particeps fiat. Teut. *Muß sein entgelten*, propter

pter illius delicta uexetur & atteratur. Est hoc uerbum *μίσος*, sed crebrius usurpatur in malam partem. Dignissimum obseruatu, quia dicit, Sæpè propter unum hominem, *ἑνὸς ἀνθρώπου*, qui sit iniustus, hoc est, improbus, inquietus, & turbulētus, qui habeat iniusta consilia & conatus temerarios & feruidos, tota societas ciuilis periclitatur. Nam hoc utcunq; uideatur esse contra rationem, nec sit adeo omnibus conspicuum, est tamen omnibus temporibus & passim nimis crebrū et usitatum: nec intelligentibus ita difficile animaduersū, in obseruatione cursus rerum humanarum: et passim historiæ sacræ et profanæ huius rei exempla plurima suppeditant, & præcipuè in Poematibus conspicua proponuntur. Hoc autem multo magis est obseruatu dignum, quia dicit hoc fieri cōsilio & indignatione diuina, ut ob unius iniusticiam uniuersi puniantur: quia in hoc ostendit Poeta, & esse prouidentiam diuinam, et illam uigilantissimam et seuerissimam, quæ singulorum delicta animaduertat, et ea grauissimè puniat. Et ideo uult, nō tantum publicè, sed et priuatim, et quo ad singulos haberi curam iusticiæ & probitatis quàm accuratissimam: quia singuli etiam in republica, præsertim aliquanto potentiores et superiores, quocunq; modo dignitatis et honorum, possint suis moribus, consilijs et conatibus ita peccare, ut id cedat in detrimentū & exitium

& exitium publicum : sicut accidit in delicto Paridis, Eteoclis, Polynicis, & aliorum plurimorum.

τοῖσι μ.] pro *τέτοις* uel *ἐκείνοις*, quibus *ὑβρεῖς μάμναι*, Iupiter cœlitus inducit magnam afflictionem et calamitatem, ut præter illa suorum uictiorum mala, sentiant et experiantur alia grauiora & improuisa, quæ Deus ipsis inopinatis pro sua prouidentia inferat.

λεμὸν.] Quam magnam calamitatem dixit diuinitus immitti, illam iam per partes distributione explicat et declarat. et hic commemorat, quæ maxima sunt et habentur mala, ut famem, pestem, exitium, *ἐπιδημίαν*, infœlices partus, familiarum interitus, exercituum magnorum clades, urbium deuastationes & naufragia. Atq; hæc quidem mala docet esse diuinæ indignationis et plagæ, ad punienda hominū delicta. Quod est admodum pium et utile scitu, et ad considerationem disciplinæ Dei, et ad timoris eius conseruationem.

ὅτι γυναικίς.] Magnum hoc, & uerè pium : quia infœlices partus et familiarum interitus attribuit prouidentia diuinæ, & illius iustæ administrationi : sed illi seueræ, et peccata punientis.

ἄλλοτε δ' αὖτι.] Interdum, siue aliàs, & suo tempore. Publicè etiam malis punit iniusticiã, cum aut exercitus amplos finit deleri, aut ciuitates subuerti, aut naues in mari submergi.

Hęc

Hæc & similia alia, sunt proculdubio ab Hebræis, ex doctrina prophetarum, & præcipuè Moſis, deſumpta: apud quem in Exodo, Leuitico, & Paralipomenis ſunt crebræ huiuſmodi comminationes de uiolatione mandatorum Dei, ubi etiam nō deſunt illuſtria exempla indignationis diuinæ.

ὦ βασιλεῖς, ὑμεῖς ἡ καταφράζεσθε καὶ αὐτοὶ
 τλώδε δίκην. ἐγγὺς ἔστι ἀνθρώποις ἔόντες
 ἀθάνατοι λούσασιν, ὅσοι σχολίῃσι δίκης
 ἀλλήλους τρίβουσι, θεῶν ὅπιν ὅκ ἀλέγοντες.
 ῥίς γὰρ μύριοι εἰσὶν ὑπὸ χθονὶ παλυβοτείρη
 ἀθάνατοι, ζηνὸς φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
 οἳ ῥα φυλάσσουν τε δίκας καὶ χέτλια ὄργα,
 ἡέρα ἰσαμέλαιοι, πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.
 ἢ δ' ἐπεὶ πρὸ βροτῶν ὅστις δίκη, διὸς ἐκγεγαῖα,
 λύδην τε αἰδοῖν τε θεοῖς οἳ ὀλυμποῦ ἔχουσιν.
 καὶ ῥ' ὅπότ' ἂν τις μιν βλάπῃ σχολίῳς ὀνο-
 τάζων,

αὐτίκα πὰρ δι' πατρὶ καθεζομένη κρονίωνι
 γκρύετ' ἀνθρώπων ἀδικῶν νόον, ὃφρ' ἀκρίσῃ
 δῆμος ἀλαδάλιας βασιλῆων, οἳ λυγρὰ νοδύν-
 τες

ἄλλα πρὸ κλίνουσι δίκας, σχολίῳς γνέποντες.
 τῶ τε φυλασσόμενῃ βασιλῆες ἰθαύνει μύθος
 ἰ Διωρο

δωροφάγοι, σκολιῶν ἢ δικῶν ὑπὸ πᾶν γυναικὶ
 δεῖσθαι. (χωρ.

οἱ αὐτῷ λακὰ τδύχει αὐτῆρ, ἄλλω λακὰ τδύ
 ἢ δὲ λακὴ βελή τρεῖς βελδύσαντι λακίσκ.
 πάντα ἰδὼν διὸς ὀφθαλμός, καὶ πάντα νοήσας,
 καὶ νῦν τάδ' αἶκ' ἐβέλυσ' ὑπὸ δέρεσσι, ὅστις ἔ
 λήθει,

οἷω δὴ καὶ τινὶ δὲ δίκῳ πόλις γνῶτος ἐδρῆται.
 νῦν δ' ἐγὼ μήτ' αὐτὸς γνῶν ἀνθρώποισι δίκαιος
 εἶω, μήτ' ἐμὸς υἱὸς ἐπεὶ λακόν, ἄνδρα δίκ-
 καιον

ἐμμεναί, εἰ μείζω γε δίκῳ ἀδικώτερος ἔξει.
 ἀλλὰ τὰ γ' ὅπως ἔολπα τελεῖν δία τόρπι-
 κέρανον.

O gubernatores, uos etiam ipsi perpendite
 Hanc iusticiā. nā propè inter homines uersantes
 Dii obseruant, qui iniquis iudicijs (tes
 Sese atterunt, non curantes diuinum intuitum.
 Nam infiniti sunt supra terram feracem.
 Dii, à Ioue ordinati custodes hominum,
 Qui obseruant iura & iniurias,
 Induti aere, passim obambulantes supra terram.
 Ipsa uerò Iusticia est uirgo, Ioue genita,
 Honestā & reuerenda etiam Dijs cœlicolis.
 Et sanè cum quis ipsam lædit proteruè,

Statim

Statim apud Iouem patrem assidens

Exponit hominum mentem iniquam, ut luat

Populus iniquitates gubernatorum, qui peruersis

Alio deflectunt iura, iniusta statuentes. (cōsilijs

Horū cōsideratione, gubernatores auari dirigite
sententias,

Et omnino obliuiscimini iniquorum iudiciorum.

Sibi ipsi mala struit uir, alij mala struens.

Consiliū uerò malū ipsi consultori pessima res est.

Iouis oculus omnia cernens & omnia obseruans,

Hæc etiam si uult intuetur: neq; ipsum latet,

Qualem iusticiam hæc ciuitas amplectitur.

Alias neq; ego inter homines iustus uelim esse,

Neq; meum filium: quia malum esset iustum esse,

Si iniustus esset consequuturus maiorem iusticiā.

Sed hoc confido Iouem fulminatorem nunquam
effecturum.

EXPLANATION.

Haftenus in hoc loco, in genere omnes homines & cohortatus est ad iusticiam, ut rectā, salutarem, & Deo gratam, & foelicem uitæ rationem in omnes partes; & dehortatus est ab iniusticia, ut undequaq; peruersa, uiciosa, tristi, Deo abominabili, & misera uitę uia. Hic peculiarem instituit admonitionem pro gubernatoribus & personis publicis: ad quas etiam

in primis pertinet, ut iusticiæ cura & defensio, ita iniusticiæ detestatio & expulsio. Ideo etiam ad eos utitur argumentis selectis, pro iusticia quidem uigilantius & sanctius colenda & defendenda in suo munere: omni autem *πλὴν* & iniquitate sollicitius uitanda, & dicit: O gubernatores, uos etiam ipsi, quamlibet per uosmet ipsos sapientes, & dediti sollicitudini & prudentiæ, & cognoscendæ & promouendæ iusticiæ: tamen etiam ex mea admonitione considerate & perpendite *τὴν δὲ δόξαν*, hanc Dei uigilantiam & seueritatem, in puniendâ tā grauitè & priuatim & publicè iusticiæ uiolatione. *ἰσχυρὸς γὰρ*.] Nam nulla iusticiæ uiolatio ipsum latere potest. quia primùm, ipse habet passim subornatos inter homines, multos deos, qui obseruant omnes qui deprauatione & contorsione iuris ad iniquitatem, se inuicem circūueniunt, uexant, atterunt & affligunt securè, sine metu Dei, & eius inspectionis & animaduersionis obseruantia.

τρεῖς γὰρ.] Quot autē sunt illi custodes à Deo subornati, ad obseruandos homines? Sunt eorum tres myriades, hoc est, innumerabiles, ita ut nullus locus uacet ipsoꝝ obseruatione: sed ubiq; & omnia hominum negocia, tam iusta quàm iniusta, sedulò & sine omni *ἀλαοσκοπία* attendunt. Non autem ideo nō sunt, quia non conspiciuntur! nam sunt aere inclusi, ut conspici non possint: aut, ut dñ, sunt aeris & spiritua-

spirituales, & ideo passim uersantes, & nusquam hominum oculis conspicui.

ἡ δὲ τι παρθένος.] Deinde ipsa Iusticia est ex Deo genita, uirgo casta, pudica, sacrosancta & inuiolabilis, quæ etiam Dijs ipsis est honesta & ueneranda: ac proinde nō potest ullam humanam sui uiolationem pati. sed statim cum quis ipsam lædat & uiolet, *σκοπιῶς* iniquè & peruerse *ἐνοτάζωμ, παυῶντος ὑπελίζωμ*, callidè extenuando & paruifaciendo, quasi ipse sua calliditate & malicia plus queat efficere: tum ipsa ex tali contemptu sui offensa, statim accurrit ad supremum Deum, & ei asidens, commemorat & declarat hominum mentē iniustam: & petit, ut etiam populus puniatur ob delicta gubernatorum, qui pro animorum suorum prauitate & iniquitate iura aliò detorqueant, iudicijs & sententijs atq; arbitrijs peruersis. Qua consideratione hoc etiam ab Horatio est dictum,

Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

Nec desunt sententię sacræ Scripturę, quæ hoc idē asserant, & tradant fieri iusto Dei iudicio.

ταῦτα φύλασόμενοι.] Post ista argumenta adducta, ut admodum graua, alloquitur gubernatores, & eos monet, ut diligenter considerent & obseruent, hanc tantam & Dei uigilantem seueritatem, & iusticię sacrosanctę seriam apud eum accusationem, pro punienda rigide quoq; sui uiolatione: & inde iusticiā quidem

religiose colant, & omnia secundum ipsam statuunt: à sententijs autem & iudicijs atq; consilijs & conatibus iniusticiæ peruersis omnino abstineant. Ad quam alteram partem, quæ est dehortationis ab iniusticia, subiungit plura & peculiaria argumēta, duo præcipuè: quorum primum est, quia mala consilia & conatus mali, in caput & perniciem auctoris recidunt, & ei maximè tandem noceant: alterum est, quia prorsus nihil possit fieri clam Deo.

οὐκ αὐτῷ.] Pia admodum & grauis sententia, consentiens cum his sacræ Scripturæ: Incidit in laqueos quos fecit: & Incidit in foueam quam fecit.

καὶ νὺν τάγ'.] Alterum argumentum, de prudentia & animaduersione diuina, declarat exemplo à sua ciuitate petitū: in quo oblique & modestè iniiciendo suis ciuibus metum inspectionis diuinæ, eos monet de maiori studio & amore iusticiæ.

νῦν δ' ἐγὼ.] Est hoc tertium argumentum, & ipsum perquàm graue, petitū à rei indignitate, atque adeò ab absurdo & *πλεμμιλίᾳ*: quod magnū esset sequuturum, si iniusti non punirentur diuinitus, & ita meliori loco essent quàm iusti. Quia hoc & esset futurū contra iusticiam & sapiētiam Dei: & effecturum, ut neque ipse, neq; suus filius, aut ullus alius pius & iustus, porro uellet esse talis.

ἢ πρὸς,

ὦ πόρσσι, σὺ δὲ ταῦτα μετὰ φρεσὶ βάλλεο
σῆσιν, (παρ.

κὺ νὺ δίκης ἐπάκχε, βίης δ' ἐπιλήθεο πάμ-
τόνδε δ' ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἐχθύσι μὲν κὺ θηρσὶ κὺ οἰωνοῖς πετεινοῖς,
ἔδαιρ ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ὄσιν ἐπ' αὐτοῖς.
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἥ πολλὸν ἀρίστη
γίνεται· εἰ γὰρ τις κ' ἐθέλῃ τὰ δίκαια ἀγορεύειν
γινώσκων, τῷ μὲν τ' ὄλβον διδοῖ θυρόπτε
Ζεὺς,

ὅς δ' ἐκεμψυρίησιν ἐκὼν ἐπίορκον ὁμόσας
ψεύσει, γνὶ δίκην βλάψας νήκετον ἀάδην,
τῷ δ' ἐτ' ἀμαυροτόρη γῆρην μετόπισθε λέλθῃ
πῆλαι,

ἀνδρὸς δ' οὐόρεκτ γῆρην μετόπισθεν ἀμείνων.

O Persa, tu ista serpone in animum tuum,

Et attende ad iusticiam, iniusticiæ autem omnino obliuiscaris.

Nam Iupiter hanc legem præfiniuit hominibus.

*Cæterum piscibus et feris atq; anibus uolucris
bus concessit,*

Vt se deuorent inuicē, quia nō est iusticia in ipsis.

At hominibus dedit iusticiam, quæ longè optima

Est, nam si quis studet iusta facere

Consultò, illi Iupiter dat opes.

*Qui uerò spontè testimonijs peierando
Mèritur, & læsa iusticia incurabiliter peccauerit,
Eius progenies deinde obscurior relinquetur,
At hominis iusti existentis postea melior.*

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Haëtenus in ista sua admodũ graui & prudenti, & dehortatione ab iniusticia, & cohortatione ad iusticiã, primũ orationem suam direxit ad fratrem Persen, deinde cõmuniter ad omnes homines, postea peculiariter ad gubernatores & personas publicas. Hic pro subiectione reliquorum argumentorũ in utranque partem spectãtium, denuò alloquitur fratrem: nimirum, ut & suam pro ipso sollicitudinem amplificet: & ostendat, quantopere referat, atq; adeò quàm sit difficile, hominem abduci à peruersa iniusticiæ uia, & ad illam rectam, quæ est iusticiæ, perducì. & dicit: O frater, tu uerò non sis in ista persuasione, ut præferas iniusticiam, & inde sis *παιονήτης* & iniquus, more communi superiorum & aliorum hominum: sed quæ haëtenus dixi pro iusticia, contra iniusticiam, ea reconde diligenter in animum tuũ, & in eo sollicitè uoluta & discute. Atq; inde te omnino cõuertas & flectas atque applies ad iusticiam; ab iniusticia autem prorsus subducas, ita ut eius nullam unquam mentionem facias, neq; quicquam cogites

gites de ea sequenda. Et huius admonitionis subiungit rationem, à præstantia generis humani, & ab ordinatione diuina: quia Deus ita creauit hominem, et ad hoc eum ordinari, ut & possit & debeat uiuere secundum iusticiam: contra autem, iniuste mordere se inuicem, lacerare & conficere, hoc concesserit brutis: quibus nullum præscriptum iusticiæ, nullâ eius intelligentiam & obseruantiam dederit.

ἀνθρώποις δὲ δίνω.] Hoc donum diuinum, et hanc præstantiam in natura humana amplificat: Hoc (inquiens) dono, ut longè optimo & excellentissimo, uoluit Deus hominem præstare alijs animantibus: hoc uult ut etiam homo homini præstet, ad omnem suæ benignitatis fœlicitatem. Quia ipse *ὠρύσκει* omnia animaduertens, cernens et percipiens, quem conspiciet *ἰδίοντα καὶ γινώσκοντα*, cupidum, studiosum, mente intelligẽtem & cōsiderantẽ, ita colere iusticiã, ut eam etiã in singulis dictis obseruet, et sit omnino bonæ fidei: ei *ὄλβον*, diuitias, opes, honores, & alia omnia huius uitæ bona abundanter cōtribuat, ut præ omnib. alijs floreat, et sit beatus. Contra, qui non est obseruans fidei, qui spontè ad falsum testimonium adhibet religiosam asseuerationẽ: aut qui fraudibus, dolis, mēdacijs, falsis testificationibus, periurijs, et quibuscunq; alijs modis uiolat fidem. *ἐν δὲ δίνῃ.*] & in hoc iusticiam offendendo grauiter delinquit et peccat, *τὸ δὲ τ'*

ἀμαυροτέρη.] Hic etiam in sua posteritate puni-
tur, ita ut eius genus sensim pessum eat, donec
omnino deleatur.

αἰδρὸς δόρυ.] Cōtrā uerò, bonus & iustus,
propter fidei obseruantiam, nō ipse solum be-
nè habet & floret: sed & omnis eius posteri-
tas, indies fit floridior & fœlicior.

Οἱ δ' ἐγὼ ἐδλά νοέωμ δρέω μέγα νήπιε πῆρ
τῆ μὲν βίη κακότητα καὶ ἰλασθὲν ὄσιν ἐλέσθ(ου,
ῥηιδίως ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἔγγυθι νάει.
τ' δ' ἀρετῇ λίσσεται θεοὶ πεπάροιθ' ἐβηκαμ
ἀβάν' αἰτοὶ, μακρὸς γ' καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτῇ,
καὶ ῥ' ἡχὺς τὸ πρῶτον ἐπὶ λῶ δ' εἰς ἄκρον ἔπει,
ῥηιδίη δ' ἥπιστα πέλει, χαλεπὴ πόρ' ἐῴσα.
ὅτος μ' ἀπανέριος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει
φρασάμενθ', τέκ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἢ
σιν ἀμείνω.

ἐδλὸς δ' αὖ λακύνθ', ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
ὃς δ' ἐκε μήτ' αὐτῷ νοέη, μήτ' ἄλλ' ἀκῶν
γ' θυμῷ βάλλεται, ὃ δ' αὐτ' ἀχρηΐος ἀνὴρ.
ἀλλὰ σὺ γ' ἡμετέρης μεμνημένος αἰεὶ ἐφετ-
μῆς,

ὄργαζον πόρσιν δ' ἴον γῆρας, ὄφρα σε λιμὸς
ἐχθαίρῃ. Πιλεὴ δ' ἐσ' εὖς ἐφανος δημήτης
αἰσθίη, βίότῳ γ' ἐπὶ πῖμπλησι καλιῖω.

λιμὸς

λιμός γάρ τοι πάμπαν ἄδργῳ σύμφορος αὐ-
δρί·

τῷδε θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἄνδρες, ὅς κεν ἄδργός
ζῶν, κεφλιώεσι κοθύροισι ἵκελος ὀρμύῃ,
οἷτε μελίσσάων λάματον τρύχου ἄδργοι
ἔδοντες· σοὶ δ' ὄργα φίλ' ἔσω μέγιστα κοσμεῖν,
ὥς κέ τοι ὠραῖα βίος τε πλήθωσι καλῖαι.

ἔξ ὄργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τ' ἀφνδοῖτε,
καί τ' ὄργαζόμενος πολὺ Φίλτορος ἀθανά-
τοισιν

(γὰρ·

ἔσσεαι, καὶ δὲ βροτοῖς· μάλα γάρ συγέχουσιν ἄδρ-
ὄργου δ' ἔδῃ ὄνειδος, ἀδργίη δ' ἔτ' ὄνειδος·
εἰ δ' ἐκέν ὄργαζῃ, τάχα σε ζηλώσει καὶ ὄργος
πλετδύντα· πλετῶ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπκ-
δ' εἰ,

Δαίμονι δ' οἷος ἔηδα (τὸ ὄργαζεσθαι ἄμφοτον)
εἰ κεν ἀπ' ἀλλοτρίων κτεάνων ἀεσίφρονες
δυμόν

εἰς ὄργον ῥέψας μελετᾷς βίον, ὥς σε κελεύω·
αἰδώς δ' ἐκ ἀγαθῇ κεχρημένον ἄνδρα κομί-
ζει·

αἰδώς, ἢ τ' ἄνδρας μέγα σίνετ', ἢ δ' ὀνίνησι·
αἰδώς δὲ πρὸς ἀνολβίῃ, θάρσος δὲ πρὸς ὀλβῳ.

Præterea ego tibi, inconsiderate Persa, dico bo-
no animo :

Vitium

Vitium quidē licet ualdē cumulatē adipisci, (tat.
Et facile: quia est brevis ad id uia, & propē habi
Cæterū ante uirtutē Dij collocarunt sudorem,
Et est longa & ardua uia ad eam, (fuerit,
Et primū aspera: sed ubi ad summū peruentum
Deinde facilis existit, quamlibet alioqui difficilis.
Ille quidem est optimus, qui sibi omnia prospicat
Considerando, quæ tandem & euentu sunt futu
ra meliora,

Sed est bonus et ille, qui benē monēti obtēperat.
Qui uerō neq; ipse prouidet, neq; alium audiendo
Recondat in animum, ille est uir inutilis.

Sed tu nostri memor præcepti

Ingenue Persa, labora, ut te fames

Odio habeat: Ceres autē exculta & ueneranda

Te amet, & tuam domum uictū impleat.

Nam fames omnino comitatur segnem uirum.

Dij & homines succensent illi qui ignauus

Viuat, proposito similis ignauis fucis,

Qui segnes apum labores absument

Vorando. at tibi sit charum labores mediocres
ritē administrare.

Vt tibi maturo fructu repleantur domicilia.

Ex laboribus homines multas oues & diuitias
consequuntur.

Et labo-

*Et laborando multo charior Dijs
 Eris, & hominibus. nam ignauum ualde oderunt.
 Labor non est opprobriosus, sed ignauia.
 Sed si laboraueris, mox ociosus te æmulabitur
 Ditescētē: nā diuitias uirtus & gloria comitātur.
 Deo similis fueris (usq; adeò laborare est satius)
 Si ab alienis bonis stultum animum
 Ad laborem conuerteris prospiciendo uictum, si-
 cut præcipio.*

*Pudor uerò non bonus egentem occupat :
 Pudor, qui uiros multum lædit, & iuuat :
 Pudor ad inopiam facit, audacia ad opes.*

EX O A I O N.

Poeta officium hominis pro fine uitæ com-
 modæ, constituit in iusticia & labore, siue in la-
 bore iusto, aut in industria siue actione secun-
 dum iusticiam : & uice uersa, peruersam & ui-
 ciosam uitæ uiam, quæ est contra officium ho-
 minis, & ad uitæ difficultates & miseriam per-
 ducit homines, statuit in iniusticia & ignauia.
 Hactenus multa tradidit pro & iusticia quàm
 maximè amplectenda, & iniusticia omnino
 auersanda. Quo eodem modo deinceps agit
 de labore & ignauia, illo quidem quàm dili-
 gentissimè colendo, hac uerò undequaq; fu-
 gienda. Cui loco postea subiunget peculiaria
 præcepta, & de prosequendis, & de fugiendis
 in omnibus

in omnibus partibus uitæ communis. Itaq; ut ex superiore loco, iusticiæ quidem laudes amplissimas cognoscere licuit, iniusticiæ autem dedecora & incommoda: ita ex hoc sequenti licebit percipere & usus fructusq; proprios laboris industriæq;, & opprobria atq; incōmoda ignauix. Primum autem hic, quia contra fratris persuasionem stultam de labore, est sententiam suam explicaturus: ideo cum conciliat sibi προειπλήξει quadam, satis apta & graui. Ego (inquit) frater plura tibi tradam, & quidem bono animo & considerato, ad tuam utilitatem, ut tibi eximam illam magnam stultitiam qua occuparis: quo cognoscere possis uiam diuinitus traditam, perueniendi per laborem ad iusticiam, & omnē aliam uirtutem & uitæ commoditatem. *μῖγα νήπιε.*] quia tu es ualde incogitans, inconsideratus & stultus: ideo ego pro mea fraterna beneuolentia, quæ intelligo & scio utilia, tibi tradere debeo & cupio.

πῶ μὲν τοι λανότυτα.] Vitium & prauitatem facile est, & quidem turmatim apprehendere & assequi: quia sunt obuia, & in promptu, nō procul petenda, & magno labore conquirenda. *λανότυς* hic significat uitium, & malum animi internum. Suprà, ubi dixit αἰψὰ γὰρ ἐν λανότυτε βροτοὶ ἐπιγυράσκουσιν, usurpauit pro malo externo fortunæ aduersæ.

ἱλαδὸν.] ἀδρόνι, δασύνι, λατὰ σύστημα, cumulatim,

tim, confertim & coaceruatim. Quia, ut ille dicit, semper plures mali, & omnes proniores ad mala: & ut Scriptura dicit, Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.

ὁλίγη.] His uerbis ostendit, uitia esse obuia passim, exposita ubiq; : quæ neq; procul, neq; negotio aliquo sint conquirenda, in quo præterea sit magna procliuitas, ut nō longa assuefactione sit opus ad ipsa.

ὅτι δ' ἰσχυρὰ.] At uerò ante uirtutem Dñi posuerunt sudorem: ea est labore suo, & illo magno, qui eliciat crebrum sudorem, paranda, idq; ex ordinatione diuina. Vnde sunt, δύσκολα τὰ καλὰ: & ut Plato dicit, οἱ δὲ ἀριστεροὶ καὶ ὠνέες πόνοις καὶ ἰσχυροῖς φύονται, Rami uirtutis laboribus & sudoribus crescunt.

μακρὰ.] Longa & præceps atq; ardua, & in altum tendens uia est ad ipsam: quia una hirundo non facit uer, nec una actio uirtutem: sed opus est labore assuefactionis diuturnæ, & illius difficilis, quæ primò sit admodum aspera & aduersa atq; molesta. Quia, ut Philosophus dicit, uirtutis radices amaræ, fructus uerò suauissimi. Et hoc ideo, quia uirtutis assuefactio est contra uehementes & illecebrosas appetitiones animi humani.

ἰσχυρὰ δ'.] Hoc fit & propter uim diuturnæ assuefactionis, quæ tandem omnia quamlibet ab initio difficilia & molesta, efficit facilia & gra-

gratiora. Vnde est hoc Pythagoræ, ἐλξ' τὰ ἀρίστα,
 ὃ δὲ ἰδισμὸς ποιήσει ἡδὺν : Elige optima, consuetu-
 do efficiet illa iucunda. Et hoc Ouidij :

Quod malè fers, assuesce, feres. —

Præcipuè autem huc facit locus Aristotelis li-
 bro 2. ἡθικῶν, ubi docet, hos effectus pro signo
 esse habendos habitus ex assuefactione parti,
 si actiones non amplius sint difficiles & mo-
 lestæ, sed faciles & iucundæ.

οὗτος.] Proponit & describit tria hominum
 genera, quorum primum est optimum, quod
 per se sapit, & singula diligenter considerat &
 perpendit pro euentu & fine meliori. alterum
 non quidem ipsum per se sapit, & quæq; confi-
 deratè perpendit : sed aliorum admonitiones
 & consilia audit, & ijs obtemperat : quod &
 ipsum meretur suam laudem, & non diffi-
 culter ad bonam frugem perducipotest. ter-
 tium est, eorum qui neq; ex se, neque ex alio-
 rum instructione sapiunt, & sibi atque rebus
 suis consulunt: qui sunt deterrimi, & neque si-
 bi neque alijs ad quicquam utiles. Quæ tria
 genera hominum ita hic exponit & depingit
 fratri, ut & suæ sollicitudinis in eo monendo
 & instruendo reddat rationem : et ei ostēdat,
 ex quo genere hominū velit eum esse: ut cum
 non sit ex primo et optimo, saltem velit esse in
 secundo, non omnino uicioso : atque sibi ca-
 ueat à tertio, ut deprauatissimo et miserrimo.
 Huius loci, ut lōgē grauissimi sapientissimiq;
 passim

passim boni authores faciunt mentionem, in suis disputationibus: ut Plato, Cicero, & alij: præcipuè Aristoteles lib. 1. *ἠθικῶν*, non procul ab initio, ubi differit de præparatione animi rudis à primis annis, ad utilè præceptionem doctrinæ morum & rerum ciuiliū.

ἐν τῷ.] Qui hæc & alia quæ sunt de officio hominis, diligenter considerat, & sibi in omnes partes uitæ suæ prospicit, ita ut nihil temere & inconsideratè agat, sed habeat delectum rerum, & cuiuscunque rei euentum expendat, ille est optimus.

ἐν δὲ τῷ.] Sed & ille est bonus, & sua laude dignus, qui benè suadenti obtemperat, & ex instructione parentum, præceptorū, & aliorum intelligentium & beneuolentium pergit sapere, & rebus suis melius prospicere.

ὅς δὲ κ.] Cæterū qui neq; sibi ipse consulit & prospicit, neq; aliorum admonitionem & consilia audit, & in animum suum admittit & perpendit: ille est nullius momenti & frugis, *ἀχρηστὸς, πρὸς μὴ ἀμείωτον χρεῖαν*, ad nullam indigentiam, egestatem & necessitatem idoneus & utilis: per quem nihil, quod alicuius usus sit, expediri possit. Liuius hunc locum ita expressit alicubi: Sæpe ego audiui, milites, cum optimum esse uirum, qui ipse consulat quid in rem sit: secundū, qui benè monenti obediat: qui uerò nec ipse consulere, nec alteri parère scit, cum extremi ingenij esse.

ἀλλὰ σύγ'.] Post discrimen traditum de triplici genere hominum, denuò alloquitur fratrem, & eum monet, ut quoniam non sit in primo genere hominum, uelit saltem esse de secundo, & quidem ex sua fraterna admonitione animum suum ab ignauia & ocio conuertere ad laborem & industriam: tum quia cognouerit hoc esse diuinæ ordinationis, ut non liceat ad uirtutem & alia bona laudabilia peruenire, nisi per laborem: tum quia hoc deceat ipsius genus, & indolem præclaram. Adhæc, ut possit inopiam & famem à se propulsare, benignitatem uerò Cereris & abundantiam frugum ad se allicere: & præterea & aliorum deorum & hominū beneuolentiam sibi cōciliare: tum aut, quàm plurima alia quidem mala à se amouere, bona uerò attrahere.

ἀλλὰ σύγ'.] Singula in hoc uersu diligenter discussa uidebuntur aptè & significanter posita, pro singulari sollicitudine Poetæ erga fratrem, prudenti emendatione egentem, ad uitæ rationem rectam & felicem. Sed tu (inquit) qui non es de primo genere hominum, nec per te sapias & consulis tibi: *ὑμῖν*, nostræ, ut fraternæ, hoc est, beneuolæ, sollicitæ & prudentis *ἱκετὸς* admonitionis, præceptionis & instructionis rectæ: *μνηστέον*, memor, ut à me traditæ & præceptæ, tibi uerò conuenientis, necessariæ & salutaris, *ἀπὸ* semper, quia est ex ordinatione diuina in uniuersum &

sum & perpetuò recta & salutaris, & tibi ut
proniori ad ignauiam semper necessaria.

ἐργάζεσθαι.] Quod est autem hoc præceptum,
& quæ hæc admonitio & instructio, tã recta,
necessaria, salutaris atq; diuina? Vt labores, ut
sis intentus operæ & industriæ.

Διὸν γίνεσθαι.] Ratio à persona ipsius, quia est
firpe & indole præclara. Vel, si uis fieri & ui-
deri sorte & conditione egregius & præclarus,
quia ostensum est diuinitus traditã esse uiam
ad uirtutem, per laborem.

ἰσφράσει.] Altera, uel potius tertia ratio, ab uti-
li: Vt ad te nō ausit neq; possit accedere fames,
sed potius te auersetur atq; fugiat tanquã ho-
stem suum. Contrà autem *δομήτηρ*, id est γῆ μή-
τηρ, terra mater, hoc est fecunditas terræ: *δου-
σίφανος*, benè exulta, exornata & locupletata,
ex cœlesti fauore *φιλήσει*, amet te, ad te accedat,
te sua benignitate inuisat. *αἰδοίη*, & ipsa uene-
randa & reuerenda: utpote benignitas diui-
na, & eos honorandos & reuerēdos efficiens,
quos suo accessu dignetur: quia eorum hor-
rea & domicilia replet omnium frugum af-
fluentia.

λιμός γδ.] A' contrario suam hanc admoni-
tionem illustrat & cōfirmat. Nam fames non
accedit ad industriū & diligentem, sed est πάμα-
παν, παντιλῶς καὶ ὀλοτελῶς, omnino, ex omni para-
te & undiquaq; σύμφορον, συμπίπτον καὶ σιωπῶν, con-
comitans & præsens atq; assidua affec-
tu *ἐγγε-*

ignauo & torpido. Præterea Deus & homines indignantur & sunt aduersi ei, qui in ocio iners uiuit. ὀρμὴν.] κατὰ, uoluntate & proposito similis fucis λευδαίροις, furacibus & ignauis, qui non exerunt suum aculeum: uel quia eum non habent, uel quia eū ex ignauia occultant. qui ignaui & gulosi absument, quæ apes suo labore congefserunt & elaborarunt. Tales fuci passim etiam in repub. existunt, & eā perdunt: & præcipuè, sicut Plato docet, in oligarchia & democratia, qui sunt τὸ τῶν ἀργῶν τε καὶ δαπανηρῶν ἀνδρῶν γένος, τὸ μὴ ἀνδραίτατον ὑγέμιον αὐτῶν, τὸ δὲ ἀνδραίτατον ἐπὶ μὲν, οὗς δὲ ἀφομοιοῦμεν λευδαίροις τὸς μὲν λευδαίρους ἔχουσι, τὸς δὲ ἀκύνετοις: Genus hominū ignauorum & sumptuosorum, quorum alij animosissimi præsumunt alijs, alij ignauissimi sequuntur. quos assimilamus fucis, illos quidem aculeatis, hos uerò aculeis destitutis. τέττω ταρατῆτορ ἢ πάσῃ πολιτείᾳ ἰγγίνεσθαι, οἷον πόρῃ σῶμα φλέγμα τε καὶ χολή, ἢ δὲ καὶ δὴ τὸν ἀγασθὲν ἰατρὸν τε καὶ νομοδίπλῳ πόλεις, μὴ ἔτῳ ἢ σοφῶν πολιτευεργῶν, πόρῃ μὲν ὠλαβῆσθαι, μάλιστα μὲν μὴ ἰγγίνεσθαι αὐτῷ ἰγγίνεσθαι, ὅπως ἴτι τέχιστα συνὸ ἀντοῖσι τοῖς λευδαίροις ἐκτιτμῆσθαι: Hi duo fuci turbant quamlibet rem publicam in quam perueniunt, non aliter atq; phlegma & bilis corpus: quos proinde oportet præclarum medicum & legitimum gubernatorem ciuitatis, nō minus quàm sapientem apum curatorem, procul arcere & præcauere: ante omnia quidem, ne ingenerentur: si autem

tem sint generati, ut quàm primùm cum ipsis fauis excendantur.

οὐκ ἔργα.] Redit ad laboris commendationem, & eius laudum & fructuum commemorationem, & dicit: Non ergo sit tibi cordi, sectari ocium & ignauiam: sed sit tibi curæ,

κοσμεῖν.] colere & exercere ritè, cōmodè & prudenter: *ἔργα.*] opera moderata, recta, & ad te pertinentia. Vel *μίσθια*, pro *μισθίους*, eodem sensu, prudenter, consideratè, & cū delectu & operum & industriæ in ea nauandæ. Et hoc ideo, ut tibi ex cura laborum tuorum repleantur & redundant horrea tua, fructibus tempestiuis.

ὀρεαίς.] tempestiui & maturi, qui fructus tibi *μισθίους καὶ ὀρεαίους* laborāti, proueniat copiosus tēpore suo: & idē maturus atq; salubris,

ὃς ἔργον.] Vt terræ fruges suppetunt copiosæ & tempestiuæ, atq; maturæ & salubres, illis qui sedulò & rectè terram pro frugib. producendis colunt: ita & iumenta, pecora, & aliorum bonorum diuitiæ, abundè contingunt illis, qui pro ijs parandis diligenter & rectè laborāt. Ita uult omnia diuinitùs dari, per suos conuenientes labores. Quò hæc uulgò dicuntur, Dii omnia uendunt laboribus: &, Deus manum admoventi adest. &,

Dat Deus omne bonum, sed non per cornua tauri.

καὶ τ' ἔργα μισθῶ.] Præterea laborando tibi demereberis gratiam & Dei & hominum, qui

k 3 igna-

ignauos et ociosos ualde oderūt et detestātur.

ἔργον δ'.] Est occupatio, contra fratris & cōmunem multorum stultam persuasionē: Nec est quod te pudeat laboris, sed pudeat te ocii: quia in labore nulla est turpitudine, quæ alicui iure exprobrari & dedecori esse possit, sed in ocio & ignauia inest.

εἰ δὲ κεν.] Ad hæc, industria tua laudabili & fœlici, eris etiam alijs utilis: quia eris admirationi, exemplo & æmulationi etiam ignauis: qui ubi uiderint te ditescentem, excitabuntur ad imitationem tui.

πλούτῳ δ'.] Per diuitias aut consequēris uirtutem & gloriam, quæ duo comitantur ipsas tanquam effectus. Per uirtutem autem, aut intelligit opinionem & famam uirtutis & honoris, quæ ferè sequitur eas, ita ut uulgo diuites habeantur pro bonis & honorandis: sicut etiam sæpè status ciuiles, et functiones eorum efflagitant, ut non solum *ἀριστίνδω*, sed etiā *πλετίνδω* fiat electio personarū. Id quod etiam apud Carthaginenses fiebat, qui non malè existimabant, *ἀδυνάτορ τὸν ἀπεροῦντα καλῶς ἀρχαυ καὶ σχολάζειν*. Aut intelligit uerè uirtutē et laudem siue gloriam, quia loquitur de diuitijs iustè et sua industria & prudentia partis, quæ possessorum uirtutem ualde cōmendant, & eos laudabiles et honorandos efficiunt. De hoc loco facit etiam Plutarchus in libello, De utiliter legendis Poetis, quandam mētionem non ociosam,

Ociosam, neque ineruditam.

Ααίμωνι.] Occurrit obiectioni de paupertate, in qua mala persuasione frater eius erat, ut putaret pauperes nō ita facile posse rebus suis consulere & prospicere labore suo. Ipse contra dicit: Qualicumq; fueris fortuna, siue eam habueris secundam, siue aduersam: & hinc, inquantumq; fueris inopia, semper tibi utilius & consultius erit laborare, ita ut ego tibi precipio & præscribo, ut animo tuo stulto à cupiditate iniusta alienorum bonorum conuerso, & applicato ad acquisitionem bonorum utilium per tuam industriam & laborem tuum, secundum mea praecepta, rerum tuarum curam habeas.

ἀνοήτῳ.] Vocat stultum & elatum, atque seductum prauis persuasionibus: uel *ἀπὸ τοῦ ἄρῳ*, extollo & erigo: uel *ἀπὸ τῆ ἄσας*, quod significat corrumpere & lædere. Quod utrunque conuenit stultis & uiciosiis, qui & corruptas deprauatasq; & illas elatas & securas ratiocinationes habent.

αἰδέσθῃς.] Occurrit etiam obiectioni de pudore & uerecundia, quia fratrem pudebat laborare. Quo uicioso pudore multi sæpe res suas impediunt, & negligunt multas commoditates. Ipse autem dicit, istum pudorem non esse bonum & probandum, qui occupet & teneat atque remoretur egentem, quo ipse negligat occasiones rebus suis prospiciendi. Est hic uero

sus etiam apud Homerum, *ιδυαρ. ε.* ubi Telemachus iubet subulcum, Vlyssi mendico dare panem & carnes, & iubere ut etiam à prociis quid petat, nec id facere erubescat. Et paulo post ipsa Penelope miratur eius uerecundiam, & dicit, *λανὸς δ' αἰδέσιος ἀνὴρ*, Mendicus uerecundus non est sibi bonus & utilis.

διδῶς, ἢ τ' αὐδῶς.] Est repetitio: Pudor inquam, qui hominibus multum & obest & prodest. Docet, pudorem esse distinguendum, & non omnem probandum: quia fit qui improbari debeat, fit etiā qui probari possit. In pau-pere & egēte nō probat pudorē laboris & industriae, qui neque est rectus, quia non est rei turpis, cuius tantum esse debet: neque utilis, quia impedit egentem in audendo & conando pro egestate amouenda. In diuite & locuplete eum probauerit hac ratione, quia is habeat unde feriari à laboribus possit: & quia ijs multum occupatus, in suspensionem auariciae incidere queat. Alioqui nō probarit, quia labor est res honesta, cuius neminem pudere debet: pudet tamen huius multos, sed uitio morum, & opinionum errore. Quem pudorem hic in fratre improbat Poeta, & inutilem esse dicit. Contrā autem illum probat, & sentit ualdē prodesse, quo sani & rectē iudicantes auersantur turpia ex metu dedecoris & iustae reprehensionis: qui definitur esse dolor siue perturbatio animi, de ijs quæ dedecus uideantur

tur inferre : qui pudor constat & regitur ratione recta . Hic autem inutilis non constat & regitur ratione recta, neque est ob turpia, sed honesta, quæ errore & prauitate animi uidentur turpia, cum nō sint . Itaq; hic pudor differt etiam à *δυσωπία* nonnihil, quæ est immodicæ erubescentiæ, cū hic sit peruersæ & malitiōsæ.

πρὸς ἀνολβίνμ.] Disertè ostendit, quem improbet pudorem : illum nempe qui sit torpidorum, inertium & timidorum : qui seducti opinionibus & ratiocinationib. suis, fugiant labores, aut ut turpes, aut ut molestos & difficiles: qui proinde nullas consequuntur opes. Contrà autem, qui sint *δαρράλαιοι*, qui habeant animos erectos, alacres & audentes, qui strenuè adoriantur labores, & eos urgeant ad accumulationem opum suarū . Ita ergo monet, in proposito & studio acquirendi per laborē, deponendum esse uiciosum, seruilem & abiectum pudorem : deponendam timiditatem, torpiditatem & diffidentiam, erigendum autem animum esse rectis & sanis persuasionib. ad audendum in consilijs, conatibus & laboribus utilibus . De quibus duabus animi affectionibus, una uitiosa, altera laudabili & recta, est ferè illa Horatij epistola ad Sceuam, ubi tandem inter alia dicit :

Sedit, qui timuit ne non succederet : esto.

Quid ? qui peruenit, fecit ne uiriliter ? atqui

Hic est, aut nusquā, quod quærimus : hic onus horret,

Vt paruis animis & paruo corpore maius :

Hic subit, & perfert. aut uirtus nomen inane est,

Aut decus, & precium recte petit experiens uir.

χρήματα δ' ἔχ' ἄρπακτὰ, θεόσδοτα πολλὰ
ἁμείνω.

αἱ γὰρ τις κ' ἡ χερσὶ βίη μέγαν ὄλβον ἔλκται,
ἢ οὐ γὰρ γλώσσης λήϊσσετ', οἷά τε πολλὰ
γίνεται, εὐτ' αὖ δὴ κέρους νόον ἔξαπατήσῃ
ἀνθρώπων, αἰδῶ δ' ἔτ' ἀναδείη κατοπάζῃ,
ῥεῖαί τε μιν μαυροῖσι θεοί, μινύθου δ' οἶκον
ἀνδρὶ βροτῶν, παῦρον δ' ἔτ' ὑδὶ χρόνον ὄλβος ὀ-
πιηδῇ.

ἴδω δ' ὅς θ' ἰκέτ' ἰὼν, ὅς τε ξείνον κακὸν ὄρξῃ,
ὅς τε κασιγνήτοιο ἔδ' ἀνὰ δ' ἔμνια βάνει,
κρυπῆαδ' ὕνῃς ἀλόχῃ πῶα καίρια ῥέζωρ,
ὅς τε τεῦ ἀφραδ' ἰνῃς ἀλιταίνετ' ὄρφανὰ τέ-
κνα,

ὅς τε γονῆα γέροντα ἱακῶ ὑδὶ γήραος ὀδῶ
νεικείη, χαλεποῖσι καδαπῆομνος ἐπέεσσιν,
τῷ δ' ἦτοι Ζεὺς αὐτὸς ἀγαίετ' ἔς δ' ἔτελ' οὐτ'
ὄργων αὐτ' ἀδίκων χαλεπὴν ἐπέδ' ἡκ' ἁ-
μοιβήν. (δυμὸν.

ἀλλὰ σὺ τῷ μὲν πᾶμπαρ ἔδ' ἄεσίφρονα

*Opes non abreptæ, sed diuinitus datæ, longè me-
liores.*

Nam

Nā etiā si q̄s manib. per uim magnas opes cōsequa
 Siue ille lingua deprædetur, qualia multa (tur,
 Fiunt, postquā quæstus seduxerit mentem
 Hominum, & pudorem impudentia persequitur:
 Illum facile Dī obscurant, & res pereunt
 Viro illi, & breui tempore opes adsunt.
 Sic & qui supplicem & hospitem malè tractat,
 Et qui fratris sui conscendit lectum,
 Illegitima patrās per cōcubitū clādestinū uxoris,
 Et qui maleuolentiā alicuius defraudat orbos libe
 Et qui patrē senē in misero limine senectæ, (ros,
 Carpit, molestis ipsum mordens uerbis:
 Isti quidem Iupiter ipse indignatur, & tandem
 Pro factis iniustis difficilē imponit retributionē.
 Proinde tu ab istis omnino inhibe animū stultū.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Hæc cohærent cum præcedentibus, & hinc
 deinceps (postquā satis commendauit labo
 rem, & ad eum cohortatus est fratrem suum,
 & alios ab eo alieniores) præcepta tradit de eo
 rectè & utiliter usurpando in præcipuis uitæ
 partibus. Et quia dixit, in proposito & studio
 acquirendi per laborem, deponendū esse pu
 dorem inutilem, & non idoneum ad res ag
 grediendas, & assumendum δάρπες audaciam
 & alacritatē: hic describit & determinat hanc
 audaciam,

audaciam, & non vult eam esse iniustam, ut violentam & callidam, & ex quocunque vitio impudentem: sed vult esse iustam, bonę fidei, integram & honestam. Nam, inquit, *χρῆματ' αἰ ἀρπακτὰ*, id est, res non abreptę sint, uel res non abreptę alijs inuitis, sed iustę partę & uolentibus alijs, quę sunt diuina ratione acquisitę, sunt longę meliores: uel, prosequaris res non iniustę & contra aliorum uoluntatem partas, sed illas quę diuinitus dantur, & quę parantur per iusticiam diuinitus datam, ut rectam rationem ad acquirendum, quę res sunt longę meliores & fœliciores. Per *ἀρπακτὰ* intelligit acquisitionem iniustam & inuoluntariam, quę fit inuitis illis, quibus per eam quid detrahatur. Quam declarat & ostendit posse fieri uia duplici, uel per uim, uel per fraudes & dolos ex auaritia & *πλεονεξία*, aut impudentia cuiuscunq; cupiditatis. quam iniustam acquisitionem ostendit esse euentu tristem, miseram, infœlicem, & omnino calamitosam: quam persequatur indignatio diuina, usque ad euerسیونē & ruinā integrarū familiarum.

μείγαν ὕλβον,] Est *αὐθιγοφορὰ*. Concedit, posse aliquem diuitias, & illas quidem magnas, parare iniustę, aut per uim, quam manibus uel apertę uel clām exerceat: aut per fraudes, dolos & uarias circunventiones, quę ore & lingua usurpentur. Et talem quidem acquisitionem esse crebram & usitatā: eamq; proficisci

aut

aut ex avaritia hominum, aut ex impudentia & neglectiōne honestatis. Sed eos qui eam exerceant, diuinitus puniri, ita ut ipsi obscurentur, familiæ eorum pessum eant, & opes eorum non diu permaneant.

οἷα.] qualia, uel qualiter, sicut, et quemadmodum *πολλὰ* multa fiunt, uel multum & crebro fit.

ὅτι αὖ.] Causas huiusmodi iniustæ acquisitionis ostendit in uitijs hominum, in avaritia et alijs cupiditatibus uiciosiss, quæ animū hominum seducunt, excæcant & peruertunt.

λίγδος.] lucrum & quæstus, hoc est avaritia, siue *πλεονεξία*, quæ, est cupiditas immodica lucri & quæstus: quæ, dici non potest quantam uim habeat, animum humanum deprauandi, seducendi & excæcandi.

κατοπάζει.] persequitur, fugat & expellit impudentia pudorem, & studium atq; curam honestatis: & ipsam impudentiam & honestatis neglectiōnem inducit in animum hominum, avaritia. Sicut etiam hoc idem efficiūt omnes aliæ cupiditates prauæ, quæ animos hominū ita deprauant, ut præteritis honestis & utilibus, turpia et noxia sine rubore prosequantur. Sed quid fit, ita prauis cupiditatibus ad iniustam acquisitionē peruerso? Dñ *μαυροῖσιν*, obscurant eum, & deturbant de honore, dignitate & fama: aut etiam omnino delent, et ex medio tollunt: & præterea efficiunt, ut familia
ipsius

ipsius pessum eat, & corruat atq; extinguatur:
& hoc citò fiat, ut non possit diu frui opibus
iniuste partis. Vnde sunt hæc: Malè partum,
malè disperit: &

De malè quæsitis non gaudet tertius hæres.

ἰοορ.] Persequitur reliqua opera, quæ sunt
pravi pudoris, & audaciæ turpis, contra iusti-
ciam: quæ non sunt agenda, quia sunt contra
iusticiam & rectam rationem uitæ. Quæ pro-
inde diuinitus puniuntur, & admodum graui-
ter & seuerè. Similiter (inquit) ut iam dictum
est de iniusta acquisitione per vim aut frau-
des, peccat & punitur ille, qui uiolat & lædit
supplicem: quem implorantem auxilium &
opem, antiquitus nefas erat non solum læde-
re, sed & ope priuare.

ὅς τι.] Et qui hospitem lædit, similiter delin-
quit & punitur. Apud priscos erat magnum
& sacrosanctum ius hospitij, cuius uiolatio
habebatur pro atroci scelere.

λεγοντες.] scilicet διὰ, per uel propter, quia
conscendit lectū fratris propter concubitum
clandestinum cum uxore eius.

παρὰ τὴν ἐξουσίαν.] In quo illegitimè & nefa-
riè agit: quia agit id quod est omnino con-
trarium honestati, rectitudini & decore.

τοῖς.] pro τινὰ. Sunt hæc etiam graua & atro-
cia delicta, uiolare & defraudare pupillos &
orbos: & parentes iam in limite & termino
misero & tristi senectutis constitutos, corri-
pere

pere & incessere uerbis duxioribus & acerbioribus.

καταπτόμενος.] Vsurpatur hoc uerbū in bonam & malam partem : sed in hanc crebrius.

• Et significat *κατάπτεσθαι*, grauius, durius & indignius inuadere, adoriri, aggredi & incessere.

τῷ ᾧ.] Hæc hæctenus exposita delicta omnia, ostendit nō solū esse grauiā & iniusta, sed & cōtra Deū, quæ ipse puniat. Nam *τῷ*, illi qui aliquid horum patret, Iupiter ipse *ἀγρίεται*, *νέμει*, indignatur & inuidet impunitatem & licentiam : nec uult eum permanere, & relinquere ei impunitum. Et ideo, ut maximè statim eam non usurpet, *ἵς ᾧ τελευτῶν* tandem tandem infert & immittit difficilem & grauē penam & retributionem pro factis iniustis.

• *ἀλλὰ.*] Dehortatur fratrem ab istis delictis, quæ ostensa sunt omnino iniusta & cōtra Deum, & quæ nulli unquam abeant impunè, sed tandem grauissimè puniantur. Et ideo uult, ut longilsimè ab illis arceat & abducatur animū suum : nec unquam ita sit stultus & inconsideratus, ut aliquid eorum committat.

καὶ δὲ ὡς αὖτις δι' ἐξορίαν ἰεὺς ἀθανάτοισι θεοῖσι

ἔγνωσεν καὶ *καθάρως*, ὡς δ' ἀγλαὰ μερῖα καὶ ἄλλοτε δ' ἢ ἀπονδύσει θυέεσσι τε ἰλάσκειας, ἢ μὲν ὅτ' ἀνέστη, καὶ ὅταν φάος ἱερὸν ἔλθῃ ὥς καὶ

ὥς κ' εἰ τοι ἱλαοῦ κραδίη καὶ θυμὸς ἔχωσιν,
ὄφρ' ἄλλω ἀνὴρ κληῖον, μὴ τὸν τέον ἄλλος.

Pro virili offeras sacra Dijs
Sanctè & purè, & splendida femora comburas.
Interdum libationibus & suffitibus places:
Et cum petieris lectum, & cū lux sacra redierit:
Ut tibi propitium cor & animum retineant:
Utq; tu aliorum sortem emas, & non alius tuam.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Pergit in præceptis iusticiæ & laboris, & ez
coniunctim tradit: in quo commemorat præ
cipua opera & officia, quæ in recta & foelici ui
tæ & rerum suarum administratione sunt dili
genter colenda. Atque hic primùm Dei dili
gentissimum cultum præcipit, quem uult pro
uirili præstari castè et purè, et quotidie atque
omni genere religionis receptæ, pro successu
ex ipsius benignitate.

κραδίη καὶ θυμὸς.] pro κρατὶ, pro uirili, & in quan
tum potes.

ἴσθιν.] Vide et da operam ut facias, et offe
ras sacra ἀγνῶς, castè & sincerè, quo ad animū:
καθαρῶς, purè, quo ad corpus: id est, colas Deū
puritate animi & corporis: hoc est, cū magna
præparatione, sollicitudine et sanctitate.

ὡς δ' αἰγλαὰ.] Modos tum præcipuos cultus
diuini et externi subiungit. primus erat solen
nis & sumptuosus, quo sacra uictimarum et
hostia.

hostiarum offerebantur, & præcipue coxæ si-
ue femora pinguedine obducta & cooperta
cremabatur: quo nidore prisci putabant De-
um in primis affici & oblectari.

ἀγλαά.] splendida & lauta, ut nullis parca-
tur sumptibus.

ἐπιπλοῖ.] Hic erat alter modus cultus, & il-
le quotidianus, per libationes in conuiuijs &
comotationibus. Tertius erat suffituum
& suffumigationū per thus & alia aromata,
quō in solennibus & quotidianis cultibus u-
tebantur.

ἐν ὧν ἡμέρῃ.] Tempora idonea præscribit, ma-
tutinum & uespertinum, quibus etiā assidui-
tatem præcipit.

ὡς κτλ.] Causas finales religionis & cultus
subiungit duas præcipuas, benignitatem diui-
nam, & successum in consilijs & conatibus iu-
stæ & strenuæ acquisitionis. In quo ostendit
& numen esse, & eius prudentia administrari
omnia: nec quēquam sine eius benignitate &
prosperitate bene posse rebus suis consulere:
nec illud fieri benignum & propitium, nisi iu-
stis & pijs ob religionem rectam & sollicitam.

τὸν Θεόν ἐπὶ δαίτη καλῶν, ὃ δ' ἐχθρὸν
ἔσται.

τὸν δὲ μάλιστ' ἀγαθὸν, ὅς τις σέθεν ἐγγυθὶ ναίει·
ὅ γάρ τι καὶ χεῖμα ἐχέειν ἄλλο γένος·
γένηται.

γείτονός ἐξ ὧσσι ἕκιστον, ζώσαντων δὲ πρῶτος.
 πῆμα κακὸς γείτων, ὅσους τ' ἀγαθὸς μέγ'
 ὄνειρε.

ἔμμορε τοι τιμῆς, ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἔσθλ' ὤ.
 εἰ δ' αὖ βῆς ἀπολοῖτ' εἰ μὴ γείτων ἱακὸς εἴη,
 εὖ μὲν μετ' εἰσὶ πρὸς γείτονος, εὖ δ' ἀπὸ δ' ἄνακτος
 αὐτῷ τρεῖς μέτρα, καὶ λώϊον, αἴ κε δαΐκῃαι·
 ὥς αὖ χηρὶ ζῶν καὶ ἐς ὕεσσαν ἀρκίον εὖρεται.
 εἰ μὴ ἱακὰς ἱερὸν αἶνευ, ἱακὰς ἱερὸν δεῖσ' ἀτρε-
 σιν.

† Φιλίοντα φιλεῖν, καὶ τῷ προσόντι προσεῖναι,
 πρὸς δὲ μὲν ὅσους δῶ, καὶ μετ' ὅσους καὶ δῶν
 δῶτε μὲν τις ἐδῶκεν, ἀδῶτε δ' ὅτις ἐδῶκεν.
 δῶς ἀγαθὴ, ἀρπαξὶ ἱακῇ, θανάτοιο δότρεα,
 εἰ μὲν γὰρ κεν ἀνερ' ἐβέλων, ὅγε καὶ μέγα
 δῶκε,

χαίρει τῷ δῶρῳ, καὶ τὸν περὶ ὃν καὶ θυμὸς.
 ὅς δ' ἐκεν αὐτὸς ἔλητ', αὐαδῆεναι πιθήσας,
 καὶ τε σμικρὸν ἴον, τότε ἐπάχυνσε φίλον ἥ-
 παρ.

εἰ γὰρ κεν καὶ σμικρὸν ὑδὶ σμικρὸν καταβῆο,
 καὶ θαλάτῃ ἔρδῃαι, τάχα κεν μέγα πρὸς τῷ
 γήνοιτο.

ὅς δ' ἐπ' ἐόντι φέρει, ὅς δ' ἀλύξει ἀβαστὰ λα-
 ῖον τὰν εἰρηαὶ κατακείμενον ἀνέρας κούρην.
 οἴκος

οἱκοι βέλτερον εἶν, ἐπεὶ βλαβρόν τ' οὐκ ἐφί,
 ἰσθλὸν μὲν πρὸντος ἐλέσθαι, τῷμα δὲ θυμῷ
 χερὶ ζεῖν ἀπρόντος, ἃ σε φράζομαι ἄνωγα.

Amantem voca ad conuiuium, inimicum omitte :

Illum voca in primis, qui proximè habitat.

Nā si quod etiā aliud negociū populare inciderit,

Vicini accurrunt incincti, propinqui cinguntur.

Vicinus malus tantum est malum, quàm magnū
 bonum est bonus,

Nactus est honorem, qui nactus est bonū vicinū.

Neq; perierit bos, nisi absit vicinus malus.

Accuratè mensurata accipe à vicino, & restitue
 accuratè

Eadem mensura, aut etiam meliore, si potes :

Vt indigens etiā in posterū sufficientē nāciscaris.

Ne secteris lucra mala, quæ sunt damnis similia.

Ama amantem, & accede ad accedentem :

Et da danti, & non da non danti.

Datori quis dederit, non datori nullus dederit.

Largitio bona, rapina mala, & mortis suppedita-
 trix.

Nam qui spontè dat, ille etiam si multum dederit,

Gaudet re data, & delectatur in animo suo.

Qui uerò impudentia fretus, ipse acceperit :

Illud quamlibet pusillum, urit animum charum.

Quod

Quòd si parum addideris paruo,
 Et sic crebrò feceris, mox & illud fiet magnum.
 Qui ita cumulat res suas, ille evitabit nigrā famē:
 Nec quod est repositum domi, virum turbat.
 Domi habere satius est: quia incōmodum, quod
 est foris.
 Bonū est accipere de præsenti: at animo molestū
 Egere re absente. quæ te uolo considerare.

EXORTATION.

Haftenus ostendit, primū laborandū esse,
 & strenuè atq; sine torpiditate: deinde iustē,
 absque omni iniusticia: postea, ut ille strenuus
 & iustus labor possit esse fœlix, docuit esse in-
 uocandum & colendum numen sedulò, pro
 successu fœlici laboris iusti & strenui. Hic iam
 monet, conciliandam esse beneuolentiam &
 opem aliorum etiam hominum: & qua id ra-
 tione recta & probabili fieri debeat, docet:
 tum uerò alia pręcepta tradit eòdem spectan-
 tia, ad iustam, rectam & fœlicem rerum cumu-
 lationem, administrationē & cōseruationem.

τὸν φιλίοντα.] Amici parandi ueri & integri,
 qui sciant & soleant amare: qui sint φίλοι τοῦ
 hoc est, qui soleant præstare φίλικά, affectiones
 & officia amicitiae. & tales sunt inuitationib;
 & id genus alijs officijs conciliandi & retinen-
 di. Cæterum inimici & alieni ab officijs ami-
 citiae, qui nō sciant declarare beneuolentiam,
 sunt

sunt omittendi & prætereundi: & ad nullam familiaritatem asciscendi. Inter omnes autem amicos sunt in primis inuitandi, & alijs officijs demerendi uicini, qui proximè habitant: & hoc quidem & propter quotidianas necessitates, & propter difficultates improuisas & publicas.

α γ δ.] Hoc est intelligendum de difficultatibus insuetis & improuisis. Nam, inquit, si quod etiã aliud negociũ grauius & difficilius, subito & improuiso undecunq; incidat, uicini statim accurrunt, & sunt præstò sine omni mora: non differunt, nõ morantur & cessant donec se induant & cingant, sed nudi & discincti aduolant. In quo ostendit illorum maximam promptitudinem & alacritatem ad opitulandum, quia omnino ἀπορροίως assunt.

ζ η θ ι κ λ.] At uerò affines, aut etiam propinqui, induunt & cingunt se prius: hoc est, prætendunt alia negocia, & sæpè leuia, ut non statim accurrant, sed tardè & cum mora adueniunt. Quò respiciens Salomon Prouerbiorum 27, uicinum fratri etiam præfert, dicens: Melius est uicinus iuxtà, quàm frater procul.

μ ν ξ ο π ρ.] Deinde quotidie uicini plurimum & prodesse & obesse possunt. In tantum potest uicinus malus nocere & obesse, in quantum solet bonus prodesse & iuuare. In duobus autem præcipuè solet bonus amicus plurimum esse utilis: In fama defendenda, & in in-

104 IN HESIODVM

commodis prohibendis. Ergo cui utriusque huius est cura, ille sibi caueat à uicino malo, aut certe maluolo: & ideo eius maleuolentiā officijs, quibus potest, traducat ad beneuolentiā.

[*ὅσον τ' ἀγαθός.*] Hoc dicit: Omnino multum refert qualem habeas uicinum, malum ne an bonum, & maleuolum ne an beneuolē. Quia rātopere poterit tibi nocere malē aduersus te affectus, quantum proderit tibi benē erga te affectus. Nam si habueris bonum & beneuolum uicinum, etiam fama tua erit salua & incolumis: sin autem habueris malum & maleuolum, tum etiam bos tuus non erit tutus. Ille, & nominis & possessionis uicini sui curam habet: hic, utriusque rei infidiatur & incōmodat. Vnde non sine causa ille prædium suum uentile inde etiam uoluit commēdari, & preciosius æstimari, quia haberet bonum uicinum.

Per *τιμὴν*, intelligit Poeta famam, existimationem, honorem & dignitatem, & quæcunque sunt honestatis: quæ sentit per uicinum beneuolum & bonum non solū defendi, sed etiam extolli & cumulari. Per bouem intelligit iumenta, pecora, & alias res domesticæ possessionis, quas innuit per uicinum malum & maleuolum non solum non iuuari, sed & lædi & imminui. De uicinorum amore & ueneratione, est etiam apud Herodotum lib. 1. locus huc faciens, ubi de Persarum moribus loquens dicit: *τιμῶσι δὲ καὶ πάσῃ τῇ ἀρχῇ καὶ κατὰ μὴν*

παρ' αὐτοῖς· αὐτοῖς γὰρ, τὸς ἀνθρώπους, μετὰ γὰρ, κατὰ τὴν
 γὰρ, προβαίνοντες τιμῇ, ἡμεῖς γὰρ, τὸν αὐτὸν ἐκαστὸν οἰκονομῶ-
 μεν· ἡμεῖς αὖτε ἀγαταί. Post se quidem in primis in
 precio habet vicinissimos, deinde proximos,
 & sic ordine suo procedendo honorant alios.
 Ceterum qui longissimè distant habitando,
 eos minimè in aliquo habent honore.

ἐν γὰρ μετὰ δὲ. In alijs etiā officijs & cōmu-
 nicationib. cautè, iustè & liberaliter cū vicinis
 agendū, & præcipuè in cōmodato: quando res
 quæ datur accōmodato, est accuratè & accipiē-
 da mensurata, & eadē mensura aut etiam ma-
 iore restituenda, si facultates ferant. Et hoc i-
 deo, ut hac gratitudine excitentur vicini, & ef-
 ficiantur paratiores & promptiores ad quam-
 libet etiā aliā egestatē in posterū subleuādā.
 Istius loci meminit Cicero in primo Officiorū
 his verbis: Sin erunt merita, ut non ineunda,
 sed referenda sit gratia, maior quædam cura
 adhibenda est. Nullū enim officium referenda
 gratia magis necessarium est. Quòd si ea quæ
 acceperis utenda, maiore mensura, si modò
 possis, iubet reddere Hesiodus: quid nam be-
 neficio prouocati facere debemus? An non i-
 mitari agnos fertiles, qui multa plus adferūt,
 quàm acceperunt. Et in Bruto, siue de Claris
 oratoribus: Admonuit ut à te ipso sumerem
 aliquid, ad me reficiendum, seq̃ remuneran-
 dum, si nō pari, at grato tamen munere. Quan-
 quam illud Hesiodiū laudatur à doctis, quod

eadem mensura reddere iubet qua accepētis: aut etiam cumulatione, si possis. Apud Xenophontē etiam Agesilaus rex Spartanorum inde commendatur, ὅτι ὁ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἔδεικον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πάλιν μάστιγας τὴν βασιλῆα διατάμειν: quia existimabat iniustum esse, non solum non reddere gratiam, sed etiā non referre maiorem, cum quis possit.

ἦ.] Bene & accurate rem mensuratam accipias à vicino, non quia diffidas: sed ut & vicinus sciat, quantum tibi det, et tu quantum ei debeas. Ut ita bona fide agas cum ipso, nec in aliquo eum offendas, et alieniorē à te reddas. Ideo intelligit aut illam mensuram, aut si sit ponderatum uel numeratum, diligēter annotandum & consignandum, nequam controversiam pariat.

ἰς ὑστέρῳ.] in posterum et sequens tempus. ἀρκιόν.] ἀρκιόν, ἱκανόν καὶ ἱτοιμόν, sufficientem, idoneum, paratum et promptum ad subministrandum.

μὴ βλάη.] Non prosequenda iniusta lucra, quæ non cedunt in lucra, sed in damna. Fraudes, dolos, et alias callidas circumuersiones & πλυνεῖας improbat: atque adeo omnē acquisitionem, quæ sit coniuncta cum damno alterius, uult uitari, tanquam rem damnosam. sicut certè est, & tandē euentu ipso cognoscitur.

μὴ βλάη λυγδαίνων.] scilicet λυγδαία. non secteris lucra iniusta, quæ sunt vicino tuo & alijs mala

malis & damnoſa : & tandem etiam tibi , ſicut ſolent eſſe. non ſolum quia derogant famæ et exiſtimationi : ſed etiã , quia per ſe nocent tandem, & diuinam indignationem excitant.

[τὴν φιλίαντα.] Diligenter conſiderandi et diſcernendi animi & mores hominum, et cum ſingulis cum delectu et pro ipſorum meritis agendum. Erga beneuolos declaranda beneuolentia : erga familiares et ad cõuerſandum idoneos, exercenda familiaris uitæ conſuetudo : erga liberales, liberalitas. Contrà in illiberalem & ſordidum, nihil conferendum : et hoc more & exemplo communi hominum. Quia cernas quidem, qui liberali & *λευνονικῶ* det : cæterum, qui etiam det illiberali & parco, non conſpicias ullum. Cum hoc præcepto, doctrina Euangelij ſanctior non conſentit, quæ uult, ut etiam inimicis noſtris beneficiamus. Sed hoc eſt iam illuſtrationis diuinæ. Et hic Poeta nō tam præcipit, ut odio proſequamur inimicū, quàm ut eo utamur rectè et utiliter.

[δῶς.] *δῶς*, datio & erogatio atque contributio ſpontanea, eſt bona et utilis. *ἀρπαξ* ἢ *λασνὴ*, ſed *ἀρπαγὴ καὶ λῆψις ἀρπαξ*, ſumptio uolenta & inuoluntaria, nō eſt bona & utilis : quæ eſt cõciliatrix odij capitalis, & ſæpè mortis. quia omnino nullus non offenditur, cum quid ſibi, quamlibet puſillum, præter ſuam uoluntatem detrahatur : contrà autem, quod quis uolens & ſponte ſua, quātumuis magnum con-

l s

tribuit,

tribuit, eius contributione delectatur. Vult, ut
 & ipse sit paratus & facilis ad gratificandum
 alijs, sed illis liberalibus & officiosis: & quæ
 ab alijs habere uelit, illa consequatur ab illis
 uolentibus, nec quicquam contra ipsorum
 promptam uoluntatem accipiat.

καὶ τίς πικρὰ.] Hoc est liberalis proprium, ut
 & uolens det, & cum magna uoluptate. Qua-
 lem datorem, qui sit hilaris, dominus etiam di-
 ligat, ut dicit Scriptura.

ἀσπίδαίηφι.] fretus & confirmatus impuden-
 tia & audacia. Nam *ἀσπίδα*, quæ est neglectio
 honestatis, & contemptus iustæ reprehensio-
 nis, confirmat & audacem facit iniustum, ut ag-
 gat quæ non sunt agenda. Ita eruditè inserit
 causam impellentem, aut certè confirmantem
 animum hominis, ad res aliter ad se pertra-
 hendas, sine iusta causa, & modo non recto.

παχύνει.] *πάχυν* significat pruinam: unde
 uerbum *παχύνω*, quod metaphoricè usurpatur,
 pro eo quod est, ad modum pruinæ aduro, as-
 fligo, conficio, mordeo & macero,

φίλον ὅτι.] animum benè affectum er-
 ga alium, id est beneuolum & amicum. Nam
 iniuria amico illata grauior uidetur. Vnde
 est hoc Aristotelis *ὁδινὴν δ. καὶ αὐξάνειν λαμβάνει*
τῷ μᾶλλον πρὸς φίλους εἶναι. οἷον χεῖματι ἀπασιγῆ
σαι ἑταῖρον, δεινότερον ἢ παλίντω. καὶ μὴ βουδῆσαι
ἀδελφῷ, ἢ ὀδνεῖν. καὶ πατάξαι πατέρα, ἢ ὀντιναῖον
ἄλλον. Iniuriæ recipiunt etiam incrementa ex
 eo, quia

10; quia in maiorem amicum inferuntur. uel
hæc defraudare socium est grauius, quàm ci-
uem: & non opitulari fratri, quàm extraneo:
& percutere patrem, quàm alium quemli-
bet. *Vel hæc.*] cor. & animum *φίλον* erga se,
& sibi amicum & charum. Quia quisque se a-
mat, & sui atque suorum curam habet, & stu-
det declinare ea quæ uideantur nocitura.

20.] Est ratio detractiōis etiam pusillæ,
ut iurè molestæ, præsertim iteratæ, quia illa
mox fiat cumulata. Sed ponitur pro *ἀπχρσίᾳ*
Poetæ, non solum ut ratio prioris, sed potius
ut nouum præceptum, de rebus sensim cumu-
landis ad sufficientē abundantiam. Ex quo ta-
men etiā prius positū uult declarare. quasi di-
cat: ut quis paulatim addēdo, mox efficit suū
cumulum magnum: ita detrahendo subinde
alteri, eius cumulum breui ualdè imminuit.
Sed illud si fiat iuste, est rectum, & debet fieri:
hoc autem nō. Probat ergo hic, & præcipit cu-
ram & locupletationem rerum suarum, illam
iustam quæ fiat quidem per paruam, sed cre-
bram additionem. Quod fortasse ideo facit,
quia talis rerum suarū locupletatio ferè & ius-
tior & quietior, & minus inuidiosa esse solet:
& tamen & ipsa mox rerum cumulum satis
magnum efficiat.

ὅς δ' ἐπ' ἐόντι.] Hæ quæ sequuntur rationes,
in genere commendant industriā acquirendi.
Quia primum, qui ita subinde comportat ad

res partas, euitabit famem *ἀδυνα*, adurentem exiccando. Vel nigrum, luridum atque pallidum colorem inducentem. Deinde quia res eumularæ & positæ domi, cum non afficiunt molestia, sed potius lætitia: quia omnino cōmodum sit habere domi: contrā autem molestum, res esse extra domum. Et hoc ideo de præsentibus, quia liceat & sit iucundum accipere: triste autem & molestum animo, egere, et non habere res in promptu, cū sit illis opus;

ἀρχομένῳ δὲ πῖθῃ καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
μεσότηι φείδεσθαι, διδνὴ δ' ὅνι πυθμένι φειδῶν,
μυθὸς δ' αὐτοῖσι φίλον εἰρημνός ἀρκιθ' ἔσσι.
καὶ τε κασιγνήτῳ γελᾶσας ἐπὶ μάρτυρα
δεῖσθαι. (δρας.

πίσις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστία ὤλεσαν ἀν-
μὴ ἢ γυνὴ σε νόον πυργοσόλος ὄξαπατάτω,
αἰμύλα κωτίλλασα; τελὼ διφῶσα καλιδῶ.
ὅς ἢ γυναικὶ πέποιθε, πέπειθ' ὅγε φιλήτη-
μονογυνὴς ἢ παῖς σῶζοι πατρῷον οἶκον (σι-
φορβέμεν, ὡς δ' πλῆθος ἀέξετ' ὅνι μεγάροισι.
γεραιὸς δὲ θάνοισι, ἔττορον παῖσι ἐγκαταλεί-
πων. (βορ,

ρεῖα δὲ κῆν πλεόνεσι πόροι Ζεὺς ἄσπετον ὄλ-
πλείων ἢ πλεόνων μελέτη, μείζων δ' ὕδισθῆκε.
οἱ δ' αἰ πλῆθος θυμὸς ἐέλδετ' ὅνι φρεσὶν ἥσι,
ὡ δ' ἔρ-

Ἐν δ' ἐποῇ αὖ, ὅς γ' οὖν δ' ἐτ' ἐπ' ὅς γ' οὖν ὅς γ' αὖ (εὐδ.)

Incipiente dolio, & desinente, bibas ad saturitatē.

In medio parcas, gravis in fundo parsimonia.

Mercēs dicta viro amico sufficiat.

Etiam ad fratrem per risum adhibeas testem.

Credulitas et incredulitas perdiderunt homines.

Neq; mulier illecebrosa seducat animum tuum.

Blanda garriendo tuam perscrutans domum.

Qui fidem habet mulieri, fidem habet fictibus.

Unicus filius conseruet domum paternam

Ad alendum, ita diuitiæ augentur in ædibus.

Sed senex moriaris, relicto altero filio.

Nam Iupiter pater facile contribuerit magnas o-
pes pluribus.

Plurimum est cura copiosior, & maior additio:

Sed si tibi animus in pectore desiderat diuitias,

Ita agas, & opus supra opus exerce.

E X O R I O N.

Sunt & hæc præcepta iusticiæ & industriæ,
sive industriæ iustæ, quæ sunt de officio homi-
nis rectè, cautè, utiliter & feliciter, negotiorū
suorum ex omni parte curam administrantis.

Et quod sequitur primum, est de uini usu res

Et, quem moderatum & parcum in medio

tanti dolij probat: in summo autem, & imo,

præcipit largum & copiosum, Cuius hæc tra-

ditur

ditur causa : quia uinū est in summo tenuissū,
nec ita uirtute pollet, eo quia sit uicinū aeri, in
quem subtilitas eius spiritū exhalet : in imo
est feculentum, nec ita integrum & sincerum :
in medio autem est purum, integrum, efficit
caloris sui uirtute, & salubre. De quo consulta-
tur Plutarchus in Symposiacis : ubi etiam o-
stendit, quare oleum in summo sit optimum,
& mel in imo.

Αὐτὸν ἐν πυρρῷ.] grauis, importuna & in-
commoda: quia tum neq; uino & rebus, neq;
uiribus consulitur. Dicuntur autē hęc per col-
lationem quandam. In medio probatur parsi-
monia & frugalitas, in principio & fine non
item : & præcipue in fine & imo uini, quando
ipsum aquosum & feculentum non ita alit, &
facile corrumpit, ut ita tum ei parcere sit in
primis incommodum : Contra autem, hoc
sit rectum & commodum, uino, & sic quali-
bet alia re, tum, & eo modo uti, quando &
quo commodo conueniat. Ex postrema
parte distichi huius natum est prouerbum
hoc, Sera in fundo parsimonia : quod est
multi usus, & potest accommodari ad om-
nes eos, qui omisis demum occasionibus
incipiunt sapere, & rebus suis frustra solli-
citius consulere. *Ἡ δὲ ἐν μέσῳ*] Est aliud præceptum de cautione &
fide in conuentionibus assumpsit. Primum
est cautē & *ἡ δὲ ἐν μέσῳ*] ut ex pacto & per con-
uen-

ventionem disertam & expressam agendum cum seruo, mercenario, & quocunque alio pro beneuolo, & bona fide operā aut rem suam locante : & merces aut precium uel præmium constitutam & promissum, est ijs soluendum & contribuendum. Hoc præceptum etiam Philosophus nono *ἡθικῶν* cap. 1. probat, & consultius esse dicit, ut ante contributionem constitutur de precio & præmio. Quæ etiam Lib. 8. cap. penultimo docet, *περὶ κοινωνίας νομίζουσιν*, quæ communicatio sit *κατ' ὁμολογίαν*, per pactum & conuentionem, huc faciunt. Huius præcepti meminit & Plutarchus in uita Theſei, ab initio : *δόξαν δὲ μάλιστα πάντων, ὡς αὐτὸς λέγει*, in τοῖς τότε καὶ σοφιστάταις ἔαρχον. ὅν δὲ οὐ σοφίας ἐκείνης τοιαύτη τις, ὡς ἔειπεν, ἰδίᾳ καὶ δυνάμει, εἴθε χρησάμεθα ὁσίοδος οὐδοκίμει μάλιστα περὶ τῆς ἐν ἔργῳ γνησιμολογίας, καὶ μίαν γὰρ τούτων ἐκείνων λίγαν οὐ παρδύνει εἶναι. μιὰ δὲ αὐτοὶ φίλῳ ἐργαζόμενος, ἀφ' ἑκείνου ἔστω. Maximè autem omnium fama eloquentiæ celebris erat inter sapientissimos illorum temporum. Illius autem sapientiæ talis erat uis & ratio, quali Hesiodus ad maximam nominis suis famam est usus, in sententijs de Operibus : & quidem ex illis uolunt hanc fuisse unam etiam ipsius Pitthei, Merces definita uiro amico sufficiat.

καὶ τι κασιγνήτῳ.] Altera est pars huius præcepti, quia uult ut etiam cum fratre cautè agatur, & fide ac testificatione quadā interposita.

non quidem directa, seria & aperta: sed obli-
qua, ioculari & recta: ita ut quasi per iocum
obiter adhibeatur aliquis, qui in casu necessi-
tatis possit esse testis conuentionis.

γέλως.] ridens & iocans. Ita modum & co-
lorem ciuilem indicat, quo hæc fieri possit si-
ne offensione fratris, & aliqua diffidentiae suæ
indicatione: si hoc non serio & sollicitè agat,
sed quasi ridens & per iocum atque obiter. Ta-
lem agendi colorē etiam in feriis negotijs pro-
bat & Horatius libro 1. Sermonum, Satura 1.

*Præterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere uerum
Quid uetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa uelint ut discere prima.
Sed tamen amoto quærantus seria ludo.*

πίστις.] Est ratio huius præcepti de cautio-
ne & fide moderanda, petita ἀπὸ τῆς γυναικός, ab
eo quod est in usu uitæ & experiētia. Nam, in-
quit, inuenire est exempla, cum & credulitas,
id est, facilitas fidei, & incredulitas atq; diffi-
dencia, perniciose obfuerint hominibus. Ideo
cautione & diligenti consideratione est opus,
ut cognoscatur, quibus, quatenus & quomo-
do sit uel non sit fides habenda. Talia præce-
pta de uitanda credulitate multa extant apud
Theognidem, ex quibus est & hoc:

*πρῆξι μὲν φίλοις ὅλως ἀνακρίνω πάντας,
πᾶντοί τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσιν ἔργον.*

Negotium & institutum tuum, neque amicis
omnibus

omnibus planè & totū reuela & explica: nam ex multis pauci integrum & fide dignum habent animum. Quò facit & hoc Epicharmi à Dione sophista prolixè tractatum, *ναρὶ καὶ μίμνῃ ἀπιστεῖν*. Quod Cicero alicubi ita reddidit: *Nervi atq; artus sapientiæ sunt non temerè credere.*

μὲν γὰρ.] Est tertia pars huius præcepti, de fide non facilè & inconsideratè atq; sine circumspectione habenda. Et hic monet, ne patia-
tur se decipi & seduci à blanditijs & insidijs muliebribus: & præcipuè ne credat meretrici, & tali mulieri quæ primū sit *πυγιστός*, quæ nates aut brachia exornet, hoc est, quæ immodicè elegantis cultus & uestitus sit dedita: de-
inde, quæ sit nimis blanda, & illice sermone dis-
serta: tertio, quæ sit callida & fallax, quæ non beneuolo animo conuersetur, sed ut omnes domus partes perscrutetur, & inde quicquid boni inest, ad se pertrahat.

ὅς γ' ἂν.] Hoc præceptū declarat ab absurdo & incommodo, contrarij similitudine declarato. Quia qui fidem habet mulieri, ille fidem habet furibus & deceptoribus. Nec fortasse temerè unam mulierem pluralitati comparat deceptorum & furum: sed quia una tantum incommodare possit, quātum illi multi. *φιλέτω* autem deducunt à uerbo *φιλέω*, quod significat *ἀπατάω*. Alij melius uolunt dictum *φιλέτω* quasi *ὑφαλέτω*, subtractorē & subreptorem, ut sint duæ uocales & subtractæ.

μενογυγνός.] Subinde propius accedit ad illa
 praecepta, quæ est deinde lib. 2. traditurus de
 acquisitione rerum & opum : tum uerò de re-
 cta & fœlici administratione et conseruatione
 totius familiæ. Quò etiam hoc præceptum
 est referendum, quo ab ipso traditur, ita ut o-
 stendat, quo ad conseruationem familiarum
 & opum, multum situm esse in hoc, ut paterfa-
 miliàs unum tantum filium habeat, quem a-
 lat, & qui succedat in bonis & familiæ conser-
 uatione : aut certè ut ex plurib. uni duntaxat
 in primis charo, parta demandet, & uendicet
 successionem in bonis & familia. Quod & Pla-
 to probat lib. 5. Legũ, & isto modo docet pos-
 se effici, ut non solum familiæ permaneant in-
 tegræ & saluæ, sed & status ciuitatis quàm ma-
 ximè certus & definitus : ὃ δ' εὖν αὖ τὸ τοῦτο βρο-
 τείως γίγνεται πρὸ πάντων τῶν πόλεων, ὁ λαχὼν τὴν ἐλπί-
 δον, καταλαμβάνει αἰ τούτης τῆς οἰκίσεως, ἵνα μόνον ἐλα-
 χυνόμορ τῶν ἑαυτ' παίδων, ὃν αὖ αὐτῷ μάλιστα εἰς φίλον,
 διάδοχον καὶ θρασυπύλιν διῶν καὶ γένος καὶ πόλεως, καὶ τῶν
 πατρὸς, καὶ ἑστέ αὖ ἴδω τέλος εἰς τὸν τότε χρόνον ἔχει : Hoc
 isto modo firmè fieri possit in quacq; ciuitate.
 Nactus sortem & patrimoniũ, relinquat sem-
 per administrationis domesticæ unũ tantum
 hæredem ex suis liberis, qui ipsi maximè pro-
 betur, qui sit successor nominis, generis & ci-
 uitatis : & pariter & uiuorum, & eorum quos
 iam finis uitæ occuparit. Ita ergo uidetur &
 Hesiodus præcipere. nisi fortè quis malit si-
 mul

mul ad hunc etiā sensum interpretari hoc præceptum de uno filio : quia cum solum sit facilitum & minimi sumptus alere ad opū cumulationem, cum plures requirant maiorē sumptū, & inde opes minus accrescāt. In hoc sensu, *φρδμλε* cum subintellectione, *πρδς* uel *ἴνα*, erit referendum ad filium, quem alas uel qui alatur: in priore, ad domum siue familiam, qui unus filius conseruando domum & familiam alat & sustentet eam: ne aut, cum ipse sit superstes, pereat: aut, si plures adessent, dissipetur & imminuatur in opibus per ipsos.

γρηδύος.] Concedit etiam alteri filio locum in familia, sed patre iam per senectutem mortī appropinquante. Et loquitur in modo optatiuo, quia uult innuere, hæc esse magis uotis & precibus diuinitūs impetranda, quàm ullo consilio aut conatu humano, ut unus tantum primò filius absit, & deinde accedat alter, & quidē ipso patre per senium tendēte ad obitū.

ῥαα.] Concedit & probat multitudinē etiam liberorū, & quidē tres ob causas. Primò, quia Deus facilè possit pro sua benignitate etiā plurib. liberis educandis & sustērandis præbere opulentia *ἀσπιτορ*, immensam, affluentem & inenarrabilē. Deinde, quia pro plurib. liberis habetur maior cura & sollicitudo à parentib. quā tertio etiā propter illos plures acquirunt & accumulāt magis bona. Vel, ut nonnulli intellīgunt, & Erasmus in prouerbio, Multę manus reddunt

reddunt onus leuius : quia plurium liberorum est maior & amplior cura & industria, hoc est, quia plus efficiunt sua maiore sollicitudine & industria : tum etiam, quia magis aggregant & coaceruant res. Sed non incommode potest simul uterque sensus assumi, ut ex liberorum multitudine parentum cura & industria ad acquirendum magis & excitetur intendaturq̃, & adiuuetur promoueaturq̃: tum uerò ipsi propagati in familias plures, acquirant & congregent plura bona. Gradus autem liberorum plures facit, ideo fortasse, ut ostendat, quibus de causis acquiescere conueniat, & in unitate & in dualitate & in pluralitate eorum : tum uerò, ut non prætereant aliorum opiniones & sententias hac de re, quæ haud dubiè erant tum ita diuersæ, quas singulas ipse uult suo modo & sensu approbari posse.

οὐδ' αὖ.] Est transitio & *παρρησία* ad doctrinam sequentis libri, quæ erit de laboribus acquisitionis, & domesticæ administrationis. Sed, inquit, si tu cupis in animo tuo, id est, si omnino & uerè ac seriò atque ex animo cupis ditescere.

ὡς ἴδμεν.] ita agas & labores iustè, prudenter & sollicitè, sicut hætenus tibi tradidi : & præterea, sicut deinceps tibi sum præcepturus, unum laborem super alium exerceas, & sedulò urgeas, Vel *ὡς ἴδμεν* poterit referri tantum ad se-

ad sequentia, in quibus ipsi promittat peculiarem de acquisitione diuitiarum rationem, per laborum suorum assiduitatem, ut sit hæc diserta propositio reliquæ tractationis, quæ erit de cura & administratione rei domesticæ: & præcipue de acquisitione per agriculturam & negotiationem mari. Ad hanc autem rem ostendit duo præcipue requiri. primum, rationem certam laborum, & eius cognitionem: deinde, illorum laborum diligentem, assiduam & opportunam executionem. Ad quæ duo deinceps tradenda, uult fratrem suum, & quemlibet alium, intentum ad rerum suarum locupletationem, præparari & excitari, ut ad ea, in quibus præcipue tota recte & feliciter acquirendi ratio sit sita. Hactenus ergo Poeta de principali propositione, quæ fuit de officio hominis, & recta ac felici uitæ ratione, tradidit illa communia præcepta, quæ sunt potissimum honestatis & laborum siue actionum animi. Deinceps est traditurus illa quæ sunt potissimum utilis & necessariæ curæ & administrationis rei familiaris, & quæ ad labores corporis præcipue attinent.

H M E P A I.

Ληϊάδων ἀτλαγηνέων ἐπι-
τελομνάων
ἀρχεῖ δ' ἀμνητ', ἀρότοις ἡ λυσ-
σομνάων

αἰδῆται νύκτας τε καὶ ἡμέ-
τερας τεσσάρων τε

λεκρύφαται, αὐτὶς δὲ ποδὶ πλομνῆς γνῖαυτα
φαίνονται, τὰ πρῶτα χαραιομνῶοιο σιδήρεα.
ἔπος τοι πεσλίωμ πέλεται νόμος, οἳ τε θαλάσ-
σης

ἐγγύθιναιε τάσ' οἷτ' ἄγκυα βροσθήντα
πόντος κυμαίνοντος, ἀπὸ πλοθι πύονα χῶρον
ναίεσι, —

D I E S. L I B. I I.

PLeiadibus Atlagenitis orientibus
Incipe messem, arationem aut occidentibus:
Quæ quidem noctes & dies quadraginta
Latent, & rursus circumeunte anno
Apparent, cum primum acuitur ferrum.
Hæc est lex camporum pro hominibus, & qui
prope mare
Habitant, & qui ualles uliginosas
Procul à mari incolunt, in loco fertili.

Iste liber omnino cohæret cum præcedenti. continet labores & curam atq; administrationē rei familiaris, pro ratione & fine uitę meliores. Inscribitur *ἐμίσται*: quia quę hic traduntur *ἐργα*, præcipuè reguntur temporib. suis. Illa in priori libro tradita opera, sunt quotidiana, perpetua, & tēporis omnis. Iniusticia, odium, inuidia, cōtentiones, ocium & similia semper sunt uitanda: semper est iustè, amicè, tràquillè, moderatè, cautè & cōsideratè agendū: nō semper, neq; tempore quocunq; arandū, seminandum, metendum, uindemiandum & nauigandum: sed hæc & id genus alia suo quæq; tempore rectè & utiliter fieri uolunt. Hęc tempora laborū opportuna, & eorū recta exequutio in hoc libro præscribuntur. Hic primū *ἀγρονομίης* per ortū & occasum Pleiadum ostēditur tempus messis & arationis, pro locis & maritimis, & à mari semotis: humidis tamē, & pinguibus. Messem uult inchoandam in Iunio, sub ortu Pleiadum, quæ tum ortu Heliaco oriuntur: quia mane apparere incipiunt, sole à tauro, in quo sunt sitæ, longius digresso. Nec temerè uidetur messem præmittere arationi, & reliquis laborib. sed ut hoc fructu & quasi præmio laborū excitet fratrem ad industriam. Arationem uult inchoari in Octobri aut Nouembri, cum Pleiades occasu Cosmico occidunt.

αὐτῶν.] Nō cōspiciūtur sole existēte in tauro,

m 4 & prope

& prope cancrum: quod tempus est à Maio usque ad Iunium.

ποριπλεγμέν.] circum & in orbem eunte. Hoc epitheton ferè & aptè attribuitur anno, qui circumit & circumuoluitur, & in orbem uersatur. Alij deducunt uocem à *πίλωμαι*, fio & existo. Alij à *πελίσω*, τὸ γίγρω, quia cœlum *ποριπολᾶ*, ἥ γινω *πορὶ πόλιν* γίγρται, circum polos uoluitur. Vnde *περιπλᾶμαι*, & *περιπλέμην* Θ, per syncopen.

τὰ πρῶτα.] Signum manifestius subiungit, quod ipsum fratrem nullo modo latere possit.

οὗτός τε.] Hoc tempus arationis & messis commendat, ut idoneū colentibus loca & maritima, & procul à mari remota: humida tamen, opaca & pingua.

ἄγκια.] Vocat ualles & decliuitates in montib. editioribus, quæ ferè solent esse feraciores.

βλαύοντα.] abundantes uallibus & concauitatibus, nam *βλῶνα* ferè usurpatur pro ualle & loco decliuiore, qui sit humidior & opacior. Intelligit autem per istas duas uoces, ualles & decliuitates humidiores, fertiliores ὧ, & intra & supra montes.

— γυμνὸν ἀπέειν, γυμνὸν δὲ βοῶτῃν,
 γυμνὸν δ' ἀμᾶδι, εἰ χ' ὄρεα πάντ' ἐβέλκηθα
 ὄργα κομίζεαις διημέτερος, ὥς τοι ἔκαστε
 ὄρε' ἀέξῃς, μή πως τὰ μετὰ γὰρ χετίζων,
 πηλώσῃς ἀλλοτρίους οἴκους, καὶ μηδὲρ ἀνύσῃς
 ὥς

ὣς καὶ νυῦ ἐπ' ἐμ' ἦλθες, ἐγὼ δ' ἐποιῶ καὶ ὤλ-
λωσω,

ὅδ' ἐπιμετρήσω· ὄργαζου νήπιε πόρσιν,
ὄργα, τά τ' αὐθρόποισι θεοὶ διετεκμήσαντο,
μή ποτε σιῶ παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀ-
χόωω,

Ζητῶνς βίοντι καὶ γέγονας, οἳ δ' ἀμελῶσιν.
οἷς μὲν γὰρ καὶ τοῖς τάχα τούτῳ· ἢ δ' ἐπε-
λυπῆς,

χεῖμα ἢ ὅτι πρὸς ἡμῶν, σὺ δ' ἐτώσια πολλὰ ἄγῃ
ἀχρεῖος δ' ἐστὶν ἐπ' ἐὼν νόμος. — (φύσας)

Nudus quidem semines, et ares nudus,
Nudus etiam metas, si uelis tempestiuos omnes
Fructus Cereris importare, ut tibi singula
Tempestiua crescant: ne quando interim egens
Implores domus alienas, et nihil efficias.

Quemadmodum et nunc ad me uenisti: ego au-
tem tibi non amplius dabo, (ce

Neq; mensurabo: sed tu Persa incōsiderate, exer-
Labores eos, quos Dij hominib. præscripserunt:
Ne quando animo tristi, cum uxore et liberis

Quæras uictū apud uicinos, et illi te negligent.
Nam bis et ter forsā assequeris: sed si ultra mo-
lestus fueris,

*Rem tuā nō expedies, sed multa frustra loquēris,
Et ociosa erit uerborum tuorum strues.*

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Est alterum præceptū, de tempestiua & sollicita exequutione laborum, seminationis, arationis & mēsis, pro uitanda egestate, & eius molestiis atq; difficultatibus.

γυμνὸν πάρεργον.] Vult, ut hos labores perficiat non solum maturè, & ante hyemem, atq; dieb. serenis & idoneis: sed & sollicitè, festinanter, & cū tanta uirium intentione, quæ ipsi eliciat sudorem. Et subiungit hanc causam: Si quidem uelit *κομίσθαι*, expedire & procurare ritè & tempore suo quæ requirantur ad colendam Cererē: uel, si uelit importare omnes fructus Cereris tempestiuos, uel in tempore. Quod ideo præcipit, quia intelligit occasiones laborum esse præcípites, & ideo diligenter obseruandas captādasq; esse: atq; oblatas, sine mora apprehēdendas, & sedulò urgendas. Et hoc ideo, ut singula suo tempore maturè & feliciter crescant, & cumulatim proueniant. Idq; hanc ob causam, ne si negligenter culta, etiam tardius & infœlicius proueniant, ipse interim egestate pressus cogatur turpiter, & cum rubore accedere ad alios, & more mendici ipsorum implorare opem: & tamen frustra, quia nihil apud illos efficiat sua emēdicatione. Omni-
no *ἰδινῶς*, id est seniliter, sollicitè & paternè
ipsum

ipsum monet, & ei non solum subiicit ob oculos, fructus & euentus fœlices diligentiae: sed & incommoda, atq; miseros & tristes euentus negligentiae.

ὡς ἡγὼ νῦν.] Et quidē ex uita antea cta, & ipsius calamitosa experientia declarat istam difficultatem. Sicut, inquit, etiā nunc, hoc est, nō ita pridem ad me uenisti: & ego tibi tum quidem dedi, sed deinceps nihil dabo. sed neq; etiam *ἡμετέροω*, ad mensurabo, id est cum mensura & certa conditione tibi dabo. Sed tu inconsiderate & stulte Persa, ipse labora, sicut ex ordinatione diuina rectum est: & cura opera illa laborum, quæ Deus præscripsit: hoc est, quæ sunt pia, recta & frugifera,

μή ποτε σὺν.] Rursus ei pro sua fraterna sollicitudine ob oculos ponit tristes effectus ignauiae & negligētiæ: Ne quando, inquit, ob deficientem uictū, tu cum uxore & liberis doleas apud animū tuum, & uictū apud uicinos quæras, illi aut tibi opem suā recusent. Nā non est quod multum spei & fiducię collocēs in uicinos tuos. posses ab illis forsan bis aut ter, hoc est, semel aut iterū aliquid consequi: sed si crebrius petieris, & ijs molestus fueris petitione tua, *χρεὺς ᾤ*, id est tuā rem & tuū negocium non expedies, etiam si admodum multa & accuratē in tua petitione dixeris ad ipsos. Tu quidem diu instabis, & multa dices, sed frustra, quia ipsi nihil mouebuntur tuis uerbis:

&

& νόμος, lex & ratio & compositio uerborum, id est oratio & series uerborum, quamlibet in ista, recta, diserta, & ad persuadendum appositata, ἀχρηστεύται.] erit inutilis, ociosa & inanis, quæ apud ipsos nihil impetrabit. Ira perquam sollicitè & prudenter cum suo fratre agit, nihil non conatur & facit pro ipso emendando, & in uiam meliorem perducendo, omnes cohortandi modos, omnes dehortandi usurpat: occurrit undequaque eius ignauitiæ & negligentiæ, omnib. imaginationibus & cogitationibus, quas iuueniles, irritas & stultas esse atque cassas dicit.

— ἀλλὰ σ' ἄνωγα

φράζεσθαι χρεῖων τε λύσιμ, λιμὲν τ' ἀλεωρῶν
οἶκον ἢ πρώτισα, γυναικᾶ τε, βουὴν τ' ἀγρο-
τήρα.

ἐπιτηνὺν ὃ γαμετῶν, ἢ ἕς ἐβασίλῃ ἐποιτο.
χρήματα δ' εἰς οἶκον πάντ' ἀρμύρα ποιήσας
δοῦναι.

(τᾶ, μὴ σὺ μὲν αὐτῆς ἄλλον, ὃ δ' ἀρνήσῃ, σὺ ᾗ τι-
μῇ δ' ὥρεν πρᾶγμαίβηται, μινύθει δ' ἐπὶ οὐργον.
μή σ' ἀναβάλλεσθαι ἔς τ' αὔριον, ἔς τ' ἔννεσθαι
ὃ π' ἐπυσιοῦργος ἀνὴρ πῖμπλησι καλῶν,
ὃ δ' ἀναβαλλόμενος μελέτη σὶε τοι οὐργον ὃ
φέλλει.

καὶ δ' ἀμβολιούργος ἀνὴρ ἄταισι παλαίῃ.

Quin

—Quin etiam te iubeo

Considerare & debitorum solutionem, & famis
propulsionem: (tem:

Domū quidem primum, & uxore, & bouē aran-
Ancillam non nuptā, quæ etiam sequatur boues.

Præterea res omnes in domo efficias bene com-
positas, (ris,

Ne tu quidē petas aliū, ille aut neget, & tu priue-
Tempus aut prætereat, tibi uero opus minuatur:

Non differas in crastinum, & perendie:

Nam ignauus non implet domum, (pus:

Neq; procrastinator, sed sollicitudo promouet o-

Vir autem procrastinator semper luctatur cum
difficultatibus.

EXPLANATION:

Hic subiungit quædam domesticæ admini-
strationis præcepta. Primum est, de uitando
pere alieno, & alijs quæ ad inopiam & famem
pertinent. Alterum, de instituēda familia. Ter-
tium, de procuratione omnium aliarū rerum
domesticarum. Quartum, de negocijs matu-
randis sine omni procrastinatione.

ἀλλὰ.] quin etiam, uel præterea. nam hæc
uox non semper à Poetis usurpatur in signifi-
catione aduersatiua: sed interdum ita usurpa-
tur, ut Latine sit reddēda per uocem aliquam
uel illationis, uel ordinis.

ἐπὶ τῷ αὐτῷ.]

φράζειναι.] considerare, meditari, cogitare & curare solutionem aris alieni. *λεμὲ τ' ἀλωρὴν*, & omnino ea quibus fames & inopia propulsari possint.

οἶκος.] Sed ante omnia est instituenda familia, & ad illam primò paranda domus, & certus locus acquirendus, in quo sit habitādum. Deinde ducenda uxor, & parandus bos idoneus ad arandum: tum uerò ancilla idonea & utilis, quæ non habeat uirum, & quæ boues etiam arantes sequi & impellere possit. Hoc alterum præceptum est admodum graue, & latè patens. ideo meminit eius Aristoteles in primo & *οἰκονομικῶν* & *πολιτικῶν*. Per *οἶκος*, potest intelligi non solum domus, sed et locus in societate ciuili, & functio, siue genus uitæ, quod sit obeundum. Quæ ad uxorem ducendam attinent, postea tradentur. Per bouem arantē potest intelligi etiā seruus, quia, ut Aristoteles *α. πολιτικῶν* dicit, *ὁ βῆς αὐτ' οἰκίει τοῖς πένησι μῖστιν*, bos loco serui est pauperibus. Potest etiam per bouē intelligi qualibet ars utilis, & inserviens rerum acquisitioni: per quam quis possit & nancisci & tueri locum suū inter homines, & suæ familiæ acquirere unde alatur.

κτητῶν.] uocat famulam, ut acquisitam iure suo, & legitimis suis modis: uel quia (ut philosophus docet *8 ἠθικῶν*, & *πολιτικῶν*) serui sunt genere *κτήσειας*, & inter *κτῆματα* numerantur: quia sunt *ἔργαον ἐμψυχον*, instrumentum animatum

Animatum, & ὕμνονιν, quo alia & inanimata
& animata administrantur.

χρήματα.] Præcipit omnium aliarum rerum,
quæ sunt usus domestici, conuenientem com-
parationem, ita ut illæ insint in domo omnes
benè, cumulatè & aptè congestæ & dispositæ;
ne usquam quid desit. Et hoc ideo, ne cogatur
quid petere ab alio, & ille deneget, ipse aut de-
stituat eo ad magnum suū incommodum:
quia interim præterlabatur tempus opportu-
num, & labores intermittantur, aut certè mi-
nus ritè & utiliter expediantur.

μὴ ἀναβολίμους.] Est præceptum de sedulità-
te, sollicitudine et industria, contra cessatio-
nem, procrastinationem & socordiam. Matu-
rè sunt paranda omnia ad usum domesticum
necessaria: et statim quæq; negocia suo tempo-
re aggredienda. nec ullum momentum occa-
sionis procrastinatione prætermittendum: ni-
hilq; prorsus differendum in crastinū, et diem
perendinum: quia procrastinatio est quædam
ignauia et socordia: et quo ignauus destitui-
tur bono, eo et procrastinator, quia neuter re-
plet et abundantem efficit domum suam: sed
sollicita et sedula industria est, quæ promoue-
at labores et opera ad rerū abundantiam. Præ-
terea procrastinator hoc peculiare sentit malū
et incōmodū, quia semper torquetur difficul-
tatib. et alijs incōmodis, cū quibus quasi colla-
tatur: quia sollicitè cogitat de laborib. et illos
proa

proponit sibi certos : sed non aggreditur tempore suo, quia quodq; tempus minus idoneū arbitratur, & in aliud cōmodius differendum censet. Id autem ferè usq; adeò non consequitur, ut subinde amissis melioribus, in difficiliora incidat. Ex quo fit, ut ob hanc sollicitam & cassam expectationem commodioris temporis torqueatur, lucteturq; perpetuò cū malis, & quia sentiat res suas subinde deterius habere ob labores non expeditos. Quib. malis caret ignauus, qui securus in utramq; dormiens aurem, nihil neq; de præsentibus neq; de futuris negocijs & difficultatibus cogitat, nec ullas sentit nisi magnas : aut potius prius perit in suo torpore, quàm aliquas per suam *inertiam* persentiscat. Vnde sanè, ut non maius, at certè molestius uitium habendum uideatur procrastinatio, quæ hominem cum suis peculiaribus sollicitudinibus & molestijs inducit in easdem difficultates molestiasq; uitæ, quibus ignaui obrui solent. Vitanda ergo in omni genere munerum & uitæ procrastinatio : & non solum oblata occasio arripienda, sed & absens sua diligenti præparatione allicienda & captanda. Quò respiciens Ouidius etiam, uerè dicit :

Qui non est hodie, cras minus aptus erit.

Et Caro grauitè monet,

Rem, tibi quam noris aptam, dimittere noli :

Fronte capillata, post hæc Occasio calua.

[Sicq;.]

ἐννενήσιον.] εἰς τὴν μετὰ τὴν αὐτίαν, in diem perenninum, qui est tertius ab hoc presenti.

καλαία.] significat domum, & quodlibet ædificium, ἐκ κάλων, id est ξύλων κατισθησασµένον, ex lignis extructum.

ἄτη.] Dicta est παρὰ τὸ τῷ quod significat cāpio, & particula priuatiua α, quam nemo capiāt. Vel à uerbo ἄω, τὸ βλέπω : à cuius futuro ἄσσω facta hæc uox ἄση, & σ uerso in τ ἄτη, significat damnum, noxam, & calamitatem : Homero etiam deam horum malorum.

ἤµεθ' δ' ἡ λήγει µυῖος ὄφεις ἡελίοιο (τοῦ
καύματος ἰδ' αλίµω, μετοπωρινὸν ὀμβρῆσαν
ζηνὸς ὀριθύνειος, μετὰ δὲ τρέπεται βρότεος
χρῶς

πολλὸν ἐλαφρότορος· δ' ἡ γὰρ τότε σείειος ἀσπὴρ
βαλὸν ἐπ' ἐκεφαλῆς λιγυρέφρων ἀνθρώπων
ὄρχετ' ἡµαίλος, πλείον δ' ἐτε νυκτὸς ἐπαυρεῖ·
ἡµος ἀδινκτοτάτη πᾶσι τ' ἱµεθεῖα σιδ' ἡρᾶ
ὑλη. φύλλα δ' ὄραζε χεῖς, πῆσθιοί τε λήγει·
πῆμος αὖ ὑλοδµεῖν, μεµνηµένος ὄριου ὄργου.
ὄλμου ἢ τριπόδ' ἢ τέµνειν, ὑπεροὺ δὲ τρι-
πηχυν, (νῦθ' ὄτω.

ἄξονα θ' ἐπ' ἑκαπόδ' ἢ, µάλα γὰρ νῦν τοι ἀρµε-
αῖ δ' ἐκ γ' ὀκταπόδ' ἢ, ἀπ' αὖ σφύραν κε τὰ
µυῖοι.

τριάθιστον δ' ἄψιν τέμνειν δεκάδ' ὥρου ἑ-
μάξῃ.

πολλ' ὕδῃ λαμπύλα λαῖλα, φόρην δὲ γύλῳ
ὅτ' αὖ εὖρης

εἰς οἶκον, λατ' ὄρος διζήμενος, ἢ λατ' ἀγροῖαν,
πρίνινον· ὅς ῥ' βασιρ' ἀγρῶν ὀχυρώτατος ὄσιν.
εὖτ' αὖ ἀθηναίης δ' μῶος γν' ἐλύματι πῆξας
γόμεφοισιν πελάσας πλοαρήρετ' ἰσοβοῆι,
δοιὰ δὲ θέσσει ἀγροῖα πονησάμενος κατὰ οἶ-
κον,

αὐτόγυον καὶ πηκτῶν, ἐπεὶ πολὺ λώϊον ἔται
εἰ χ' ἔτορον γ' ἄξαις, ἔτορον γ' ὕδῃ βασι' βάλοιο.
δάφνης δ' ἢ πηλέης ἀκνώτατοι ἰσοβοῆες,
δρυὸς ἔλυμα, πρίνθ γύλῳ. —

Quando ergo desinit his solis acuti
Ab aestu sudorifico, autumnaliter pluviente
Ioue potente, et corpus humanum mutatur
Longè levius: quia tum Siria stella
Paulum supra caput hominum fato obnoxiorum
Interdiu incedit, nocte autem plus utitur:
Tum incorruptissima existit ferro secta
Sylva. nam folia fiundit humi, et desinit à frōdibus:
Tum sanè scias tempestivam esse industriam ad
secanda ligna.

Mortarium quidem duorū pedum feces, pistillum
uerò trium cubitorum,

Axem septem pedū : nam ita est perquam aptius.
Sed si etiam octo pedum nactus fueris, malleū e-
tiam inde abscindas.

Rotæ lignum incuruum scindas trium palmorum
ad currum, in quo diameter rotarum est de-
cem palmorum.

Præterea multa curua ligna importes, & denta-
le si inueneris

In domum importes, quærendo & in monte &
supra terram,

Iligneū: hoc enim est bobus ad arādū firmiſſimū.
Quando famulus Cereris affixum ligno temo-
nis & dentale

Clavis applicitum adaptarit ligno medio boum:
Duo elaborata aratra habeas in domo,

Solidum et cōpactū, quia hoc est longè cōſultius:
Quia uno fracto, alterum bobus applicabis.

Ex lauro aut ulmo fiunt diuturniſſ. temones,
Ex quercu buris, ex ilice dentale.

S C H O L I O N.

Quia dixit *χρέματα δ' ἐν οἴκῳ πάσι: ἀρμύρα πᾶσι
οἰκῶν*, quibus uerbis præcepit præparationem
omnium instrumentorū & rerum, quæ sint de-

usu uitæ: & postea moram & procrastinationem omnem prohibuit. Hic iam per partes & distributionem cōmemorat præcipua quædam ex instrumentis & rebus rusticis. Et primum quidem quo ad instrumenta lignea, quando, quæ, ex quibus lignis, & ad quem modum sint seruanda, atq; etiã coaptanda docet. Tempus autumnale præfinit secandis lignis, quod describit à suis conspicuis & notis circumstantiis. quia tum solis uis est remissior, nec ita radij intenti & directi: & æstus non ita sentitur, qui sudorem prouocet: & sunt crebræ pluuiæ, atq; cœli constitutio inæqualis, unde corpora humana alterantur, & fiunt alacriora: & præcipuè ex eo, quia Siria stella magis noctu remota à corporib. humanis, quàm interdiu, cursum suum peragat.

ιδάλιμος.] sudorifici, & per resolutionem sudorem prouocantis: uel *ὄνηδός* sereni & lucidi, uel *λαυσικός* inflammantis & adurentis. Nā hæc uox *ιδάλιμος* usurpatur in his omnib. significationibus, quæ etiam æstui solari conueniunt.

μετοπώρηνον.] autumnaliter & inæqualiter. *ἰσπύρα* significat τὸ ὄρεον æstatem. unde *μετόπωρον*, ὁ μετὰ τὴν ἰσπύραν καιρὸς, tempus quod sequitur æstatem. ex quo *μετοπώρηνον*, neutrum pro aduerbio, quo declaratur illa inæqualitas aeris & constitutionis cœli, quæ in autumno est.

πᾶλλον ἱλαφρότερος.] Quo tempore corpus humanum longè fit alacrius, excitatius, leuius, expe-

expeditius, & uiuidius, quàm antè erat in estate, sub illo uehemèti æstu à quo resoluebatur, sicut postea ostendetur.

σέριϑ ἀτὺρ.] Vel stella canicula, quæ sole accedente ad scorpionem, mane ortu Heliaco, ante solis ortum conspicitur aliquandiu: cuius est peculiaris uis debilitandi uires humanas. de quo postea habebimus. Vel sol, qui & ipse, & in nostro hemisphærio minus diu moratur quàm antea, & uocatur subinde à Poetis σέριϑ, eò quia σερα, quia inflammat, hoc est ξηραίνει exiccat & indurat.

ῥιμϑ.] quando lignum sectum minimè sit obnoxium corrosioni & corruptioni, tum est secandum: quale tunc est, in autumno, cum ipsum deijcit folia, & desinit ramos extendere & dilatare. Quo quasi signo ostendit sylua arborum, se factam ficciolem, & idoneam ad prosternendum.

πέρδος.] dicitur ramus, quasi διαπιπτασμένος εἰς τὸ ῥόδον. tunc autem non amplius extenditur, utpote iam ad suam maturitatem & soliditatem perductus.

τῆμϑ.] Tūc ergo uide, ut seces ligna, μνημόρ, sciens, & persuasum habens, memori animo, illud esse tempus huic labori tempestiuum: uel μνημόρος ὑλοτομέρ, consideratius & attentius seces tum, ὅριον ἔργον, scilicet κατὰ, illo tēpore idoneo ad hoc opus.

ἰλμρ.] Commemorat ordine nominatim

præcipua instrumēta rustica, ad quæ tunc sunt
secanda ligna, & ex quo genere arborum, &
qua longitudine. Mortarium, in quo præsci
milium & alia legumina conterebant, uult esse
trium pedum. ὑπόρου, pistillum, quo in mor-
tario contundebant legumina, uult esse trium
cubitum. Ἀξίνα.] axem transeuntem per
rotas, qui sit pedum septem, dicit esse aptissi-
mum: sed posse etiam longius lignum ad ip-
sum secari, concedit, à quo malleus abscinda-
tur, quem uocat σφυρὰν, à similitudine tali.

ἄψιν.] Lignum circumiens & constituens
rotam, uult esse trium palmorum, qui singu-
li constant digitis duodecim: pro curru, in
quo diameter rotarum sit decem palmorum,
qui singuli palmi constant digitis quatuor ma-
nus expansæ. De quo minori palmo ad dif-
ferentiam maioris, qui uocatur Græcè σπιδας
μὲν, & est digitorum duodecim, Vitruuius lib.
2. ita scribit: δῶρον Græcis appellatur palmus,
quòd munerum datio Græcè δῶρον appellatur,
id autem spargitur per manus palmum.

πολλ'.] Et huiusmodi ligna curua, ad rotas
idonea, multa congeras, ut in promptu ha-
beas ad rotas attritas & fractas reficiendas, &
alios usus. Præterea γύλω dentale, cui ligno
inferitur uomer, passim diligenter inquiras
& in montibus & in campis: & illud ilignum,
quod est ualidiss. & firmissimum bobus ad
brandum, domum portes, quod bene appli-
catum

catum & clavis affixum ad burim, & ipsi temo
ni in medio boum accommodatum à diligen-
te & perito agricola, diu durat.

δοιὰ.] Aratra uult duo elaborari, & domi
in promptu retineri: unum *αὐτόγυον*, quod sit
solidum, & habeat dentale adnatum, & nō af-
fixum: uel quod non sit planè elaboratum &
confectum, sed usque ad dentale: uomerem
autem & reliqua, quæ facile usu requirēte ad-
ijci possint, nondum habeat: ut sit *αὐτόγυον*,
quod iam ipsum habeat dentale, & non sit ne-
cessè ei id adijci, ut ita facilè ad usum instrui
possit, si fortè frangatur illud alterum, quod
sit *πικτόν*, compactum, & ex omni parte perfec-
tum & absolutum.

ισοβαύς.] est temo & illud lignum in medio
boum, circum quod stant boues. Ad hoc com-
mendat laurum & ulmum, quæ ligna sunt *ἀκρό-
τατα*, minimè putrefactioni & arrosioni uer-
mium obnoxia. Ad *ἔλυμα*, quod est lignum ad
quod temo & dentale affiguntur, commendat
quercum: ad dentale, ilicem.

— Βόε δ' ἄννα τήρω
ἀρσενε λεκτῆος, τ' ἂν δένος, ἔκ ἀλαπαδνόν,
πῆκς μέτρον ἔχοντε, τὸ δ' ἄζεος ἀρίσω,
ἔκ αὖ τῶ γ' ὀρίσαντες γ' αὐλακι καμυλῶ
ροτρον
ἄξειαν, τὸ δ' ὀργον ἔτῳσιον αὐθι λίποιεν.

τοῖς δ' ἅμα τε σάρακοντα τῆς αἰχῆς ἐποίησα,
 αὐτοὺς δ' ἐπνήσας τέτ' ἀτρυφὸν ὀκτάβλωμον,
 ὅς κ' ὄργον μελετῶν ἰβῆσαν αὐλακ' ἐλαύνουσι,
 μηκέτι παπῆαίνων μεθ' ὀμήλικας, ἀλλ' ὕδ' ὄργον

(νῶν
 θυμὸν ἔχω, τὸ δ' ὅτι νεώτερος ἄλλος ἀμεί-
 σω δρῖμα τα δ' ἄρα αὖ, καὶ ὑπὸ σφοδρῶν ἀλέαδαι.
 λιγρότερος δ' αὖτις μεθ' ὀμήλικας ἐπείκτω.

— Boves autem nouem annorum

Masculos possideas : nam talium robur non lan-
 guidum.

Habentes modū ætatis: isti optimi ad laborandū.

Hi nō cōtendētes in sulco inter laborandū, aratrū

Fregerint, & opus ibi imperfectum relinquant.

Hos sequatur iuuenis quadraginta annorum,

Panem in quatuor partem diuisum comedens &
 Et morsibus,

Qui cura intentus in opus, rectum sulcum ducat:

Nō amplius respiciens ad coæquales, sed in opere

Animum retinens: quo iunior non est melior

Ad semina spargenda, & uitandam iterationem
 seminationis.

Nam iunior ad coæquales obstupescit.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

De reliquis duobus agricolæ in primis ne-
 cessarijs

cessarijs instrumentis præcipit, quæ sunt bo-
ues & serui, qui sunt de genere instrumento-
rum animatorum: & quidem seruus est etiam
rationalis & ἡγεμονικὸς. Hos pro aratione, ut la-
bore potissimum, uult parandos esse. Boues
uult esse duos tantum, ne quid superfluum af-
sit: quoniam tum pro illis locis tot suffice-
bant ad arationem. Hi debent esse ἐν κατῆρτι, no-
uem annorū: quod tempus, ut in primis ma-
tuum, præfinit. infra quod tamen non negat
posse quosdam aliquatenus idoneos inueni-
ri. Hi ἀρσενες mares, & non castrati sunt paran-
di; uel masculi, & admodum uegeti & alacres,
quales in hac matura ætate solent esse: & ro-
busti, ualidiq̃, & ad labores omnes perquam
idonei, præcipuè autem ad arandum. Qui in
hoc labore non amplius lasciuiendo fregerint
aratrum, & opus inane atq̃ irritum effecerint:
ut permaneat ἐκώσκιον imperfectum, cassum &
frustra inceptum. Ad hos adhibendus est
seruus αἰσῆς uegetus, & abundans calore san-
guinis; qui sit maturæ ætatis & prouectus qui-
dem ad annos quadraginta: sed tum etiam a-
lacer & robustus, utpote in uigore constitu-
tus. Qui propter uirium abundantiam, & in-
tentionem uirium & strenuitatem laborum,
panem integrum in quatuor partes diuisum
(ἐκτάβλωμον) comedēdo absumat in cœna, post
laborem peractum. Vel, cui ob uires & indu-
striam ad cœnā opus sit pane, cuius quadran-

tes octonis bolis seu partibus consent.

ὅς κ' ἔργα.] Aetatis huius rationes addit admodum graues, & considerandas in probatione quarumlibet aliarum personarum, quibus aliqua functiones sint demandandæ. Nā intelligit omnino multum situm esse in maturitate ætatis: non tamen ei soli prudentem & intelligentem industriam adscribit, sed in matura ætate eam esse quærendam peritiam, ita ut quadraginta annorum dispiciatur seruus, ad hoc, ut sequatur boues arantes. Qui sit diligens, peritus, & ad hoc intentus, ut possit rectum ducere sulcum: qui hoc assequi possit nō solum propter suam peritam diligentiam, sed & ætatem, per quam non amplius respiciat ad coæquales, sed animum suum totum dirigat & intendat in opus suū, & negocium propositum. Talis est potius eligendus & recipiendus, quàm quilibet alius iuuenis, ad semen tem rectè & foeliciter peragendam: ita ut non sit necesse eam iterare ad seminationem alteram, quæ dicitur ὑποσπορία, superseminatio: quæ usurpari solet, cum prior non est ritè peracta. Cuius quidē necessitas facile se offert sub seruo iuvene: quia ille pro ætate sua iuuenili habet cupiditates, impetus & studia cōformia & paria, quæ ipsum totū impellunt & rapiunt ad coæquales obseruandos, ad ipsorum studia & conatus cum stupore prosequenda, ita ut eorum cupiditatibus & appetitionibus quasi obstupeſcat,

stupescat, & in negotio proposito non ita attentus esse queat. Est hoc præceptum ualde ἰδιὸν & graue, de personarum delectu: quæ si ad opera rustica non sunt assumendæ iuuenes & iuueniliter affectæ, sed maturæ, peritæ & diligentes, quanto magis ad alias maiores functiones disquiri debent idoneæ?

φράζεσθαι δ' εὖτ' αὖ φωνῶν γεράνδ' ἐπακὸς
 ὑψόθεν ἐκ νεφέων γ' ἰαύσιν ἀκληγύης, (σῆς,
 ἢ τ' ἀροτοῖό τε σῆμα φέρει, καὶ χείματος ὄρῳ
 δεικνύει ὀμβρίωδ', ἡραδίην δ' ἔδ' ἀκ' αὐδρὸς
 ἀβύττω, (τας.

δὴ τότε χρετάζειν ἑλικας βόας γ' ὄρνυ' ἔον-
 ξηΐδιον γὰρ ἔπος εἶπεῖν, βόε δὸς καὶ ἁμαξάν-
 ξηΐδιον δ' ἀπανήνασθαι. πρὸ δ' ὄργα βόεσσιν.
 φησὶ δ' ἀνὴρ φρυγίας ἀφνειὸς, πῆξας ἀμα-
 ξαν.

νήπιος δ' ἐπὶ τὸ γ' οἶδ', ἑκατόν δ' ἐπεὶ δ' ὄρατ'
 ἁμαξίας

πρὸθεν μελέτην ἔχοντα, οἰκήϊα δ' ἔδοξα.

Præterea attendas, quando audieris uocē gruī,

Altē ex nubibus tempore anniuersario clamātis,

Quæ et affert signū arationis, et tempus hyemis

Pluuialis ostendit, et mordet animum uiri nō in-

structi bobus:

Τὴν

Tum sanè boues tuos proprios pabulo satures.
 Est quidem facilè dicere, Da mihi commodatò bo-
 uem & currum, (bus
 Sed est etiā facile recusare. nā assunt labores bo-
 Et uir animo diues iubet currum compingere.
 Imprudens neque hoc considerat, neque scit esse
 centum ligna currus :
 Quorum curam habere maturè oportet, ut domi
 sint seposita.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

Post tradita præcepta de instrumentis ido-
 neis, & tempore suo maturè parandis, progre-
 ditur ad labores ipsos, & opera rustica, quæ
 per idonea instrumēta, tempore & modo suo
 sunt expedienda. Et primūm præcipit de ope-
 re arationis præcipuo, ritè & fœliciter aggre-
 diendo & perficiendo. Cuius tradit certū tem-
 pus, præparationem, modū, diligentiam, com-
 moda & fructus. Tempus certum ostendit es-
 se, clangorem gruum auolantium : quem pro-
 inde diligenter uult obseruari, ut signum cui-
 dens & arationis tempestiuꝯ, & autumnī.

ἐν ἰαύοισι.] Est neutrū plurale pro aduerbio:
 anniuersariè, more solito, & tempore hoc cu-
 iusque anni certo.

λεκκλῆγγης.] Est præteritum medium, à uer-
 bo *λέγω*, uel *λάλω*.

χαίματ' ὀμβρὲν.] autumnī, qui est inæqua-
 lis, &

lis, & ferè pluuiosus, & præcipuè quando declinat ad hyemem.

ἀρταλίων.] Haëtenus de tēpore, nunc de præparatione. Qui, inquit, ad hoc tempus se non præparauit, & instruxit bobus, illius cor & animus pungit & mordet atque sollicitum reddit hoc signum perceptum. Ideo debet quisq; dare operam, ut ante hoc tempus sua præpareret, & tum habeat intus domi suę in promptu boues, & eos largius pascat.

ἐλκας.] Hoc epitheton subinde Poetæ attribuant bobus, quo eorū peculiarem incessum exprimūt, qui habet suam inflexionē crurum.

ἐνίδιον.] Est occupatio. Occurrit obiectioni, contra præceptum de præparatione boū priorum. Nam non est, inquit, cur sibi aliquis spe inani polliceatur boues alienos. Est quidem facile & promptum, illos petere ab alio accommodatò: sed est illi perinde facile, eos recusare. quia dicit, sibi hīs opus esse, ad labores suos expediendos. Proinde qui est diues animo, qui abundat prudentia & sollicitudine, ille non solum curat ut habeat proprios boues, sed & currum proprium & alia instrumenta. Et currum quidem iubet & curat sibi maturè præparare: imprudens autem et negligens, hanc etiam curā & considerationem non recipit, quæ requiritur ad parandum currum, ad quē requiruntur centum, hoc est, multa ligna: quæ longe antè tēpore suo sunt com-
portan-

portanda sollicitè, & domi suo loco seponēda,
& conseruanda in usum suum.

quæ dicitur.] Præterea mente diues & confide-
ratus atq; prudens, hoc etiam sedulò curat, ut
iubeat currum adornare: imprudens neq; hoc
perpendit. sed sciendum est, currus esse multa
ligna: quæ sunt maturè congerenda. Vel, quæ
tu frater cura, ut domi seposita habeas. Est &
hoc graue præceptum, de uigilanti & sollicita
præparatione rerum necessariarū, quod iunio-
ribus & imperitis commendatum esse debet:
qui ferè sunt securi & negligentes, nec præsen-
tes, nedum futuras uitæ difficultates confide-
rant. Atqui Salomon dicit, cunctas res esse
difficiles, nec posse eas ab homine sermone ex-
plicari. & hic Poeta noster dicit, Currus etiam
esse centum ligna, quæ sollicitè suo tēpore sint
præparanda: quanto maiori & diligentiori
præparatione egent res & negocia, in alijs ma-
ioribus uitæ generibus? Ideo Cicero etiā gra-
uiter præcipit præparationem diligentem, ubi
primo Officiorum dicit: In omnibus autem
negocijs, priusquam aggrediare, adhibenda
est præparatio diligens.

εὐτ' αὖ δὴ πρῶτις ἀρότος θνητοῖσι φανείη,
δὴ τότε ἐφορμηθῆναι ὁμῶς δ' ὡμῶς τε καὶ αὐτῶς,
αὐτὴν καὶ διεξὴν ἀρόων ἀρότοιο καθ' ὅσον, (γρα-
πῶι μάλιστα συνδύδωμ, ἵνα τοὶ πλήθωσι ἀρῶ
εἶαρι

ἔαρι πολὺν, θέρεσθαι δὲ νεωμῶν ὅσ' ἀπατή-
σαι.

νειὸν δὲ σπείρειν ἔτι καὶ θίζουσιν ἀγροῦν.
νειὸς ἀλεξιαρῆ, παίδων δὲ κηλῆταιρα.
δύχεσθαι δὲ δι' ἰχθυονίω, δημήτορι δ' ἄγνῃ,
ἐκτελεία βεῖθαι δημήτορος ἰδρὸν ἀκτῶν,
ἀρχόμενος τὰ πρῶτ' ἀρότρων, ὅταν ἀκροῦ
ἔχεται.

χειρὶ λαβὼν ὀρπηκὰ βοῶν ὑπὸ νῶτον ἱκκαε,
ἐνδρυσεν ἐλκόντῃ μεσάβω. ὃ δ' ἐν τῷ θόρῳ ὀπιθῶν
δ' ἄλλος, ἔχωρ μακίλῃ, πόνου δ' ἐνίθεσι λείπει,
σπέρματ' αὖ κακρὺ πῆλιν, θυμωσύνῃ δ' ἀρίστη
δὴν τοῖς ἀνθρώποις, κακωθυμωσύνῃ δ' ἀκίστη.
ὡς δὲ κεν ἀδρυσύνῃ σάλχυνον δύσιν δ' ἄλλος,
εἰ τέλος αὐτὸς ὀπιθῶν ὀλύμπιόν ἐδλὸν
ὀπάροι,

ἐκ δ' ἀγέων ἐλάσειας ἀρχνία, καὶ σ' ἐολπὰ
γυθίσαι βιότοιο δ' ὀλύμπινον ἐνδρὺν ἰόντῃ.
θυοχέων δ' ἴξαι πολιοῦ ἔαρ. ὃ δ' πρὸς ἄλλος
αὐγάσαι, σέο δ' ἄλλος ἀνὴρ κακωθυμῶν ἴ-
σαι.

Quamprimum ergo tēpus arationis apparuerit,
Tum sanē prope rate simul, et serui, et tu ipse,
Siccā et humidā arare tempore arationis,
Admodū mane festinans, ut tibi repleantur arva.

Vere

Vere uertas : æstate renouatus ager te nō fallat.

Noualem semina, adhuc eleuata terra.

Novalis propulsat diras, & liberos demulcet.

Fac uota Ioui terrestri, & Cereri castæ,

Vt sacer Cereris fructus perfectè ingrauescat,

Vbi primum incipis arationem, quando summita-
te stiuae

Manu apprehensa, stimulo pertrāsīs dorsum boū

Trahentium iugum loro, ponē paruos

Seruus cum ligone faciat negotium auibus,

Operiendo semina. Nam industria ordinata est
optima

Hominibus: pessima autem inordinata cura.

Ita aristæ præ ubertate in terrā se inclinauerint,

Si quidem deinde Deus bonum euentum dederit,

Et ex uasis expuleris telas aranearum, spero te

Gauisurum, de domestico uictu pro arbitrio su-
mentem.

Et hilaris attinges uer canum: neq; ad alios

Respectabis, sed alius egenus erit tuo auxilio.

EXORATION.

Traditum est iam certum tempus arationis,
tradita præparatio ad eam: hic diligentia, mo-
dus, & usus eius traduntur. Diligentia ea est
adhibenda in ipsa: statim oblato & cognito
tempo-

tempore idōneo, est insiftendum, & unā cum
seruis ipse dominus debet urgere arationem,
nec ullam occasionem negligere, sed tam ari-
dam quā humidā terram: uel (ut nonnulli
intelligunt) aridam & humidam simul, hoc
est, temperatam debet arare: & quidem ita,
ut manē surgat, & seriō incumbat operi, siqui-
dem uelit segetem abundantem & fœlicē pro-
uenire, quæ repleat aruum.

φανέν.] apparuerit, & conspectum fuerit:
hoc est, aduenerit.

ἰσχυρομέναι.] expergiscimini & excitamini:
hoc est, properate & festinate.

αὐτὴν καὶ διδόν.] temperatam sicco & humi-
do, uel potius quomodocunq; dispositā: quo-
niam tempus præterit, nec est in nobis, qua-
lem uelimus inducere qualitātē cœli & terræ.

κατὰ πόλιν.] Modus & ratio traduntur. Ve-
re est uertenda, & leniter aranda: æstate dein-
de accuratius arata renouanda. Ita arata, non
decipit spem agricolæ. Præterea est conceden-
dum suum interuallum terræ, nec singulis an-
nis est pro segete excolenda. Ita post cōcessum
spacium quietis arata, & semine conspersa, sta-
tim post arationem, dum est adhuc leuis & ele-
uata, nec dum depressa & indurata, fit ἀλιξιάρα,
ita fœcunda, ut excludat omnē execrationem,
& liberos exhilaret atq; demulceat, quib. sup-
peditet uictum copiosum. *λεῖψαν*, leuem
& eleuatam: id est, recens aratam.

ἀλιξίαρ.] ἀποσιβῶσα τὰς ἀρὰς, ἤτοι τὰς βλαβὰς,
quæ amouet damna, incommoda, & calamitates,
quæ solent esse causa indignationum, perturbationum & detestationum.

εὐχιδαι.] Sed non statuendum est, istum cultum solum sufficere ad abundantem fecunditatem : sed præterea est inuocandum numen, sunt implorandi Iupiter & Ceres, ad hoc, ut ἐκτιλία, pro ἐκτιλίῳ, ad finem usque & perfectè atque faustè sacer fructus proueniat, ita ut in-
grauescat, & spicæ onerentur.

βρίθαι.] βαρύνειν, grauari, onerari & abundare: passim ferè usurpatur.

ἰχίτην.] Dicta ab eo forsan, quia αὐτὴ ἔχεται ὁ ἀρότης, uel quia toleret manum, παρὰ τὸ τλαῖν τιῶν χεῖρα. quia est manica aratri, quæ tenetur manib. cum aratur. Latine dicitur stiuā, à stando, quia status aratri pro ipsa dirigitur.

ἀρχόμενον.] Sed & hic modus & ordo est usurpandus, ut statim cum incipies arare & seminem facere, sequatur paruus puer, ad hunc non difficilem laborem satis idoneus, qui ligone comminuat glebas, & semen cooperiat, ut uolucris sit difficile id eruere.

εὐδαιμονίῳ.] Nā recta & ordinata atq; accurata procuratio & exequutio laboris cuiusq;, est optima & utilissima: sicut contrā inordinata, peruersa & negligens, est pessima & incommo-
dissima, εὐδαιμονίῳ est dicta ἀπὸ τῆς εὐ καὶ τίδειν, à benè & rectè disponendo & efficiendo:
& signifi-

& significat rectam sedulam & bonam administrationem, executionem & effectum, quæ fit seriò, sollicitè, recto ordine & tempore suo. Latè patet hoc præceptum, in quo commendatur recta, sollicita & sedula administratio, & executio arationis & semētis, unde hi duo labores ualdè promoueātur ad fœlicē successum. Quam uim sentiendū est habere *ὁ θεὸς πάντα* *πλου* in omni alio genere negotij & uitæ.

Ad:] Hanc iam traditam rationem arandi, & sementis faciendæ, quàm maximè cōmendat ab usu suo, pro fine fœlicis acquisitionis: sed cum hac adiectione, si postea ad eam ita peractā, cœlitus & diuinitus attribuat pro-pitia, fœlix & fausta directio & gubernatio, ad finem suum. Quæ est perquàm pia adiectio, qua fœlicitas successus non ascribitur soli prudentiæ & industriæ humanæ: sed multo magis benignitati, gratiæ & gubernationi diuinæ, quæ tamen ferè requirat præcessionem illius, nec se faciliè sine illa declarare uelit.

Hoc ergo sentit, rationem laborum diuinitus ordinatam esse piè & sedulò sequendam, & euentum ipsi Deo permittendum, cum inuocatione & spe gratiæ & opis eius benignæ.

Qui autem sunt effectus & fructus prudentis industriæ diuinitus promotæ? Hi, quòd primum seges fiat uberrima & fœcundissima, ut spicæ grauitate dependeant ad humum. Deinde, ut frugibus importatis, ita repleas omnia

sepositoria & uasa, ut aranæ cogantur cedere, & nusquam nanciscantur loca uacua, ad suam telam texendam. Tertiò, ut latus & cum gaudio pro tua uoluntate capias de uictu domi cōgesto, & in promptu atq; ad manum posito. Quartò, ut in hilaritate conuiuiorum possis genialiter degere, & perdurare per totam hyemem, usque ad tempus uernum. Quintò, ut non cogaris respicere ad alium, & alterius hilarem & locupletem fœlicitatem admirari & implorare: sed aliq, ope tua egenti, hoc fit faciendum erga te.

ῥραξ.] uirgultum & ramusculus in lōgum excreescens. *παρὰ τὸ ῥραξ καὶ πιδᾶν*, ab eo quia eleuetur & exiliat. Sumitur pro baculo & stimulo, quo boues punguntur & excitantur.

ἔνδον.] significat *ἐνδοῖον τὸ ἐνδόν*, καὶ τὸ μέσον. Usurpatur pro temone, uel quia medius est inter boues: uel quia ex medulla quercus & ligno firmissimo confici solebat.

μίσχον.] Significat lignum iugi, medium inter boues uel iugum, ab illa parte cui inferuntur colla boum. Vel lorum, quo boues iugo alligantur.

ἐνδημοσίον.] De ordine & apta atq; concinna rerum digestionem & dispositionem dicitur, quæ suo ordine & modo atq; tempore quoq; instituuntur & fiunt. In qua *ἐνδημοσίον* multum profectò est situm, quo ad rerum rectā & fœlicem executionem,

ἐρύμνην.] μεταλαμβάνοντα, cum inquisitione
& delectu capientem ex abundantia fructuum
præsentium, & reconditorum domi.

εἰ δ' ἐκ γυνήλειοιο τροπῆς ἀρόης χθόνα δ' ἴαν,
ἥμενος ἀμήσεις, ὀλίγον πόρῃ χειρὸς ἔργων,
αὐτίκα δεσμύων, λεκονιμῶνος, ὃ μάλα χαί-
ρων,

οἷσις δ' ὅ γ' φορμῶ, παῦροι δ' ἐσε θνήσκοντα.
ἄλλοτε δ' ἄλλοιός ζηνὸς νόος αἰγίοχοιο,
ἀργαλέος δ' ἀνδρεοσι λατὰ θνητοῖσι νοῆσαι.
εἰ δ' ἐκ γυνὸς ἀρόσης, τόδε κύν' τοι φάρμακον
εἴη,

ἥ μ' ὅ κ' κυψή κ' κύν' ζει δρυὸς γ' πετάλοισι,
τὸ πρῶτον τὸρπεί τε βροτὸς ἐπ' ἀπείρονα
γαῖαν,

τῆμος ζεὺς ὅι τριτὴν ἡματι, μή δ' ἀρλήγοι,
μή τ' ἀρ' ὑπερβάλλων βοὸς ὀπλῶ, μή τ' ἀρ-
λείπων,

ὅτ' ὅ κ' ἀρότης πρωτηρότη ἰσοφαρίζει.

Sin aũt sub conuersionē solis araueris terrā almā,
Sedens metes, parum manibus comprehendens,
Aduerse colligans, puluere conspersus, non ad-
modum gaudens,

Et calathō importabis, pauciq; te mirabuntur.

Sed mens Iouis est aliās alia,

Verum difficilis hominibus cognitu.

Sed si serò araueris, hoc tibi remedium sit,

Quando cuculus supra folia quercus

Primum & homines exhilarauerit supra terram,

Tum Iupiter pluat triduò, neq; desistat,

Vt neq; superet ungulā bovis, neq; infrā cōsistat,

Ita serus arator primo par fuerit.

EXORATION.

Tempestiuæ arationis tempus, præparationem, diligentiam, modum & fructus tradidit: hic subiicit quædam de incōmodis uarijs, & ijs tristibus, arationis tardioris & intēpestiuæ: tum uerò de remedio quodam eius, rarò contingenti. Non probat arationem dilatam usq; ad solstitiū, & solis conuersionē: quam ostēdit laboribus, uotis & expectationi agricolæ minimè respōdere. Et perquā bellè eius tristes & odiosos effectus describit, & quasi ob oculos cernendos proponit, ut eo magis ipsa cauenda appareat. Quod si (inquit) araueris terram præclaram sub solis conuersione, *ἐμψυχοῦ*, sedens metes, ob culmorū breuitatem & paucitatem: & non ualdè lætaberis, pauca manu comprehendendo, & exaduerso colligando in multo labore & puluere. Præterea importabis illa in calathis, nec multi cum admiratione te intuebuntur. Non tamen hoc est habendum pro certo & perpetuo, quia nō est
semper

semper eadem mens & administratio Iouis : ideo pro illa diuina prouidentia & gubernatione cœli, & tempestatum aeris atq; soli qualitatum, potest interdum etiam fera aratio bene cedere. Sed hanc mentem & peculiarem administrationem Iouis non est facile hominibus cognoscere : ideo consultius est, tempus solitum ab ipso ordinatum obseruare, & eo expedire arationem. Sed si omnino hoc fieri non potest, ut serò & tardius sit arandum : tum est hoc differendum in initium uerni temporis : quando primùm cuculus auditur, sedens supra folia quercus iam prodeuntia, & ueris denunciatione oblectat homines : tum obserua, an possit tibi cōtingere talis cœli constitutio, qua Iupiter pluat in tertium diem continuè, & inde terra ita madescat, ut neq; excedat ungulā bouis eius humiditas, neq; infra ipsam consistat. Talis etiā, qui ita serò arauerit, per hanc cōmoditatem poterit par esse primo & maturè aranti : & tantum consequi de fructibus, quantum ille.

Διὸς.] Usurpatur in triplici significatione à Poetis. pro *εὐδαίμων*, pro glorioso & præclaro : pro *ἀγαθὸν*, bono & præstanti : pro *δαίμων*, diuino & almo. Quæ omnes significationes possunt accommodari terræ.

ἡμετέραν.] Singula uerba prudenter & significanter ponuntur, ad declarandam tristem & ingratum euentum tardæ arationis.

ἄλλωτι.] Est mitigatio præcepti de tarda aratione, quæ habet ἀνθυποφισαῖν, in qua cōcedit quidam hoc non esse perpetuum, nec semper ita incommodam & infœlicem esse arationem feram; sed illam concessionem tollit, quia non possit hominibus constare, quādo Iupiter illam sit fœlicem redditurus.

εἰ δέ κεν.] Aliam feram arationem meliorem proponit, sed rarissimè contingentem, quæ sit magis uotis diuinitus assequenda, quàm ex ulla prudentia aut industria humana expectanda, ut scilicet pluuia in uere duret per triduum, & ea ita lenis & moderata, ut non humefaciat solum, nisi ad certum modum, quo terræ humiditas neq; emineat supra bouis ungulam, neq; infra eam consistat.

ἐν θυμῷ δ' εὖ πάντα φυλάσσει, μὴ δέ σε λήθοι.

μήτ' ἔαρ γινώσκου πολὺν, μήθ' ὄριος ὄμβρος.
παρ' δ' ἴθι χαλκίου θῶκος, ἔπει' ἀλέα λείψω.

ὦρε χειμῶν, ὅποτε κρύος ἀνέρας εἶργον (λῆ.
ἰχάνει, ἐνθα κ' ἄοκνος ἀνὴρ μέγαν οἶκον ὀφέλ
μή σε κακὸς χειμῶνος ἀμνηχανίη κατὰ μαρτύη
σὺν πονίῃ, λεπτήν ᾗ παχυνὸν πόδα χειρὶ πίε-
ζοις. (μύμνων,

πολλὰ δ' ἀδργὸς ἀνὴρ κενεῶν ὑδρὶ ἐλπίδα
χρηίζωμ

ἡ κίχων βίοτοιο λακὰ πρὸς ἐλέξατο θυμῷ.
 ἐλπίς δ' ἔκ ἀγαθὴν ἐκχευμένην ἄνδρα κομί-
 ῃ μνησθῆναι λέγει, τῷ μὴ βίος ἀρκίος εἶναι. (Ζεῦ,
 Δείκνυε ἢ δ' μῶεσσιν, δέροβς ἔτι μέεσσ' ἐόντος,
 ἔκ αἰεὶ θορ' ὅς εἴτ', ποιῆθι καλίας.

*Omnia præterea diligenter in animo tuo perpen-
 de & observa, neq; te lateat* (κα :

*Neq; uer superueniens canū, neq; pluuia tēpesti-
 Et præteri sedem æream, & in loco tepido collo-
 quutionem,*

*Tempore hyberno, quando gelu uiros inclusos
 Detinet: nā tum etiam uir impiger ualdē rem fa-
 miliarem auget:*

*Ne te difficultas insuperabilis hyemis incōmodē
 corripiat* (pedem.

*Cum inopia, tu uerō tenui manu pingue premas
 Præterea homo segnis expectans spem inanem
 In egestate uictus, multa mala eligit animo,*

*Nō est spes bona quæ occupat egentem, (ciens.
 Morantē in colloctione, cui non est uictus suffi-
 Proinde præcipe seruis in media adhuc æstate:
 Non semper erit æstas, parate domicilia.*

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν;

*Hoc præceptum de tempore arationis, ex-
 tendit ad alia totius anni tempora, & singu-
 lorum*

lorum labores atq; opera cōmemorat : & uult
pari sollicitudine & diligentia, cum ea quæ est
tradita de aratione, reliqua tempora esse ob-
seruanda, captanda & usurpanda : neq; quic-
quam prorsus esse negligendum, neque in ue-
re, neque in hyeme, neque in æstate, aut ullo
alio tempore, pro uitandis & difficultatibus
egestatis, & uitijis ocñ, quæ uaria inde existere
solent. Præterea (inquit) non solum hæc, sed
& alia omnia diligenter & sollicitè perpende,
excute & obserua : nec tibi ignoranti superue-
niat uernum tempus uel pruinofum, uel plu-
uiosum : sed omnino longè antè præuideas &
cognoscas, quale sit futurum hoc tempus, ca-
num ne & frigidum pruinis, an humidū & fe-
rax pluuijs tempestiuis. In hyeme autem non
te dedas ocio & colloctionib. inanib. & ocio-
sis, in locis tepidis : sed officinam ærariam &
confabulationem iocularem in loco tepido,
ad caminum fabrorum, prætereas tum, cum
homines non possunt prodire ad labores, sed
intus in ædificijs inclusi detinētur propter fri-
gus. nam etiam tum, sedulus & industrius uir
potest ualde promouere & locupletare rem
suam familiarem. Et hoc ideo primū, quia
nō scis quāmdura & difficilis sit futura hyems:
ne te eius grauioris & diuturnioris incommo-
ditas inuitabilis inuadat, quæ te perducatur ad
egestatem & defectum rerum, unde sentias
famem, ex qua tibi intumescant pedes, & ma-
nus

hus extenuentur, ut cogaris macra manu pedem tumidum attrectare. Est præterea etiam aliud malum ocij & socordiæ, quia ignauus & ociosus uir, qui spe sua inani lætatur, cum falsus est illa, & incidit in egestatem uictus: tum solet multa mala in animo suo meditari, & sibi proponere, pro egestate amouenda. Sed ut hoc non fiat, tamē homini egenti, cui nō adest uictus in promptu, qui sufficiat, est spes & fiducia ualdē mala & incommoda, quæ ipsum destinet ociosum, sedentem in cōuentu confabulantium. In æstate autem mediā etiam, mone & excita seruos, & ijs perpetuō hoc subiice, ut cogitent æstatem non perpetuō futuram: & ideo parent nidos & ædificia, hoc est, prospiciant & curent omnia illa quæ sint necessaria ad uitam domesticam & quotidianam.

ἄριος ὕμνος.] tempestiua pluuia, & lenis atque ferax, quæ in uere possit existere: unde uer non sit canum pruinis & niue, sed temperatē humidum. Quod non debes ignorare, sed longē antē præsentiscere hanc & aliam quamuis futuri ueris qualitatem. Vel *ἄριος ὕμνος*, id est autumnus, qui est ferē pluuiosus, cuius & ipsius tempus & qualitatem debes longē antē perpendere & præcognoscere.

ῥαπὶς ἰδὶ.] Est præceptum de hyeme rectē transigenda. In hyeme (inquit) cum est magnum frigus, & ferē alij abdūtur in domicilijs
& in

& in locis tepidis fabrorum & aliorum artificum, conueniunt ad inutiles cōfabulationes: tum tu cogita de laboribus, qui etiā illo tempore utiliter perfici possunt. Nam strenuus & industrius tum etiam potest multa facere, & curare quæ pertineant ad rem familiarem, & famem atq; incommoda eius propulsanda.

Per *χάλασιν δῶνον, & λίσχων ἐν αἰαίᾳ*, intelligit officinas ferrarias, & alias quæ utuntur igne: in quas antiquitus in Græcia solebant fieri conuentus pauperiorum & ociosorum, ad nugas & collocationes friuolas, quibus tempus terebant, sicut apud Romanos & Græcos etiam in tōstrinas moris erat cōuenire. unde est ortum prouerbiū hoc, Lippis & tonsorib. notum: de rebus peruagatis, & in officinis tonsorum multum agitatis.

μὲν οὖν λανθῶν.] Causas subiungit huius præcepti. Prima est, ne incidas in aliquas hyemis difficultates, unde sentias egestatem, & inde famem, per quam superiores partes attenuentur & macrescant, inferiores autem intumescent. Secunda, Quia ignauus cum perinamem suam spem est falsus, & inductus in egestatem uictus: ad malas artes & multa flagitia & facinora solet impelli. Vnde est tritum hoc: Ocia dant uitia. Tertiā, Quia omnino est inanis & inutilis spes illa, quæ egentem & non satis uictu instructum, detinet in ocio confabulationum: nam impeditur ab ea in laboribus, & ac-

Acquisitione rerum necessariorum.

Δείκνυι.] Est præceptum de estate ritè peragenda. Tum inquit, & tu debes esse sollicitus in hyemem, & omnes tuos domesticos maturè, in media etiam æstate monere, de labilitate huius temporis: & difficultatibus temporum succedentium, quibus sit prospiciendum longè antè, omni genere subsidiorum.

μῆνα ἡλιναεῶνα, λακ' ἡμάτα, βόδρα πάντα,
 αὐρὺ ἀλδύαδς, κὺ πηγὰς, αἶτ' ἐπὶ γαῖαν
 πνδύσαντος βορέας διουηλεγέες τελέθωσι,
 ὅς τε σὺ θρήκης ἱπποτρόφου θυρεὶ πόντου
 ἐμπνδύσας ὤρεινε, μέμυκε ἡ γαῖα καὶ ὕλη,
 πολλὰς δὲ δρυὺς ὑψικόμας, ἐλάτας τε πα-
 χείας,

ἄρεος γὰρ βίους πλυνᾶ, χθονὶ πολυβοτείρῃ
 ἐμπίπῳ. καὶ πᾶσα βοᾶ τότε νείετος ὕλη,
 θῆρες δὲ φρίσσουσ', ἄρας δ' ἄπο μέζ' ἐβγντο,
 τὴ κὺ λάχνη δ' ὄρμα κατὰ σκιον, ἀλλὰ νυ καὶ
 τῶν

ψυχρὸς ἐὼν δαῖσι διασυστέρων πρὸ ἐόντων
 καὶ τε σὺ ῥινδ βοὸς ὄρχετ', ὅδ' ἐμὴ ἴχει
 λαί τε δ' ἄεγα ἄσι τανύτριχα. πῶσα δ' ὅτι,
 ὅνεκ' ἐπνετανὰ τρίχες αὐτῶν, ὅ δ' ἰάσιν
 εἰς ἀνέμους βορέας. βοχαλὸν ἡ γέροντα τίθησι.
 κὺ σὺ πρὸ θνητῶν ἀπαλόχρους ὅ δ' ἰάσιν,

ἦτε

ἥ τε δὴ μὲν γὰρ πόδι φίλῃ πρὸς μητρί μίμναι,
 ὅπῃ δ' ἔγ' εἰδύα πολυχρῦσσ' ἀφροδίτης,
 εὐ τε λωεσάμεν τέρψιν αἰχρῶα, καὶ λίπ' ἐλαίῳ
 χροῖα μὲν, νυχίῃ κατὰ λῆξεν γ' ὀδὸν οἴκου
 ἡμετέρῃ, ὅτ' ἀνόςτεος ὅρ' πόδα τ' ἐν δ' αἶ,
 γ' ἔτ' ἀπύρῳ οἴκῳ, καὶ γ' ἡθεὶς λυγαλέοισιν
 ὅ γὰρ οἱ ἥελιος δαίκνυ νομόν ὁρμηθῆναι,
 ἀλλ' ὕδ' ἐκ νῶν ἀνδρῶν δ' ἡμῶν τε πόλιν ἴε
 στροφᾷ, βράδην δ' ἐπαυελλήνεοσι φαίνει.
 καὶ τότε δὴ ἑοραοὶ καὶ νῆκτορ ὑλκοῖται
 λυγρὸν μυλίοωντο δὲ αὐτὰ δρῦα βησὴν τε
 φεύγουσιν, καὶ πᾶσιν γ' ἰφρεσὶ ἔδωκε μέμνην,
 οἱ σκέπτεται μαϊόμενοι, πυκινὰς ἐκ θυμῶν αἶε
 χουσι, ! (ἴσοι,

καὶ γλαφυρὰ πειτρῆν· τότε δ' ἡ τρίποδι βροτῶ
 ὅτ' ὕδ' ἐκ νῶν ταῖα γε, λαφύει δ' εἰς ὅδ' αἶσ' ὁρᾷ
 τοῖς ἱκέτοισι φοντῶσιν, ἀλδύομενοι νίφα λυ-
 κίω.

καὶ τότε ἔσασθαι δρῦμα χρῶς, ὥς σε κελεύω,
 χλαῖνάν τε μαλακίῳ, καὶ τέρμιόν τε χιτῶνα.
 σήμονι δ' ἐν παύρῳ πολλὴν ἐρέα μὲν ὄσπερ
 δαει.

τὴν πόρνεσθαι, ἵνα τοὶ φίλοι ἀτρεμέωσιν,
 μὴ δ' ὄρεθαι φείσασθαι ἀειρόμεναι καὶ σῶμα.
 ἀμφὶ δ' ἐπὶ πρὸς πᾶσι βροτοῖς ἴα κατὰ μέντοι,
 ἀρμυρᾷ

αἶμα δὲ δάδαι, πῖλοις γ' ἴταδι πυκνάδας.
 πρὸ τρυγόνων δ' ὀρίφω, ὅπότεν κρύος ὤειον
 ἔλθοι, (νώτα

δ' ὄματα συρρ' ἀπ' αἶμα νύμφη βοός, ὅφρ' ἐπὶ
 ὑπὲρ ἀμφιβάλλῃ ἀλεῖν. κεφαλῇ δ' ὑπὲρ θῆν,
 πῖλον ἔχειν ἄσκητον, ἵν' ἔατα μὴ κατὰ δύνῃ.
 ψυχὴ γάρ τ' ἥως πέλεν) βορέαο πεισύντος,
 ἥως δ' ἐπὶ γαῖαν ἀπ' ὕψους ἀσδρόγυτος
 ἀνὴρ πυροφόρος τέτατ' μακάρων ἐπ' ὄργοις,
 ὅς τε ἀγυσάμενος ποταμῶν ἀπὸ ἀγναόντων,
 ὑπὲρ γαίης ἀρθεῖς ἀνέμοιο θυέλλῃ,
 ἄλλοτε μὲν θ' ὕψ' ὅτι ἔσπρον, ἄλλοτ' ἄκρη
 πυκνὰ θρηϊκίῃ βορέῃ νέφεα κλονέοντος.
 τὸν φθάμενος ὄργα τέλεισας, οἶκον ᾗ νέεσθαι,
 μὴ ποτὲ σ' ὕψ' ὅθεν σφοτόν νεφος ἀμειβε-
 λύψῃ,

ἥντα τε μιν δ' αἰὲν θείῃ, ἥντα δ' εἰματὰ δ' οὐρανῷ,
 ἀλλ' ὑπαλδύαδ' αἰεὶς ἢ χαλεπώτατος ὅτος
 χειμῆριος, χαλεπὸς πλοῦστος, χαλεπὸς δ' αὖ
 θρώποισι. (εἰκ,

τῆμος θ' ὤμιον Βασίλιν, ἐπὶ δ' ἀνέρι τὸ πλεον
 αἶμα λῆς, μακρὰ δ' ἐπὶ ῥέοι οὐφρόναι εἰσὶ.
 Mensem autem Ianuariū, in quo sunt dies incō-
 modi, et omnia vobis noxia,

Hunc uita: et glaciem, quae supra terram

Existit,

Existit, borea difficili flante,
 Qui per Thraciam equestrem in latum mare
 Irruendo, id cōmouet, & reboat terra & sylua,
 Multas præterea quercus altas & abietes crassas
 In uallibus montium prosternit ad terram aliam
 Impetu suo: atq; tum omnis sylua ingens reboat.
 Ferae aut horrēt et caudas sub pudenda posuerūt,
 Illæ etiam, quorū pellis est umbrosa uellere: sed
 & harum (flat.

Quālibet densa pectora habētū frigiditate per,
 Sed & per corium bouis penetrat, neq; ipsum in-
 hibet: (per oues,

Et per capram protēsis pilis præditā flat: sed non
 Quia earum lana est annua, perflat
 Vis boreæ: sed senem efficit rotundum.

Nec per uirginem tenellam flat,
 Quæ intra domum apud charā matrē permanet,
 Nondum experta opera Veneris aureæ,
 Benè lota tenero corpore, & oleo pingui
 Vncta, noctu cubat in interioribus domus
 Tēpore hybernali, quādo ex ossis suū pedem rodit
 In domicilio non calido, & locis molestis:
 Non enim ei sol monstrat morem prædeundi;
 Sed tum apud hominum ceruleorum populum &
 ciuitatem

Versatur

Versatur, & tardius Græcis lucet:

*Atq; tū syluicubæ, cornuti & destituti cornibus,
Lugubriter, crepantes dentibus præ frigore per
concauas quercus*

Fugiunt, & omnibus hoc est curæ,

*Qui tegumenta quærentes occupant densas late-
bras,* (podì,

*Et antrū petrosū, similes quidē tum homini tri-
Cuius dorsum est inflexum, & caput terram in-
tuetur :*

*Huic similes obambulant, uitantes niuem. (cipio,
Tum sanè indue munimentū corporis, ut tibi præ
Et lænam mollem, & tunicam talarem :*

Et in paucum stamen multum tramæ intexas.

Hanc circumijce, ut tibi pili non moueantur,

Neq; recti horreant elati in corpore .

*Circum pedes aut calceos bouis uiolenter occisi,
Aptos indue, intus pilis densatos.*

*Et quando suo tempore frigus superuenerit, hœ-
dorum iuuentulorum*

Pelles consuas loro bouis, ut supra dorsum

*Conijcias ad pluuiam propulsandam: supra autem
in capite*

Pileum elaboratum habeas, ne auribus madefias.

Nam flante borea tempus matutinū est frigidū,

p

Et supra

Et supra terram de cœlo stelligero mane
 Aer ferax tenditur suprâ labores hominum :
 Qui haustus à fluuijs perennibus,
 Aliàs supra terram eleuatus procella uenti ,
 Aliàs ad uesperam pluit, aliàs flat
 Borea Thracio densas niues aggregante.
 Ante hunc peractis laboribus domum redeas,
 Ne te cœlitus nubes tenebrosa circumtegat,
 Et corpus humidū reddat, & uestes madefaciat.
 Proinde uita istum mensem, qui est difficilimus
 In hyeme, & ouibus & hominibus molestus.
 Tum bobus dimidium, hominibus plus assit.
 Victus: nā tū noctes reparātes uires sunt longa.

EXPLANATION.

Hyemis tempus certum, & mensem borea-
 li frigore & flatuū uehementia grauissimum,
 prolixè describit, ad hoc, ut fratrem, & alios om-
 nes quibus uult fraternè consultū, eo magis
 permoneat ad sollicitam præparationē & præ-
 munionem, contra incommoditatem huius
 temporis hyemalis. In quo sicut ostendit bo-
 reæ uenti esse perquàm magnam, uiolentam
 & uariam sæuitiam, non solum in homines,
 sed & in bruta, atq; adeò in mare, in terram &
 syluas quercuum : ita tradit accuratè, quæ con-
 tra hanc tantam uim sint usurpanda homini
 remedia, quomodo corpora undiquaq; mu-
 nienda,

nienda, quomodo cibanda, qua cautione externa opera peragenda, quomodo boues pascendi. Quæ uitæ diætæq; ratio pro hoc difficiliore tempore anni, latè patet: & ab omni genere hominum obseruari debet, qui hanc hyemis borealis sæuitiam sentiunt. Primum rem disertè proponit in genere, postea per distributionē & circūstantiarū descriptionē explicat. In primis aut (inquit) uita, caue & fuge mēsem Ianuariū, hoc est, prospice tibi cōtra hoc tēpus hyemis, quādo sunt dies omnes frigore graues, molesti & incōmodi, qui boues ipsos adurant, & quasi excoriant. Et uita glaciē, quæ flāte Borea est supra terrā admodū molesta & acris.

Idem dicitur.] Per distributionem, naturā, uim & effectus boreæ uenti tum flantis exponit. Quā (inquit) boreas nobis Græcis à septentrione, per Thraciam equorum altricem impetū facit in amplum mare, quod turbulentū reddit: & in omnes terræ partes atq; syluas, quas mugire facit: tum uerò ingentes & ualidas arbores prostermit ad terrā usq; quamprimum in eas ingruit. Præterea efficit, ut uniuerſa sylua quātumuis ingens reboet *ῥέγροντες, ἀνὰ πύθμοντες*, infinita & immensa. Ad hæc, tum ex uehementi frigore & flatu eius, feræ etiā inhorrescunt, & contrahuntur caudis ad pudenda subductis: & quidē illæ etiā quæ habent pelles hirsutas, quas & ipsas quamlibet pectora densa & benè tecta, aut compacta & solida, hoc est robusta &

ualida habentes perflat. Nam neq; corium bo-
uis ipsum arcet, sed ipse id penetrat, & perflat
capram habentem pilos protensos. Per oues
autem, & earum gregem non perflat, eo quia
habent lanā densam & copiosam, & quæ quo-
que anno & eo toto crescit. Cæterum senem
efficit τροχάλῳ, inclinatum, contractum, & ad
modum rotæ rotundum. Vel τροχάλῳ, citum,
uolocem & properantem in incessu, quamlibet
alioqui tardum ob uirium imbecillitatem. Per
uirginem etiam tenellam, & honestioribus pa-
rentibus progeneratam, non perflat: quia illa
domi apud charam matrem, dum nōdum nu-
pfit, & uiri concubitum sensit, moratur, & pul-
chritudinē corporis lauacris & oleo exornat.
Noctu uerò in penetralibus & interiorib. con-
clauibus domus cubat tempore hyemis in pri-
mis acri. Hic obiter curam uirginum, quæ
antiquitus in honestioribus familijs habeba-
tur, honorifica quadam mentione prosequi-
tur, & in exemplum imitationis proponit.

λίπ'] pro λιπαρῷ, per acoropen. Vel, pro λί-
παι ἱλαίαι, uel λίπα peculiari usu, ut sit μονόπῳτην
& ἄκλιτον. Est admodum hæc uox Poetis pri-
scis usitata, quibus tēporibus moris erat, post
balnea oleo corpora inungere, ad obstruen-
dos poros, & humiditatem includendam. Ho-
merus ἰδνασ. §.

αὐτὰρ ἱπαιδὴ πάντα λίσσασα καὶ λίπ' ἄλειψεν.

Ibidem lib. τ, & Iliad. κ. Thuc. lib. ι. λίπα μετὰ τῇ
γυμνάσει

χυμὸς ἵσθαι ὑλάσαντο, oleo post exercitationem ungebantur.

ὅτι αὐόσι.] αἰμὴ & uigor & uehemētia hyemis indicatur hoc polypi piscis more, qui tum abditus latet, & de suis acetabulis sedat famē. Ita non nudē & simpliciter hyemis uehementiam exprimit, sed natura polypi cognitu utili, ex historia animalium petita. Quo modo si singula uerba Poetę nostri in hac quamlibet prolixa descriptione brumę perpendantur, animaduertetur nullū prorsus esse ociosum, sed unumquodq; continere aliquid quod sit aut φυσικόν, aut ἀστρονομικόν, aut ὑδρικόν : sicut etiā alia omnia in toto hoc opusculo traduntur ab ipso, non solum perquā prudenter & utiliter, sed admodum aptē, eleganter, figuratē & suauiter : ut uerē illud Horatiј de ipso dici possit, quod miscuerit utile dulci, & hoc modo omne ferat punctum. quod certē apud intelligentes ei contingit.

ὑδισι.] locis consuetis. Ita enim Poetę usurpant hanc uocem ὑδία, non solum pro moribus & consuetudine : sed & pro diarta consuetura ; pro pabulo, pro loco, & id genus alijs ad quę parua est assuetudo.

ἐν ἀπύρῳ.] in domicilio frigido, calore Solis destituto, eo quia tum Sol procul abest, & diutius uersatur apud Aethiopas quā apud Gręcos. nec dum ipsi polypo ostendit νόμον legitimate & solitam commoditatem ἡμετέρας,

scilicet

scilicet πρὸς, ad prodeundū ex locis illis in quibus abditus lateat. Hic locus est Astronomicus, quia tum Sol cum est in Sagittario, diutius moratur apud meridianos, quā apud Septentrionales.

καὶ τότε.] Exequitur reliquos effectus tristiores huius partis hyemis.

ὕλη καί ται.] uocat feras in syluis degentes, & noctu cubantes. μυλιώντες, dentibus stridentes & crepitantes propter frigus.

σκήπα.] tegumenta, ἀντὶ τοῦ σκήπα, ἃ σκήπε, quod significat tegumentum, domicilium & receptaculum.

γάφυ.] concauitatem & antrum petrosum.

τρίποδι.] seni, tribus pedibus incedenti, ut scipione iam suffulto. Et respicit fortasse ad sphingis ænigma de homine. Quod argumentum tractatur ferè ab omnibus Tragicis, præcipuè à Sophocle in fabulis tribus.

ἐπὶ ἐκγυῖ νῶτα.] cuius dorsum est incuruatum, quasi sit fractum.

νίφα.] pro νιφάδα, defluxum & densitatem niuis.

καὶ τότε ἱσθαδαί.] Hactenus prolixè secundum omnes circumstantias descripsit tempus brumale, in primis frigidum: hic cōmunionem corporis contra id tradit.

ἱσθμα.] tegumentum, quo protegas & defendas corpus.

ὥς σε ἠμύω.] ut tibi præcipio, quod & rectum

Etum pro more est, & utile pro frigoris propulsatione.

χλαῖναν.] lænam & pallium, quod Græci supra tunicam induebant. *χιτῶνα* uult esse longam, & ad talos usque protensam.

τέμνει.] Modum eius texendæ tradit, quo fiat densior, & aptior pro hyemis iniuria. in paucum (inquit) stamen, multū tramæ & subtegminis intexas. *λεῖνα* uocat tramā & subtegmen. Et est enallage casus, pro *λεῖνῳ*. Et subiungit usum talis uestis indutæ: quia benè communiat corpus, ut pili non inhorrescant, sed maneant intrepidi. Pedes sunt communiendi calceis accommodatis, qui sint confecti de corio bouis ualidi & sani, quem fuit difficile & laboriosum prosternere. uel, qui fuit robustus & sanus cum prosterneretur: talium enim coria sunt firmiora, quàm morbo pereuntium. Et hi sunt intus constipandi pilis.

πρωτόγεννη.] Ex pellibus hædorum primogenitorum, ut uegetiorū, uult confici cooperimentū quoddam, quod circumijciatur dorso, hoc tēpore gelidiorē, ad frigus propulsandum. Caput uerò dicit communiendum esse pileo elaborato, qui aures etiam tegat, & defendat à pluuiā: quia ferè tempus matutinū in bruma, sub Borea uento est frigidius. Tum etiam manè, nebula *πυροφόρε*, id est *σιτοφόρος*, ferax & frugib. cōmoda, de cœlo sereno, in quo multę cōspiciuntur stellæ, protenditur in terrā

supra fata: quæ ex fluitis hausta, altè in cœlum eleuatur, flatu uenti: & ad uesperam interdum conuertitur in pluuiam, interdum in uentum ex uehementi boreæ agitatione. Est hic locus Meteorologicus, in quo respicit ad causas pluuiarum & uentorum αἰσθαίντων semper flantium. Quia multi putant uentos ex aquis existere, sicut & Herodorus dicit, ἐκ ψυχρῆς φιλίας αὐρῆς γίνεσθαι, Ex frigido solet aura existere: sic & Poeta uult, ex humidis euaporationibus existere nebulam, quam crassiolem quidem conuerti in aquam, subtiliorem uerò in aerē & flatum.

τὸν φθάμενος.] Hæc nebula obseruanda diligenter, & cauenda. Et siquidem sunt foris quædam opera peragenda, uult properandū esse, ut illis celeriter expeditis, liceat domum redire, antequam ad uesperum atra nubes ingrauescat, & ipsum cooperiat, ac magno imbre madefaciat usque ad cutim.

ἀλλ' ὑπακούειν.] Repetit hic in fine admonitionem de uitando hoc mēse, ut admodum difficili. Hactenus prolixè eius difficultates & molestias exposuit, quibus & brutis & hominibus sit perquàm incommodus. Et subiungit cibandi rationem tum usurpandam, pro & bobus & hominibus. Bobus uult dimidiā pabuli partem detrahendam, quia tum non laborent interdiu: hominibus uult aliquanto plus de conuenienti cibo addendum, propter noctes longiores, quibus & ipsis homines

nes non quiescunt ab omni labore: & quia
tum uentriculi propter antiperistasin sint cali
diores, & cibi maioris appetentes.

ἀρμαλία.] Significat cibum salubrem & con
uenientem, *παρὰ τὸ τῇ ψυχῇ ἀρμόζειν*, ab eo quia
animo conueniat, & sit gratus. Vel *παρὰ τὸ αἰσ
ρεῖν*, quia corpora erigat & confirmet. uel *διὰ τὸ
κίνησιν ἀρματος φέρειν τὰ σώματα*, quia ad modum
currus corpora gestet & suffulciat.

ἀνφρόν.] uocatur à Poetis *νοχ*, *παρὰ τὸ εὖ φρε
νεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ*: ab eo, quia nos in ea benè co
gitemus. Vnde est hoc prouerbium, *ἐν νυκτὶ ὁ βε
λῆ*, in nocte consilium: quia tum ὅτε ὁ λογισμὸς
ἀσχολᾷται, *λεριτὺς γίνεται τῷ πραγμάτων*, cum intelle
ctus intenditur in suis ratiocinationibus, effi
citur iudex negotiorum. Vel *παρὰ τὸ ἀνφραίνειν
τὸ σῶμα διὰ τὴν ἀναπαύσειν*, quia corpora exhila
rat & refocillat per quietem. Et inde adiicitur
ἐπίρροθοι, id est *ἐπίπυργοι καὶ βοηθοί*, quia corpus & a
nimum reficiant & subleuent. Hoc postre
mum præceptum est *διαίτητικόν*, quò etiam alia
ferè huius loci referri possunt, quæ ita prolixè
& accuratè exposuit, ut doceret quæ accura
tior pro tēpore hoc grauiore cura esset haben
da ualetudinis & uirium, in amictu, uictu & si
milibus, quæ sunt de diætæ ratione, & habent
uim *προφυλακτικὴν*.

*ταῦτα φυλακτόμενος τετελεσμένον εἰς ἑνὶ
αὐτόν,*

ἰσθαδυνύκτας τε κὶ ἥματα, εἰσὸν αὖθις
 γῆ πάντῃν μήτηρ καρπὸν σύμμικτον γνείκει,
 εὖτ' αὖ δ' ἐξήκοντα μετὰ τροπὰς ἡλίοιο
 χεῖμῶρι ἐκτελίσῃ ζεὺς ἥματα, δὴ ῥα τότε ἄ-
 σῃς

ἀρκτοῖρ Θ' πολυπῶν ἰδρὸν ῥόον ὠκεανοῖο,
 πρῶτον παμφάνων ἐπιτέλλεται ἀκροκνή-
 φεος, (δ' αὖν,

τόνδε μετ' ὀρθρογόῃ πανδίωνίς ὤρετο χελί-
 ἐς φάος ἀνθρώποις ἔαρος νέον ἱσαμλύνειο. (νομ.
 τ') φθάμενος, οἶνας ποταμνέμεν, ὥς δ' ἄμει-
 ν' ἀλλ' ὅποταμ φορέοικος ἀπ' χθονὸς αὖ φυτὰ
 βαίνειν, (νέων,

πληκιάδας φύγων, τότε δ' ἡ σῆαφος ἐκέλευ-
 ἀλλ' ἄρπας τε χαρὰς ἐμναίει, κὶ δ' μῶας ἐγεί-
 ρειν,

φύγῃ δ' ἐσκιόρ' ἐς θώκας, καὶ ἐπ' ἡῶ κοῖτον
 ὤρει γ' ἄμνητο, ὅτε τ' ἡέλιος χροά λαρόφει,
 τημῶς σπύδ' αὖ κὶ οἶκαδε λαρπὸν ἀγείρειν,
 ὀρθρὸς αὖτ' ἀμνηΘ', ἵνα τοι βίος ἀρκίος εἴη.
 ἥως γάρ τ' ἔργοιο τρίτῳ ἀρμείρετ' αἴσαν,
 ἥως τοι πρὸφίρει ἢ ὀδίῳ, πρὸφίρει ᾗ κὶ ὄργῳ.
 ἥως, ἥτε φανείῃ πολέας ἐπέβησε λελδύθου
 ἀνθρώπων, πολλοῖσι δ' ὑπὶ ζυγὰ βῶσι τίθησιν.
 Haec custodiens in totum annum,

Exaeque

Exæques noctes & dies, donec rursus
 Terra omnium mater fructum proferat uarium.
 Quando post solstitium sexaginta
 Dies hybernos Iupiter absoluerit, tum astrum
 Arcturi deserto sacro fluxu Oceani,
 Primum apparendo uesperis exoritur.
 Post quæ hirundo filia Pandionis querula prodit
 In conspectum hominum, uere primum ineunte.
 Hanc anteuertens uites putes, sicut est cōsultius.
 Sed quādo domi porta de terra cōscenderit plātas
 Pleiadas fugiendo, tum non est amplius tempus
 fodiendi uites:
 Sed falces acuas, & excita seruos:
 Loca autem umbrosa fugias, & somnum usque ad
 auroram
 Tempore messis, quando Sol corpus siccet:
 Tum properes, & fructum domum congreges
 Manē surgēdo, ut tibi sit uictus in promptu suffi-
 Nā aurora diei tertiā partē sibi uendicat: (ciens.
 Aurora promouet iter, promouet & opus:
 Aurora quæ ortu suo inducit in uiam multos
 Homines, & multis bobus imponit iuga.

EXPLANATION.

Præceptum de pascendi ratione cōmendat,
 & uult accuratè & prudēter seruandū per totū
 annum,

annum, ab una æstate usque ad alteram : ita ut consideretur quantitas dierum & noctium, & pro ea & pabulum iumentis & hominibus cibis præbeatur. Et sicut ipse præcepta sua incepit ab æstate : ita hoc idem tempus æstatis uult esse finem anni circumeuntis & circumuoluti ipsi agricolæ. Nam cum dicit *αἰὲν αὐδὲς*, uideatur intelligere æstatem declinantem ad autumnum : tum enim maturuerunt omnis generis fructus.

ἦ τ' αὖ.] Hic redit ad tempus uernum, cuius certa indicia tradit, ex quib. cognosci possit : & præcipit, ut in ipso reditu hirundinum, aut etiam paulo antè, uites putentur. Primum est cognoscendum ueris tempus, ex duobus mensibus, siue diebus sexaginta elapsis post Solstitium brumale. Deinde, ex ortu *χρῆνικῶ* arcturi, uesperis post occasum Solis apparentis. Tertiò, ex reditu hirundinis manè incipientis sua querula & lugubri uoce canere.

παυδισὶς.] Respicit ad fabulam de Progne & Philomela, filiabus Pandionis, tandem uersis in aues : illa in hirundinem, hæc in lusciniam. De qua fabula passim multa extant apud Poetas, & apud Ouid. in Metamorph.

ἰς φάος.] in lucem & conspectū hominum. Videtur Poeta quoq; esse in hac opinione, ut putet hirundines per hyemē latere quasi mortuas, uel in nidis, uel in fundis aquarū. Alij putant, eas auolare in regiones alias tepidiores.

τίον.]

ἥτις.] iam primū in eunte, quæ prima dies mensis cuiusq; uocatur *μεμνία*, uel *ἐν τῇ νύκτι*, sicut postea indicabitur.

ὥς γάρ.] Consultius est uites amputare ante reditum hirundinum, quàm post eum.

ἀλλ' ὁπότε.] Progreditur ad æstatem, & tempus messis, ab initio huius libri traditū, sub ortu Pleiadum heliaco, quæ mense Iunio manē ante Solis ortum apparent. Sed adiungit aliud etiam signum huius laboris cōspectius, & magis obuium, *περίωξ* ascensum supra plantas & uirgulta, ob fugam Pleiadum. Per *περίωξ* intelligunt nonnulli testudinē, Latine dictam à Poetis domiportā. alij animalculum quoddam album, locustæ simile. alij quiddā uespæ maius. Hoc certum est, fuisse aliquod animalculum in illis locis notum & frequens, quod illo tempore anni solebat pro uitando solis exitu petere plantas & uirgulta.

τότε.] Tum fossio & alia cultura uitium est intermittenda, & curanda quæ ad messem attingant: acuendæ falces, serui excitādi, fugienda quies in umbra, & somnus usq; in aurorā, nec æstus & siccitas Solis curanda. Quia tum fit tempus opportunum messis, quod fit diligentissimè urgendum, nec ullum momētum occasionis eius negligendum: sed summo mane est surgendum, & festinandum quàm maxime in demetenda segete, & importanda, ut ne quid decedat, quod faciat ad sufficientiam uitæ.

ctus in hyemem & reliquas anni partes.

ὥς.] Subiungit cōmendationē egregiam auroræ, in qua ipsam præfert alijs diei partib. quas facit tres: & inter eas auroræ, hoc est, tempori matutino non solum contribuit locum primum, sed eum etiam longè commodiorem, ad labores quoslibet aggrediendos & promouendos, quàm alijs diei partibus: ut si sint diei horæ sedecim, inter eas duodecim erunt laborum, reliquæ tres refectionis in ientaculo, prandio, & in cœna. Inter horas laborum uendicat sibi aurora partem unam, & eam ut commodissimam ad iter & quodlibet negociū promouendū: ita primā, & ob hoc ipsum commodissimam, qua ob uires per nocturnā quietem reparatas, homines fiant excitatiores ad labores & suos & iumentorū. Hęc autem cōmendatio auroræ, est accōmodanda etiā ad negocia, & præcipuè studia nostra, quibus illa uulgo etiā dicitur amica esse. Quæ quidē studia quo sunt præclarioris culturæ, nēpe ingeniorum & animorum humanorum: eo & maiori diligentia & tempore commodiori urgeri debent: quale quidem tempus nemo nō experitur esse hoc matutinum.

ἡμους ἢ σκόλυμός τ' αὐθεῖ, καὶ ἡχέτα τέπειξ
 δεινδρῆω ἐφεζόμεν, λιγυρὴν καὶ ταχέως τ' αἰὼν
 δ' ἴω (ὥς κ.
 πυκνὸν ὑπὸ πτερύγῳ, θέρους καματώδεος
 τῆμος

τῆμος πόταταί τ' αἰγες, καὶ οἶνος ἀγῖσος,
μαχλότατ' ἢ γυναικες, ἀφαιρότατοι δ' ἐπὶ
ἄνδρες.

ἔσιν, ἐπεὶ κεφαλὴν καὶ γόνατα σείριος ἄζει,
αὐαλῆος δὲ τε χεὺς ὑπὸ λαύματι. ἀλλὰ
τότ' ἦδ' ἔτι

ἔτι περ αἶν τε σκίῃ, καὶ βίβλινος οἶνος, (νάων,
μάζα τ' ἀμολγαῖν, γάλα τ' ἀγῶν σβεννυμε
καὶ βοὸς ὑλοφάγοιο κρέας, μή ποτε βοκῆς,
πρωτογόνων τ' ἐρίφων. ἐπὶ δ' αἴθοπα πινέ-
μεν οἶνον,

ὅν σκίῃ ἐζόμενον, λευκοκρόνον ἦτορ ἐδωδῆς,
αὐτίον δ' οὐκράεος αὐτὸς βίβλαυτα πρόσωπον,
λερύνῃς τ' ἀγνάσ καὶ ἀκρῆρύτῃ, ἦτ' ἀθόλωτος.
ῥίς ὑδατος περὶ χεῖρ, δ' ἢ τέταρτον ἔμεν οἶνον.
δμῶσι δ' ἐποτρύνειν δ' ἀμύτορος ἱερὸν ἀκτῆ
δινέμεν, εὐτ' αὖ πρῶτα φανῇ δένος ὠρίωνος,
χώρῃ γ' ὅσῃ, ἐπὶ δ' ὕψος χάλας γ' ἀλῶν, (δ' ἢ
μέτῃ δ' ὀνομίσαδ' γ' ἀγέσιμ' αὐτὰρ ἐπὶ
πάντα βίον κατὰ θέαν ἐπάρμενον γ' ὀδῶν οἶ-
δ' ἦτ' ἄοικον ποιῆδ' καὶ ἄτεκνον δ' ἴθιμον (κα,
δίζεαδ' κέλομαι χαλεπὴ δ' ὑπόπορρις ἔριθος
καὶ κινῶ καρχαρόδοντα κομῆν, μή φείδεο σῖτος,
μή ποτε σ' ἡμερόκοιτος ἀνὴρ ἀπ' ἡμάθ' ἔλθῃ).
χέριον δ' ἐσκομίσαι, καὶ συρφετ', ὅφρα τοι εἴη
Βασί

Βροτὶ καὶ ἡμιόνοισιν ἐπικετανόμ. αὐτὰρ ἐπεῖτα
 Ἀμῶας ἀναψύξαι Φίλα γούατα, καὶ βόε
 λῦσαι.

Quādo aut iam floret scolymus, et sonora cicada
 Insidens arbori acutam effundit uocem,
 Assiduam sub alis, tempore aestuanti solis:
 Tum caprae sunt pinguißimæ, et uinū optimum:
 Mulieres aut salacißimæ, et uiri languidißimi
 Sunt, quia Sirius adurit capita et genua,
 Et sub aestu corpus siccum. tum ergo aßit
 Umbra petrosa, et uinum Biblinum,
 Et massa lactea, et lac caprarū desinentiū lacta.
 Et caro uitulae syluiuoræ, nondum enixæ, (re,
 Et hœdorū primogenitorū: et adbibas uinū nigrū
 In umbra sedens, satur cibo pro uoluntate tua,
 Versa facie uersus uentum temperatum,
 Et fontē perennē et defluentem, qui sit limpidus.
 Tres aquæ partes infundas, et quartam immit-
 tas uini.

Famulis autem insistas ut sacrū Cereris fructum:
 Vertant, ubi primū apparuerit uis Orionis,
 In loco perspirabili et in area rotunda,
 Et sub mensura importa in uasis. sed postquā
 Seposueris omnem uictum intra domum dispo-
 situm,

Merce-

Mercenarium conducas carentem domo, & ancillam sine liberis

Iubeo te dispicere : quia ancilla liberos habens est incommoda. (cas cibo,

Et alas canē ferratis dentibus præditum, nec par

Ne quādo uir interdū quiescēs tibi detrahat res.

Et importes fœnum & paleas, ut aſſit

Bobus & mulis in annum. deinde autem

Refocilla seruos chara genua, & solue boues.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Reliquum tempus æstatis à solstitio usque ad autumnum exequitur. Primum commendat huius temporis feruidioris effectus peculiare, in stirpibus, animalibus & hominibus sexus utriusq;. Deinde præscribit uictus & diætæ rationem certam, pro *ὑπαισιν* corporum isto tempore sicciorum & languidiorum. Postea tradit de tempore triturationis, de loco eius, de sepositione frugum, de idoneis mercenariis, de cane pro custodia rerū domesticarum contra fures alendo, de fœno, & id genus alijs importandis pro bobus & mulis. Postremo de seruis & iumentis refocillandis, post labores æstatis peractos, & fruges importatos. Est hic insignis locus, in quo multa tradūtur quæ sunt liberalis & utilis cognitionis, & pertinent ad officium prudentis patrisfamilias.

ἢ μὲν δὲ σκέλη μὲν,] Hæc sunt æstatis mediæ

q signa,

signa, ab effectis eius petita. Tum enim *καλὰ
μῦθ'*, hæc species cardui, floret: & cicada *ὕχιτα*
uocalis & sonora, quæ est alijs speciei quàm
hæ nostræ, supra arborem hærens effundit vo-
cem acutâ, ex crebra uibratione pelliculæ sub-
alis. Et hoc facit non omni, neq; toto die, sed
horis feruidioribus diei sereni. Tum tempo-
ris, cum hæc signa apparent, capræ sunt pin-
guissimæ, quia desierunt lactare, & pastum u-
berem & succulentum habuerunt: & uinum
est optimum, ut iam defecatum & purum effe-
ctum, per suas solitas etiam in uasis ebullitio-
nes & cōcoctiones: mulieres sunt tum lasci-
uissimæ, quia earū humidior & frigidior *λεῖψις*
temperatur temporis illius calore & siccitate:
uiri autem sunt languidissimi, quia corpora
eorū calidiora & sicciora: & Siria stella, uulgò
canicula dicta, tum supra capita eorum cum
sole cosmicè circumiens, quæ est illis peculia-
riter infesta, exiccat, & sol æstu suo uehemen-
ti resoluit & arefacit. Proinde tum erit uten-
dum sua diætæ ratione peculiari, quæ sit *αἰκλὴ
ψῆς*, & refectionis commodæ. Tum enim lice-
bit uti umbra opaca inter petras, & uino Bi-
blino, uel dulciori & nobiliori, ut nonnulli
uolunt, & ex Thracia aduecto: aut ex Biblia-
nite Thraciæ collecto: uel, ut alij uolunt, te-
nui & aquoso, quod magis conueniat æstati,
quale sit populi in Assyria iuxta Biblum & Li-
banum degentis, qui sit *ὀψοπέπτος*. Tum etiam
alsis

afsit tibi in usu uictus *μάζα ἀμολυαία*, libum & placēta lactea, ex farina & lacte confecta. Hęc *μάζα* erat genus panis delicatioris, ad quem accedebat lac aut butyrum. Alij uolunt, fuisse cafeum quendam pinguiorem.

γάλα.] Lac autem caprarum, quæ tum primum definant lactare, probat: quia lac caprarum putarunt & plus & salubrius nutrire. Carnem uerò pro tempore illo commendat, quæ sit uitulæ adultæ quidem, & cum alijs uaccis progressæ in pascua sylvarum: sed quæ nondum sit enixa. Sic & hœdorum primogenitorum carnem commendat, quia utraq; hæc caro est & *ἰχθυος* & *ὑπέρτος*, & succi boni, & concoctionis facilis, & fortasse etiã multi nutrimenti, illa præsertim uitulina.

αἶδιπα.] Nigrum fortasse & rubrum uinum intelligit, quod ut pinguius plus alar. Vel calidum & potens, quod pro meliore concoctione in prandio & cœna putet interdum sumendum esse, ad carnes præsertim.

ἰμ σκιῇ.] Aut uult, in umbra amœna etiam prandeat: aut uult, ut postquam sit pransus, & *ἰμ σκιῇ* & *ἰμ σκιῇ*, satur & repletus cibo pro appetitu & uoluntate sua, deinde petat umbrã, & sub ea sedens quiescat, uersa facie erga flatũ temperatum, & fontem perennem & defluẽtem, & cum limpidum & purum. Ex quo fonte, si interea sitiat, petat tres aquæ partes ad unam uini, quæ sit quarta pars potus

temperati & salubris ad sitim sedandam. Nam tum in Græcia moris erat, illa fortiora uina aqua temperare: sicut hæc apud Athenæum & alios est legere.

Ἀμύει.] Hoc præceptum est de trituratione tum per seruos non aliquo suo magno negotio expedienda. Tempus eius tradit ortū heliacum Orionis, qui incidit in mensem Augustum. Tū uult excitandos esse seruos ad istum laborem perficiendum, in loco perflatili aree rotundæ, uel planæ & exequatæ, ut fiat æqualis & commoda triturationis.

μίστρῳ δ'.] Prudens admonitio de seponendis triturationis in sua repositoria, cum mensurat ut & ipse sciat, quantum frugum seponat: & serui & uicini non sperent, posse aliquid ipso clam auferri. Et has fruges omnes uult seponi in domo propria, & quasque aptè loco suo: quod & Aristoteles in primo *οἰκονομικῶν* in fine præcipit, & Xenophon in suo *Oeconomics*. Deinde post hos labores peractos, progreditur ad sequentis autumnii & hyemis negotia: & præcipit, in conducendis mercenariis seruum esse conducendum, qui non habeat domum aut familiam, cuius cura distrahatur, & in quam cupiat aut possit quid clam surreptum inferre: & ancillam ad lanam elaborandam, quæ nullos habeat liberos. quia quæ liberos habeat, sit ualde incommoda: nam cogatur eos subinde accedere, & aliquid ad eos deferre:

deferre: aut illi ad eam cōmeent, & ipsam in laboribus impedian. Quia autem tales mercenarij non sunt obuij, iubet eos diligenter dīspicere & inquirere.

νεγὶ λυία.] Canem etiam non uult abesse à diligenti domus administratione, sed præcipit, ut & asit, & is idoneus: tum uerò, ut in eo alendo non parcatur cibo, & quidem ad hunc præcipuum usum, ut noctu furi non concedatur aditus ad aliquid furripiendum. Per *λαρ χαρόδωτα* intelligit idoneum & utilem, hoc est, acrem, uigilantem & fortem, qui habeat dentes asperos & ferratos, qui ausit inuadere furem, & possit eū apprehensum tenere. Hoc epitheto ferè Poetæ ornant canes generosos, & usui aptos. nec temerè præcipit, talē canem liberaliter esse pascendum: sed quia iudicat, & eius fidelem operam uigilantiāq; hoc mere ri, & ipsum inde erga dominum & res eius in sua fidelitate excitari. Nam est hoc animal domesticū, & habet suas quasdam satis illustres humanæ consuetudinis uirtutes: nec destituitur & beneficētiq; sensu, & studio gratitudinis.

ἡμυρόνητον.] uocat furem, bellè: à prosecutione quietis diurnæ, ob somnum noctu intermissum.

χέρτον.] Præcipit importationem fœni, & aliorum quæ bobus, mulis, & alijs iumentis & pecoribus usui esse possint: sub quo præcepto comprehendit omnem aliam præparatio-

nem contra iniurias & difficultates hyemis. Fœnum autem non tum demũ in Septembri esse demetendum sentit: sed antè suo tempore demessum, & in cumulos pyramidales congestum, & in pratis sub dio relictum, pro more illarum regionũ, tum putat importandum esse, antequam pluviæ autumnales inualescant. Per *σύνθητον* intelligit non tantum paleas & stipulas, sed & folia & uirgulta uitium, quercuum, & aliarum arborum atq; fruticum: tum uerò herbas, & id genus alia quæ iumentis & pecoribus in hyeme possint esse quoddam non incommodum pabulum. Nam hæc uox Græcis usurpatur in tanta significationis uarietate: & inde *μεταφορικῶς* est in crebro usu, pro multitudine promiscua plebis, uulgi, & omnis generis hominum. Et *συνθητάς* uocantur populares & plebei, *δημαγωγοὶ* & *ψυχαστοὶ*, qui sapiunt plebem, qui eius curam capiant, & se ad eius opinionis intelligentiam & approbationem accommodant.

αὐτὰρ.] Admodum humanum præceptum, de danda sua quiete & recreatione etiam seruis & iumentis, post labores æstatis continuos peractos: ut reparentur ad sequentes uindemiæ & autumnus, ad quos defatigati nō possent sufficere. Ideo Aristoteles *ἠθικῶν* cap. 9, hanc etiam unam statuit ex causis, propter quas prisca festa & sacra post importatas fruges celebrabant. *αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ συνέδοι, φαίνο*

πρὸς τὰς γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν λαμπρῶν συγκομιδὰς, οἷον αἰ-
παρχαὶ μάστιγα γὰρ ἐν τότε τοῖς ἐσχόλασιν τοῖς λαοῖς. Nam
prisca festa & concilia, uidentur celebrata esse
post importatas fruges, tanquam primitiæ.
nam istis temporibus maximè ocio uacabant.

φίλα γαῖώατα.] Per appositionem uocat cha-
ra genua, quia in seruis sit robur & industria,
per quos expediantur labores: & ideo de-
beant esse chari, & illorum uirium & ualetu-
dinis sit ratio habenda. γένεα autem usur-

pantur pro potentia, uiribus, & robore. Est
usitatum Poetis, & præcipuè Homero, apud
quem est hoc crebrū, τὰυτὰ δῖωρ ἐνὶ γένεσι λῆται:
quo significat, omnia potentia & prouidentia
diuina administrari, Nec malè uocat ser-

uum φίλον, quia ut non sit erga ipsum, ut ser-
uum, amicitia, quia hac ratione est ὄργανον: ta-
men est amicitia erga ipsum, ut hominem, &
ut est instrumentum ὑγιμονικόν, quo rationali,
alia & ἀψυχα & ἐμψυχα ὄργανα administrantur.

εἴτ' αὖ δ' ὠρίων καὶ σείερος ἐς μέσον ἔλθῃ
ἔρανον, ἀφ' ἧτος δ' ἐσίδῃ ῥοδὸν ἀκτυλ-
ῆως,

ὅτ' ὁρᾷ, τότε πάντας ἐπὶ δρεπε οἴκαδ' ἔ-
βότρως,

λεῖξαι δ' ἡελίῳ δέκα ἡμέατα καὶ δέκα νύ-
κτας, (σαε

πῶντε ἡ συσκιᾶσαι, ἔκταν δ' εἰς ἄγχι ἀφ' οὗ
ἔσῃ

διώρα δ' ὠνύσῃ πολυγυθῆος. αὐτὰρ ἐπεὶ δ' αὖ
 πληιάδες θ' ὑάδ' ὄν τε, τό τε δῖνος ὠρίων
 δ' ὠώσιμ, τότε' ἔπειτ' ἀρά τ' αὖ μεμνημένος εἶν
 ὠραίῃ, πλείωρ ἢ κατὰ χθονὸς ἀρμυγέειν.

Postquam autem Orion & Sirius peruenierint
 in medium

Cœlum, & aurora rosea aspexerit arcturum,
 Tum ô Persa decerpas domum omnes botros.
 Et exhibeas soli decē diebus & decem noctibus,
 Quinq; autem retineas in umbra, & sexto in κα-
 σα haurias

Dona Bacchi exhilarantis. Sed postquam
 Pleiades & Hyades & robur Orionis
 Occiderunt, tum sis memor arationis (σpositus,
 Tempestivæ, atque ita sit annus supra terram di-

ΣΧΟΛΙΟΝ,

Qui reliqui sunt de laboribus terræ, eos e-
 xequitur, & paucis perstringit tempus & mo-
 dum vindemiæ: postea statim subsequentem
 opportunitatem arationis monet captandam
 esse. Atque ita absoluit præcepta de laboribus
 totius anni supra terram. Vindemiæ tempus
 indicat esse, quādo Orion & Sirius manè con-
 spiciantur in medio cœli: arcturus autē oria-
 tur cosmicè, quod fit Sole in librā ingrediēte.
 ἀύρα.] Hoc intelligunt nonnulli de qua-
 dam

dam certi uini præparatione, non sine suis cau-
sis : sed mihi magis placet , esse generale præ-
ceptum, de modo uindemiandi pro tempori-
bus & locis illis optimo . Neq; enim tam sa-
piens Poeta, & in studio suo omnia utiliter &
diligenter tradendi, potuit omittere, quod
communiter rectum uideretur, de fructu agri-
culturae non postremo percipiendo. Et hæc ra-
tio relinquendi uuas calcatas sub dio per ali-
quod tempus, etiamnum non est fortasse inu-
sitata apud omnes populos etiam regionum
nostratum . Imò uerò rubra uina apud nos
dicuntur inde fieri non solum coloratiora,
sed & pinguiora & fortiora : nec hoc spa-
cium quindecim dierum est ita longum, & for-
san præscribitur ut summum, quod pro cu-
iusq; prudentia & rerum usu præcidi possit.
Sed & uerba ipsa generalem & nō absurdum
sensum præbent, nam dicit *πῶτας ἀπὸ βοτάνης*, nō
partem, sed omnes decerpe botros, & eos do-
mum asportes : & *δύξαι*, exhibeas soli per de-
cem dies & noctes, ut fortasse ebulliēdo per-
coquatur uinum : & deinde retine in umbra
per quinque dies, ut ex illa ebullitione feruor re-
primatur, ut deinde sexto die sedatum & tem-
peratum in uasa recondatur. Præterea sub-
iungit *δῶρα δινύου πολυγυδίου*, munera Bacchi
lætificātis, quibus uerbis intelligit uina ex o-
mnis generis botris, seu uina ut communiter
pro potu usurpantur, ad corpora roboranda

& animos exhilarandos. Hic sensus uidetur neq; rei incommodus esse, neq; à uerbis alienus: non tamen eum contra cuiusquam meliorem defensum cupio.

αὐτὰρ.] Deinde, inquit, obserues occasum Pleiadum, Hyadum, & Orionis: & circa illum scias tempestiuam esse arationem, de qua memori mente & sollicitè cogites, nec quid oscitanter agas aut differas. Atq; ita Poeta in istis præceptis de laboribus rusticis, pro acquisitione honesta & utili progressus per tempora & opera cuiusq; partis anni, usq; ad labores illos, à quibus orsus est hunc librum, concludit hunc locum, & dicit: Atq; ita sit annus aptè dispositus & distributus pro laboribus & cultu terræ. *πλοῦν* uocatur annus, ab eo, quia plura tempora in se contineat, *ἀπὸ τῶ πλείοναι χρόνῳ πορεύεσθαι ἐν αὐτῇ*. uel, *παρὰ τὸ πλοῦν καὶ διέρχεται τὰς σιταγμώδεις χρόνους*, ab eo quia uerset & peragret ordinata tempora.

εἰ δ' ἐπεὶ ναυελίης λυσσεμφέλας ἡμερος αἶρεῖ,
 εὖτ' αὖ πλεῖστές τις δένος ὄμβριμον ὠρίων
 φεύγῃσαι, πίπῃσι μὲς ἡρεσέσθαι πόντον,
 δὴ τότε παντοίων ἀνέμων θύσῃσι πάντα.
 καὶ τότε μηκέτι νῆας ἔχῃσι γῆν οἶνοπι πόντον,
 γλυῖ δ' ὀργάζεσθαι μεμνημένος, ὥς σε λελύω.
 ῥῆα δ' ἐπ' ἡπείρου φύσαι, πυνέσσαι τε λί-
 θοισι

παν-

πάντοθεν, ὅφρ' ἴχωσ' ἀνέμων μῆνος ὕχρον ἀ-
γνῶν,

χείμαρον ὀζυύρας, ἵνα μὴ πύθη δῖος ὄμβρος.
ὅπλα δ' ἐπαρύμνα πάντα τεῶν γνὶ λάτθια
οἴκω,

ὀϊκός μως εὐλίσας νηὸς πῆδρ' ἀποντοπόροιο.
πῆδρ' ἀποντοπόροιο δ' ὀυργὲς ὑπὲρ λαπνὸς λευκοῦ
λαδοῦ.

αὐτὸς δ' ὠραῖον μίμνει πλόον, εἰσόκην ἔλθῃ.
κὴ τῆ νῆα θολὴν ἄλαδ' ἐλκόμεν, γνὶ δ' ἐτε φέ-
ρον

ἀφ' ἑνὸς γνῶναι αἰῶν, ἵν' οἴκαδε λέρσθης ἀφ' ἑνός.
ὡς περ ἐμὸς τε πατὴρ καὶ σὸς, μέγα νέπι
πῶρσιν,

πλωῖζεσκε νηυσὶ, βίς λευκοῦ μῆνος ἐδλθῇ. (ὡς
ὅς ποτε κὴ τῆδ' ἦλθε πολὺν δ' ἄν πόντον αὐτὸν
ἐνὶ μῆνι αἰολίδ' ἀπὸ λειπῶν, γνὶ νηὶ μελαίνῃ,
ἔκ' ἀφ' ἑνὸς φεύγων, ὅδ' ἐπὶ πλοῦν τε ἐπ' ὄλθον,
ἀλλὰ κακῶν πρὸνίω, τῷ ζεὺς ἀνδρῶσι δίδω
νάσας δ' ἄγχ' ἐλκεῶνος, οἷζυρ' ἔνι κόμῃ (σι-
ῶσκει, χεῖμα κακῇ, θέρει δ' ἀργαλὴν, οὐδ' ἐ-
ποτ' ἐδλθῇ.

Quòd si aút te nauigationis periculosa capít de-
Quãdo uim ualida Orionis Pleiades (sideriũ,
Fugientes, decident in obscurum mare;

Tum

Tum sanè flatus uariorum uentorum præcipientes
feruntur, (scuro,

Tum quidē nō amplius retineas naues in mari ob-
Sed terram colas consideratè, sicut tibi præcipio.
Cæterum nauem in continentem extrahas, &
lapidibus refercias

Vndiq; ut arceant uim uetorum flantiū humidū,
Extracto clauo carinae, ne putrescat imbre.

Præterea omnia instrumenta in domo tua dispo-
sita recondas

Aptè, naui pontigradae alis compositis,
Et gubernaculū elaboratū supra fumū suspendas:
Tu uerò expectes nauigationem tempestiuam do-
nec adueniat.

Ac tum quidē nauē uelocē in mare trahas, et onus
Aptum imponas, ut domum lucrum asportes.

Quemadmodum meus & tuus pater, Persa incō
Nauigauit, egenus uictus boni. (siderate,

Qui quondam huc etiam uenit multo mari
Deserta Cuma Aeolica nau i nigra.

Non fugiens opes, diuitias & fortunā amplam,
Sed incommodam inopiam illam, quam Deus ho-
minibus contribuit:

Habitauit autem iuxta Heliconem, in pago æru-
mnoso

Ascrā, hyeme incommoda, æstate difficili, nunquam commoda.

E X O R A T I O N.

Hactenus in hoc secundo libro, sicut in fine libri primi promisit, tradidit præcepta de omnibus laboribus agriculturæ, pro acquisitione rerum honesta & utili: deinceps tradet pauca quædam præcepta de usu navigationis, pro eadē acquisitione. Et hoc ideo, quia tum temporis in locis illis erat recepta etiam navigatio, & ad multa utilis & necessaria deprehendebatur. Ac primum eā, ut periculosam, non commendat ipsi: sed permittit ipsius arbitrio. Postea docet, quo tempore anni nō sit ea utendum: sed instrumentis sepositis, alijs laboribus incumbendum. Deinde tradit, quo modo & qua præparatione, ea tempore opportuno sit capessenda: ubi, quo ad eius reatum usum, in exemplum proponit patrem suum, & quædam subiicit præcepta pro ea prudenter & utiliter usurpanda, ac ei plura alia promittit: sed cum extenuatione quadam modesta cognitionis suæ, talium rerū non quidem admodum peritæ, sed satis eruditæ. Postea eī præscribit & commēdat duplicem navigationem, æstivam & uernam: autumnalem uerō improbat. Postremò grauitèr subiungit quædam de navigatione, aut prorsus omittenda, aut prudenter & cautè usurpanda.

ἂ δὲ σι.] Conditionaliter loquitur, quia non ex sua suasionem, sed ex ipsius approbatione, & studio nauigationis, uult ei tradere praecepta quaedam de ea. & ideo *δυσπίμφοτον* uocat, difficilem & periculosam: uel quia non sit facile transire mare, uel quia sit difficile ex eo dimitti & liberari. In quo oblique à suo de nauigatione iudicio ipsum dehortatur. deinde dicit, *ἂ δὲ σι ἴμφοτον αἰρήν*, si tu omnino cupis: in quo & ipso, eius approbationem à se amandat, ad ipsius cupiditatem.

ὥ τ' αἶν.] Tempus certum tradit uitandae nauigationis: & id ex motu astrorum designat, quem nautis & maritimis est studio & curae obseruare. Occasum autem Pleiadum, quasi fugientium uim Orionis insequentis, pro uitanda nauigatione proponit obseruandum esse: & causam subiungit huius praecepti, quia tum sint uehementes & uiolenti flatus uariorum uentorum, qui efficiant nauigationem periculosam.

καὶ τότε.] Tum non amplius, sicut in aestate, sunt retinendae naues in mari atro & obscuro, propter tempestates: sed tum debes exercere & colere terram, memori mente secundum praecepta antè tradita & praescripta: nauem autem extrahere supra terram siccam, & replere lapidibus accurate, qui arceant & inhibeant uim uentorum humideflantium.

flantium . Quod est *μεινωρολογικόν* , ex causa
 siue origine uentorum petitum : quia sentit,
 aquam resolui in aerem, & ex hoc subtilio-
 ri gigni flatum. Quod est ex Homero desum-
 ptum, apud quem est hoc *ὕγρὸν αἶντων* usita-
 tum, de quo Plutarchus in uita Homeri :
*καὶ αὐτῶν δὲ φύσιν ἀπερὶως καταρτίσσει, ὥν τι μὲν
 γίνεσθαι ἐκ τῶν ὑγρῶν εἶναι . τοῦ μὲν γὰρ ὕδατος μί-
 ταβολὴ εἰς αἶρα γίνεται, ὅθεν αὐτῶν ἰστὶν αἶθρ ῥέων·
 τούτῳ δὲ ἐν τε ἄλλοις πολλοῖς ἐμφαίνει, ἐν οἷς φασὶν,
 αὐτῶν μὲν ὑγρὸν αἶντων.* Præterea uentorum e-
 tiam naturam accuratè perspexit, quorum
 generationem uult esse ex humiditatibus .
 Nam aqua mutatur in aerem, & uentus est
 aer fluens . Quod & in alijs multis decla-
 rat, & ubi dicit, Vim uentorum humidè flan-
 tium.

χάμαρον .] Ita ut extrahas clauum cari-
 nae ; quo extracto effluat aqua , ne tibi na-
 uis computrescat per pluuiam cœlitus de-
 lapsam . Sic alia instrumenta nautica debes
 domum asportare , & ibi aptè & commodè
 seponere : & nauis alas, ut uela, funes & si-
 milia, conuenienter componere : atque gu-
 bernaculum aptum & artificiosè confectum,
 supra fumum suspendere , ut exiccetur ibi,
 & roboretur in sua integritate . Huius se-
 positionis & conseruationis gubernaculi su-
 præ etiam libro primo , non procul ab ini-
 tio, mentionem fecit, ubi dixit, *αἵψα καὶ περὶ ἄλλων*
μὲν

μὴ ὑπὲρ λαπρὺ λατράδῃς, statim etiam gubernaculum supra fumum seponeres. Hæc autem hæctenus non ociosè tradidit ita prolixè: sed ut fratrem ab ista etiam parte instrueret, & doceret, singula requirere suam rationē rectam, & diligentiam sollicitam.

αὐτὸς.] Tu autem istis peractis, debes abstinere à nauigatione, & expectare donec eam nanciscaris tempestiuam & commodam. At tu quidem non amplius cesses, sed statim nauē protrahas in mare, & imponas ritè onus, quod & pondere naui conueniat, & precio sit uenale, ut cum lucro & commodo tuo redeas domum. Hæc pro prudenti & utili instructione & præparatione ad negociationem mari dicit: & quia non probat talem acquisitionem per nauigationem, nec uult eum multum ea uti, sed tantum pro egestate propulsanda: ideo in exemplum proponit patrē, qui ea non usus esset, nisi tandem per egestatem coactus fuisset semel, utpote *luxυρμῆς βίῃ ἰδιῷ*, egenus & destitutus uictu bono: hoc est, necessario & commodo, ad uitæ honestæ conseruationem. In quo commendat eius frugalitatem: quia nō plura, neq; maiora aut preciosiora requirebat, quàm quæ facerent ad uitæ honestæ necessarium & commodum usum.

ὁ δὲ πῶρ.] Qui quondam traiecto multo mari, Aegeo uidelicet, post multa loca peragrata, huc etiam uenit, cum deseruisset *λόμην κινίδαν*, quam

quam ita circumscribit ad differentiam *λύμνη* quæ erat in Italia, unde erat una Sibyllarum: hæc enim erat in Ionia, iuxta Mitylenam.

ἐν ἀφῶν.] Inopem & inuidiosam causam discessus ex patria, remouet à patre. Non, inquit, deseruerat patriam ideo, quia non posset ferre inuidiam & odium, propter diuitias & auaritiam, quia haberet magnos redditus, multam possideret substantiam, & esset opulentus: nec interim contentus sua locuplete sorte, sed cupiditate insatiabili plura accumulandi semultorum odijs obijceret. uerùm deseruerat patriam, quia non posset sustinere incommodam & urgentem atq; difficilem inopiam: in quam non uitio & culpa sua inciderat, sed plaga diuina. Ita pius & sapiens Poeta patrem defendit, etiam à culpa inopiæ, quia ostendit eum fugisse non turpem & reprehensibilem inopiam: sed calamitate quadam aut belli, aut incendiij, aut mali alijs immissem: quam ipse non potuerit uitare, ut quæ sola prouidentia & potentia Dei administratur.

πατρὸς.] In hoc etiam commendat uirtutem & frugalitatem patris, quia occuparat locum iuxta Heliconem obscurum, infrugiferum, & omni tempore anni incommodum: in quo non posset aliquid acquirere, nisi magno suo labore & sudore. *ἄσπετος* fuit uicus ille ad radices Heliconis situs, alioqui ignobilis, sed ab Hesiodo satis clarus factus, & Græcis & Lati-

nis authoribus, de quo est hoc Ovidij:

Esset perpetuò sua cur uitalis Ascræ,

Ausa est agricola Musa docere senis.

ταῦτα δ' ὧ πέρ' ὦν, δ' ἔργων μεμνημένον εἶν,
 ὥραιοι πάντων, πρὶν ναυτιλίας δὲ μάλιστα.
 νῆ' ὀλίγω ἀνέειν, μεγάλη δ' ἔνι φορτία θέσθαι.
 μείζων ἢ φόρτος, μείζον δ' ὕψι κέρ' εἰ κέρους
 ἔσσεται, εἴ κ' ἀνέμοί γε κακὰς ἀπέχουσιν ἀν-
 τας. (μόν,

εὐτ' αὖ ἐπ' ἐμπορίῃν ῥέψας ἀεσίφρονα θυ-
 βύλῃαι δὲ χεῖρα τε πρὸφυγῆν καὶ λιμὸν ἀ-
 τέρπει,

δείξω δὲ βιμέτρα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
 ὅτε τι ναυτιλίας σεσοφισμένους, ὅτε Ἰνκῶν
 ἔγ' αὖ πώποτε νηῖγ' ἐπέπλων δὴρέα πόντον,
 εἰ μὴ εἰς δὴβοιαν ὅζ' αὐλίδος, ἢ ποτ' ἀχαιοὶ
 μέιναντο χειμῶνα, πολὺν σὺν λαὸν ἄγ' ἔραο
 ἑλλάδος ὅζ' ἰδρῆς, τροίλῳ ἐς καλλιγυνάικαι.
 γ' ὅθ' αὖ ἐγὼν ἐπ' ἀέθλα δ' αἵχρον ἄμει-
 λάμαντο,

χαλκίδια τ' εἰσεπέρησε, τάδε πρὸ πεφραδὶ
 μύνα πολλά (φημὶ

ἄθλ' ἔθεσαν πάντες μεγαλήτορες · γ' ὅθ' αὖ με
 ὕμνω νικήσαντα φέρειν τείποδ' ὠτῶντα,
 ὅρ' μὲν ἐγὼ μάσης ἑλικωνιάδεος ἀνέθηκε,
 γ' ὅθ' αὖ

ἐνθα με το πρῶτον λιγυρῆς ἐπέβησαν αἰοιδῆς.
 τόσον τοι νηῶν γε πεπείραμαι πολυγόμενῳ.
 ἀλλὰ καὶ ὥς ὄρεω ζηνὸς νοῦν αἰγίοχοιο.
 μῶσαι γὰρ μ' ἐδίδ' αἶσαν ἀθίσφατον ὕμνον
 αἰείδειν.

Tu uerò, Persa, cogita de operibus,
 In tempore omnibus, et in primis de nauigatione.
 Nauem paruum proba, sed in magnam impone o-
 nera.

(cum

Maius quidem onus, maius etiam lucrū supra lu-
 Erit, siquidem uenti difficiles flatus abstinuerint.
 Postquam ergo animo tuo inconsiderato applica-
 to ad nauigationem,

Volueris effugere & debita & famem,
 Ostendam tibi rectam rationē maris undabundi,
 Licet neq; nauigationis peritus, neq; nauium:
 Neq; enim unquā nauigauī supra mare amplum,
 Nisi in Eubœam ex Aulide, ubi quondam Græci
 Præstolantes tempestatem, magnū populum con-
 gregabant

Ex præclara Hellade ad Troiam formosis mulie-
 ribus præditam:

Eὖ ego ad certamina magnanimi Amphidamantis
 Traieci in Chalcida, ubi proclamata multa
 Præmia proposuerāt filij magnanimi: ibi dico me

Victorem carmine consequutū tripodem auritū,
 Quem ego dedicaui Musis patriæ, (ditum:
 Quæ me tum primū appulerunt ad carmen erū
 Tantam ego habeo peritiam nauium cōpactarū.
 Sed tamen ita etiam explicabo tibi mentē Iouis.
 Nam Musæ me docuerunt canere carmē diuinū.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

De nauigatione cœpit ad fratrem scribere, non quia ipse eam usq; adeo probaret, quam uocat *δυσπίμφολον*: sed si quando is arbitrio suo uellet uti hoc usitato acquisitionis modo, haberet de eo sententiam & instructionem fratris. Et primū tempus autumnale importunum ad eam ostendit, quando ab ea desistendum & cessandum esse docuit, per suam & diligentem sepositionem nauis, omniumq; instrumentorum nauticorū, & aliorum utilium laborum tractationem secundū præscriptum modum. In quibus laboribus iussit eum perdurare, donec tempus opportunū adueniat: tum uerò monuit quidē illum, ut maturē domi præpararet nauem, & cogitaret de mercibus aptis ad replendam nauem, & idoneis ad diuenditionem lucrosam. Sed ut hoc faceret non nimis auidē & inconsideratē, per exemplum patris subinnuit: cuius sortem medio-crem, nec eam ita fortunatā, & frugalem atq; laboriosam uitæ rationem, ei in memoriam reuocauit.

reuocauit. Hic subiungit reliqua de ista sua sollicita fratris instructione ad fœlicem usum nauigationis. Ac primùm eum monet de prudenti & opportuna aggressione, ut omnium aliorum negotiorum, ita in primis nauigationis. Nam dicit: Tu uerò, ô Persa, in tempore & opportunè cogites sollicitè & consideratè, de omni negotio aggrediendo, & maximè de nauigatione: quæ in primis requirit suam maturam & sollicitam præparationem.

ὥραίων πάντων.] tempestiuorum omniū negotiorum sis memor: hoc est, scias omnia negotia uelle fieri tempore & modo suo recto, ut sint & ipsa *ὥραία*, & fiant *ὥραίως*: hoc est, tum cum debeant fieri: & eo modo, ordine, studio & conatu, quo ea fieri sit rectum & fœlix.

νῆ: ὀλίγη.] Alterum est hoc loci huius præceptum, de nauium delectu, & mercimoniorum impositione, pro quæstu faciendo. Non autem eodem sensu hoc præceptum ab omnibus intelligitur. Alij uolunt, eum improbare in negociatione paruum nauim, ut minus capacem: & putant *αὐτῶν* usurpari *ἑρμηνεύς*, aut *κατ' ἀντίφρασιν*, pro *παραιτῶ*, recusa, & minimè proba. Alij contrà intelligunt, eā probari quidem ab Hesiodo, sed non ad merces recipiendas, quibus tantum magnam nauem putet onerādam esse: sed ut adiungatur ad magnam nauem, pro alijs usibus & necessitatibus incidentibus. Alij aut uolunt, eam probari etiam

ad negotiationem, & quidem ita, ut in studio & amore lucri mediocris & tuti, eam præferat magnæ naui: quæ quidem possit capere plures merces, & magis quæstû promouere: sed ita demum, si non accidat periculum à tempestatibus: aliàs in hoc periculo magis obfuturam. Et ideo, quia hoc periculum facilè incidere queat, neq; quisquam à metu eius securus esse possit: ideo consultius uideri, ut parua nauis mercibus oneretur: cuius parux, ut quæstum in successu sit tutius & laudabilius probare, ita damnum in fortuna aduersa facilius ferre. Non sunt incommodæ hæ expositiones: sed ego nōdum apud me statuere possum, quæ propius ad mentem Poetæ accedat.

ὅτ' αὖ ἴπ'.] Vtitur duplici occupatione, pro hoc suo conatu alijs probādo. una, quo ad fratrem: altera, quo ad se. Tu quidem iam nō indiges præceptis de nauigatione: sed quia fortasse posset fieri ut illis indigeas, ubi per aliquē fortunę successum eò incogitātix eucharis, ut ad nauigationem animū tuū cōuertas: ideo tradam tibi præcepta de ea. Et ego quidem, utcunq; nō possim tibi ex aliqua mea experientia præscribere rectam rationē uersandi in mari undabundo: tradam tamen eam ex afflatu Musarum, hoc est, pro studio & conatu ingenij mei, in cognitione huius rei.

ἴπ' ἰμπερίῳ.] ubi tandem ad negotiationem animum tuum stultum conuerteris. Nō temere hoc

rè hoc dicit: sed quia uult ostensum, ad hoc genus acquisitionis per negotiationem non facile impelli nisi negligentes & stultos: qui tandem rebus suis profusis & deploratis, cogantur inde subsidia quærere ad soluenda debita, & uitandam extremam inopiam.

ἀνείργονα.] Vocat animū negligentem & remissū, qui quasi dormiat in actionib. suis, donec tandē inuoluatur in uarias difficultates.

χρία.] Ita fit, ut cū ociosi & remissi sentiant se inuolutos in uarias difficultates æris alieni, & inopiæ turpis: tum demū cogitent de quadam rerum suarum meliore curatione.

λίμὸν ἀτρεπῆ.] famem, paupertatē & inopiā, & per se sordidam incommodatāq̃, & quo ad alios indecoram, turpem & deformem.

μέτρα.] uiam, modum & rationem. Ita enim admodum aptè hæc uox usurpatur à Poetis: quoniam & eò spectat, & in his consistit.

πολυφλοίσβοιο.] ualdè sonori & horrendi, propter collisionē fluctuū & tempestatū. Qua uoce & dehortatur ab usu maris, & cohortatur ad eius cōsideratū, uigilātem & sollicitū usum.

οὔτι τι.] Hęc est altera occupatio, qua Poeta à se remouet reprehensionem ob imperitiā: quam quidē fatetur ingenuè, quia semel tantū nauigauerit in Eubœā: sed opponit cognitionem istarum rerum accuratiorem à Musis acceptam, ex qua uelit & possit, etiā sine sua experientia, utiliter & uerè de ipsis tradere.

επισφισμύει.] doctus, eruditus, & peritus præ alijs. Ita enim *εσφίζειν* primò usurpabatur cum laude, pro eo quod est scire, docere atque tradere aliquid eruditius & accuratius præ alijs. Atq; duorum non vult habere singularem aliquam peritiam, nauigationis & nauium: ad quæ, suam ingeniosam & eruditam traditionem referet in sequentibus.

μένοντες χαμῶνα.] expectantes tempestatem tum non commodam. De qua re apud Homerum & Virgilium, & alios autores subinde fit mentio: ut apud Euripidem in Iphigenia.

ἔνθα.] Causam huius profectionis in Eubœam, exponit: quod est *ἱπασίδιον* quoddam satis aptum, eruditum & memoratu dignum de certamine quodam ingenioso, & sua in eo industria laudabili: tum uerò de gratitudine erga Musas sua, ob uictoriam obtentam. Amphidamas autem hic, fuit rex Eubœæ, in bello aduersus Erythræos occisus: in cuius obitū filij eius certamina edixerunt, & magna præmia uictorib. proposuerunt, inter quæ erat etiam certamen unum ingeniosum & eruditum.

προπεφρασμένα.] enunciata, proclamata & edicta.

ἐνθά μιν.] Modestè loquitur de sua fœlicè opera in illo certamine. Quòd nōnulli uolunt ipsum tum habuisse concertatorē Homerum, & eum uicisse, hoc longè dissentit à uero: quia Hesiodus ad minus cētū annis posterius uixit.

τὸν μὲν.] Gratiitudinem suam commemo-
rat, quia illū tripodem auritum siue ansatum
dedicauerat Musis, uel in loco illo Eubœæ, ubi
obtinuerat uictoriā primam: uel in patria sua
Ascra, ad mōtem Heliconem sita, ubi à Musis
fuit primū ad studium Poeseos excitatus &
appulsus.

τάσιν.] Repetit suam peritiam perexiguam
rei nauticæ, ad uitandam arrogantix suspicio-
nem: & ut aptè & disertè subiungat, ex qua al-
ia cognitione ipse de re nautica præcepta tra-
dere uelit: nempe, ex subiectione Musarum,
hoc est, ex studio ingenij & eruditionis suæ,
ex quo studio ferè omnes Poetæ sua tradide-
runt, & multi etiam alij sapientes & docti-
uiri, qui nullo modo potuerunt habere expe-
rientiam eorum quæ scripserunt. Sicut etiam
Cic. 1. de Oratore dicit, hominem ignarum A-
strologiæ, ornatissimis & optimis uersib. Ara-
tum de cælo stellisq; dixisse: & de rebus rusti-
cis, ab agro remotissimum Nicandrum Co-
lophonium, poetica quadam facultate, non
rustica, scripsisse. Sic etiā oratorem posse de re-
bus ijs eloquentissimè dicere, quas ad certam
causam tempusq; cognouerit.

ἡμᾶτα πυντήκοντα μετὰ τροπᾶς ἡελίοιο,
ἔς τέλος ἐλθόντος θέρους καματώδεος ὥρης,
ὥραϊος πᾶλετ' ἠγνοῖς πλόος, ὅτε κε νῆα
λαυὰ ξαῖς, ὅτ' ἄνδρας ἀρφύσειε θάλασσα·

Γ Σ Εἰ μὴ

εἰ μὴ δὴ πρόφρων γε ποσειδάων γνῶσίχθων,
 ἢ ζεὺς ἀθανάτων βασιλεὺς ἐθέλῃσι μὲν ὀλέσασθαι
 γὰρ τοῖς γὰρ τέλει δὲ ὁμῶς ἀγαθῶν τε καὶ
 κακῶν τε. (μῶν,

τῆμος δ' ὄυκρινέες τ' αὖραι, καὶ πόντος ἀπὲρ
 ὄυκλος· τότε νῆα βοῶν ἀνέμοισι πιθήσας,
 ἐλκόμεν ἐς πόντον, φόρτον δ' εὖ πάντα τι
 δεῖσθαι,

σπύδιον δ' ὅπῃ τάχιστα πάλιν οἶκονδε νέεσθαι,
 μὴ ἢ μέλι οἶνον τε νέον, καὶ ὀπωρινὸν ὄμβρον,
 καὶ χειμῶν ἐπιόντα, νότοιο τε δεινὰς ἀήτας,
 ὅς τ' ὄρνευ δάλασσαν ὁμαρτήσας διὸς ὄμβρου
 πολλῶ ὀπωρινῶ, χαλεπὸν δ' ἐπεὶ πόντον ἔ-
 θεκον.

Per quinquaginta dies post solstitium,
 Tempore feruido æstatis ad finem tendente,
 Est nauigatio hominibus tempestiua : neque tum
 nauem

Fregeris, neque mare perdiderit uiros,
 Nisi consulto Neptunus concussor terræ,
 Aut Iupiter rex Deorum uelit perdere.
 Nā in his euentus est pariter bonorū & malorū.
 Tum sunt flatus faciles, & mare innoxium
 Et sedatum : tum nauem uelocem uentis concre-
 ditam,

Pertrahas

Pertrahas in mare, & diligenter omne onus im-
 Sed festina celerrimè domum redire, (ponas:
 Nec expectes uinum nouum, & imbrem autu-
 mnalem, (mentes,
 Et hyemem subsequenter, & flatus austri uehe-
 Qui concitat mare subsequendo imbrem
 Multum autumnalẽ, & efficit mare turbulentũ.

EXPLANATION.

Exequitur quod promisit, & primũ tem-
 pus nauigationis commodissimum tradit,
 quo neque nauibus neq; hominibus aliquod
 sit metuendum periculum supra mare, nisi for-
 tè Iupiter & Neptunus peculiari aliquo con-
 filio uelint perdere homines. quod tempus
 uult esse post solstitium æstiuale, in declinatio-
 ne solis, per quinquaginta dies: quia tum fla-
 tus uentorum sint pauci, leues, & mare tran-
 quillum atque innoxium. Hoc ergo tempus
 esse arripiendum, & eo maturè naues merci-
 bus oneratas mari concedendas esse: sed re-
 ditum esse maturandum, nec foris emanen-
 dum usque ad uindemiam & autumnum, at-
 que initia hyemis, quando incipiat flare au-
 ster, qui post multas pluuias tum ingraue-
 scat, & mare omnino inquietum & tempestuo-
 sum reddat.

ἤματα.] κατὰ, per, uel in. ἀπὸ τῆς.] cum
 iam æstatis tempus feruidũ incipit declinare,
 & ad

& ad finem uergere, tunc est tempestiua, & cōmoda atq; tuta hominibus nauigatio: quod tum neq; tu nauem *λαυάξαις*, pro *κατάξαις*, fregis facile, nisi uelis admodum negligens esse: neque mare ui aliqua tum perdidit homines,

αὐτὸν.] Prudenter mitigat suam sententiam de tempore hoc, quam uult esse ueram ut plurimum, non semper: sed concedit, posse singulari aliquo consilio Deorum aeris & tempestatum, hoc etiam tempus fieri uariè tempestuosum & periculosum. Cum huiusmodi mitigatione & moderatione uult Aristoteles intelligenda esse omnia praecepta de rebus agendis, quæ non perpetuò, sed ut plurimum uera censeantur, & proinde in usu sua prudentia & cautione administrari debeant.

πρίσταν.] consultò, dedita opera, & ex peculiari aliquo proposito. in quo ostendit, mare etiam diuinitùs gubernari, & præter expectationem humanam temporibus anni etiã tranquillioribus, uarias in eo cieri tempestates, ex constitutione aeris & natura propria pro uoluntate diuina.

τῶν.] Causas duas subiungit illius tum nauigationis commodioris & tutioris: quia & uenti non multum, neq; uehementer spirent: & mare per se sit tràquillius, & minus scuum.

ὀυκ ἐπὶ τὰς αὖρας uocat faciles & leues flatus, aut conspicuos & faciles discretu, quia non
multi

multi tum uenti fient, sed etesi, & similes alię
 statim & certi, & illi placidi. τῶτι.] tum poteris
 nauim tutò credere uentis illis, & protrahere
 in mare, atq; in eam imponere mercem, quam
 habeas & uelis. sed maturandus erit reditus
 ante uindemiam, priusquam autumnus & ini-
 tia hyemis absint: quia tum soleant existere
 & multę & uarię pluuię, & eas sequi uehe-
 mentes austri flatus, qui mare turbulentum &
 sæuum efficiant.

ἄλλος δ' εἰαρινὸς πέλετ' πλόος ἀνθρώποισι,
 ἡμεῖς δ' ἢ τοπρῶτον, ὅντ' ἐπιβᾶσα κροάνη
 ἔχνος ἐποίησεν, τόσον πέταλ' ἀνδρὶ φανείη
 γνῆκράδ' ἢ ἀκροτάτῃ, τότε δ' ἄμβατος ὅστι θά-
 λασσα.

εἰαρινὸς δ' ὅτος πέλετ' πλόος, ὅμιμ' ἐγωγε
 αἶνῃμι, ὅ γάρ ἐμῶ θυμῶ λεχαρισμῆος ὅστιν,
 ἀρπακτός, χαλεπῶς κε φύγοις κακόν· ἀλλὰ
 νυ καὶ τὰ

ἀνθρώποι ῥέζουσιν ἀνδρείῃσι νόοιο. (σι,
 χεῖματα γὰρ ψυχὴ πέλετ' δειλοῖσι βροτοῖ-
 σιν· οὐδ' ὅστι θανεῖν μετὰ κύμασι. ἀλλὰ σ'
 ἀνωγα (γορδύω.

φράζεσθ' ὅτι πάντα μετὰ φρεσὶν, ὥς σ' ἄ-
 μήδ' ἐνὶ νηυσὶν ἅπαντα βίον κοίλῃσι τίθεσθ',
 ἀλλὰ πλεῖον λείπειν, τὰ δὲ μείονα φορτίζεσθ'.
 δεινόν

Θεινόν γάρ πόντος μετὰ κύμασι πῆματι λυ-
σαι. (ρας,

Θεινόν δ' εἴκ' ἐπ' ἄμαξαν ὑπὲρ βίον ἄχθος ἄε
ἄξονα λαυάξαις, τὰ δὲ φορτί' ἄμαυρωθεῖν.
μέτρα φυλάσσειν, λαερός δ' ὕδῃ πᾶσι ψ ἄ-
εισθ.

Alia autem nauigatio uerna est hominibus.

*Quando ergo primum, quantum cornix ingre-
diendo*

*Vestigium facit, in tantum folia appareāt hominī
In supremo ramo, tum est mare peruium.*

Sed hæc est uerna nauigatio: non ego illam

Probauerim, quia animo meo non est accepta,

*Vt uiolenta: nam ægrè effugeris exitium. sed
et hæc*

Homines animi stultitia aggrediuntur:

Quia miseris hominibus opes sunt anima. (iubeo

Sed est horrendum, perire in fluctibus: proinde

Te ista omnia tecū reputare, sicut tibi præscribo.

Neq; in nauibus cauis colloces omnem uictum,

Sed plura relinquas domi, et minora imponas.

Nam graue est in fluctib. maris incidere in mala.

Graue etiā est, si immēso onere imposito currui,

Frangas axem, et onera pereant.

Mensuram serua: ea recta, est in omnib. optima.

Alterius nauigationis tempus tradit, quam uernam non ita probat, ut uiolentam & periculofam: sed tamen hominibus ipsam etiam usitatam, ob cupiditatem pecuniæ, quam æquiparant uitæ suæ. Sed ipse uult fratrem considerationem esse, in hoc præsertim acquisitionis genere exposito mortis periculo & cohortendo & miserabili: cui etiam res neq; omnes, neq; plures quàm naus ferat, committendas esse censet, sed modum opportunum seruandum esse monet.

ἦμος.] Tempus huius nauigationis signo in locis illis obuius & cōspicuo, subiicit oculis obseruandum, quòd præbeant folia ficus in tantum progressa & expansa, quantum sit uestigium cornicis incedentis. In hoc signo Poeta simul etiam proponit similitudinē, quam referant folia fici primò prodeūtia, quæ se in quatuor partes dissectas & prominētes expādūt.

ἔμβατον.] pro *ἀνάβατον*, ascensibile & permeabile, qui inuadi & transci possit.

ἀπρινὸς δ' οὗτος πέλεται.] Sed hæc est uerna nauigatio, discrepans ab illa æstiuā: quam ego nulli commendauerim, cum mihi non probetur, nec in mea diligenti reputatione inueniam eam approbatione dignam esse: quoniam tum mare est adhuc uiolentum & sæuum & tempestuosum, nec facile sit effugere eius exitiosum periculum: tametsi interim homi-

homines hoc nō perpendant, aut cernant quī in hoc etiam periculū se intrepidē coniiciunt per suam stultitiam & incogitantiam, ex avaritia & cupiditate immodica pecunię & opum egurgitātem, quibus ferē metiūtur uitam, nec minus eas amplectūtur quā animam suam: idq; non solum praua cupiditate, sed & necessaria. quia *ἀνδ' χρημάτων*, sine uictu & rebus ad usum uitę pertinētibus, nō possunt durare.

Δειλὰς.] miseros & infœlices uocat homines propter hanc & cupiditatem & necessitatem, quibus perpetuò occupantur, distrahuntur & conficiuntur in omnis generis curis, solitudinibus, difficultatibus, periculis & calamitatibus.

Δεινὸν δ'.] Sed sciendum est, mortem, quę mari inter fluctus sit obeunda, esse ualde horribilem, truculentam & miseram.

ἀλλὰ.] proinde te, & quemlibet alium, cui est curę salus sua, faternè moneo, ut hæc omniā *μετὰ φρεσὶ*, diligenter & penitus in animis uestris consideretis & perpendatis: quo cognoscatis & peruideatis, ita uera esse, ut à me dicuntur.

μὲν δ' ἔτι.] Est hoc generale præceptum de negociatione supra mare, quod potest accommodari ad omnem aliam incertam & periculosam industriam & acquisitionem. Præcipit autem, ut non omnes, neq; nimis multę res imponātur nauibus, sed semper plures domi relin-

relinquantur : tum quia naues sunt cauæ , & fragiles : tum quia uis fluctuum & tempestatum fit uehemens , & periculum ualde graue & horrendum , quod inter fluctus maris sit subeundū. quod declarat simili. petito à plauistro nimis onerato, quod & ipsum axi aut qua alia parte ex onere immenso fracta , ruina suas res pessundet : quod multo magis faciat nauis mari submersa . Proinde monet, ut seruet mensuram siue modū, & quidem pro opportunitate, quæ sit in omnibus optima. Est egregium & latè patens præceptum, de modo recto & conuenienti ubiq; seruando . Per μέτρον intelligit modum , siue medium inter plus & minus. per *καιρόν*, occasionem & opportunitatem, secundum quam, ut præcipuam circumstantiarum, determinandum est omnibus in rebus & negocijs medium illud : quia ita demum sit rectum , cum est opportunum , & secundum alias omnes circumstantias consentaneum. Hoc *καιρίον μέτρον*, præcipi quidem potest quod sit seruandum : sed ut deinde ἐν ἔργοις καὶ πράγμασι definiri & constitui debeat, hoc nulli pro certo præscribi potest, sed est relinquendum cuiusq; prudentiæ, quia incredibiliter variat pro negocijs & earū circumstantijs. ὁραῖος δὲ γινώσκειν τεὸν ποτὶ οἶνον ἄγεσθαι, μήτε τρικλόντων ἐτέων μάλα πολλὰ ἀρλεῖπων,

μήτ' ἐπιβείς μάλα πολλὰ, γάμοι δ' ἐποιοῦ-
ται δ' ὅτ'.

ἢ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβῶν, πῆμπτ' δὲ γαμοῖτο.
παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ὥς κ' ἡθεα λειδινὰ δι-
δάξῃς.

Πῶς δὲ μάλιστα γαμεῖν, ἥ τις σέθεν ἐγγύβιναίῳ
πάντα μάλ' ἀμφὶς ἰδὼν, μὴ γείτοσι χαρμα-
τα γήμῃς.

ὁ μὲν γάρ τι γυναικὸς αὐτὸς λήϊζετ' ἄμεινον
ἢ ἀγαθῆς· ἢ δ' αὖτε κακῆς ὁ ῥίγιον ἄλλο,
δαιπνολόχης, ἢ τ' ἀνδρα καὶ ἰσχυρόν πρ' ἐόντα
εὖναι ἄτ' ὁ δαλδ', καὶ ὡμῶ γήραϊ δ' ὦκον.

Maturus præterea uxorem ducas in domū tuam,
Neq; à triginta annis multum destitutus,
Neque ualde multis adiectis : hoc coniugium est
tempestiuum.

Mulier autem quarto pubescat, & quinto nubat.
Et ducas uirginē, ut eā erudias in bonis moribus.
Eamq; in primis ducas, quæ proximè te habitat :
Omnibus admodum ex omni parte exploratis,
ne uicinis gaudia ducas.

Neq; enim uir cōsequitur quicquā melius muliere
Proba : sicut contra nihil tristius improba,
Et luxui dedita, quæ uirum quamlibet robustum
Vrit sine face, & crudæ tradit senectæ.

Absoluit partem unam οἰκονομίας, quæ est *ἐπι-
τιμή*, siue *χρηματιστική*, rerum acquisitionis. cu-
sus tradidit modos duos, pro tēporib. & locis
illis: unum per agriculturam, alterum per ne-
gociationem: quamvis hunc alterum ita tradi-
derit, ut magis uisus sit ab eo dehortari per pe-
ricula & difficultates illas, quas in eo ostendit
inesse maximas, quæ prudentiam & cautio-
nem requirant maximam & sollicitissimam, &
tamen euitari non possint sine beneficio diui-
no. Hanc partem administrationis domesticæ
ideo uidetur primo loco tractasse, quia sentit
prudēter & cum sua idonea præparatione in-
eundam societatem domesticam: nec prius
ducendam uxorem, quàm pro ea alenda aut
assint res sufficientes, aut certè earum acqui-
rendarum ratio & industria sint in promptu.
Hac ergo acquisitionis ratione tradita, quasi
fundamento τοῦ οἴκου domus & familiæ, quæ si-
ne rebus ad uitam pertinentibus neq; institui,
neq; conseruari potest, progreditur ad *γυναικά*,
ad rationem ducendæ uxoris: quia suprà di-
xit, οἶκον μὲν πρότερον, γυναικά τε. Hic est iam alter
locus huius libri, & uitæ domesticæ, de coniu-
gio: quod alioqui, quoad societatem dome-
sticarum personarum, locū primum sibi ven-
dicat: sed non est prius ineundum, quàm assit
domus, & rerū eius copia aut acquisitio prom-
pta, Paucis hunc locū perstringit, sed de præ-
cipuis

cipuis nihil omittit. Tradit tempus coniugio maturum in mare & formella. & quia mas sibi adsciscit puellam in uitæ societatem perpetuam, & illam arctissimam: nec hæc societas possit esse commoda, nisi assit proba uxor: ideo quæ pro ea proba & commoda nanciscenda deliberari, dispici & agi debeant, accuratè subindicat. Marem coniugio maturum uult esse circiter triginta ætatis annos, ita ut ei multum neque desit, neque supersit de illis annis. In quo tempore ferè consentiunt cum Poeta nostro, Plato, Aristoteles, & alij, in doctrina domestica & ciuili. In formella innuit optandum esse, ut pubescat decimoquarto ætatis anno, ut deinde decimoquinto nubilis duci possit: quod tempus ita circumscriptum, floridissimū illud quidem sentit esse, sed rarò ita contingere: ideo *ἡ πλάτα* accipiendum esse, cum sua protractione usq; ad decimumoctauum annum, aut etiam aliquantū ultra, sicut etiam alij id circa decimumoctauum annum constituunt.

ὥραι ☉.] Maturus, siue maturè & tempestiue: ut sit adiectiuum pro aduerbio positum, cōstructione Græcis usitata. Et rectè hoc subiungit, quia in præcedenti uersu dixit, *καὶ τὸν ἀπὸ πάντων ἀρίστην* ☉. Vbi monuit, medium opportunum & prudenter electum ubique prosequendum esse.

τίμη.] Aptè & hoc iubet: quia antè præcepit,

pit, *οἷον μὴ πρότερον*: & quia forsan sponsum non uult diu hærere apud suos aut sponsæ parentes, ut sensu & experientia communiū difficultatum coniugij & administrationis domesticæ, maturè incipiat sollicitus, cautus & industrius esse.

ὁ δὲ γυνὴ.] Hunc florem ætatis in optima *ἡλικία* cōstituit: sed quia talis *ἡλικίας* in paucis puellis inuenitur, ideo neq; hic flos potest in omnibus puellis ex hisce annis æstimari & definiri. proinde ne in hac incerta uarietate quid erroris admittatur, quod notius & certius obseruari potest, subiūgit, ut *παρθενικὴν* ad ducendum dispiciat, quæ sit uirgo iuencula, tenera & florida: & hoc ideo, ut eā flexibilem & tractabilem possit excolere & informare honestis moribus, pro suo arbitrio: quia ex similitudine morum, ut in omni alia societate, ita in primis in coniugio coalescunt animi. Vnde rectè ille apud Comicum argumentatur: Mores conueniunt, nuptiæ cohærebunt. Sed ubi & quomodo potest haberi uirgo ita *ἀφύπνους* & *ἱπικεύς*, bonæ indolis, cōmoda & flexibilis ad honestam assuefactionem? Si petatur non procul, sed ex uicinia: & diu & multum in singulis suis dictis, factis, gestibus, moribus & similibus sollicitè & diligēter obseruetur, perpendaturq;. Ad quid autem est opus tali solitudine & circumspectione, in re ferè ex illecebrosa impulsione cupiditatis iuuenilis procedentē

dente? Ad hoc, ne in puella procul assumpta, *χάρματα γένοι γύμνε*, ducas uxorem quæ uicinis quidē sit gaudiū & lætitia, tibi uerò perpetua tristitia & carnificina: ut ita satius esset te non habere uxore, quàm talē, quæ tibi nihil uoluptatis, nihil solatiij, nihil subsidij præstet: sed sit molestiæ, dolori & impedimēto, nō tantū sua conuersatione, sed & uicinatorum *πιχαρινανία*, qui cum iucundo sibi ludibrio & fama grata atque insultationibus exoptatis exagitent, traducant & lacerent tuam infœlicem stulticiam, quòd præteritis uicinis melioribus, alienam duxeris deteriore. Ex ista uulgi *πιχαρινανία* Homerus sæpè & alij prisci Poetæ sumunt rationes commonitionum, quia hæc maleuolentia, siue inalignitas est penitus insita in naturam corruptam, de qua etiam suprà libro I. Poeta hic tradidit,

ἦν δ' ἀνθρώποισι καὶ θεοῖσι πάντα

δυσκίλα δ' ἔχουσιν, κακὸν ἔχουσιν, ὁμαρτύνει συνγενέσσει.

Et est huius uitij magna uis ad nocendum alijs: tum uerò honestis & prudentibus non est ferè quicquam aliud molestius & odiosius, quàm hoc uitium: atq; proinde non aliud maiori curæ, & crebrius in uotis, quàm huius mali fuga. Vlysses certè, cum Nausicæ filia regis Alcinoi precatur *ὁμοφροσύνῳ* in coniugio, tanquam rem optimam, inde eam maximè commendat, quia afferat *πολλὰ ἄλγιστα δυσμενέσσει, χάρματα δ' ὀδυρύνει*, multos dolores inimicis & maleuo-

maleuolis, gaudia autem beneuolis & amicis. nam prauī, ut in aliorum fortuna aduersa maxime gestiunt *ἐπιχαίρουσιν*, ita inuidia turbantur in fortuna secunda, & dolent.

ἔτι μὲν γὰρ.] Hæc est altera ratio præcepti de sollicita & diligenti circumspectione in ducenda uxore. prior est petita à moribus & maleuolentia uicinarum: hæc petitur per *ἀντίθεσιν* à moribus bonæ & malæ. uxoris quia ut proba nihil potest homini contingere melius, gratius & exoptatius. ita improba nihil deterius, molestius & acerbius. *Δειπνολόχων* uocat liguriticem, luxus & deliciarum auidam, & hisce clam indulgentem: ac per consequens ignauam, inertem, & rei domesticæ negligentem: tum uerò lasciuam, falacem & impudicam.

Talis profectò honestum & cordatum uirum, quamlibet robustum & industrium, adurit sine face & igne, & tradit crudæ senectæ: hoc est, macerat & cōficit eum, ita ut ante tempus exhauriatur & cōsenescat. quia, sicut antè dixit,

αἰψὰ γὰρ ἐν λακότητι βροτοὶ καταγρησκησι:

nec est facile aliud grauius & molestius malū honesto & intelligenti uiro, quàm mulier huiusmodi.

ἐν δ' ὅπιν ἀθανάτων μακάρων πεφυλαγμένον εἶν.

μή γ' *λασιγνήτων* ἴσου ποιείῃς ἑταῖρον. (ἔκς, εἰ δ' ἐκ ποιήσῃς, μή μιν πρότερος κακὸν ἔρ-

μὴ ἢ ψεύσεαι γλώσσης χάριν· εἰ δ' ἐκ γυναικῶν,
ἥτις ἔπος εἰπὼν ἀφθύμιον, ἢ καὶ ἔρξας,
δῖς τόξα τίνυσαι μεμνημένος. εἰ δ' ἐκ γυναικῶν
ἤγῃς· εἰς φιλότητα, δίκῃ δ' ἐθέλῃσι παρὰ
χρῆμα,

δ' ἔξασαι. δειλὸς τοι ἀνὴρ φίλον ἄλλοτε ἄλλον
ποιεῖν. σὲ δὲ μή τι νόον κατελεγχέτω εἶδος.
μὴ δὲ πολὺ ξεινον, μή δ' ἄξεινον καλέεσθαι.
μὴ δὲ λακῶν ἐτάρον, μὴ δ' ἐσθλῶν νεικεσῆρα.
μὴ δ' ἐποτ' ἐλομενίῳ παρνίῳ θυμοφθόρον αὐ-
τοῖ (των.

τέτλαθ' ὀνειδίξαι, μακάρων δόσιμ' αἰὲν ἐών·
γλώσσης τοι θεσσαυρὸς γὰρ ἀνθρώποισιμ' ἀρίστος
φειδωλῆς, πλείσῃ δὲ χάρις ἢ ἴ μέτρον ἰσχύος.
εἰ δὲ λακὸν εἴποις, τάχα κ' αὐτὸς μείζον ἀκῆ-
σαις.

μὴ δὲ πολὺ ξείνου δαιτὸς δύσπεμφελος εἶναι.
ἐκ κοινῶ πλείσῃ δὲ χάρις, δ' ἀπάνητ' ὀλιγίστη.

Præterea sollicitè curā Dei immortalis retineas,
Neq; amicum fratri parem tibi assumas.

Et si assumpseris, non ipsum prior lædes, (prior
Neq; fingas lingua gratiam: quod si ipse inceperit

Quid molesti uel dicere, uel etiā facere, (si rursus
Cōsideratè cogites de uindicatione duplicata. sed

Præcat

Præeat ad amicitiam, & uelit pœnam luere,
 Recipias eum, nam prauus amicum subinde
 Mutat: tuum uerò animum nulla species prauita-
 tis redarguat.

Neq; multorum neq; nullorum uoceris hospes:
 Neq; malorum socius, neq; bonorū uituperator.
 Neq; unquam noxiam & molestam inopiam uiro
 Ausis exprobrare, quæ sit diuinitus immissa.

In hominibus est optimus thesaurus linguæ

Parcæ, & maxima gratia moderatæ.

Quod si quid maledixeris, fortasse peius quid au-
 dies. (feras:

Neq; ad conuiuium cōmune inuitus & parcè con-
 Nam communis conuiuij & gratia maxima, &
 sumptus minimus.

E X O R A T I O N.

Hæc Poetæ nostri doctrina est, sicut iam
 sæpè diximus, grauis illa & uerè philosophi-
 ca, de officio hominis in omnes uitæ partes,
 pro recta, fœlici & gloriosa eius administratio-
 ne. Hoc officium hominis constituit in iusti-
 cia & labore, siue in labore iusto. Primùm tra-
 didit de hoc labore iusto, & commendauit illa
 communia præcepta, quæ pertinent ad om-
 nes homines, ut uolunt & debent secū & cum
 alijs in societate communi benè uiuere, ut bo-

ni uiri & ciues boni : deinde cœpit tradere præcepta de uita domestica, & officio patrisfamilias. Hæc autem ratio uitæ constat quatuor partibus, & prudentia siue industria quadruplici, secundum quam paterfamilias obit personas quatuor. Est maritus, quoad uxorem : est pater, quoad liberos : est dominus, quoad seruos : & agricola aut negociator, aut alio modo *χρηματίας* & acquisitor, quoad res. De istis singulis ei pro suo instituto tradendum fuit. De officio, postremo ordine dignitatis, de rerum acquisitione, ipse ratione necessitatis pro instituenda recte familia primò disse-ruit : unum modum acquirendi terra, alterum mari præscripsit : deinde de uxore, ducenda præcipua quædam, pro fœlici coniugio ineundo subiecit : de numero liberorû in fine libri primi, post tradita præcepta uitæ communis, ubi inchoarat ea quæ de uita domestica peculiari-ter libro hoc secundo traditurus esset, dixit quædam : de educatione & institutione eorum, nihil separatim dixit, quibus uult paren-um uirtutem, prudentiam & genus uitæ esse regulam, exemplum & scopum. De generatione eorum opportuna & fœlici, postea in loco de uarietate dierum tradet quædam, ubi etiam inseret quædam de eorum educatione. De seruis & ancillis parandis, usurpandisq;, & in officio retinendis, in loco acquisitionis rerum per agriculturam inseruit quædam præcepta,

cepta, quòd hæ personæ sunt de rebus & iure possessionis. Ita hanc quoque uitæ domesticæ rationem per omnes ferè partes est executus, non quidem ordine philosophico, simplici illo & plano, sed hoc poetico, qui est suo modo peculiariter eruditus, de quo Horatius in Arte poetica:

Ordinis hæc uirtus erit, & uenit, aut ego fallor:

Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici

Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat.

Quæ ordinis & structuræ administratio est in Poesi tam artificiosa, aut etiam magis quàm illa in Oratoria, aut quocunque alio scripti genere. His ita traditis, exequitur illa reliqua, quæ sunt de officio boni patrisfamilias, & latè patent: quæ ipse iam constitutus in domestica administratione, pro ea ritè & scèliciter tuenda facere & curare debet, quoad Deum & homines, ut fratres, amicos, hospites, socios, & omnes ciues: quoniam ipse in quantacunque sua opulentia, prudentia & industria sibi non potest sufficere, sed eget alieno, & eo multiplici subsidio, primùm Dei, deinde hominum: & horum non solum cognatorum, affinium, amicorum, hospitum, & quadā peculiari beneuolentia iunctorū, sed & ciuiū suorū: quod nō potest suā familiā instituire & tueri, nisi in quadā societate ciuili. Pro huiusmodi patrisfamilias institutione humana & ciuili tradūtur hæc sequētia præcepta, quib.
ille

ille consequatur & conseruet famam digni-
 tatēq; & uiri & ciuis p̄h, boni, honesti, officio-
 si, humani, æqui, grauis, prudentis & modera-
 ti. Primum hic locum attribuit præcepto de
 pietate, quæ sit perpetuò & seriò occupata in
 agnitione, reuerentia & obseruantia numinis
 & gubernationis diuinæ. Non debet paterfa-
 milias persuasum habere, se sui iuris esse, &
 non egere ope aliena: sed putare debet, se esse
 se sub gubernatione diuina & humana, atque
 utriusque & patrocinio & auxilio indigere, &
 in primis Numinis: & ideo ante omnia debet
 consideratè custodire & reuereri eius ἱπιν, in-
 spectionem, animaduersionē, prouidentiam
 & gubernationem: & quidem suam ἱπιν eò di-
 rigere debet perpetuò, qua Deum ipsum & ἱ-
 πιν eius agnoscat, intueatur, reueretur, colat
 & conciliet sibi. ἱπιν Poetæ admodum aptè
 usurpant pro intuitu & diuino & humano,
 atq; utriusq; effectis. In Deo significat hæc uox
 eius inspectionem, animaduersionem, curam
 & gubernationem rerum omnium, atq; adeò
 νίμισιν, iustam indignationem, quam exercet
 in delinquentes. In homine significat agnitio-
 nem & cōsiderationem Dei, respectum ad ip-
 sum, eius metum, reuerentiam & obseruan-
 tiam. Hoc utroq; modo hic usurpatur. Pre-
 terea, inquit, ὡς benè, sedulò, accuratè & ut con-
 uenit & est rectum, πικρυλαγμενὸν εἶναι, obser-
 ues, custodias & colas ἵνα tua agnitione, con-
 sideratione,

fideratione, reuerentia & obseruantia, *ὑπὲρ* diuinam, qua ipse omnia intuetur, curat & administrat, ut nihil clam ipso & contra uoluntatem eius fieri possit. Deinde secundū Deum colas & obserues ad res tuas promouendas, cognatos. neq; fratri præferas aut æquipares amicum aliquē: quod non facilè talis inueniatur beneuolētia in alijs, qualis in fratre esse solet. sed si inueneris in aliquo talem, aut etiam maiorem, & eum tibi adiunxeris ut amicum, uide ut eum retineas, nec tu prior eum offendas ullo dicto aut facto, contra ius amicitiae: sed eum uerè & candidè ames, & iustè colas.

μηδὲ ψεύδιαι.] Neq; linguæ gratia & specie beneuola simules & fingas atq; præ te feras amicitia, neq; quicquam aut dicas aut agas erga ipsum sub fūco & prætextu amicitiae simulatae: hoc est, tu prorsus nulla ex parte prior uioles ius amicitiae, & sis causa alicuius dissensionis.

ἢ πάλιν ἄρχῃ.] Sed si ipse cœperit te lædere aut dicēdo aut faciendo aliquid, quod tibi improbetur, displiceat, & sit aduersum atque molestum.

ἀλλ.] Duplici retributione & uindicta penes: & quidem *μεμνημένος*, ut obserues & perpendas offensas amici, & eas memori mente retineas, nec dissimulantes feras: sed omnino hoc agas, ut ipse sentiat te grauiter offensum esse, & eius ut amici iniuriam longè indignius

gnius ferre,quàm cuiusquam alterius. & hoc
cò referas,ut si fortè maturè possis eum emen-
dare, & reuocare in uiam, ut agnoscat suum
delictum, & eius pœnitentia mortis culpam
deprecetur.

εἰ δὲ κερ.] Quòd si eò perductus fuerit, & uo-
luerit redire in amicitiam tuam, atq; in hoc se-
dulò incubuerit, ut te sibi reconciliet quibus
possit modis, pensatione etiam offensæ.

λεξασθαι.] tum non excludas, sed recipias eū
promptè, & sine omni importunitate: quia bo-
ni, honesti & graues uiri non solent faciliè se-
iungere & mutare amicos: sed *δυσλοὶ*, miseri,
hoc est, prauī & uitiosi, hoc faciunt, qui perpe-
tuò mutant amicos, & alium post alium sibi
adsciscunt, nullum autem diu retinent: quod
neq; uerè *φιλητὲς* & *φιλικὲς*, amabiles & amicè
affectos, sed sui similes recipiunt, neq; ipsi sunt
φιλητοὶ amore digni, aut *φίλικοι* affectibus ami-
citix iucundi & grati: sed sunt *μισητοὶ*, odiosi,
importuni & molesti: utpote *φῶλοισι καὶ μοχθηροῖς*,
prauī, uitiosi atq; inculti, atq; *ἀβίβαιοι* inconstan-
tes & mutabiles. Tu uerò caueas huiusmodi
labes in amicitia. *οὐ δὲ.*] te uerò *μὴ τί εἶδῃ*,
nulla species uicij *καταλεγχέτω*, redarguat *νόον*, sci-
licet *κατὰ*, ita ut prodar & declaret animum
tuū uitiosum: id est, tu uerò uites omnia quæ
in amicis improbantur, nec ullo genere uitij
prodas animum tuum aliqua ex parte uitio-
sum, & minus quàm conueniat integrum. uel,
μέτε

ἡ δὲ ἀρετή, Non aliqua species amicitiae tuum animum redarguat & prodat, ut parum integrum & commodum: neque amicitia familiaris, neque hospitalis, neque sodalitia, neque conuiualis, neque ciuilis & communis te culpabilem ostendat, & ad huiusmodi societates & cōiunctiones minus idoneum. Potest hoc etiam intelligi de tota uitae ratione, ut iubeat eum uitare, ne qua in parte uitae eius animum redarguat uitium aliquod: praecipue autem quo ad Deum, & familiarem atq; ciuilem uitae consuetudinem: ut sit haec generalis comprehensio omnium eorum praceptorū, quae sequuntur de uitandis.

μὴ δὲ πολύφρων .] Subiungit per distributionem illas amicitiae species, quas ritè prosequi, nec in ulla quicquam peccare & delinquere debeat: & quid in quaque seruandum sit docet. Iam tradita est amicitia *ἀπλῶς*, simpliciter & absolutè dicta: haec sequentes secundum quid & *μετὰ προσέτιον*, cum adiectione speciei & differentiae, quod alia est hospitalitatis, alia sodalium, alia cōuiuantium, & sic secundum alias differentias rerū & actionū congregantium homines, in posteriorem partem rei ciuntur. Iure hospitalitatis iuncti neq; nimis multi, neq; prorsus nulli sunt habendi: mediū uult seruandū esse ut in alijs omnibus, ita hac quoq; in re. *ἀξιώσις*, quae est in defectu immodico, causae sunt in promptu: praebet ea famam inciuile

inciuilitatis & inhumanitatis, & hominē mul-
 tis subsidijs & solarijs uitæ spoliat. πολυφιλίας
 incommoda licet cognoscere ex 9. ἠθικῶν Ari-
 stotelis, ubi ostēdit, neque πολυφιλίαν in aliqua
 specie amicitiae posse commodum locum nan-
 cisci, & eum tueri: ad quam suam sententiam
 probandam Philosophus etiam hanc Hesiodi
 assumit, & ostendit eam intelligendam esse e-
 tiam de amicis propriè dictis: quæ certè mens
 est Poetæ nostri. nam unum tantum concedit
 uerum amicum, qui sit loco fratris: & quo-
 modo is sit retinendus in officio docet. & po-
 stea hoc præceptum de hospitibus neque mul-
 tis, neque prorsus nullis conciliandis subiun-
 git, aliquanto explicatius ad prioris etiam di-
 fertiorem explicationem. quasi dicat: Sicut
 concessi tibi unum tantum amicum, & neque
 nimis multos, neque prorsus nullōs probauit:
 ita tibi præcipio, ut hospites neq; nimis mul-
 tos, neque prorsus nullum, sed paucos tibi as-
 sumas. De amico definitè loquitur, quòd
 (sicut etiam Philosophus docet) non potest
 facile nisi unus uerus & acquiri & retineri: ho-
 spites autem possunt & debent suo modo plu-
 res haberi, perinde ut etiam alij amici iucundi
 & utiles, quos etiam communis χρεία plures
 parit & offert. σπυδαῖοι autem & ἰπικαῖοι ami-
 ci, non sunt ita obuij, quia debent esse δούλαιοι
 & παιδαριόμοι: & assumuntur ὃς πρὸς τὸ δούργει-
 τῶν, sed πρὸς τὸ δούργειν αὐτοῖς. Hospitalitas au-
 tem hic

tem hic intelligenda est prisca illa, quæ erat certi iuris, & illius religiosi, cuius præcipue apud Homerum multa proponuntur exempla: hodie in familijs illustribus magnatum & nobilium retinetur eius quædam similitudo. *ἀλλὰ δὲ λίσσασθαι*, uoceris, habearis, & pares tibi famam talem.

μὴ δὲ λίσσασθαι.] Est hæc alia species amicitix, quæ uocatur *ἰταυρία*, siue *ἰταυρικὴ*, sodalitas: ex quo genere fuit Achillis & Patrocli, Orestis & Pyladæ, atq; similibus coniunctio & beneuolentia mutua. Hæc est præcipue iuniorum, & iuueniliter affectorum, deinde etiã aliorum, quatenus studio quodam recreationis & iucundæ conuersationis tenentur. Hic non tam peccatur quantitate, ut nimis multi aut pauci assumantur: quàm qualitate, ut prauis adiungantur, & boni cõtemptim prætereantur, aut etiam culpentur. Ideo utrunq; hoc prohibet, & contrarium præcipit: ut præteritis uitiosis, boni adsciscantur ad conuersationem, quotiuncunque illi, quoniam id ætas ferat in iunioribus, in adultioribus autem occupationū molestia efflagitet, & ciuilis ratio admittat. *ἀφιλίαν* autem in hoc genere non est metuenda, præsertim quoad iuniores, qui sunt conuersationis cupidissimi. Vnde est hoc, *ἤλιξ ἤλικα τόρπαι* & *λεπτότοπος γὰρ αὐτὸς μὴδ' ὁμήλικας ἐπ'οίηται*, sicut ipse paulo antè dixit.

μὴ δὲ λίσσασθαι.] Praui sunt segregandi à sodalitia
 & conuer-

conuersatione. Quid uerò, si sint quidem pro-
bi, sed inopes & pauperes? Sunt ne isti etiam
segregandi à familiari conuersatione? aut si
sint admissi, & assint, posthabendi alijs, aut
etiam aspernandi cum exprobratione inopie?
Nullo modo: & hoc ideo, quia primùm tales
nō sua culpa, sed communi aliqua calamitate
diuinitus immissa sunt inopes: deinde ferunt
inopiam ἐλαμύνειν, noxiam & incommodam ip-
sis ad suas honestas uitę actiones, quia (ut Phi-
losophus dicit) ἀδύνατον τε (καλὰ πράττειν ἀχρεΐας
ποιοῦντα: non potest fieri ut honesta agat, cui
non res suppetunt. tertio, quia hæc inopia est
ip̄si θυμολήγῃ, molesta & acerba, quæ animum
ip̄sius exedit & conficit, & à qua nullo suo stu-
dio & conatu liberari potest.

μακάριον δέσιν.] Bona distinctio, quæ se ex-
tendit ad omnia uitia & mala inuoluntaria, de
qua Philosophus lib. 3. ἠθικῶν cap. 5. τοῖς μὲν γὰρ διὰ
φύσιν αἰσχροῖς, ὅσους ἐπιτιμᾷ, τοῖς δὲ ἀγυμνασίᾳ καὶ ἀο-
ρίσεια· ὁμοίως ἢ καὶ πρὸς ἀδύνασαν καὶ αἰσχρὸς καὶ πῆρω-
σιν. ὅσους γὰρ ἂν ἐνδείξαι τυφλῷ φύσει, ὃ ἐκ νόου ἢ ἐκ πλε-
γῆς, ἀλλὰ μάλλον ἐλπίσαι, τῷ δ' ὅς οἱ σφυγίας ἢ ἄλλας ἀε-
κασίας, πᾶς αὖ ἐπιτιμῆσαι.

γλώσσει.] Plures subnectit rationes de non
contumeliosè aspernando paupere unquam,
& præcipuè in iucunda cōuersatione. & hæc ra-
tiones iam petuntur à persona ditioris, cui ne-
que est honestū neq; utile abuti sua lingua ad
alios immeritò ledendos & cōturbādos, cum
eius

eius rectus usus hic sit, ut alios quàm maximè
 & iuuet & oblectet. aptè aut hoc in loco infe-
 rit obiter & cōmendationē linguę, & admoni-
 tionem de eius recto usu: quia is in primis re-
 quiritur in cōuersationib. quę potissimū ob &
 per colloctiones dextras, suaues & gratas fi-
 unt. Hunc aut linguę rectū usum ostendit &
 probat, ut sit parca, hoc est, grauis, sobria & cō-
 tracta & moderata: hoc est, considerata, pru-
 dens, & dextra. Illud per se consideratum do-
 cet esse optimum, hoc gratissimum: simul au-
 tem iuncta hæc duo, innuit perficere hominis
 linguam & orationem, ut fiat laudatissima &
 exoptatissima.

Linguę, inquit, *φειδωλὴς*,
 non exundantis, liberę, uagę, præcipitis & pe-
 tulantis: sed parcę, hoc est, contractę, refre-
 natę, uerecundę, sobrię & grauis. *θεαυ-
ρος*.

[*καμύλιον*, quia est bonum hominis pro-
 prium, & singulare Dei donum in natura hu-
 mana: deinde, quia est animi interpretes pari-
 ter, & declarat thesaurum preciosissimum ani-
 mi sapientis & boni uiri reconditum, & ex eo
 profert in medium ad intelligentiam & com-
 municationem aliorum, optima quęque: ut
 ita uerè sit thesaurus, & is *ἀριστος*, optimus &
 preciosissimus, *ἐν ἀνθρώποις*, in hominib. & in-
 ter homines, in cœtu & cōuersatione eorum:
 quia neq; ipsis, quib. inest lingua sobria & gra-
 uis, potest alius melior & preciosior inesse the-
 saurus: neque in communi uita possunt cum

alijs de alio preciosiori thesauro communica-
re bona.

πλάτη ἡ χάρις.] Plurima autem gratia, uolu-
ptas, suauitas & oblectatio est, *ἰσότης*, non re-
dundantis, & præcipitanter ruentis, sed sen-
sim & leniter fluentis, euntis & incedentis, *κα-
τὰ μέτρον*, secundum modum & medium ratio-
nis rectæ & prudentis: hoc est, tū parca, sobria
& grauis lingua, quæ est optima, saluberrima
& honestiss. tibi, & alijs fit etiam iucundissi-
ma, gratis. & exoptatiss. cum etiam nacta est
moderationem suam rationis rectæ: hoc est,
cum nihil temerè, inconsideratè, odiosè, inde-
corè & inconcinniter effert.

αἰ δὲ λυγρὴν.] Contrà, lingua infrenis, impor-
tuna, maledica & contumeliosa, est inutilis &
incommoda, ipsi etiam qui ea utitur: quia fe-
rè, qui maledicit alijs, ipse peiora audit. nemo
enim patitur se contemni & dehonestari, sed
contra contumeliosa regerit similia, nec ea un-
quam desunt ulli in ullo quamlibet honora-
to: aut certè abundè multa, ipsa ira suppedi-
tat. Ex quo est hoc Iuuenalis:

Si natura negat, facit indignatio uersum.

& omnino aliter statim post iræ motū, de quo
libet iudicamus & statuimus. Nullus ergo qui
uult consultum famæ suæ, alium lacescat, con-
tumeliosis dictis: quia, ut Homerus dicit,

ἄριστον τ' ἔπος ἔπειθα, τοῖον κ' ἱππύσεος:

Quale uerbum dixeris, tale etiam audies. &
Terentius:

Terentius: Benedictis si certasset, audisset bene. &: Qui quæ uult dicit, quæ nō uult audit.

μηδὲ πολυξάνου.] Est alia species amicæ societatis & conuersationis, quo ad conuiuationes & computationes publicas uel priuatas, ad quas singuli conferunt accessores suā partem de pecunia, aut rebus eò facientibus. Harum importuniorum auersationem prohibet duas ob causas: quia huiusmodi communes conuiuationes & afficiant concilientq; animū hominum singulariter, sumptu constent minimo. Cautè aut loquitur: & quia in hominibus est magna procliuitas ad uoluptates, non dicit, *ἴσιν ὑπὲρ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν*, facilis & pronus ad has etiam conuiuationes: sed *μὴ δυσπρόμιλοι* εἶναι, non sis difficilis & accessionis & collationis, quia nō pauci tales etiam inueniuntur inter homines, qui uel abhorreant ab humanis & ciuilibus conuersationibus, uel grauatè in eas aliquid conferant, ut sint ita utroque modo *δυσπρόμιλοι*, & quia ægrè patiantur se perducī ad conuentus hominum, & quia inuiti faciunt sumptus. Ideò occurrit utriq; huic difficultati rationibus suis, ex hoc genere conuiuationis petitis.

ἐν κοινῷ.] Ex hoc, inquit, genere conuiuationis, quod non suis tantum, aut alterius cuiuslibet solius sumptibus, sed ex communi omnium conuiuantium collatione celebratur.

πλάσσει τὴν χάριν.] Primum gratia percipitur
 1 3 plurima.

plurima. per gratiam intelligit non solum uoluptatem, suauitatem & hilaritatem, quam singuli conuiuantium suam conferunt in medium: sed & beneuolentiam, quia ad huiusmodi uoluntarias conuiuationes non conueniunt nisi beneuoli, qui cupiunt & possunt simul esse, & hi per huiusmodi conuersationem suam beneuolentiā erga se inuicem magis declarant, alunt & confirmant.

ἀπαύνητ' ἰλιγίστην.] Deinde ex hac conuiuatione, quæ expensis cōmunibus suscipitur, damnum sumptus minimum sentitur: quia quisque unā tantum pro se partem confert in eam. Nō temerè autem Poeta utitur tali ordine, hoc in loco: sed quia fratrem, & quemlibet aliū quem fraternè cupit sua hac doctrina de meliori uitæ ratione instructum, uult omnino fieri humanum, sociabilem & ciuilem per familiarem consuetudinem uitæ cum alijs, ideo primū tradit præceptum de parando & retinendo amico, qui sit de fraterna & amantissima familiaritate: sed quia talis non facilè haberi potest, tradit alterum de socijs asciscēdis & prosequenda cōuersatione cum omnibus bonis, cuiuscunq; sint illi conditionis, per colloctiones & usum linguę commodum, rectum, suauem & gratum: & quia est interdum etiam uiuendum suauius & hilarius, & huius quoque conuersationis sunt sui modi, quem ipse ex illis maximè probet, ostendit: Omnes istæ conuersandi

uerfandi formæ sunt in usu uitæ communis, sed non faciliè omnes ab eodem usurpari possunt. Postrema est usitatissima. Prisci huiusmodi cōuersationes uocabāt *συσίτια*, ab eo quòd simul caperent cibum: uocabant etiam *σύμβουλα*, quia singuli conferrent ad eas: item *συμπόσια*, à compotando: & *ἱκύνες*, uel quia *ἱκτοὶ* amabiles, iucundi & suaues illis fruerentur: uel quia qui ad eas conuenirent, essent quasi *ἱκτοὶ* *μου*, mentium & uoluntatum quodam mutuo amore tenerentur. Tales sunt nostris temporibus conuiuationes & compotationes, quæ in cūrijs & alijs locis publicis aut communibus habentur, ad quas accedentes singuli soluunt pro se: interdum etiam priuatim cognati, affines, uicini & alij amici conueniunt, & aut conferunt cibum & potum, aut fit expensarum supputatio & æqualis persolutio.

μηδὲ ποτ' ὅζ' ἢ δὲ δι' λείβαν αἶθοπα οἶνον
χρυσὴν ἀνὶ πῦρτιν, μή δ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν
ὅ γάρ τοί γε κλύουσιν, ἀρπύουσι δὲ τ' ἄ-
ρας.

μή δ' αὖτ' ἠελίοιο τετραμμένῳ ὀρθὸς ὀμν-
χεῖν,

αὐτὰρ ἐπεὶ κε δύνῃ μεμνημένος ἔς τ' ἀνιόντα,
μήτ' γν' ὀδῶ, μήτ' ἐκτὸς ὀδῶ πρὸς ἄδ' ἰω ὀ-
ρήσῃς.

μή δ' ἀργυμνωθεῖς, μακάρων τοι νύκτις ἔ-
ασιν.

ἰζόμενος δ' ὅ γε θεῖος ἀνὴρ πεπνυμένος εἰδώς,
ἢ ὅ γε πρὸς τοῖχον πελάσας δούρκεος αὐλῆς.
μή δ' αἰδοῖα γονῇ πεπαγμένος ᾗδ' ὀδὸν οἴκου
ῥεῖν ἐμπελαδὸν πρῶτα φαινέμεν, ἀλλ' ἀλίσ-
σαι.

μή δ' ἀπὸ δυσφήμοιο τάφου ἀκροήσεντα
σπέρμαίνων γηενῶ, ἀλλ' ἀθανάτων ἀπὸ δαε-
τός. (δ'ωρ

μηδέποτε ἀγνάων ποταμῶν καλλιῤῥοον ὕ-
ποσι πόδαυ, πρὶν γ' οὔτ' ἰδὼν εἰς καλά
ῥέεθρα,

χεῖρας νεφάμην πολυκράτω ὕδατι λουκῶ,
ὅς ποταμὸν διαβῇ, κακότητι δ' χεῖρας ἀνίπτος,
τῷδε θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἄλγεα δῶκαν ὀπίσ-
σω.

Nunquam sub aurora Ioui vinum nigrum libes
Manibus illotis, neque Dijs alijs:

Quia non audiunt, sed respuunt preces.

Neque prorsus erga Solem conuersus minges,
Sed sub occasum cōsideratè uertas te ad orientē.

Neque in uia, neq; extra uiam incedendo minges:

Neque nudus, quia noctes sunt Deorum:

Sed pius et cordatus sedendo,

Ant

Aut accedendo ad parientem aulæ munitæ.

Neq; pudenda spermate inquinata intra domum

Palam coram laribus proferas, sed uites.

Neque reuersus à sepulchro lugubri

Semines sementem, sed à conuiuio deorum.

Neque unquã perennium fluuiorum limpidã aquã

*Trãseas pedibus, antequam intuitus in pulchram
aquam uota feceris*

Manibus lotis aqua peramabili & pura.

*Qui transierit fluuium, nõ lotis manibus ob pra-
uitatem,*

Ei succēsent Dii, et in posterũ aduersa cōtribuūt.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Duo subiecit, quæ bono uiro & patrifami-
liàs sint diligenter seruanda, pro administra-
tione familiæ suæ recta, probabili & fœlici in-
ter homines, & in societate ciuili. Primũ fuit,
ὅς δ' ἐπὶ ἀθανάτων, u. Deum habeat ob oculos,
eum reueretur & colat, eius inspectionem o-
mnium & *ἐν μέσσι* obseruet. Alterũ fuit, ut ob-
seruet & colat etiam homines, eos sibi deme-
reatur & conciliet morum suorum & uitæ iu-
cunda & grata cōmoditate: sed ita, ut cognat-
os præferat alijs. Hoc est iam executus: de il-
lo priori genere proposito in specie & per par-
tes nihil dixit, id nunc facit & ostendit, in qui-
bus negocijs & actionibus uitæ sit in primis
habenda

habenda Dei cura, & eius inspectio obseruanda. & quæ hic cōmemorat negocia religiosè uitanda, sunt illa quidē obuia, quotidiana, & arbitrii cuiusq; sed quæ præ se ferant singularem quandā aut securitatem & irreuerentiam, aut obscœnitatem, aut inuerecundiā, aut incontinentiam, aut inciuitatem, aut imprudētiā, aut negligentiam, aut molliciem, aut fiant cum uitio alicuius turpitudinis & incōmoditatis, ut & præ alijs sint fugienda & prohibenda: nec prohiberi satis possint, nisi per cōminationē indignationis & pœnæ diuinæ, quæ ea semper sequatur: ex qua cognita conceptus timor Dei homines perpetuò & magis arceat ab huiusmodi negocijs, quàm ulla ciuilis prohibitio facere possit: quæ non potest ita semper adesse & uellicare animos hominū, sicut ipse timor Dei. Possunt hæc etiam referri ad id generale præceptū, quo dixit, *οἱ δὲ μὴ τι νόμιμα τι λυχίτω ἄνδρες*, ubi prohibuit omne uitium: ut inde hæctenus quidem exposuerit uitia uitanda quæ ad homines, deinceps autē exponat quæ sint uitanda quæ ad Deum, quibus ipse grauius offendatur, & ea puniat.

μηδὲ ποτ'.] Hic scētūritas & irreuerentia circa cultū Dei prohibentur. Inducere aliquē cultum Dei caremonialē, non est ita difficile: sed in hoc est difficultas, ut ille ritè celebretur. cuius hic facit mentionē cultus, fuit ille tum temporis receptus, obseruabatur ab omnibus, sed
à pau-

à paucis sollicitè & reuerenter cū puritate corporis & animi. Hoc ipse prohibet, nec uult ut aliquis illotis & impuris manib. attrectet matutinam libationem. Per manuum impuritatem, intelligit etiam animi, quæ multo magis est Deo aduersa, & deponenda in studio conciliandi numinis.

ἡ ἡμέρα.] ex tempore matutino, & benè mane. Gentilibus etiam hoc persuasum fuit, nihil sibi sine ope diuina feliciter procedere: ideo in more fuit, mane ante omnia negocia diurna per suas cæremonias opem numinis inuocare.

ἡ γὰρ.] Rationem prohibitionis subiungit à libatione irrita & cassa, quæ ob manuum impuritatem non consequatur suum effectum: quia Deus non exaudiat preces & uota talis libationis, sed potius ea respuat & abominetur.

μη δ' αὐτ'.] Hic prohibet quædam inuercūda & obscœna, impudica & irreligiosa, quæ Deus ualdè detestetur, & uisus graui & diuturna persequatur. Irreligiosum, petulans, inuerecundum & obscœnū est, meiere & aduersus solem, & in uia, & extra uiam progrediendo, & nudato corpore.

ἰπλὺς.] stans & erectus, uel rectà aduersus solem: quia hoc uidetur petulantius, & nunquam religiosum. Ideo obseruandus est eius cursus: & in occasu quidem uertendū est corpus uersus ortū, in ortu aut uersus occasum.

αὐτὰρ

κὺτ' ἵπ' αἰ.] sed ubi Sol occiderit. *μυνηθεῖς*, sciens, consideratus, & consultò atq; opera dedita ad Orientem, scilicet *τὴν ἀμύνει* *ἡμιχῶν*, conuersus mingas. hoc enim est hominis religiosi, considerati, & grati erga Deum, qui tam præclarum, admirabile & salutare opus & donum cœleste ueneratione quadam prosequatur. Potest etiam alio sensu, & illo allegorico intelligi: per solem, uir magnus & præstans pietate, uirtute & sapientia: cōtra quem non sit meiendum, hoc est, aliquid proteruè, temerè, impudenter & irreuerenter agendū.

μὲν ἵπ' αἰ.] Hoc fortasse turpe & inuerecundum existimabatur tunc etiam, sicut & hodie: quia in loco publico, & in conspectu aliorum aut præsentium, aut prætereuntium fieret: aut quia honor quidam putaretur deberi etiam uis publicis, propter earū usum communem & assiduum, in quibus etiam spurcicies & fœtor esset fastidio.

πρὸς ἄλ' αἰ.] progrediendo, quod uidetur esse iuuenilius & proteruius, atq; contra hoc naturæ opus, in quo bruta etiam abstinent à motu & progressu.

ἀπογυμνωθεῖς.] nudatus, ut pudenda detecta alijs appareant; quia hoc est inuerecundum, lascium & obscœnum, & ideo cōtra Deum, qui noctem & tenebras atq; absconsionem circa hæc probat. Vel *μὲν ἀπογυμνωθεῖς*, neq; nudus & cum noctu surgis ad reddendam uri-

nam,

nam, atq; cum es solus: quia noctes sunt Deo sacratae, & habent numinum praesentiam, ut non quemadmodum clam hominibus, ita etiam clam Deo quid fieri possit noctu & in solitudine. Ita uult adesse perpetuam uerecundiam, non solum palam propter homines, sed etiam clam propter Deum, qui semper & ubiq; ahsit, neq; quicquam eum fallere queat.

ἰσχυρῶς.] Prohibitis modis eijciendae urinae, uitiosis & turpibus, subiicit duos rectos, qui pio & cordato probentur, & sunt in usu. Prior autem est, ut *ἰσχυρῶς*, sedens & corpore inclinato hoc faciat, more mulierum, & marium etiam in nonnullis regionibus: & hoc *ἰσχυρῶς* opponit & *τῷ θεῷ καὶ τῷ πρὸς ἄλλους*, quod utrunq; improbavit. Alter est, ut si ita procumbendo & inclinato corpore non liceat, neque sit commodum reddere urinam, accedat ad aliquem parietem propius, & ibi stans eam reddat: ut ita neq; *ἐν ὄψει* & in conspectu hominū, neq; *ἀπογυμνωθεὶς* nudato membro hoc faciat.

Hæc expositio est satis commoda: sed posset forsitan etiam alia tradi non incommodior, ut pius & prudens uir hanc necessitatem diligenter consideret, & antequam exeat domo in publicum, sedens domi supra locum operi huic destinatum, cum illo altero excremento hoc etiam eijciat: aut etiam egressus ad hanc necessitatem, requirat talem locum: aut si eum non possit habere, procul à frequentia & conspectu

spectu hominum secedat in angulum & locum aliquem occultū, & ibi corpore propius ad parietem admoto satisfaciāt huic necessitati.

μὴ δ' αἰδία.] Prohibet turpem, inuerecundam & religiosam lasciuiam circa rem ueneram. Primum, non est apertè & in conspectu domesticorum indulgendum huic negotio: neque post eius usum corpus nudandum. Per *αἰδία* intelligit domesticos ipsos, & numen familiae, quod uult reuerendum esse, nec huius etiam rei turpitudine offendendum. Deinde, non tempore luctus & tristitiae, sed læticiae & hilaritatis. Prisci & Græci & Latini præfiebant numina etiam familijs. illi *αἰδία* uocabāt, hi Vēstā, Lares & Penates in quo hoc spectabatur, ut & ubique agnosceretur præsentia diuina, & ea semper reuerentia sua coleretur, atque inde homines facilius in officio retinerentur.

δυσφύμοιο.] tristi & lugubri sepulchro & funere, quando usus rei ueneræ non solum est irreligiosus & nimis lasciuus atque petulans, sed & procreatione incōmodus. Hisce duobus utilis regi istum actum, uenia piæ lætitiæ, & sine felicitis procreationis.

μὴ δ' ἀπειτ'.] Sine religione & ablutione manuum nō est transeundum flumen ullum limpidius & salubrius. Non repugno, hæc singula hætenus hoc in loco tradita, & quæ sequuntur,

quuntur, posse intelligi ut symbola grauiorum & reconditorum sensuum: sed ante omnia uidentur mihi nudè intelligenda esse. quia haud dubiè Poeta sapiētissimus, pro suo singulari & planè uerecundo studio disciplinæ sollicitæ & assuefactionis rectæ, hæc etiam singula tanquam uitia, aut certè causas quasdam aut initia uitiorum, iudicauit digna prohibitione sua, & illa quidem religiosa, ut quò metus pœnæ ciuilis non posset pertingere, ibi metus indignationis diuinæ coerceret & astringeret securitatem, licentiam & temeritatem cupiditatum humanarum. Et hæc omnino pijs & honestis sana persuasione ita uidentur fugienda, ut à Poeta prohibentur: nec desunt in lege Mosaica talium prohibitionum exempla. Diuus uerò Paulus in regeneratis per fidem, talem exigit morum ac uitæ sanctitatem, ut non solum factorum omnium, sed & dictorum uelit abesse turpitudinem & irreuerentiam. Sed ut de his ciuili tantum consideratione cogitemus, animaduertemus profectò rectam à puero assuefactionem ad eorum modestiam, uerecundam & religiosam obseruantiam, non parum facere ad pietatem & humanitatem, in ætatibus etiā adulescentioribus, quia ferè afficiuntur pro illa prima assuefactione: nec qui circa minora non est pius, religiosus, modestus & uerecundus, is circa maiora erit. Et facile apparet, hæc quantum

quantulacunq; , illis priscis & gentilibus magna fuisse , in illa perexigua quidem cognitione ueri Dei, sed desiderio & studio ardenti eius plenioris cognitionis & disciplinæ piæ & honestæ pro ea promouenda . Ac quidem haud dubiè in transeūdis fluminib. uoluerunt homines ita assuefactos esse, ut considerarent non solum periculum præsens , sed & ingens & mirabile donum Dei, ut pro illo quidem uota facerent, pro hoc uerò gratias agerent.

ἀνάνυρ.] Per hoc magnos intelligit, qui solent esse *ἀίνασι* , perpetui fluxus , & nunquam intercidentis. *καλλιρροον.*] aquam limpidi, puri atq; salubris fluxus. *καλὰ.*] Pulchra & admirabilia flumina, quæ certè non possunt non esse singulari admirationi, uel mediocriter eorum uim & naturam consideranti.

κακότητι.] uitio & culpa sua habens manus illotas in transeundo : quo excipit illius ablu-tionis intermissionem , quæ ex quacunq; alia causa sit inuoluntaria & inculpabilis.

τῷ Διὶ Διῷ.] Graue & certam indignationem Dei cominatur ita irreligiosis & temerarijs: & de pœna subiungit uerbum præteritum cum aduerbio futuro, dicens , *καὶ ἄλγιστα δῶκεν ἐπίσταν;* in quo & ostendit moram uindicationis diuinæ, & occurrit improborum securæ de ea persuasioni . Illa sæpè est tarda , nec statim sequitur delicta, inde prauis sibi persuadent impunitatem , at Poeta dicit ; Dij statim post delicta dederunt

cederunt & destinarunt atque contribuērunt
pœnam, consilio & decreto suo : cuius execu-
tio ut non statim absit, tandem tamen impro-
bi sentiunt eius effectus acerbos & tristes.

μη δ' ἄρ' ὡς γινώσκουσιν, θεῶν γὰρ δαυτίδα λείπει
αὐτοὺς ἄρ' ἡλωρῶν τὰ μνηστῆρας ἀβίωνι σιδ' ἡρώ. (θεο-
μηδ' ἐπὶ ποτ' οἶνοχόλῳ ἡβέμεν λρητῆρ' ὕπὸρα-
πινόντων, ὅλον γὰρ ἐπ' αὐτῷ μοῖρα τέτυκται.
μηδ' εὐμοῖον ποιῶν ἀνέπιξεν κατὰ λείπῃ,
μή τι ἐφ' ἐξομλῇ κρώζει κακὴν ἐν ζα κορώνη.
μη δ' ἄρ' ἡλωρῶν ἀνέπιξεν κατὰ λείπῃ ἀνέλον
ἔοδον, μηδ' ἐπὶ λείπῃ ἐπὶ κατὰ λείπῃ ποιῇ. (τα-
μηδ' ἐπ' ἀκινήτοισι καθίζει, ὅ γὰρ ἄμεινον,
πᾶσι δ' ἂν δυνάσθεσιν, ὅτ' αὐτῶν ἀνέρονας
ποιεῖ.

μηδ' ἐπὶ δυνάσθεσιν, ἴσον ἐπὶ ὅσον τέτυκται.
μηδ' ἐπὶ γυναικείῳ λητῶν χρόα φαιδρύνεσθαι
αὐτῶν, λητῶν γὰρ ἡδὴ χρόνον ἐς ἡδὴ κατὰ
ποιῇ. μηδ' ἐπὶ ἰσοῖσιν ἐπὶ ἀβιομένων ἐν ζα-
σας

μωμδύειν ἀΐδην λα' θεός τοι καὶ τὰ νεμεσῶ.
μηδ' ἐπὶ ποτ' γὰρ πλοχῶν ποταμῶν ἄλαδε πᾶ-
ρεόντων,

μηδ' ἡδὴ κρηναίων ὄρεϊν, μάλα δ' ὅσον ἀλῆαδ.
μηδ' ἐπὶ ἀποψύχειν τὸ γὰρ ὅσον τοι λωϊόμ ὄρεϊν.

μηδ' ἡδὴ

ᾧ δ' ἔρδω· δεινὴ δὲ βροτῶν ὑπαλδύεο φή-
μι.

Φήμη γάρ τε πακὴ πέλετ', ἔσφρι μὲν ἀεῖραι
ῥεῖα μάλ', ἀργαλέην δ' φέρει, χαλεπὴ δ' ἀρ-
θροδοῖ.

Φήμη δ' ἔτις πάμπαν ἀπόλυτ', ἦν ἕνα πολ-
λαοὶ φημίζουσι θεὸς νῦν τις ὅστις καὶ αὐτὴ.

Neq; de quintuplici ramo in Deorū cōiunio solen
Ferro splendido seces aridum à viridi. (nī,

Neque lagenam ponas super craterem
Bibentium: nam in hoc est fatum noxium.

Neq; domum extruēdo relinquas incompositam,
Ne quando cornix garrula insidens crocitet.

Neq; de ollis illibatis sumpta
Comedas, neq; laues: quia his etiam inest pœna.
Neq; colloces supra immobilia, quia nō est bonū,
Puerum duodecim annorum, quia virum imbel-
lem reddit:

Neq; mensiū duodecim, quod hoc etiā est simile.

Neq; corpus exhilaris balneo muliebri

Vir, quia etiam in hoc tandem est tristis

Pœna. neq; ad sacra ardentia progressus,

Vituperes arcana: quia deus hoc etiā indignè fert.

Neq; unquā in ostiū fluviorū fluentium in mare,

Neq;

Neq; in fontes mingas, sed ualdè uites:

Neq; exoneres alium, quia non hoc melius illo.

Ita agas: & uites grauem famam hominum.

Nam fama est incommoda, exortu quidem leuis
Admodum, sed toleratu molesta, & difficilis de-
positu.

Neq; prorsus perit ulla fama, quam multi

Populi circūferunt: quia ipsa est etiā dea quædā.

Σ Χ Ο Λ Ι Ο Ν.

Exequitur reliqua uitia & delicta, quæ sunt
contra hominis officium, & ad sui cohibitionē
metu pœnæ diuinæ egent. & hic primū
unguium in mensa festi præcipuè solennis ab-
scissionem prohibet, quod etiam hodie est ru-
sticum & in ciuile: sed priscis erat etiam irre-
ligiosum, qui mensam Numini sacratam habe-
bant. *πέντερον* uocat manum, quia constat
quinque digitis quasi ramis.

δαλέη.] solenni, frequenti, hilariori & florē-
diori: qualia erant conuiuia illa, quæ apud pri-
scos festis diebus & inter sacrificia celebraban-
tur. Vox est ducta ἀπὸ τοῦ δάλλαι, quod est flo-
rere & uigere.

αὐρὸν ἀπὸ χλωροῦ.] aridum & siccum, id est un-
gues, ut terrestres & solidos: à uiridi, ut car-
ne humidiori, & non ita solida atq; terrestri.

μυδιότης.] Hoc præceptum potest intelli-
gi bifariam. uel ut prohibeat, cyathum &

paruum poculum supra craterem magnū col-
locari, ut liceat cuiq; inde haurire quoties &
quantum uelit, & ita potantes habeant ansam
largius bibendi, & se inebriandi. uel, ut ne ue-
lit in conuiuio solenni & frequenti atq; hila-
riori, paruum poculum pro cratere appone-
re: quia hoc sit parū liberale & decorum, cum
tum liceat & conueniat hilariore esse, & lar-
gius bibere: ut ita prohibeat ἀπεικαλία, par-
simoniam & sordes in computationibus fre-
quētoribus. & hoc sensu ὑπὸ θρα significat hic
uel πρά, sicut iam est expositū: uel supra, quia
ita supra posito cyatho, coguntur conuiuare
& computatores ex eo minori bibere, & non
ex cratere maiore atq; capaciore. Videtur au-
tem hoc dici sensu ampliore, ut prohibeat σμικρο-
λογία, sordes & curam priuati commodi in
omni negotio honesto, liberali, & sumptibus
suis quadam tenus curando. Causam subiun-
git grauē, quia talem σμικρολογία sequatur ma-
lum fatale. Conuiuare enim, & qui debebant
participare de liberalitate aliena, ualde offen-
duntur, & animi alienantur talibus sordibus:
& inde malè imprecantur, & minus honorifi-
cè sentiunt & loquuntur de tali homine, nec
possunt benè erga eum affecti esse.

μετὰ δὲ δόμον.] Domus cœpta perficiendā est,
nec relinquenda in exædificatā, ut non inhabi-
tent homines, sed super eam desertam cornix
garrula sedens perstrepat. Multi peccant cir-
ca conto

ea conatus ædificiorum, & inde uulgo fabula
fiunt, uel ut splendoris cupidiores, uel ut im-
prudentes, aut inconstantes: ut de ipsorum æ-
dificijs non tam perstrepat garrula cornix,
quàm fama hominū uaria, uaga, *ἰπικυρηνάκῃς*,
mordax & odiosa: de qua re Cicero etiam li-
bro 1. Offic. tradit. Et certè est hæc cura ædifi-
candi eiusmodi, ut nō facilè inuenias aliquem,
quamlibet prudentem & industrium, cui ea
per omnia ex animi sententia procedat: ut nō
immeritò doctrina cœlestis eius faciat quan-
dam mentionem. Sed non hic tantum ædifi-
candi conatus, sed & alius omnis est ad finem
suum perducendus: aut malè audit, & uariè
perstringitur & laceratur.

ἀντίξιτον.] impolitam. Vult iam non tan-
tum perfici, sed, quod magis est, elaborari, ex-
coli & exornari. de quo dicitur hoc prouer-
bium, Spartam nactus excole. Et profectò in
quantacunque diligentia & sollicitudine satis-
faciendi functioni suæ, est difficile uitare hanc
λακίρυσαν λογάων, stridulā & uocalem cornicem
famæ malignæ, sinistræ & traducentis. ita enim
suprà dixit,

ἦλθ' ἀνθρώποισιν εἰςυροῖσιν ἑπασε

ἀντίλαδ', λακίχρητ', ὀμχρτύσει τυγδρόπης.

Cuius sinistra, diuersa & peruersa iudicia qui
per omnia effugiat, eum non facilè inuenias.
Theognis in suis uersib. sæpè queritur de hoc
malo in ciuibus suis, quibus dicit se non pro-

bari posse: sed non esse mirum,

— ἰδέ γὰρ ὁ θεὸς

πάντας οὐθ' ὕμν' ἀνδάνει, οὐτε ἀνέχων:

quia neq; Iupiter ipse omnib. placet, & cum de-
mittit pluuiam, & cum eam inhibet.

μέτ' ἀπὸ.] Duo prohibet nō esse facienda an-
te libationem & consecrationē, quæ utraq; ha-
beant adiunctā suā poenā diuinitūs ordinatā.
Primum est, comedere de ollis illibatis: quod
faciunt homines uacui à timore Dei, rapaces,
gulosi, & more belluarum uoraces. χορροποδὰς
κύνες πρὶν ἔκτε uocat, ollas stantes ad ignem supra
focum, ex quibus cibi nondum sunt ritè pati-
nis infusi, & mensis impositi atq; consecrati.
Ita uult, pro capiendo cibo ritè, assidendum
esse mensæ, & de ibi appositis famē sedandam:
non in culina ex ollis irreligiosè & auidè uo-
randum esse. Alterum est, lauare de aqua in
ollis ad ignem positis: quia & hoc est contra
morem pium, honestum, humanum & ciui-
lem, qui seruat suum decentem & uerecun-
dum ordinem & modum lauandi tum singu-
las partes, tum corpus totum.

ἰπὰ καὶ τοῖς ἐνὶ πείνῃ.] His etiam, quamlibet
in speciem exiguis, inest sua poena: quam in-
telligit à Numine offenso postea mirabiliter
immitteri. Ita etiam gentiles animaduenterunt
esse ubique gubernationem diuinam, & ab ea
nullam non puniri transgressionem, etiam in
minimis,

μὴ Ἀ' ι' π'.] Prohibet liberorum collocatio-
nem supra sepulchra & morticina, quæ uocat
ἀκίνητα, quia non mouentur, aut non sunt mo-
uenda. & fortasse priscis irreligiosum & infau-
stum uidebatur esse, liberos iuniores supra ea
collocare: quia persuasum habebant, inde ex
quadam indignatione diuina, fieri illos aut
non diuturnos, aut segnes & torpidos, quasi
mortuos: aut certè confidentes, securos, teme-
rarios & impios. Sed per *ἀκίνητα* uidetur *συμ-
βολικῶς*, aut etiam absolute, intelligere ea etiam
quæ uacant motu, & sunt segnia & mortua:
ut ita prohibeat ocium & ignauiam in prole
duodecim annorum, nec uelit eam relinquere
in ijs quæ nihil eam moueant, exerceant & in-
durent, sed delicijs & mollicie diffluere fa-
ciant: quia hoc non sit melius & consultius,
quàm eam motu exerceri & roborari. ita e-
nim adultos & ad uirilem ætatem prouectos,
efficit imbecilles, molles & inualidos. Si-
militer etiam non sit consultius & melius, pro-
lem duodecim mensium priuare omni motu:
sed eam agitandam cunis, gestando, erigen-
do, & id genus alijs modis, atque etiam (ut
Aristoteles 7. Politicorum uult) fletu.

μηδὲ γυναικείῳ.] Prohibet, ne uir lauet cum
muliere, aut balneo utatur muliebri: quia hic
etiam sequatur sua grauis pœna.

χρῆσθαι.] scilicet *ὑπὲρ*, secundū corpus exhilaret:
uel *παρὰ τὴν ἰδέαν* χρῆσθαι, exhilaret corpus, & cum

uoluptate quadam singulari lauet & mundificet id. Respicit in usu uerbi huius ad ἰδοῦς efforminatorum, mollium & libidinosorū, qui aut ex præsentia mulierum inter lauandum, aut ex balneis, quibus illæ sint usæ, sectantur uoluptates libidinis: aut corpora sua talibus balneis abluunt, & nitida reddunt, qualibus mulieres solent uti: & hoc ideo, ut ipsis magis placeant. Talis balnei usus est huiusmodi generi hominum in præsens quidem iucundus & gratus: sed ἰδοὶ χροῖον.] tandem, & non ita longè post, uel lōgo deinde tempore, cum corpus est ex huiusmodi uoluptate uenerex & mollitie resolutum & eneruatum: sentitur pœna λονγὰλῖα, noxia, acerba, tristis & grauis, ex præsentia & subsecutione uariorum morborum. Rei turpis & obscœnæ effectus tristes & miseros non explicat, sed intelligentib. quidem considerandos relinquit. alijs autem rem grauiorem facit, dum pœnam non explicat, quam certam adesse & longo tempore sequi asserit.

μὴ δὲ ἰσχυροῖσι.] In celebratione sacrorum uersandum reuerenter & castè: non uerò carpenda ea, & risu aut contemptu quodam persequenda.

ἀίδηλα.] Arcana & mystica, quia sub illa sua specie externa habent alium sensum, & usum pium reconditū, tales enim fuerunt apud priſcos ferè illi ritus cœremoniales, qui erāt disciplina

plina quædā uulgi, uel in pietate, uel in morib.
& uita ciuili. Nefas ergo erat in eas inquirere,
& quæ in ijs haberent sapientem & abditam
quandam disciplinam, illa carpere: quod Poe
ta hic primū uult. Deinde fortasse hoc etiā
requirit, ut ne inter sacra, turpia & obscœna
reuelentur & carpantur in alijs, sed castitas &
mentis & linguæ assit.

μυδίνος τ' ἐν προχῶν.] Neque ostia & exitus flu
uiorum, ubi in mare illabūtur, neq; fontes, ubi
oriuntur, sunt sponte & dedita opera conspur
candi urina, aut alio excremento: quia hoc
non potest fieri nisi ex singulari quadam petu
lantia & lasciuiā. & fortasse prisca putabant u
traque hæc loca, & fontium & ostiorum, pro
sequēda esse religioe quadam, eo quod præ
berent eximiam quandam occasionem & ma
teriam cognoscendæ & uenerandæ sapientiæ
& potentiæ diuinæ.

τὸ γὰρ.] Hoc *ἰναπολύχαι* non est melius, sed de
terius & petulantius, atq; fœdus illo: sicut nō
est ita fœdum conspurcare quid urina, quā
ullo altero excremento.

ἂν ἴδεν.] Concludit iam præcepta loci hu
ius, de communi & ciuili uitæ ratione. Ita, in
quit, agas, & te geras, sicut hætenus tibi præ
scripsi: & in primis uites & fugias malam fa
mam, quæ est singulare quoddam malum &
incommodum, quæ facili quidem & leui de
cāsa existit, sed præsentia sua est ualde molesta

u s & ad.

& aduersa, & perquam ægrè amouetur, nec in uulgus sparsa unquam potest omnino deleri. & hoc quidem ex ui quadam peculiari, diuinitus ei attributa. Famæ & boni nominis uult præcipuam esir habendam curam, nec unquã agenda quæ illam uiolare possint: sed & hæc iam prohibita, & omnia alia quæ ipsi incommodare queant, summo studio esse cauenda. *ἔδ' ἱπδαμ*, ita agas, ut iam est à me traditum: & pariter & facias quæ præcepi, & omittas quæ prohibui, & sic in omnibus alijs & prosequendis & fugiendis respicias iudicia hominum, & te ad ea accommodes: neq; facias quicquam, de quo possint malè cogitare, sentire & loqui: sed *ὑπακούω*, tacitè & cautè uites famam & opinionem eorum de te, *δανω*, grauem & uehementem, quæ habet magnam & mirabilem uim inter homines: uel turpem & opprobriosam, aut sinistram & malignam. nam hæc uox *δανω* multa significat, & uidetur Poeta eam hic usurpare in ista triplici significatione, ut ostendat famam uulgi ferè malignā & sinistram esse, & ad dedecus atque opprobria facile existere, & uim ualdè magnam & admirabilem habere in utranque partem, & præcipuè in deteriore. nam est *κακὸν* mala, noxia, incommoda & molesta: *λύπη*.] quæ quidem admodum est facilis & leuis, ad hoc ut existat & exoriat: sed *ἀργαλίη*, difficilis & molesta toleratu, quia ex omni parte incommodat homini,

mini,

mini, & res eius impedit & remoratur. ut uerè dixerit Ouidius,

Omnia si perdas, famam seruare memento :

Qua semel amissa, postea nullus eris.

χαλιπύ.] Difficilis est etiam, & ardua depositu & amotu, præcipuè si increbuerit. Nam nulla fama prorsus interit, euanescit & deletur tamquam cassa, inanis & irrita, quam multi iactitant, circumferunt & in ore habent. nam ferè, quod multis uidetur, est uerum, & in singulis est natura ab ipsa acies & uis quædam ueri cernendi, quod Arist. libro 10 *ἠθικῶν* ab initio docet, & septimo, ubi etiam hanc Poetæ sententiam allegat : Quod etiam Poeta sentit, quia dicit, *θεὸς νότις ἐστὶ καὶ αὐτὴ*, Etenim ipsa etiam est dea & uis quædam diuina : qua mirabiliter quod latebat, & interdum ne sperabatur quidem unquam fore, & eruitur, & latè spargitur. De quo & Vergilius :

Fama malum, quo non aliud uelocius ullum,

Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo.

Perquam ergo prudenter Poeta hic fratrem suum monet, ne quid peccet & perperam agat, unde macula aliqua famæ aspergi queat : sed omnino piè, honestè, iustè, consideratè & cautè agat.

Ηματα δ' ἐκ δίοθεν πεφυλαγμένα,
 εὖ κατὰ μοῖραν
 πεφραδ' ἐμὲν δ' μῶεσι, τρικῆα δ' αμνὸς ἔ-
 ρεισιν

ὄργα τ' ἐποπιδύειν, ἥ δ' ἄρμα λίω δατέαδι,
 εὐτ' αὖ ἀληθείω λαοὶ κρίνοντες ἄγασιν.
 αἰ δὲ γὰρ ἡμέραι εἰσὶ διὸς πρὸς μηλόεντος.
 πρῶτον ἔνε, τετράς τε, καὶ ἑβδόμη ἰδρὸν ἡμαρ,
 τῇ γὰρ ἀπολλῶνα χρυσάορα γένετο λητῶ.
 ὀγδοάτη τ' ἦν ἄτη τε, δύνω γε μὲν ἡματα μιν
 νός

ἔφοχ' ἀεφομύοιο, βροτήσια δ' ὄργα πένεδα.
 ἑνδεκάτη δὲ, δύνω δεκάτη τ', ἀμφώ γε μὲν ἐ-
 ὠλαί, (ὅταν

ἢ μὲν οἷς πείκειν, ἥ δ' οὐφρονε καρπὸν ἁμᾶ
 ἢ ἢ δύνω δεκάτη τ' ἑνδεκάτης μεγ' ἀμείνων.
 τῇ γὰρ τοι νεινῆματ' ἀερεσι πότμος ἀράχνης
 ἡματος ἐκ πλείον, ὅτε τ' ἴδῃς σωρὸν ἁμᾶτ'
 τῇ δ' ἰσὺν δῆσαιτο γυνή, πῦθ' αἰλοῖτό τε δ' ὄ-
 γον.

μινὸς δ' ἰσαμύνει τρισκαιδεκάτῳ ἑλῖαδι,
 αὐδρῆματος ἀρῆαδι, φυτὰ δ' ὀνθρέψαδαι ἄ-
 ρισθ.

ἔκτε δ' ἕμῃσιν μάλ' ἀσύμφορός ἐστι φυτοῖσι,
 αὐδρὸ γόνος

αὐδρόγονος τ' ἀγαθὴ, κέρη δ' ὁ σύμφερός ἐ-
σιμ (λῆσαι.

ἔτε γυνέας πρῶτ', ἔτ' αῖτ' ἄρ' γὰρ αὐτὸς
ἔδ' ἐμὴν ἢ πρῶτη ἱκτὴ κέρη τε γυνέας (λων,
αἰμῶνος, ἀλλ' ὀρίφης τὰ μιν, ἔτι πάρεα μά-
σηκόντ' ἀμφὶ βαλῆν ποιμνήϊον ἢ πῶς ἡμαρ.
ἰδλὴ δ' αὐδρόγονος, Φιλίει δ' ἐτε κέρημα
βάζειν

ψεύδεα δ' αἰμυλίδες τε λόγους, λευφίδες τ' ὁ α-
εισμός.

μηνός δ' ὀγδοῦντε λάπρον καὶ βῶν ὀρίμνηον
ταμνέμεν, ὄρῃας ἢ δ' ὕωδεκάτη ταλαδργὺς.
εἰκάδι δ' ἐν μεγάλῃ πλὴν ἡματι ἴσους φῶτε
γείνασθαι, μάλ' αὖ γὰρ τε νόον πεπυκασμένος
ὄσιμ. (τράς

ἰδλὴ δ' αὐδρόγονος δεκάτη, κέρη δ' ἐτε τε-
μείσθαι. τῇ δ' ἐτε μῆλα καὶ εἰλίποδας ἑλίκας
βοῦς,

καὶ λύνει λαρχαρόδοντα, καὶ ὄρῃας ταλαδργὺς
πρηθύνειν ὑπὸ χεῖρα πθίει. πεφύλαξο ἢ θυμῷ
τε τράδι' ἀλδύραδ' φθίνοντός θ' ἰσαμύνει τε,
ἔλγει ἀθυμοδορεῖν, μάλ' αὖ τοι τετελεσμένον
ἡμαρ. (τιμ,

ἐν δ' ἐτετάρτη μηνός ἀγέσθαι δ' ἐς οἶκον ἀπο-
οίωνες κρίνας, οἳ ἐπ' ὄργματι τῶτα αἰῶσι.
πῆμα

πέμπης δ' ὄζα λεία δα, ἐπεὶ χαλεπαὶ τε
καὶ αἰνάε.

ὅν πέμπη γάρ φασιν ἐριννύας ἀμφιπολὺν,
ὄρκον Ἰννυμνίας, τ' ὄρις τέκε πῆμ' ὑπ' ὄρκοις.
μέσση δ' ἐβδμάτῃ Διμήτορος ἰδρὸν ἀκτῶν,
εὐ μάλ' ὀπιπῆδύοντα ἐϋτροχάλω ὅν ἄλωπ
βάλλειν ὑλοτόμον τεταμῆν θαλαμῶνα δ' ὄρα,
νήϊα τε φύλα πολλὰ, τά τ' ἀρ' ἔμνα νηυσὶ πέ-
λονται.

τετράδι δ' ἀρ' ἔσθαι νῆας πῆγνυθ' ἀραιάς.
εἰνάς δ' ἢ μέσση ὑπὸ δλείλα λώϊον ἡμᾶρ.

πρωτίσῃ δ' εἰνάς παναπήμων ἀνθρώποισιν·
ἐδλήμην γάρ τ' ἠδὲ φυτὸν δύνει, ἠδὲ γῆν ἔσθαι
ἀνέρι τ' ἠδὲ γυναικί, καὶ ὅποτε πάγκαλον
ἡμᾶρ. (σὺν

παῦροι δ' αὖτ' ἴσασι τρισεινάδια μνηὸς ἀρ' ἔ-
σθαι τε πίθον, καὶ ἐπὶ ζυγὸν αὐχένα θείνα
βασίκα καὶ ἡμίονοισι καὶ ἵπποις ὠκυπόδεσσι,
νῆα πολυκλήϊδα θολὴν εἰς οἶνοπα πόντον
εἰρύνενα· παῦροι δ' ἀληθέα λικλήσκουσιν,
τετράδι δ' οἷγε πίθον· πρὶ πάντων ἱερὸν ἡμᾶρ
μέσση· παῦροι δ' αὖτε μετ' εἰκάδια μνηὸς ἀρ' ἔ-
σθαι γινομένης, ἐπὶ δ' εἰλα δ' ὄζι χδρείων. (σὺν
αἰδὲ μὲν ἡμέραι εἰσὶν ἐπιχθονίοις μεγ' ὄνειαρ,
αἰδὲ ἄλλαι μετὰ δ' ἐποη, ἀκήριοι, ὅτε φέρουσαι.
ἄλλῃ

ἄλλος δ' ἄλλοίη αἰνεῖ, παῦροι δ' ἔτ' ἴσασιν.
 ἄλλητε μὲν ἡμεῖς, ἄλλατε μήτηρ.
 τάων, οὐδ' αἰμῶν τε καὶ ὀλβιος, ὅς τάδε πάντα
 εἰδώς, ὅρ' ἀζήτα αὐαέτιος ἀθανάτοισιν,
 ὄρνιθας κρένων, καὶ ὑπὸ βροχίας ἀλεείνων.

D I E S.

Dies autem ex Ioue observans accuratè,
 ut sunt ordinati :

Indices servis, trigesimam mensis optimam
 Et ad opera inspicienda, et ad victū distribuendū,
 Quādo populi iudicando veritatē administrant.
 Hi enim dies sunt à Ioue prudenti :

Primum vetus, & quartus, & septimus sacer
 dies.

Hoc enim Latona peperit Apollinem aureo præ-
 ditum gladio.

Octavus & nonus, duo dies mensis
 Crescentis, eximij ad curanda negotia humana.
 Undecimus & duodecimus ambo sunt boni,
 Hic quidem tondendis ouibus, ille verò ad deme-
 tendum grata frumenta.

Sed duodecimus longè melior est undecimo.

Nam hac araneus in aere pendens texit telam
 Diei parte maiori, quando formica aceruum de-
 metit.

Hac

Hac etiam mulier telam instituerit, & opus præmouerit.

Cæterum mensis stantis decimum tertium uites
Ad sementem inchoandā, sed est optimus ad plantas
inferendas:

Decimus autem sextus, medius, ualde est incommodus
plantationi.

Et bonus ad marem gignendum, sed non commodus
est foemellæ

Neq; gignendæ primò, neq; elocandæ ad nuptias.

Neq; primus sextus generandæ foemellæ

Aptus, sed ad castrandos hædos & greges ouium.

Et est dies benignus ad stabulū ouile circūdandū:

Ad hæc bonus gignendo mari, & solet proferre
dicacia

Et mendacia, & uerba blanda, & locutiones
clandestinas.

Octauus autem dies ad porcū & bouē mugientē

Castrandum, mulos autē laboriosos duodecimo:

Cæterum uigesimo magno pleno die prudentem

Gignas: nam ualdè mente solers erit. (uirum

Decimus autem est commodus gignendo mari, &
decimus quartus puellæ,

Medius: hoc autem oues, & flexis curuisq; pedibus
quarto boues,

Et canem

Et canem eximium, & mulos patientes laboris
Cicures facito, imposita manu. studeas autem
consulto

Vitare quartū & incipientis et desinentis mēsis,
Ad meditanda tristia, quia est dies ualde efficax.
Sed quarto mensis ducas domum uxorem,
Consultis auibus, quæ super hoc negotio sunt o-
ptimæ.

Sed quintas uitā, quia sunt difficiles & graues:
Nam quinto aiunt Furias obambulare,
Periurium punientes, quod contentio peperit da-
mnum periuris.

Medio autem septimo Cereris sacram frugem
Accuratè dispiciendo in area rotunda
Disicias, & ligna cædas domestica,
Et multa ligna noualia, quæ sint nauibus apta:
Quarto autem incipias pangere naues fragiles.
Nonus medius ad uesperum est melior dies:
Sed primus nonus est omnino hominibus inno-
xius.

Hic etenim est bonus plantationi, & generationi
Viri & mulieris, & nūquam dies malus omnino.
Pauci præterea sciunt, tertium nonū esse optimū.
Et ad dolium adoriendū, & ad imponendū iugū
Bobus & mulis & equis uelocibus,

Et nauem compactam & uelocem in magnum ma-
 Trahendam : sed pauci uera pronunciant. (re-
 Quarto operi dolum : est in primis bonus dies
 Medius : pauci nouerunt post uigesimum mensis
 optimum

Mane, sed uesperis est deterior.

Atque hi quidem dies sunt hominib. ualde utiles.
 Alij autem inanes, inefficaces, & nihil asserentes.
 Sed alius alium laudat, et pauci certū quid sciunt:
 Et dies aliās est mater, aliās nouerca.

Fœlix & beatus, qui ista omnia

Considerans, Dijs inculpatus agat,

Horum auguria obseruando, & uitando trans-
 gressiones.

EX O R A T I O N.

Haftenus aliquandiu bonum uirum & bo-
 num patrem familiās instituit, ut deberet esse
 etiam uir pius, bonus cognatus, bonus ami-
 cus, sodalis, conuiuator, & omnino ciuis bo-
 nus: qui aliorum beneuolentiam, gratiam &
 famam bonam sibi demereatur officijs piete-
 tis & honestatis: contrā autem summo studio
 uitet, quæ deū, quæ homines offendere que-
 ant, & aliqua specie turpitudinis, immodestiæ,
 inuerecundiæ, & similium uitiorum maculam
 quādam famę inurere possint. Hic redit ad ea
 quæ sunt domesticæ curę & administrationis,
 quæq;

quæq; sunt quotidiana, & in singulos dies per mensis spacium facienda, aut non facienda: quæ particula separatim inscribitur, *ἡ εἰσοδοὺς ἡμερῶν*, quia in ea Hesiodus peculiariter & singillatim tradit, quæ quoq; die mēsis omnis per totum annū conueniat facere, aut non facere: & quidem ex causis nō ita obuijs & conspicuis, sed abditis in prouidentia & gubernatione diuina, & in natura rerum, & præcipuè corporum superiorum: quorum tamen uim & effectus, sapientes sua aut contemplatione, aut experientia nonnihil deprehenderint. Ita accurate Poeta, sicut ab initio in Titulo doctrinæ huius promisit, tradit hominis ἔργα opera & officia secundum ἡμέρας, tempora anni & dies mensium: & quidem pro fine uitæ rectæ, cōmodæ & fœlicis in omnes eius partes. Hos autem dies discernit secundum eam mensis rationem, quæ tum obseruabatur, qua mensis diuidebatur in tres *διὰδες*, quarum prima uocabatur *μηνὸς ἱταμελίου*, altera *μισῶντος*, tertia *ῥθίνοντος*. & dies mensis trigessimus, qui erat prioris finis, & initium sequentis, uocabatur *ἡν ἡγεῖν*, uetus & noua dies, quòd finiret priorem mensem, & inchoaret nouum. Hæc tota ratio priscorum mensium extat in Dictionarijs Græcis perscripta, ut non sit opus aliqua mea explicatione.

ἡματα δὲ.] Disertè proponit, & præcipit in genere, quod deinceps est per partes traditurus.

turus. Præterea, inquit, dies *πικυλάμειν* edo-
ctus, & retinens in obseruatione. *ἐκ Διόθεν*, ex
Ioue, ut ex administratione diuina & ex cor-
porum cœlestium motu reguntur. *ὡς κατὰ μοί-
ραν*, accuratè secundum eorum ordinem fata-
lem & diuinitus acceptum, tu dies edoctus ser-
uis indices. uel *πικραδίμην δμύτασι κατὰ μοίραν*,
dies à Ioue & cœlitus ordinatos & destinatos,
tu ex tua diligenti cognitione & prudenti ob-
seruatione seruis accuratè & ritè præscribe &
demonstra, ita ut quosque labores suis cer-
tis & auspiciatis diebus obeant. Dicit ipsum
debere habere dierum cognitionem, quia ip-
sius prudentia sunt omnia administranda, &
secundum illos dies præscribendi labores ser-
uis, qui uacant prudentia & sollicitudine, nec
faciunt nisi iussa & ex metu pœnæ, quia uiribus
præcipue corporis & appetitus sensitiui po-
lent, ratione autem non item. Vnde Home-
rus *ἰδυας.ρ.*

*ἄμισυ γὰρ τ' ἀριστερὰ πικραίνονται δούσπα ζῆος
αἰδομένη, ὡς τ' αὖ μιν κατὰ δέλιον ἡμαρ ἔλασι.*

Iupiter dimidium uirtutis adimit

Viro, quam primum eum seruilis conditio occupat.

Ideo autem hic primo loco seruorum instru-
ctionem de diebus præcipit, quia ipsi labores
necessarios & quotidianos expediunt.

πικυάδα.] Trigesimum diem, qui est finis
& initium mensis, commendat præ alijs, ut ad
sua certa negocia faustum; à quo die fortas-
se ideo

se ideo etiam incipit, ut primo mensis integritatem, quæ constat diebus 30, proponat, quam deinceps est ordine explicaturus, ostendendo sigillatim ad quæ dies mensis quisque sit faustus aut infaustus. Hanc autem trigessimam diem asserit esse perquam faustam, & idoneam, & ad domesticam & ad civilem solutionem debitorum pro laboribus creditis. Nam tum in Græcia iste dies & publicè & priuatim usurpabatur ad hoc negocium expediendum, ex causis uel naturalibus uel civilibus, illorum hominum prudentiæ non leuibus. Potest autem horum duorum uersuum hæc etiam esse *σύνταξις*. Tu accuratè & ritè cognitis & obseruatis diebus, ut sunt à Ioue ordinati & distincti, seruis indices, inculces & persuadeas, trigesimum esse optimum. *ἴσῃατ'.*] & ad labores & opera eorum totius mensis inspicienda, æstimandaq; & ad uictum, mercedem & pensum pro illis iustum soluendum, distribuendumq; *κατ' ἀξίαν*, pro cuiusque meritis & industria nauata.

ἢ τ' αὖ.] quando etiam uulgò passim *λαοὶ* & creditores priuatim solutionem debitorum exigunt, & publicè magistratus *ἐπὶ νομῶν*, cognoscendo & dijudicando lites ob credita & debita *ἀγνοοῦν*, agitant, discutiunt & administrant ueritatem iusticiæ: hoc est, suis iustis iudicijs dirimunt & cōponunt lites & controuersias.

Vel, *ἢ τ' ἄρ.*] postquam & ubi peregerint illo die seniores de populo publica negocia &

iudicia, quia ille dies sacer erat, & ante omnia controuersijs de ære alieno componendis destinatus.

αι Αι γαρ.] Harum triginta dierum, quibus constat mensis, explicationem per partes instituit. Hæ, inquit, sunt dies, *in Αιός*, uel *πρὸς Αιός*, à Ioue prudenti, quas ipse singulari consilio ad certos usus & effectus ordinauit. Hic tres, primam, quartam & septimam, ante omnes commemorat, ut etiam sacros & religiosos dies: & præcipue septimam, quia ea Latona pepererit Apollinem. Huius opinionis Antiquitas nō habuit nullas causas Physicas aut Astronomicas: nostri certè Theologi & Medici multum attribuunt Hebdomadi, septimo numero dierum & annorum, ut in multis alijs, ita etiam in natura humana. *ἑν*, uetus & ultima dies mensis, quæ etiam *ῥία* noua uocatur, aut *ἑν καὶ ῥία* simul: quia est prioris mensis exitus, & sequentis initium, dicta est *ἑν* ab *ἑν* *ἑὸς*, ideo spiritu denso insignitur: sed cum *γ* geminatur, tum Aeolicè tenui spiritu signatur.

ὀγδοὺν.] Octauum & nonum dies cōtinues mensis *ἑξὺς ἀξιομελίου*, ualde crescentis, & in magno incremento *ἰταμελίου* constituti, ut iam absoluentis primam *ἀνάδα*, dicit esse faustos, idoneos & commodos ad curanda & expedienda omnis generis negocia & opera humana, quæ sunt de usu uitæ. Potest autem

hæc

hæc etiam esse constructio, *ἀνὰ μὲν ἡμέτερας αἰσφμεύσεις*, id est *ἰταμεύον ἔξοχα*, sunt isti duo dies eximij & præclari, *πρὸς τὸ κινεῖσθαι*, ad sedulo & strenue aggredienda & curanda negotia. Sic & undecimus & duodecimus dies sunt commodi & prosperi: sed duodecimus longè præstat ad labores & opera solertiæ & industriæ. quod constat signis: quia & araneus in aere pendens, maiore ex parte diei huius, textit suam telam: & *ἰσθὺς*, solers, provida, sollicita & industria formica demetit aceruum suum: hoc est, singula grana acervi arrodit, ne subtus terram uegetentur & crescant.

τῇ δὲ.] Hac ergo die mulier etiam solers & sedula, stamen telæ rectè instituerit, & promouerit suum opus, atq; alia etiam artificiosa opera hac die faustum & prosperum fuerit inchoare & urgere.

μηνὸς.] Decimam tertiam diem mensis, alterius quidem decadis, sed à priori non procul digressi, necdum prouecti ad medium alterius decadis, uult uitandum esse ad sementem faciendam. Cæterum ad plantas inferendas, ante alias assumendam esse: decimam autem sextam, quæ sit media & alterius decadis, non quidem ad plantationem esse commodam, sed ad masculæ prolis generationem satis prosperam: nō autem item ad formellæ uel generationē uel desponsationem.

Similiter neque sextam diem in decade prima mensis, uult esse idoneam ad puellam gignendam, sed ad hœdos castrandos & arietes ouium tum uerò ad stabulum ouium sepiendum & communiendum, putat esse diem benignū & faustum: ad hæc, ad generationem maris dextram: præterea diem esse talem, qua soleant existere nugæ & obtrectiones, item mendacia, blanditiæ clanculariæ, & blādę inter amantes colloctiones. Octauo autem die iubet castrare sues, porcos, & boues ualdè mugientes, & ipso mugitu robur suum declarantes: & duodecimo, mulos laboris patientes. Vtitur epithetis usitatis, & perquam accommodatis animalibus istis.

cináde.] Vigésimum diem uocat magnum, quia continet duas decadas: & plenum, quia sit absolutus, à quo incipiat tertia decas, quæ sit mēsis *phiveros*, à plenilunio ad nouilunium & mēsem alterum declinantis: uel quia eo toto, uel quia eo iam expleto, putet dandam esse operam gignendo filio ingenioso & solerti, qui sit habiturus bonam indolem, & euasurus in prudentem & grauem uirum. Decimam commendat pro mare gignendo, & decimam quartam pro formella: quo die dicit etiam commodum esse cicurare & manui assuefacere oues, boues, canem & mulos. Cæterum quarta die, & in prima & in tertia decade, monet cauendum esse à solitudinibus, & tristibus

tristibus atq; anxijs cogitationibus & conati-
bus: quia uterque horum dierum sit admo-
dum efficax ad producendos rerum euentus.
& ideo quarto die, primæ præsertim decadis,
esse ducendam uxorem, & celebrandas nu-
ptias, prius tamen consulto augurio ad hoc
negocij auspiciatissimo.

Quintam autem
diem cuiusque decadis, uult esse metuendam,
& cautè obseruandam: quia hi tres soleant es-
se graues, periculosi & horrendi, eò quia istis
diebus dicuntur Furij circungraffari, et puni-
re periuria ex cõtentionibus in perniciem ho-
minum orta. Per *leur* intelligit deam malæ
contentionis: hoc est, uim illam quasi fatalem
et ineuitabilem malarum contentionum, quæ
in animis hominum ex inuidia, maleuolētia,
odijs, simulatibus, auaritia, ambitione, & id
genus alijs uehementioribus affectibus exi-
stunt, & homines in uaria mala inducunt.

Decimoseptimo die probat uersionem et uen-
tilationem frugum Cerealium, in area rotun-
da, et accommodata per suam accuratam om-
nium rerum ad hoc negocium pertinentium
considerationem & obseruationem. Eadem
die præcipit, ut faber secet ligna multa, quæ
sint apta ad ædificia domestica, et ad naues, ex
quibus deinde quarta die incipiat compinge-
re naues debiles et fragiles. *ἀραιὰς* uocat,
quia ipsæ collatæ ad impetū maris, sunt leues,
tenuēs et debiles.

ἀνὰρ.] Decimus nonus dies post meridiem, uesperam uersus, est melior. Cæterum nonus est omnino innoxius: nam & ad plantandum est commodus, & ad gignendum tum marem tum femellam, nec unquam est planè & totus incommodus.

Porro uigesimum nonum diem pauci animaduertunt & sciunt in toto mense esse commodissimum, ad dolia retinenda, ad imponendum iugum bobus, mulis & equis, ad nauem in mare protrahendam. pauci etiam de hoc die uera tradunt. Hinc apparet, priscis magno studio fuisse hanc dierum discretionem; nec omnes eam rectè assequi potuisse: quod animaduertere est hodie in nostris Almanach, & similibus Calendarijs de cursu totius anni. Decimoquarto est cadus relinendus, qui dies est in primis sacer. Vigésimus quartus etiam est perquàm faustus, mane præsertim: à prandio autem non item, quod pauci nouerunt.

αἰδέμυρ.] Incipit concludere hunc etiam locum, dicens: atq; hæc quidem dies hominibus sunt admodum utiles obseruatu: reliquæ autem sunt *μυτάδωνται*, cum sono, quæ sonum tantum & nomen habent: alioqui sunt *ἀκέραιοι*, nullam habent singularem uim à fato, neq; quicquam noui afferunt, ut destitutæ peculiari momento. Sed de hac re sunt diuersa iudicia, & alius alium probat diem, cum pauci quid certi de

si de hac re intelligant & notum habeant. uel, alius alium diem asseueranter & constanter commendat, & pauci hoc norunt, cōsiderant & perpendunt, nūllum diem esse p̄perpetuò & semper bonum, aut malum : sed quemq; aliàs agere nouercam, aliàs matrem : hoc est, modò esse benignū & prosperū atq; faustum, modò malignum, infœlicem & infaustum. Valde modestè & de suo & aliorū iudicio loquitur. Vult, & quæ ipse tradiderit, & quæ alij tradant de diebus, esse prudenter & sobriè intelligenda, ut non pro omnino certis & perpetuis habeantur, sed pro ijs quæ ὡς ἰδὲ τὸ πολὺ uera deprehendatur : & ideo prudenti cuiusque observatione esse plenius & accuratius discutienda & discernenda. Hunc uersum quispiam benè ita reddidit :

Ipsa dies quandoque parens, quandoque nouerca est.

Pro hac uaria dierum & temporum dispositione dicit Homerus in Odyss. uarias etiam naturas esse hominum,

τοῖος γὰρ ὁδὸς ἑστὶν ἐπιχθονίου ἀνθρώπου,

οἷον ἐφ' ἑμαρ ἄγναι πατρὸς ἀνδρῶν τι δῖόν τι.

Talis est hominum animus, qualem in singulos dies inducit Iupiter.

μὲν γ' ὄνηται.] Cognitæ & obseruatæ hæ dies & bonæ & malæ, sunt hominibus magna utilitas : illæ aliæ in neutrā partem habent quandam uim singularem.

τάτην.] ἀπὸ τούτων, uel ἐν ταῖς τούτων, ab his, uel propter

propter hos dies, est *foelix* et *beatus*, qui hæc sciens, etc. uel, *foelix* est & *beatus*, qui ista omnia sciens laborat inculpatus.

τάμπ.] *ἱστορῶν* dierum, *ἱστορίας* *ἡγεμονίας* : uel, quod in primis placet, *foelix* est & *beatus*, *ὅτι τὰ πάντα*, qui omnia discrimina & edoctus & expertus, *τάμπ* istorum dierum, agat iustè & inculpate, et interim obseruet auguria, & nihil contra ea faciat. Est conclusio huius loci, aut etiam totius huius doctrinæ de recte uitæ uia, & eius fine *foelici*: pro quo consequendo uult hæc et illa prius tradita de iusticia & labore, diligenter seruanda esse, unà cū consideratione & obseruatione religiosa auguriorū, et aliorum ex quibus uoluntas & gubernatio diuina cognosci possint.

διδάσκων.] *διδάσκων*, bona et intelligēti mente est præditus, & recta atq; sana cognitione *foelix*: & *ἡσυχία*, bonorum & rerum ad uitā pertinentium successu & copia *beatus*.

ὅτι τὰ πάντα.] qui hæc omnia edoctus, et obseruans *τάμπ* istarum dierum, quæ traduntur, aut tradi possunt de agendis et uitandis die quoque, *ἱσχυάμενος* agat & laboret iustè, sicut est traditum de laboribus et negocijs iustis, rectis & utilibus.

ἀνείκελος.] Et quidem, ut iustè agat & laboret, ut sit inculpatus Dñs, ut in nullo offendat Deum, neq; quicquam agat contra ipsius uoluntatem, quam per auguria & alios probatos modos

modos exploret & cognoscat: & inde eius, & omnes iusti & recti transgressiones caueat & vitet. Aptè & perquàm grauitè hæc conclusio consentit & cohæret cū propositione principali, & tota deinde tractatione, atq; adeò cū inscriptione ipsa. Inscriptio fuit ΕΡΩΝ ΚΑΙ ΗΜΕΡΩΝ, Operum & dierum, in quibus duobus officiū hominis & rectam atque fœlicem uitæ rationem constituit, ut homo agat iustè & rectè, quæ sunt agenda & tempore suo, opportunè & prudenter. Quam etiam uitæ rationem, & eam quæ ipsi opponitur, & ad infœlicitatem & miseriam homines perducit, ab initio proposuit. Vbi constituit duo genera hominum, unum præclarum, aliud obscurum: siue duos fines, unum fœlicitatis, alterum infœlicitatis. & pro istis duobus hominum generibus & finibus, duas etiam vias, per quas Iupiter, ut supremus gubernator generis humani, in sua prudenti administratione: alios homines perducit ad decus, gloriam & fœlicitatem: alios ad dedecus, obscuritatem & miseriam. Ad quæ postea totam suam doctrinam & omnia præcepta direxit, ut ostenderet, & quæ esset illa recta via in iusto & opportuno labore sita, per quam homines sub gubernatione diuina perueniant ad uitæ fœlicitatem: & quæ illa peruersa iniusticia & imprudentia ignauie constituta, qua perducantur homines ad omnis generis mala & difficultates: quam
uiam,

uiam, usitatam illam quidem, & multo magis
quàm est illa recta & salutaris, sed ex ignoran-
tia & cæcitate hominū, ita studuit declarare, ut
omnes cognoscere possent eius peruersitatē
& miseriam, & inde se totos conuerterent ad
illam rectā & felicē prosequendā. Cum istis
propositis & traditis quàm bellè cōsentiat hæc
conclusio, facile apparet: quia, sicut Poeta huc
potissimū respexit, & in hoc incubuit, ut pro
fine hominis traderet in hoc cursu rerū huma-
narū, & sub diuina earū gubernatione, rectam
uiam ad illū felicitatis finē: ita hic concludit,
illū consequi finē suū, & esse felicē & beatum,
qui ea omnia hætenus tradita de discrimini-
bus dierum & iustis laborib. habeat benè co-
gnita & percepta, & secundum ea iustè & pru-
denter ad approbationem diuinā agat. hunc
enim finem felicitatis ipse cōstituit, & rectam
ac diuinitus præscriptā hominib. uiam ad eum
promisit, eamq; sapientissimè per omnes uitæ
partes explicuit & declarauit. Proinde magnè
facienda est hæc Poetæ nostri doctrina, quæ est
& grauis & erudita, in qua conuenienti ordi-
ne & modo explicatur recta & salutaris uia &
ratio ad illud bonum, ad quod omnes natura-
lis ducit intentio. sed quàm plurimos deuius
error inde abducit, ut nō consequantur, quod
maximè cupiant: sed multis suis curis, labori-
bus & periculis eò perducantur, quò minimè
uelint, ut in errore & difficultatibus consilio-

rum

rum & conatuū infœliciter & miserè degant,
nec se inde euoluere & extricare queant. A
quo genere uitæ, ut admodum uago, difficili,
tristi & misero, quo qui lōgius abdnci cupiūt,
eo magis amplecti debent hanc Poetæ nostri,
& similium aliorum sapientum uirorum do-
ctrinam, quæ hoc propositum potissimū ha-
beat, ut rectam & salutarem uitæ & instituen-
dæ & transigendæ rationem tradat. Hæc au-
tem uitæ ratio pro salute non tantum præsen-
ti, sed & futura, tametsi non aliunde potius
quàm ex sacra Scriptura peti debeat & possit:
tamen hæc etiam priscorum Poetarum & alio-
rum sapientium uirorum doctrina nunquam
fuit omnino neglecta, quo ad cognitionem le-
gis naturæ, iusticiæ & prudentiæ ciuilib, & ui-
tæ humanioris. Ad quem usum, & fortasse ad
quandam pleniorē legis etiam diuinæ co-
gnitionem, qui hæc Poetæ nostri penitus in-
tellexerit, nō parum animaduertet ea sibi pro-
desse, nec facilè eis aliquid prisce sapientiæ mo-
nimentum præponet. In quo, si nos etiam ui-
si fuerimus eum nonnihil adiuuissē hac no-
stra qualicunque explicatione, res benè cedēt:
sin minus, studium tamen nostrum
speramus ipsum non omnino
improbaturum.

F I N I S.

GEORGII MEDERI FRANCI

Epigramma, in Annotationes M. MATHIAE GARBITII Illyrici in Hesiodum.

- **Nuper ut Elysijs Ascreus uenit ab oris,
Et petijt nostræ docta Lyceia scholæ:
Vidit ibi Illyricum uirtute excellere doctum,
Scribere & in libros culta notata suos.
Tunc ait: Illyricus quæ dat noua lumina uobis &
Vix ego, uix tanta laude magister eram.
Nam dociles tradit mores, semperq; manebit
Ille labor, nostrum quo decorauit opus.
His cum te tollat sed uates laudibus Ascrea,
Quid dubitas, semper nobile nomen erit.
Quare æge perge tuis scriptis ornare Poetas,
Vt tua sic crescat gloria, fama, decus.**

RERVM ET VERBORVM
in M. GARBITII ad Hesiodum
Annotationibus

I N D E X.

A		amici ueri sūt αὐτοὶ 288
Α Βιάτῃς	41.42	amici pauperes nō postha-
accipiter	100	bendi alijs 289
acquirendi industria	171	amicitia secundū quid 287
acquisitio iniusta	156.168	amicus uerus nisi unus non
actio una non facit uirtu-		facile retinetur 288
tem	143	ἀναρχία 106
emulatio	30	ἀνισότης 40
αἰσιφρων	151	ἀφιλία 289
affectus	66.71.74	appetitus 65
Agasilai commendatio	168	aratio in Octobri & No-
agricultura	19	uembri 183
αἰδώς 105.106.107.108		aratio sera quando bona
αἶψα	110	216
αἰσχύνῃ	107	Aratus de cœlo et stellis 265
ἀνίοντα quæ dicantur	311	ἀρίστη 25
ἀκμή	86	ἀρμαλία 233
ἀλεξιπρῆ	209	Aristotelis loci 144.145.
ἀλφειά	62	170.175.190.244.
amicitia ἀπλῶς dicta	287	246.311.315
in Amicitia peccatur quā		Aspera 257
titate 289. qualita-		assuefactio omnia reddit
te. ibidem		facilia 143
amici iucundi & utiles plu		Atc Homerica 67.193
res esse possunt	288	ἀθλῶν 55

y auro

I N D E X.

aurora	230	δαίμων	23.113
ειβάλα	170	δαίμων significatio triplex	
αἴθρια	287	314	
B		Dei colendi aliquot modi	
Biblinum uinum	241	160	
βίαια	184	Demoſthenes periclitatus	
bos arans quis intelligatur	62		
190		δομήτωρ	147
βελάνη	25	διάβολος	45
C		δι	215
Canes λερχαρόνδοντες	245	disciplina	72.218
caro uitulina & boedina		diuitiarum effectus	150
optima	243	dolus	156
Carthaginensis consuetudo		δωρεον	198
do	150	δωροφάγος	119
Cicero sapientiam suā deo		δυσωνία	153
testatur	62.67	E	
Ciceronis loca	167.206.	Εχίτα	210
309		effeminati	312
ciuiles uirtutes αἰδὼ καὶ δῖα		eloquentia	57
κα	105	Elysius campus beatorum	
coniugium	275	patria	98
coniugij usus finalis	124	ἐνδύειν	212
consilium in nocte	233	ἐπαυρεῖν	126
consuetudo omnia facit in		ἐπιχαριστικότητα	278
cunda	144	Epicharmus de incredulita	
corpora oleo inuncta post		te	177
balnea antiquitus	228	Epimetheus	44.65.66
credulitas nocet	176	ἐπιμύθια	52
D		ἐπισκοπία	202
		ἐπαινο	

I N D E X.

ἔρασι 295 κατὰ ἀφ' αὐτῶν abundant 148
 ἔρις 29.30.329 fuci λάθροισι 148
 erroris uis & causa 33. G

50.61 Gentilium persuasio, nihil
 Eteocles 97 sine ope diuina proce-
 ἔθνη 120.229 dere 299
 euentus stultorum magi • γένετα 247
 Her 118 Gracia ἀβελτῆρας pericli-
 εὐφροσύνη 233 tata 64
 ἐὺθυμιασθῆναι 210.212 H

F

Fabula de accipitre 110 Herodotus 166.232
 Fama dea 315 heros omnis monosylla-
 fama seruanda præ alijs bicus 114
 bonis. ibid. heroes 93. unde dicti 94
 fama hominum uaga 309. ἡρώων ἡ ἀρετή uirtus 94
 314.315 Hesiod. 3 poeta, fictus 16
 fames non premit indu- Hesiodi commendatio 229
 strios 147 Hesiodi ἔτυμον 15. paren-
 familia quomodo instituen- tes, patria 16. 257
 da 198 ἡμίραι quare inscriptæ 323
 festa post importatas fru- ἡσία 302
 ges quare instituta ἀπρι- ἡταγία species amicitiae 289
 scis 246 ἡταγίας exempla. ibid.
 fides in conuentionib. 174 Homeri uersus 114. 152.
 fletus in pueris bonus 311 228. 247. 255
 fratrum gratia rara 102 Hominum duo genera 23.
 fruges in propria domo tria genera 144
 244. horæ deæ ianitrices 68
 fuci in ἐν γαρχίᾳ & ἀντι- Horatij uersus 62. 133. 153.
 176

γ 2 ἡρωὺς

I N D E X.

ἰσχυρὸς	212	res	206
hospitalitas 288.	sacrofan.	iuniorum amicitia	289
ἔλα	158	Iupiter à capra Amalthea	
hostiarum Cremonia a-		enutritus	74
ἔ	pud antiquos	43	Iupiter ipse non omnibus
ἰβελ	116	placet	310
I		iusticia	18
Iapetus unde dictus	46	iusticia uirgo	153
ἰσχυρὸς	190	iusticia uniuersalis & par	
ignauis arcedi à repub.	148	ticularis, iusticiae spe-	
ignis	46.54	cies	122
impunitatem sibi persua-		uana seipsam destruit, &	
dent prauis	304	est intolerabilis	102
incredulitas nocet	176	ἡανίτης	71
infantes nō omni motu pri-		ἡανία	143
uandis	311	ἡανία πηδῶν	159
ingeniorum uis & natura		ἡανία πηδῶν	61
28		ἡανία duplex	257
ingeniosi ἡανίοι & ἡανίοι		L	
ἡανίοι	56	Labor	18.147.149
ingeniosi pallidi & exte-		las caprarum bene nutriti	
nuati.	ibid.	243	
inopia impedimentum uir		laceßendus nemo contume	
tutis	289	liosus dictis	292
inuidia	38	ἡανίτης	97
inuidiae uis quadruplex	105	liberalis uerè quis	170
Ira cōiugia suppeditat	292	liberorum multitudo bona	
iræ motus	292	179	
ἰσότης	40	linguae usus rectus	291
iuniores plerunq; securio-		lingua maledica, incom-	
res		moda	

I N D E X.

moda	292	modus rectus & opportunus	275
lingua thesaurus optimus	292	nus	275
λίπα	228	morum similitudine coalē-	
lippis & tonsoribus	220	scunt anin	277
Lita προμθεῖς	67	muliere improba nihil	279
Liuij sententia	145	cerbius	279
lusciniā	110	N.	
M		Naturæ hominum pro æ-	
		ris constitutione uariæ	
Mala sub specie boni &	330		
per accidens appetitur	33.50	navigatione 19.253.260.261	
Male partum malè dispe-		262.271	
rit	158	νίμωις diuinæ	53.107
manuum impuritas	299	νομνία	236
martirum hominum exi-		Nicander Colophonius de	
tus	91	agri cultura	265
μάζα	243	νυπρίους	53
medium determinatu dif-		νόμας	85
ficile	275	νόμος	188
mens	65	νότυμοι	91
mensis diuifio in decades	302	numina præfecta familijs	
tres	323		
Mercurius deus eloquen-		O	
tiæ	57	Occasio præfens accipien-	
Mercurij epitheta	ibid.	da	192
μίσροπδρ	80	ocij dampn.	229
μίσροβρ	212	ocium	150
metris in Iunio	183	ἴφρορ	101
μιτοπώρρ	190	opera hominis duplicia	17
		id	284
			ordo

I N D E X.

ordo Poeticus	283	præcepta de rebus agendis	
P		vera ut plurimum	268
Pandionis filia	236	pravi non diu retinent ami-	
πᾶνδύρα	49.62	cos	286
interfamilias quatuor per		procrastinatio, ignavia	
Jonas suslinet	282	quædam	192
penates	302	pudor laudabilis	152
ποσειδάμηνες	184	pudor vitiosus	151
personarum delectus	203	R	
ῥήτορες	237	Regenerati per fidem qua-	
φίλια amicitia	81	les esse debeant	302
φιλονεικία	56	reges priscorum πολυθρία	
φίλιππε	95	μυθία	96
φλοσιμία	30	ritus ceremoniales prisco-	
Phocion, πεπὶς Demosthe-		rum	312
nis	66	Romanum imperium πε-	
φύνη	85	εὐρυγία & πλουσιγία de-	
πυθελίον	41	creuit	64
Pitthei sententia	175	S	
Platonis loci 40. 117. 118.		Sapientia nervi, non teme-	
148. 178		re credere	177
πλάτων	250	secula quinque ordine discu-	
πλουσιγία	40	tiuntur 79. 80. 86. 89.	
πλουσιγία	ibid.	93. 101	
πολυθρία rituperabilis	288	semidei	94. 95
polypi natura	229	sera in fundo parsimonia	
πολυθρία	288	174	
potentia diuina	24	servilis conditio	324. 328
potentiorib. non debent resi-		servus amicus quatenus di-	
tere imbecilliores 114		ci possit	247
		servus	

I N D E X.

serui uiribus corporis	Θ	Themistoclis a	abitio	146
appetitu sensitiuo	πο	dabilis		30
lent	324	Theognidis sententia		176
serui	λε	Thucydidis	licus	228
Siria stella	197	timor Dei uellicare homi		2
σμιρολογία	308	num animos potest		298
Solomonis sententia	43.	V		
• 44.50.53.62.66.113.		Ventus, aer fluens		253
165.206		uer cognoscendum		216
σοφισμ	264	uicini demerendi	Θ pro	
σοφισμ	30	ferendi affinibus		165
Sparta nactus excole	209	uicinerum a	hor	Θ ueneo
spei donum	73	ratio		166
spes in labris pyxidis	44.	uina rubra quomodo colo		
72.73		ratio		249
Sphingis enigma	230	uini utendi ratio		172
stina	210	uirtutes candidæ		108
Stultus post factū sapit	118	uis		156
sumptuosi arcēdi à repub.		uitæ domesticæ ratio		292
148		uitia	Θ mala inuoluntæ	
σύμβολα	295	ria		290
συμπόσια	ibid.	Vlysses Nauficæ	ἰμορροῦ	
συρφετὴν	246	vlo precatur		278
συρφετώδης	ibid.	X		
συσίτια	295	Xenodorus		192
T		Xenophi	is loci	168.243
Testudo	237			
Thebae tres apud paetas	96			

F I N I S.

AD LECTOREM.

Utile cum pulchro Lector coniungere utrumque
 Si cupis, & nocue & fata restincta tua,
 Hæc lege, percipies quæ sint dignissima uita,
 Omnia quæ perimant, lucra maligna uetent.
 Inculcent cæbro iussum sanctumque laborem,
 Quo sine dij nobis subsidium renouent.
 Hæc ergo infigas animo, cordique supremo,
 Moribus effingas hæc bona dicta tuis.
 Non lateant charta solum, quæ non diuturna
 Occidit: at uirtus ingeniumque manent.
 Quare age diuina hæc morum præcepta reuolue,
 Quæ tibi Garbitius nunc bene culta dedit.

ERRATA.

Pagina 20. uer. 9. lege p̄ua, & sic in sequen-
 tibus uersibus 28. 24. extruere, uicinus.
 32. 3. muliebri 89. 4. attrectabiles 126. 4.
 delinquit 127. 8. periclitatur 160. 20. idūp
 279. 10. mala uxor. s. 313. 30. causa
 314. 5. esse.

BASILEAE, M. D. LIX.

Mense Februario.